32

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
13
17 D
23

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

30 / 30
46 / 46
13-10 e S

Digitized by Google

Digitized by Google

LEGALES CONGRESSVS

OPVS

Non minus vtile, quàm iucundum.

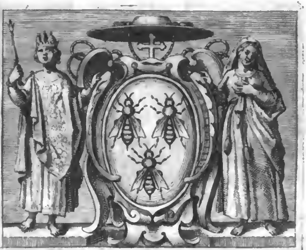
AVCTORE GRATIOSO VBERTO

Cæſenate, I. V. D.

AD ILLVSTRISSIMVM PRINCIPEM

FRANCISCVM BARBERINVM

S. R. E. CARDINALEM AMPLISSIMVM.

SOC. IESV. BIBL. SEC. COLL. ROM.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ROMAE, Apud Ludouicum Grignanum. MDCXXX.

SVPERIORVM PERMISSV.

Digitized by Google

Imprimatur, ſi videbitur Reuerendiſs. P. Mag. Sacri Palatij Apoſt.

A. Epiſc. Bellicaſtren. Viceſg.

LEgales Congreſſus Adm. Ill. ac Excell. D. Gratioſi Vberti, ita concedente Reuerendiſs. P. Nicolao Riccardo Magiſtro Sacri Palatij Apoſtolici, legi, diligenterq. examinaui, nihilq. reperi, quod vel bonis moribus, vel Catholicæ religioni aduerſetur. Immo omnia ſingulari methodo ita digeſta, vt mira cum facilitate difficultates omnes, quæ circa originem, & progreſſum Iuris, vel antiquitus propoſitas, vel recenter introductas, iam diſſoluat; vt nihil dubij amplius ſuperſit. & ideò publici Iuris fieri poſſe cēſeo. Romæ 13. Kal. Iulij 1629.

Ita eſt Angelus Lucianus I.V.D. & in Gymnaſio Almæ Vrbis Pontificij Iuris profeſſor in prima ſede horis promeridianis, manu propria.

Imprimatur. *Fr. Nicolaus Riccardius Sac. Pal. Apoſtol. Magiſt. Ord. Prædic.*

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI

FRANCISCO BARBERINO

S.R.E. CARDINALI,

ET

VRBANI VIII.

FRATRIS FILIO.

GRATIOSVS VBERTVS. F.

EDEREM ne (CARDINALIS AMPLISSIME) Legales Congreſſus, anceps eram. Verebar opus tenui ingenio, & horis furtiuis compoſitum,exhibere. Non audebam,foro verſans, librum offerre vacuum rebus illis, quæ ad cauſas agendas pertinent. At dolebam laboris interitũ. Mecum ipſe recolebam tempora illa,quibus legum cauſas, iuriſq. rationes meditari fas erat. Vi-

debam multa in libro congeſta ad conſeruandam, in litibus agendis, integritatem, non parùm conferre. Iuſsit ratio, librum exire, & honeſtos labores ſubijci ſtudioſorum oculis, omni procul moleſtia, & obſcuritate. Parendum fuit. Petit lucem, qui diù latuit; & quaſi fracto obliuionis vinculo, libertatem Proclamat: Confugit ad ſtatuam Principis. Tu igitur VRBANI Nepos, Principis Imago, ſeruum excipe, & luce cuſtodi. & Qui Princeps rerum eſt omnium, te ſuauiſsimi Regiminis Principem diutiſsimè conſeruet.

A V-

AVCTOR
AD LECTOREM.

OTII, & animi cauſa libellum compoſui. Edidi autem, non vt futurus ſit teſtis alicuius Studij, vel doctrinæ: ſed honeſtæ occupationis, & voluntatis. Benigne Lector excuſationem peto, non laudem: abſit igitur vt neges. Vale.

LIBELLVS AD LECTOREM.

Qvalis Ego fuerim, tu neſcis, an albus, an ater:
Extat res omnis decolor in tenebris.
Exurgunt formæ, cernuntur luce colores:
Et maculas rerum condit amica manus.
Proferor in lucem, qui longa nocte quieui:
Contege tu mendas, Lector amice, meas.

Digitized by Google

ARGVMENTVM
PRIMI CONGRESSVS.

I. IVVENIS ſtudioſus, & Legum cupidus, Maurus nuncupatus, quaſi niger factus ob varias dubitationes conceptas de Legibus, & Legum ſtudio, adit Præceptorem ſuum Aeſtiuo tempore, à publico munere exemptum, Lucium nuncupatum, quaſi lucem allaturum, vt difficultates, quas proponere intendit explicare non recuſet. pag. 1

II. Maurus conſiderat legum ſtudium quaſi Mare magnum; conſpicit in eo quinque Naues, velut fluctuantes, quas deſcribit, & metu perterritus, cogitat vlterius hoc mare non ſulcare. 3

III. Lucius ſuadet nè deſiſtat, probatq. Iuuenes ſtudia deſerentes incidere in vitia, tanquàm in ſcopulos. 6

IV. Diſſeritq. de neceſſitate, & vtilitate ſtudiorum aduerſus ſenſualitatem, fortunam, inuidiam, & mortem. 7

V. Atque oſtendit tria eſſe, quæ Iuuenum animos ſolent à ſtudijs abducere, præſumptionem, ſeu temeritatem, laborem, & diffidentiam. 14

VI. Maurus, dubitans adhuc de neceſſitate, & vtilitate ſtudij legum, rogat Lucium, vt ſecum velit de hac re diſſerere; Lucius autem ſe excuſans, tandem omnem ſuam operam pollicetur. 17

A R-

Digitized by Google

ARGVMENTVM
SECVNDI CONGRESSVS.

I. MAVRVS proponit ſuas difficultates, & conſiderans Legale ſtudium verſari circa leges Humanas; arguit, eas non fuiſſe neceſſarias, neque vtiles; ſed probat ſatis fuiſſe legem Diuinam, & Naturalem, quarum neceſſitatem, & vtilitatem extollit. pag. 21

II. Quæcunque Humanis legibus inuenta ſunt tanquàm ſalubria medicamina arguit fuiſſe venenata. 26

III. Poteſtatem, Iuriſdictionem, ſeù Imperium, arguit fuiſſe inutiliter inter homines introducta. 27

IV. Idem dicit de Rerum diuiſione, & de Meo, & Tuo. 29

V. Idem de Commercio, ſeù Contractu. 33

VI. Idem de Succeſſione. 36

VII. Idemq. de Iudicio. 39

VIII. Arguit contra legis virtutem, quæ eſt imperare, vetare, permittere, & punire. 42

IX. Argumentatur, homines à ſolo Deo ſufficienter puniri, & differit de remorſu conſcientiæ. 43

X. De Cruciatu Inferni. 45

XI. Et de pœnis temporalibus quas Deus infligit. 47

XII. Arguit pœnas corporales, & pecuniarias ab homine, & humana lege non potuiſſe imponi. 48

XIII. Inuehitur contra leges Humanas quaſi incertæ ſint innumerabiles, mutabiles. 50

XIV. Inuehitur contra ſtudium Legum ob Authorum qualitatem, Librorum multitudinem, & opinionum diuerſitatem. 52

XV. Lucius commendat Mauri deſiderium, & curioſitatem inueſtigandi Legum cauſas, cæteraq. ſubtiliora, & pro viribus ſe offert eius dubitationibus ſatisfacturum. 57

Digitized by Google

ARGVMENTVM
TERTII CONGRESSVS.

I. LVCIVS profitetur, ſe ſatisfacturum dubitationibus Mauri non ſerio tractatu, prout res poſtularet, ſed breui diſcurſu, & quadam rationum & exemplorum ſuauitate, prout exigere videtur Iuuenis vtilitas. 59

II. Oſtendit, legem ab homine poſitam, non eſſe contrariam, neque oppoſitam legi, quæ à Deo eſt: ſed illius eſſe participem, & ab ea deductam per diſcurſum humanum, & communi hominum conſenſu: & probat legem illam, quæ rationi non conuenit, legis nomen mereri. 59

III. Reſpondet, hominem reſpectu Dei eſſe creaturam imbecillem; ſed reſpectu aliarum creaturarum, eſſe excellentiorem. 65

IV. Diſtinguit duplicem hominis finem, naturalem, & ſupernaturalem: & oſtendit per legem Naturalem homines dirigi ad finem naturalem huius vitæ, per Diuinam verò ad ſupernaturalem futuræ vitæ. 67

V. Conſiderat triplicem hominis ſtatum, antè peccatum, poſt peccatum, & poſt mortem; reſpectu primi conſiderat, ſufficientem fuiſſe legem naturalem; ſed reſpectu ſecundi neceſſariam fuiſſe legem humanam; reſpectu verò tertij neceſſariam fuiſſe legem Diuinam. 70

VI. Incipit loqui de poteſtate, probatq. eã à Deo eſſe, & fuiſſe omninò neceſſariã pro lege ferenda, interpretãda, & exequẽda. 72

VII. Reſpondet, poteſtatem humanam non fouere, ſed omninò comprimere cupiditatem malorum radicem. 78

VIII. De Tyrãnide diſſerit, & recenſet quoſdã actus Tyrãnicos. 79

IX. Loquens de Meo, & Tuo, & Rerum diſtinctione; probat, ea conuenire rationi tàm Naturali, quàm Diuinæ. 80

X De

X. De diuitijs diſſerit, & an licitè appetantur; explicatq. Euangelicum dictum, Facilius eſſe per foramen acus camelum intrare, quàm diuitem in regnum Cælorum. pag. 83
XI. Reſpondet ad obiectum de aurea ætate, putatq. illam nunquã extitiſſe, & affert rationem quare Senes, vt plurimum, laudant præterita tempora, & præſentia deſpiciunt. 87
XII. Reſpondet meritum eſſe etiam Laicorum, ſi proprijs bonis benè, pièq. vtantur, & non tantum Religioſorum, qui propria recuſant habere. 89
XIII. Dißerit de ortu Belli, probatq. ortũ fuiſſe antè diuiſionẽ rerũ. 90
XIV. Oſtendit Bellum conuenire, tàm Iuri Naturali, quàm Diuino, ratione defenſionis. 90
XV. Refert plures auctoritates de neceſſitate, vtilitate; & iuſtitia Belli. 92
XVI. Maur. refert alias auctoritates in contrariũ, & arguit Bellũ non eſſe licitũ, nec ratione propriæ, neque alienæ defenſionis. 98
XVII. Lucius reſpondet ad oppoſita, & oſtendit, quando Bellum ſit iniuſtum, & quæ ſit cauſa, ſeù occaſio Bellorum, & vndè accidat, quòd populi deuincantur in Bello. 100
XVIII. Concludit Bellum eſſe quid bonum propter finem; ideſt pacem, ſicut medicina propter ſalutem; & conſiderat amaritudinem Belli aliquo pacto diminui reſpectu Principum ex neceſſaria diffidatione, qua præcedente, quiſquè rebus ſuis poteſt prouidere, & reſpectu militum, ex gloria militari. 105
XIX. Oſtendit quod ſolatiũ remaneat victis, & captis in Bello. 106
XX. Affert rationem, quare tot tantorumq. hominum cedes, & locorum deuaſtationes, quæ tempore Belli accidunt, aquo animo ſint ferendæ: & Maurus tandem ſatisfactus quoad dubitationes propoſitas de Lege, de Poteſtate, de Meo, & Tuo, & de Bello, rogat Lucium, vt quædam notabilia de eiſdem materijs compendiosè referat, quibus faciliora reddantur eius ſtudia. id, quod in ſequenti Congreſſu Lucius ſe acturum pollicetur. 108

ARGVMENTVM

QVARTI CONGRESSVS.

I. De Lege Aeterna primo legum omnium fonte diſſeritur, & an Antiqui in tenebris illam cognouerint, & quomodo poſt lucem Euangelicam ad eum fontem homines peruenerint. pag. 110

II. An omnes Leges inſimul, an verò certò ordine vna poſt aliam emanauerint ab eodem fonte. 114

III. De Lege Naturali, dicitur quomodo proueniat ab Aeterna, & quid dictet, & cur ſola non ſufficiat. 115

IV. De Lege Moſayca, & Prophetica ſermo habetur, & quæ præcepta contineat, & an ſolis Iudæis, an verò etiam Gentilibus fuerit data. 124

V. De Lege Ciuili dicitur, quotuplex ſit, & quæ contineat præcepta. 130

VI. De Lege Euangelica, & Apoſtolica, & quæ præcepta contineant, & de Lege Canonica, & ex quibus conſtet. 132

VII. Oſtenditur quomodo ſe habeant inter ſe Lex Naturalis, Lex Vetus, & Lex Noua. 141

VIII. Et quomodo Lex Ciuilis, & Lex Canonica ſe habeant inter ſe, & cur ſint neceſſariæ. 144

IX. Quæritur, an inſimul hodie vtamur omni Iure Naturali, Diuino, & Humano. 147

X. De Poteſtate diſſeritur, quæ diuiditur in Sæcularem, & Eccleſiaſticam. 150

XI. Poteſtas Sæcularis diuiditur in publicam, & priuatam, & de publica dicitur quàm ſit neceſſaria, & an penes vnum ſit, vel plures. 152

XII. Oſtenditur qui ſint actus poteſtatis Sæcularis, & qui reſpiciant

Digitized by Google

ſpiciunt publicam, & qui priuatam vtilitatem. pag. 156

XIII. Demonſtratur quare neceſſaria fuit conſtitutio Magiſtratuum, & quam Iuriſdictionem Princeps inferioribus Magiſtratibus tribuerit. 158

XIV. Diſſeritur de Iuriſdictione in genere, de Imperio mero, & mixto, & de ſimplici Iuriſdictione. 160

XV. Dicitur de quatuor gradibus Magiſtratuum. 163

XVI. Oſtenditur quomodo Superior ſe gerere debeat cum Inferiore, & Inferior cum Superiore. 164

XVII. De priuata Poteſtate diſſeritur, & quanta ſit poteſtas Domini in Seruum. 165

XVIII. Diſſeritur de poteſtate Patris in Filium. 166

XIX. De poteſtate Tutoris in Pupillum. 167

XX. De poteſtate Mariti in Vxorem. 167

A R-

Digitized by Google

ARGVMENTVM
QVINTI CONGRESSVS.

I. LVCIVS loquitur de Eccleſiaſtica poteſtate, & oſtendit, qualiter ſit exercenda. pag. 173

II. Differit de Eccleſia, & de diuerſo perſonarum ſtatu, ordine, officio, & dignitate. 175

III. Dicit nonnulla de Eccleſia Romana, aliarum Eccleſiarum capite. 177

IV. Notat quædam de Romano Pontifice, & de eius dignitate, & prærogatiuis. 178

V. Probat antiquam Vrbis gloriam minimè diminutam eſſe temporibus Pontificum. 181

VI. Sermonem habet de Anno Sancto, & de acceſſu fidelium ad Vrbem, præcipuè de tempore S. D. N. Papæ VRBANI VIII. & de quibuſdam eius glorioſis geſtis. 181

VII. Dicit nonnulla de Clauibus, & reddit rationem cur Imago Sancti Pauli in Bullis Papalibus ponatur ad dextrã, & Petri ad ſiniſtram. 184

VIII. Dicit aliqua de Cardinalibus, & de eorum dignitate, & creatione. 187

IX. Differit de Epiſcopis, & eorum inſtitutione. 189

X. Oſtendit multa eſſe quæ Papa Inferioribus non communicauit, & quæ per ſe ſolus facere poteſt abſque aliorum Conſilio. pag. 192

XI. Maurus mouet tres dubitationes, vna eſt an Papa poſſit ligare manus Succeſſoris, altera, an Eccleſia habeat Ius gladij, poſtrema an liceat appetere poteſtatem, ſiuè Sæcularem, ſiuè Eccleſiaſticam, quibus breuiter Lucius ſatisfacit. 194

XII. Lucius notat quædam de Meo, & Tuo, & oſtendit in

rerum

Digitized by Google

rerum diuiſione vnam partem Deo, alteram Reipublicæ, & reliquam ſingulis perſonis fuiſſe attributam. pag. 196
XIII. *Differit de portione Deo reſeruata.* 197
XIV. *De portione Reipublicæ.* 206
XV. *De portione ſingulorum, & de poſſeſſione.* 207
XVI. *De dominio.* 211
XVII. *Oſtendit qua ratione fuerit neceſſaria inter homines diſtributio rerum.* 213
XVIII. *Maurus inuehit contra Venatores, Piſcatores, & Aucupes: ſed Lucius eos tuetur.* 214
XIX. *Lucius notat nonnulla de Bello, quod ſit neceſſarium, & iuſtum contra Hoſtem; & refert nonnulla obſeruanda inter Bellatores.* 218
XX. *Oſtendit, Bellum oriri ex humanis conſilijs, ſed non ſine Dei iudicio.* 221
XXI. *Probat, Victoriam, & liberationem à ſolo Deo expectandam eſſe.* 222
XXII. *Dicit nonnulla de captiuitate bonorum, & hominum in Bello.* 227

A R-

ARGVMENTVM
SEXTI CONGRESSVS.

I. LVCIVS reſpondet ad dicta per Maurum in ſecundo Congreſſu contra Cõmercium, & Contractus, quorum neceſſitatem, & vtilitatem demonſtrat. pag. 230

II. Reſpondet Contractus non eſſe laqueos hominum, & oſtendit leges reſcindere, & annullare Contractus illos, quibus error, vel metus, vel dolus cauſam dedit. 235

III. Differit de mercatura, & de cautelarum vſu, quarum neceſſitatem, & vtilitatem demonſtrat. 237

IV. Reſpondet ad oppoſita contra Succeſſiones, quas probat Iuri, & æquitati naturali, Diuinæq. diſpoſitioni conuenire, & nonnulla curioſa dicit de obitu Auari. 244

V. De Subſtitutionibus loquitur, quas declarat eſſe vtiles, & reſpondet earum nomina non eſſe Aenigmata, ſed terminos claros legalis ſcientiæ. 248

VI. De Teſtamentis differit, & explicat, quæ dent cauſam litibus ſuper eiſdem. 249

VII. Probat conueniens eſſe, vt quiſque moriens teſtetur. 251

VIII. Et pro anima legata pia relinquat. 253

IX. Et prouideat de cadauere ſepeliendo. 254

X. Et diſponat pro conſeruatione Familiæ, & maſculos fœminis, agnatosq. cognatis præferat. 261

XI. Atque demonſtrat Leges vtiliter prouidiſſe, vt ex coniecturis colligatur, & declaretur Teſtatoris voluntas, & intentio. 262

XII. Cur homines teſtari negligant, & differant ad extremum. 263

Digitized by Google

ARGVMENTVM SEPTIMI CONGRESSVS.

I. *LVCIVS reſpondet ad ea, quæ oppoſuit Maurus in ſecundo Congreſſu contra Iudicia, quorum initiũ deducit à Deo, à Natura.* pag. 266.

II. *Probat in Iudicijs agendis neceſſarios eſſe Tabelliones, Procuratores, & Aduocatos, eisq. iure meritò laboris premium deberi, & calumniatoribus pœnam inſligi.* 268

III. *Oſtendit inconueniens non eſſe, vt qui in probationibus deficit, in Iudicio ſuccumbat.* 269

IV. *Reſpondet leges non fouere lites, ſed eas dirimere, & litigioſos homines odio habere.* 270

V. *Explicat qualis eſſe debeat Iudex, & an ex arbitrio procedere poſſit.* 270

VI. *Iudicia executiua, & poſſeſſoria reſpondet, habere celerem expeditionem.* 273

VII. *In cauſis petitorij probat, periculoſam eſſe celeritatem, & neceſſarium eſſe ordinem Iudiciarium.* 274

VIII. *Explicat quid ſit cognoſcere cauſas de plano.* 276

IX. *Reddit rationem cur in Iudicijs ordinarijs vnica Sententia non ſufficiat.* 277

X. *Et cur neceſſarium ſit plura diſcutere antè diſcuſſionem negocij principalis.* 278

XI. *Demonſtrat, qua ratione Iura dent Dilationes.* 278

XII. *Et Ferias inducant.* 279

XIII. *Appellationes permittant.* 280

XIV. *Nullitates tollant.* 281

XV. *Reſtituant in Integrum.* 282

XVI. *Et Attentata reuocent.* 282

XVII. Red-

XVII. Reddit rationem cur executio perſonalis fieri non debeat in Domo, vel Eccleſia. pag. 283
XVIII. Et cur Executio realis debeat retardari Dilationibus, & Inhibitionibus Iudicum. 284
XIX. Et cur debeat impediri per Cartas Dotales. 184
XX. Reſpondet ad ea, quæ contra virtutem Legum adduxerat Maurus in ſecundo Congreſſu. 285
XXI. Et differit de pœnis, & probat eas ſuſtinendas eſſe æquo animo. 285
XXII. Dicit quomodo ſe habeant inter ſe pœna, remorſus conſcientiæ, & cruciatus Inferni cum pœnis, quas Leges Humanæ infligunt. 287
XXIII. Oſtendit, Leges dum puniunt, vel permittunt non facere de bono malum, nec de malo bonum, nec offendere Præceptum negatiuum, Non occides, quando pœna mortis delinquentes afficiunt. 287
XXIV. Oſtendit, Fures iure meritò puniri mortis pœna. 289
XXV. Reſpondet conueniens eſſe, vt in ſtatuendis pœnis deferatur dignitati. 290
XXVI. Reddit rationem, cur cauſæ Criminales, quibus agitur de vita hominis, citiùs expediantur, quàm Ciuiles, quibus agitur de bonis. 291
XXVII. Differit de Tormentorum vſu, & an æquum ſit, vt Tormentorum vi Reorum confeſſiones extorqueantur. 292
XXVIII. Redditur ratio, cur actus præmiandi non enumeretur inter actus, ſeu virtutes Legis. 297
XXIX. Condemnati, & traditi vltimo ſupplicio, an quidquam boni, pœna ſoluta, conſequi poſſint. 298
XXX. Cur Eccleſiaſtici mortis pœnam non imponant, & cur tueatur reos ad Eccleſiam confugientes. 299

AR.

ARGVMENTVM
OCTAVI CONGRESSVS.

I. MAVRVS repetit breuiter, quæ dixerat in ſecundo Congreſſu contra ſtudium Legum, & Lucius quoad Legum mutabilitatem, reſpondet, non eſſe reprehenſibile, vt leges mutentur neceſſitate ſuadente. pag. 305

II. Quoad obſcuritatem Legum oſtendit, interpretationem ſupplere. 310

III. Et quoad multitudinem Legum reſpondet, plura etiam remanere Legibus non definita. 311

IV. Ideòq. infert, interpretationem Iuriſperitorum fuiſſe neceſſariam. 312

V. Reddit rationem, cur Iuſtinianus prohibuerit ſuis Legibus Commentaria applicari, & Interpretationes adijci. 313

VI. Variæ Interpretationes, & contrariæ Doctorum opiniones, an Ius conturbent. 314

VII. An Legum intelligentiam confundant. 315

VIII. An confundant Ius dicendum. 317

IX. An turbent ſtudioſorum mentem. 318

X. An Iuris Interpretes laudem mereantur, etiam ſi in aliquibus errauerint. 321

XI. An recentiorum Interpretationes vtiles ſint poſt plura antiquorum Commentaria. 323

XII. Ad ea, quæ Maurus oppoſuit in ſecundo Congreſſu contra Iuſtinianum, Tribunianum, & alios Iuriſconſultos, Lucius breuiter reſpondet. 325

XIII. Oſtenditq., Iuſtinianum nullum damnum intuliſſe, dum ex pluribus Iuriſconſultorum libris potiora ſelegit, & reliqua perdidit. 327

XIV. Pro-

A

XIV. Probat, reſponſa Prudentum, & Imperatorum ſancita, in libris Iuris Ciuilis contenta, non eſſe imperfecta, diminuta, vel obſcura; & nonnulla dicit de tempore. pag. 327
XV. An libri Iuris Ciuilis compoſiti ſint abſque ordine, & contineant contrarietates, breuiter demonſtrat. 328
XVI. Gloſſatores, & Interpretes Legum quam vtilitatem attulerint, & an vtilis ſit librorum copia. 330
XVII. Reſpondet Lucius, fieri non poſſe, vt paucis libris ſeruatis, reliqui tradantur igni. 332
XVIII. An vtile foret, vt Princeps controuerſias Doctorum ſua lege definiret, & plura eorum dicta in vnum colligeret. 333
XIX. Oſtendit, laudandos eſſe Doctores potiùs, quàm arguendos, dum in difficilibus modò vnam, modò alteram opinionem refellunt. 334
XX. Diſſeritur de Deciſionibus Rotæ, & oſtenditur quanta ſit earum auctoritas. 336
XXI. Excuſat Lucius Gloſſatorum, & Interpretum mutuas detractiones. 339
XXII. Maurus agnoſcit libros Iuris Pontificij veluti fontes canonicæ æquitatis. 340
XXIII. Reſpondet Lucius ad id, quòd Maurus dixerat in ſecundo Congreſſu, Leges eſſe telas araneæ, & impoſſibile eſſe, vt idem homo diuerſis Legibus in diuerſas partes trahatur. 340
XXIV. Reddit rationem, cur Doctores non videantur certi de eorum Legibus. 340
XXV. Cur fiat error in applicatione. 341
XXVI. Et cur Litigatores nunquàm videantur tuti de eorum Iure. 342

AR-

ARGVMENTVM NONI, ET VLTIMI CONGRESSVS.

I. LVCIVS, & Maurus concordes diſſerunt de perſonis. pag. 346
II. De Legiſlatoribus. 346
III. De Subditis. 348
IV. De Scriptoribus. 350
V. Quæ obſeruare, & vitare debeant Scribentes. 352
VI. De Cenſoribus Librorum. 357
VII. De Lectoribus, ſeù publicis Legum profeſſoribus. 359
VIII. De Scholaribus. 362
IX. De Iudicibus. 364
X. An Iudex poſſit eſſe Illiteratus. 366
XI. An poſſit ſequi propriam conſcientiam. 367
XII. Iudex non debet affectu moueri. 368
XIII. Nec muneribus trahi. 368
XIV. Nec quemuis admittere in ſuam familiaritatem. 369
XV. Debet Iudex cum conſilio, & maturitate procedere. 370
XVI. An poſſit Iudex cogere partes ad concordiam. 370
XVII. Et gratificari Amico. 371
XVIII. De Notarijs. 372
XIX. De Aduocatis. 374
XX. Aduocati, quæ debent obſeruare. 377
XXI. Quæ vitare. 377
XXII. Vulgus erroneè loquitur de Aduocatis. 379
XXIII. Quid dictum fuerit de Demoſthene, & alijs. 379
XXIV. An præmium debeatur Aduocatis. 380
XXV. Aduocati quando excuſandi ſunt, ſi errant. 381

XXVI. De

XXVI. De Procuratoribus. pag. 383
XXVII. In quo differant ab Aduocatis. 383
XXVIII. An Procuratoris officium ſit vile. 384
XXIX. Quales ſint Procuratores in magnis Curijs. 386
XXX. Quid obſeruare debeant. 387
XXXI. Quid vitare. 388
XXXII. De Litigatoribus, qui inſidiantur Aduerſario. 388
XXXIII. Qui recta Conſilia non acceptant. 390
XXXIV. Qui ſunt fallaces, & Iudici fucum faciunt. 390
XXXV. Qui obcæcati paſſionibus Iudices prouocant. 391
XXXVI Qui perſequuntur Aduerſarium, & eius famam lacerant. 391
XXXVII. De debitore condemnato, & latitante. 391
XXXIII. De auido creditore vſurpante bona debitoris. 391
XXXIX. De Litigatore moleſto patrocinantibus. 392
XL. De Litigatore omnia promittente, & nihil dante. 392
XLI. De Paupere litigante cum Potentiore. 392
XLII. De Litigatore conquerente, quod intellecta non fuit eius bona ratio. 393
XLIII. De Litigatore maledicente Procuratori, qui cauſam intricauit. 394
XLIV. De Litigatore maledicente Aduocato, qui non tetigit punctum. 394
XLV. De Clientibus, qui ab initio ſatisfaciunt, deindè deficiunt. 395
XLVII. De magnis Clientibus non ſoluentibus, & Chiragra affectis. 395
XLVII. Gratias Maurus agit Lucio, & datur finis Operi. 396

PRIMVS

PRIMVS CONGRESSVS.

MAVRVS. LVCIVS.

Mau. IAM venit luci optatum tempus, quo vacare licet à publico legendi munere.

Luc. Venit Deo dante.

Mau. Equidem gaudeo, non quia nouerim, te ægrè vnquam tantum ponderis ſuſtinuiſſe: ſed quia te, non ita publico oneri alligatum, potero libentiùs, omni procul timore inferendæ moleſtiæ, alloqui.

1. Adit Maurus Præceptorē Lucium, vt quaſdā difficultates cōceptas de legum ſtudio collat.

Luc. Omni tempore tu inter cęteros fuiſti mihi gratiſſimus.

Mau. Non defuit tua benignitas: potui omni tempore alloqui, & interrogare, & mihi ſæpè ac ſæpiùs quærenti haud vnquam detrectaſti reſponſum dare. Verùm habui nonnullis ab hinc diebus quoddam in mente, ſuper quo tecum diſſerere exoptabam: videbam id, te grauioribus negocijs detento, minùs commodè accidere poſſe: in tempus vacationum diſtuli; quod cum extet, non poſſum non lætari.

Luc. Æquè, ac tu ipſe lætor, ſi futurum ſit, vt aſſequi valeam, quod ſemper volui, tibi ſcilicet inſeruire, conſulere tuis neceſſitatibus: dic igitur quicquid animo concepiſti.

Mau. Tuam cognoui humanitatem: ea tamen nollem abuti.

Luc. Si me amas, liberè dic, quæ dicere ſtatuiſti, niſi fortè ſummam, quam ſpero, iucunditatem, cun-

Digitized by Google

ſtationis amaritudine tibi placeret temperare..

Mau. Parendum eſt. Quanto tempore legum ſtudio, te Præceptore, operam dederim, optimè noſti; quem autem fructum perceperim, non video. tot ſunt, quæ mentem meam torquent, terrentq. animum, vt aliquando neſciam vbi caput habeam. Sum pluries anceps, & perplexus velim nè ſtudium legum proſequi, an deſerere.

Luc. Sectanda ſunt, Maure, quęcumq. optima ſunt, & in eis laudabilius eſt deficere, quàm in vilioribus ſuperare. Eſt ſtudium legum cæterorum optimum, frequentiſſimum, ac celeberrimum.

Mau. Tetigiſti plagam. audieram multos multa de legum laudibus decantauiſſe: & incitato ſatis, atque inflammato animo ſtudio earum me commiſi, ſperans aliquando ad aliquod laudis felicitatisq. culmen, quod ipſi promittebant, peruenire. Sed concepta ſpe fruſtratus, quo magis procedo, longiùs, quod optabam, video abeſſe. multa occurrunt dubia, quæ velut obſcuræ nubes claritati legum, quæ tantum celebratur, officiunt; mihiq. ſeſe opponunt tot contraria, vt quaſi ictu hoſtium perterritus, neceſsè habeam aut retrogradi, aut medio itinere deficere.

Luc. Non deſunt in hoc noſtro legum ſtudio difficultates, anfractus, & labyrinthi penè inextricabiles; ob id tamen deſerendum nonniſi illi affirmarent, quos animi ſecordia, & inertia triumphatricis gloriæ expertes facit. tu ex illorum turba non es, qui ſolummodo ardua proſpiciendo pauent. expertus ſum, tibi non omnia, vt inquiunt, ſtrepere; audiam libenter quid dicturus ſis.

Mau.

Mau. Iamdiù de legum ſtudio, non ſecus, ac alij, ipſe quoque benè ſentiebam, & quamuis ab initio, quaſi procul, nullum fructum perciperem, nullum comprehenderem laboris exitum, nullam veritatis imaginẽ proſpicerem; mihi tamen ipſe minimè diffidens ſperabam fore, vt temporis diuturnitas, aſſiduus labor, Præceptorum ſolertia, copia librorum, & recta ſtudendi methodus, ingenij mei vires firmarent, fugarent tenebras intellectus, mentemq. legalis ſcientiæ ſeminibus imbuerent; & quaſi viam expurgarent à ſpinis, ſaxis, & ruderibus difficultatum, adeò, vt exitus aliquando videretur. Sed, proh dolor, ſpes me feſellit. quantò magis elaborabam, eò magis elaborandum cognoſcebam: quantò magis progrediebar, eò magis aberam. Putabam quaſi ad vellus aureum aſpirare, ſed inania quæritaſſe, ſumma cum animi moleſtia ſentio. vndè cœpi mecum dubitare, nè legibus operam dantes, velut vmbram ſectaremur, quæ ſemper fugit, nunquamq. poteſt apprehendi.

Et ex ijs, quæ de legum ſtudio dici ſolent, nihil verum puto; niſi quòd ſit mare magnum: illud enim intueor, quaſi mare turgidum, & procelloſum, quo miſeri nauigantes, aſsiduis fluctibus modò huc, modò illuc miſerè vexantur. Quinque Naues conſpicio; Prima eſt miſerorum ſubditorum, qui dum curſum dirigunt ad optatum felicitatis portum, dum putant quietè, & pacatè viuere, ecce frementes fluctus aggrediuntur; variæ ſcilicet, & dubiæ tantarum legum permiſſiones, prohibitiones, ſanctiones, punitiones, quæ reflectunt miſeram nauem, agitant

II. Conſiderat Maur. legum ſtudiũ quaſi mare, & cõſpicit quinque Naues.

A 2 ipſo-

Digitized by Google

ipſorum mentes,animos torquent, libertatem impediunt, inſidiantur vitæ; quare amiſſam deplorant libertatem, de damnis conqueruntur, furentes procellas non ſperant euadere, ſalſosq. potus iam hauſtos euomere. nullum remedium ſupereſt, niſi fremere,ſtridere,vlulare. Altera eſt litigatorum hoc mare ſulcantium inueniendi gratia lapillos, & margaritas: recuperādi ſcilicet,vel tuendi propria bona. Sed, heù miſeros, ecce conſulentium Aduocatorum figmenta, cauillationes Procuratorum, Notariorum technæ, quaſi vehementes, & terribiles procellæ ita concutiunt miſeram nauem, ita nauigantes miſeros angunt, vt gemebundi propè lethum videntes, cogantur nauem leuare, & precioſiora, quæ ſecum habent, proijcere; & ſi qui euadunt, ſi qui in Iudicijs victores exiſtunt, pro luculenta, quam fecerunt, iactura exiguum quid reportant. Tertia eſt eorum, qui in Iudicio verſantur, quales ſunt Notarij, Procuratores, Aduocati, Iudices, quorum ferè nemo videtur eſſe, qui inexplebili voracitate in miſeros litigantes impetum non faciat, eosq. quaſi piratarum more,non deprędetur. Quarta exoritur medio mare longa Iuris profeſſorum Nauis, qui dum veritatis, & iuſtitiæ portum attingere quærunt, tanta rerum difficultate, multitudine legum,opinionumq. confuſione,velut ęſtuantibus fluctibus huc illucq exagitantur,vt quaſi inter vitæ mortisq. vias conſtituti,multis premantur curis, multis vexentur ſolicitudinibus. Tandem non procul à litore vltima Nauis eſt, quam Iuuenum legum ſtudioſorum turba ſpe honoris, & vtilitatis conſcendit, qui, vt noſcunt incerto, & re-

fluen-

fluentibus vndis ſtridenti pelago ferri, vtq. vident à longè alteram,quam cōſectantur,iuris profeſſorum nauem miſerè iactari, & ferè ſubmergi, ingenti perturbantur timore, & omninò perterriti & exanimati ſtatuunt ad terras,quas poſt terga reliquerunt,quamprimum redire, quorum vnus ego ſum, qui ſciens prudentis eſſe periculum, quod cernitur, euitare, ſtatuo vlteriùs non ſulcare: quàm maxima enim dementia eſſet, velle æſtuantibus fluctibus immergi, angi difficultatibus inextricabilibus.

Luc. Circà litora magis, quàm in alto deprehenduntur,& maiores videntur motus maris. vndè non miror, ſi quaſi à longè hoc legum mare tàm procelloſum iudicaueris. mare turbatum author eſt Plinius lib. 2. cap. 103. oleo tranquillari, & lib. 28. cap. 7. fœmina connudata tempeſtates abigi. cui adſcribo, ſciens multos recta ſtudendi ratione, & methodo, velut oleo, viam facilem, & tutam in legali ſcientia ſibi feciſſe,& pura mente, integròq. animo,ſemotis proprijs, & aliorum paſſionibus, veluti fœmina connudata, tempeſtates exortas repuliſſe, diluiſſe cauillantium fallacias, calumniantium fucata argumenta, erroneas opiniones: & tandem veritatis, & iuſtitiæ portum omnibus procul ſcopulis, feliciter attigiſſe. tuta ſanè vtilisq. eſt hæc nauigatio; quandoquidem iure medio capiuntur piſces,homines ſcilicet improbi puniuntur;inueniuntur lapilli, & margaritæ; bonum, videlicet, & æquum dignoſcitur. huc illucq. aſportantur preciosæ merces, locorumq. neceſsitatibus ſuccurritur. multa videlicet de nouo inſtituuntur, inſtituta vetera modò tolluntur, modò exten-

duntur; ſicq. humanis neceſſitatibus ſuccurritur, vt verè dicere poſſimus, quod in adagio eſt, mare proluit omnia mortalium mala. putant nonnulli morſos à cane rabido, ſi nouies mergantur in mare, à rabie liberari. de quo nobis ambigendum non eſt, cum certè ſciamus, ab iniquis oppreſſos, à rapacibus ſpoliatos, ab aſtutis deceptos, ſi clarè de iuribus eorum docuerint, legum remedio releuari, reſtitui, redintegrari. quod ſi ſecùs quandoq. accidere videatur, improbitati hominum potiùs, quàm legibus tribuendum eſt; nemo enim putaret medendi artem damnandam, ſi quis eam ad hominum perniciem conuerteret: ſed ſolius abutentis Medici vitium damnaretur.

III. Suadet Lucius ſtudia non eſſe deſerenda.

Nolo itaque, vt ab incepto deſiſtas, ſed pergas conſtanti firmoq. animo euaſurus anguſtias, & ſcopulos, quorum tandem iuuabit meminiſſe. inquiunt multi cognitu rariſſimum eſſe, naues in alto periiſſe, ſed propè litora ſæpiùs naufragia cerni. itaq. magis expedit, in altum longiſsimè refugiendo, periculum euitare; quàm, litus petendo, naufragium facere.

Man. Quodnam periculi, naufragijq. genus modò confingis?

Luc. Vera dicam; quæ experientia docet. multi ſunt iuuenes, qui à ſtudijs eorum operam, & induſtriam libentiùs aliò traducunt, putantes illis procul laboribus, & incommodis, quæ ſecum afferunt literarum ſtudia, ſe honeſtiori, & feliciori vita potituros. ſed res non ex eorum animi ſententia ſuccedit. ſtatim voluptatum illecebris illecti, & deliniti,

in vitia, in ſyrenum ſcopulos offendunt, vt mirabile ſit, ſi periculoſiſſimis illius ætatis fluctibus non depereant. qui verò euadunt, aut ocio, aut ſocordia, quæ acriter ab omnibus damnata eſt, degunt, nihil prorſus agentes, quo ſe homines teſtentur. aut in ſtruendis, cumulandisq. opibus, quæ pertinent ad ſolius corporis cultum, ita inhærent, vt ſibi renunciare, & hominis nomen abijcere videantur. In quem errorem non prolaberentur, ſi iuxta Apollinis reſponſum, ſeipſos cognoſcerent. ſi, inquam; conſpicerent, hominem non eſſe corpus, ſed animum.

Mau. Quid ais?

Luc. Probabiliter dicam. illud, quod aliqua re vtitur, ab eo, quo vtitur, aliud eſt. homines vtuntur partibus ſui corporis, vt manibus, pedibusq. ergò aliud eſt homo, & aliud corpus, adeò vt quãtum inter artificẽ, & inſtrumentum intereſt, tantum inter hominem, & corpus intereſſe videatur. quòd ſi, inquam, exiſtimarent, hominem, eſſe animum, corpus autem quaſi vas, & aliquod animi receptaculum. non ita pro huius corporis cultu elaborarent, vt ſeipſos, animum ſcilicet obliuiſcerentur. neque ita ſtudia proijcerent, vt animum, qui ſtudijs alitur, incultum iacere, ieiunumq. langueſcere paterentur. ſed hæc dicta ſint iuxta ſententiam Platonis in lib. 25. de amore, quæ ad hoc maximè confert.

Mau. Moritur nè homo ſine ſtudijs? IV.

Probat ſtudia prodeſſe aduerſus ſenſualitatẽ, fortunam, inuidiã, & mortẽ

Luc. Ita quidem, vt non remaneat, niſi corpus, quod colitur vti cadauer, & nõ agit quod hominis eſt. docent ſacrę literæ, ſummum rerum omnium opificem

Deum, perfecta hac propter hominẽ mundi machina hominem deniq. propter ſemetipſum creaſſe, tanquam diuini templi antiſtitem, ſpectatorem operum cæleſtium: idcircò inter cætera, inquiunt, animalia eum ſolùm rectum corpore, ſtatu, oreq. ſublimi fecit: vt cælum Dei conditoris ſedem intueretur. conſilio & mente inſtruxit. vt eius diuina opera admiraretur, virtutem, poteſtatemq. proſpiceret. ſermonem ſoli dedit, ac linguam cogitationis interpretem: vt maieſtatem Domini ſui enarraret. poſtremò ei cuncta ſubiecit. vt factori, atque artifici Deo eſſet ipſe ſubiectus. quæ officia, nonniſi ſtudiorum auxilio ab hominibus potuiſſe præſtari, ſentio.

Mau. Ad quid igitur anima tot potentijs prædita?

Luc. Anima, quamuis ab immortali Deo perfecta infundatur multiplici facultate, ea tamen huius terrei corporis mole irretitur, & circũfunditur ſic prorſus, vt niſi ſtudiorum auxilio iuuetur, ac proferatur; quaſi lumen abſconditum non reſplendeat, quaſi gẽma ſordibus affecta vileſcat, quaſi is, qui vinculis habet manus impeditas non ſe exerceat, & quaſi is, qui aliqua mole obrutus eſt, ſui ipſius obliuiſcatur. ſi homines huic animæ ſtudiorum opem denegaſſent, nihil prodeſſet appetendi, cognoſcendiq. facultas; appeterent ea, quæ ſoli ſubiacent ſenſui: cognoſcerent quæ cætera non prætereunt animantia. ſcirent præterita, quæ ſibi tantum contigiſſent; futura non præuiderent, cuperent quæ ſibi bona falsò viderentur. non cognoſcerent Deum, de diuinis non diſſererent. neſcirent rerum cauſas, quid bonum, quid vtile, quid honeſtum iuſtumq. ſit, non

addi-

addiſcerent: atque, vti primi illi homines, qui ſe benè intelligere nedum cœperant, in agris paſſim, beſtiarum more, vagarentur, ſibi victu ferino vitam propagarent: nec ratione animi quicquam, ſed pleraq. ſolis viribus corporis ſibi adminiſtrarent.

Man. Nō ita rudes ſunt noſtrę ætatis homines. quisq. præſtare putat, quod hominis eſt, omni procul literarum ſtudio.

Luc. Animus noſter ſcientiam appetit, ſicuti corpus cibum: Omnes enim homines, vt ait Ariſt. 1. Metaphyſic. natura ſcire deſiderant. & ſicut corpus cibo creſcit, ita animus ſcientia: hinc dicit D. Auguſtinus de quantitate animæ, cap. 19. quemadmodum triplex eſt corporis incrementum, vnum neceſſarium, quo naturalis conuenientia impletur in membris; alterum ſuperfluum, quando accidunt, quæ nimia ſunt, & monſtruoſa, vt ſextus digitus in manu; & tertium noxium, quando accidunt quæ bonam expugnant valetudinem, ſicuti tumor. ita triplex eſt animi incrementum; neceſſarium, quando augetur animus honeſtis & ad benè beatèq. viuendum accomodatis diſciplinis. ſuperfluum, quando augetur animus ſcientia eorum, quæ mirabilia ſunt, non tamen vtilia. noxium verò quando augetur ſcientijs illis, quæ bonam expugnant valetudinem. hinc videmus, quòd præclara literarum ſtudia ſimulatque homines colere incipiunt, titillatione quadam honeſtiſſimæ voluptatis alliciuntur. illecti ſaluberrima præcepta percipiunt. non tantum benedicendi, verùm etiam benè viuendi ingrediuntur vias; igniculisq. gloriæ, quibus animus accenditur excitatis,

quan-

quantus ſit in virtute ſplendor, quanta in vitijs deformitas, addiſcunt. atque ita laudabiliter vitam inſtituunt, vt mentem pulcherrima, atque honeſtiſſima plurimarum rerum, quæ ad vſum vitæ pertinent, cognitione compleant, & animum virtutis, & honeſtatis ſtudio excolant; & quicquid voluptatis titillatione perficitur, quicquid corpus oblectat, quicquid deniq. impura, ac nefaria oblectatione ſenſum, animumq. permulcet, ſumma cum laude effugiant.

Mau. Deus bone, quot, quantiq. reperti ſunt, qui, etſi literis claruerint, ita tamen vitiorum cœno polluti viſi ſunt, vt dubium fuerit, an maiorem ex ſtudijs laudem ſibi comparauerint; an potiùs ob eorum animi prauitatem, venerint in maiorem hominum vituperationem?

Luc. Proni ſunt hominum ſenſus, & cogitationes, ab ipſis penè incunabilis, ad malum: Sic prorſus, vt vitia, non vſu didiciſſe, non cum nutrici lacte ſuxiſſe; ſed cum ipſa exoriente natura penitùs traxiſſe videatur. quamobrem ſi lutoſam viam faciliùs pertranſeunt, qui baculo ſtabiliunt gradum, fateri neceſſe eſt, eos, qui ſtudijs quaſi ſcipione nituntur, faciliùs vitiorum limum, quo tota hæc vitæ via infecta eſt, euitare: nam ſi ſepoſitis illis, quaſi baculo deiecto, pertranſire auderent, modò vno, modò altero ſæpiùs prolabentes pede, non ſine magno periculo, & dedecore exciderent, & contaminarentur. afferunt ſtudia hominibus tantùm præſidij, vt ſenſualitatem, quæ belluina pars eſt, ad flagitia malaq. omnia omnibus horis propenſa, nedum cohibeant, & imperio rationis ſubijciant, ſed etiam, vt graues fortunæ ictus facil-

facillimè ferant, inuidiæ morſus euitent, euadant mortis tenebras.

Mau. Si verum ſit, multum iuuant.

Luc. Etſi fortuna potens fortisq. ſit, vt eos, quibus aduerſatur, nullo ferè negocio euertat: attamen, ſi cum virtute inſignito, & literis armato dimicet, tantam vim patitur; ita eius furor, & audacia comprimitur, vt deuicta cedere, & alteram faciem (illam enim antiqui vates dixere Bifrontem) vertere, & oſtendere compellatur. Quod multorum exemplo confirmari poteſt, Socratis ſcilicet, Xenophontis, Anaxagoræ, Zenonis, Catonis, aliorumq. ſtudioſorum virorum, quos nullis vnquam mutatos fuiſſe caſibus; nulli ſuccubuiſſe calamitati, ex hiſtoriarũ monumentis percipimus.

Mau. Id euenire ſolet hominibus quibuſdam, qui ſtudijs intenti negligunt ſeipſos, & mundum.

Luc. Laudandi ſunt iſti viri. & quæcunque fortunæ ſubiacent imperio, tanquam terrena, & fragilia deſpicere, & nulla eorum mutatione commoueri, laudabilis eſt ſapientia, & fortitudo quam maxima. Sed neque minùs laudabilis eſt prudentia aduerſus inuidorum detractorum, ac malignantium rabiem, morſusq. ſe tueri: qui cum muribus minimè ſint diſſimiles, alienum cibum, alienam famam ſemper rodere, & deturpare contendunt. res quidem eis ſuccedit, ſi ignauos, ſimplicesq. homines perſequantur; at ſi proponant ſibi prudentes, eruditosq. viros, tanquam ſcopulum, ad quem ſagittas ſuas dirigãt: quod volunt, non aſſequuntur; ſed, velut retractis eiſdẽ ſagittis, feriuntur. dum ſcilicet illi ſe corrigentes, & cautiùs ſe gerentes, à vitiorum rete, qua ſe maior pars

ho-

hominum inuoluit, ſecedentes, per viam honoris, & virtutis feliciſſimè progrediuntur. vndè fit, vt eorum gloria, quam obtrectantes delere quærebant, viuidiore magis lacerentur.

Mau. Cum autem ſentiunt ſe iniuſtè morderi, quid agunt?

Luc. Tacitè ſinunt eorum inſolentiam tranſcurrere, vt intelligant ab ſe aſpernari, tanquam odioſi, & indigni, qui ab aliquo ſpectentur. quod inuidorum eſt ſuppliciũ tale, vt præ dolore, quaſi rabidi canes ſemper baubari, & conſumi videantur.

Mau. Quid ſi inuadunt eos, qui literarum ſtudia neglexerunt?

Luc. De eis magno faſtu triumphant.

Mau. At ego ſemper vidi maledicos, & obtrectantes durioribus, quàm ſtudiorum armis percuti, & proſterni.

Luc. Aliud eſt, quod inuaſus ſe defendat, ne lędatur, & aliud, quod offenſus quærere debeat occaſionem vindictæ; quæ tametſi dolorem minuat, vulnus tamen non tollit.

Mau. Supereſt, vt dicas, quid proſint ſtudia aduerſus mortem.

Luc. Eruditi homines virtutis clypeo muniti mortis faciem non horrent; immò tanta fiducia, & animi alacritate eam obeunt; ita fortiter digladiantur, vt ferè perterrita, contra eos ſua arma, ſuam inuidiam exercere non audeat. Ignauos autem, & deſides proſternit, & inculcat. miſeri ſemper mortis excruciantur timore. nunquam quieto animo viuunt. inuaſi tandem intereunt prorſus, obliuionisq; putredine

cor-

corrumpuntur, qui, ſi ſtudijs, quaſi balſamo, ſcirent ſe aduerſus mortem obliuionisq. putredinem tutos fore, eam non metuerent: quippè quę claudit officinam miſeriarum, laboribus,& malis finem imponit; ſed potiùs ſumma fiducia, & gaudio obirent; quod multos feciſſe legimus, quorum nomen, & fama minimè læſa perpetuò viuit, & celebratur. Dijs aſsimilari eos, qui mortem non timent, ſenſit Seneca in Agamemnone, dicens:

Qui vultus Acherontis atri,
Qui Stygia triſtem non triſtis videt,
Audetq. vitæ ponere finem,
Par ille Regi, par ſuperis erit.

Qui literarum ſtudijs ſe dedere, vt occidant, paruo & lare, humiliq. iaceant angulo obſcuræ domus; nulla eſt eorum obliuio; nullus locus ignarus eorum nominis: eſt mortuus quis? viuit. eſt abſens? adeſt, perq. ora volitat omnium: atque illis eſt quies quam dulcis, & ſecura.

Mau. Occurrunt nè alia de laudibus ſtudiorum?

Luc. Longè plura; ſed deficeret dies. Hoc vnum dicam. ſi ſtudia de mundo tollerentur, nec eſſent, qui rectè loquendi,rectèq.ſcribendi artem docerent; orandi præcepta traderent; animum componendi, ſcrutandi rerum naturam, ac benè diſſerendi rationem, medendi artem, moderatè, iuſtè, & religiosè viuendi,colendi ſuperos, ac diuina contemplandi rationem docerēt: vniuerſa hæc hominum ſocietas deſtrueretur; & quaſi diruta hac mundi machina, qui eſſent homines,quæ bruta dignoſci nō poſſet: omnia

æquè

æquè vitiorum ſordibus, & ignauiæ cœno oblita iacerent, & deprauata. hinc puto, Mityleneos non alia ratione conſueuiſſe populis illis, quos deuicerant, pœnam hanc irrogare; ne liberos ſuos literas edocerent: niſi quia illis, velut iumentis, vti; eosq. ſeruili opere mancipare proponebant. & nemo eſt, qui neſciat, eas tantùm Ciuitates florere poſſe, in quibus literarum ſtudia coluntur.

Mau. Sed qua ratione tot ſunt Iuuenes, qui non ſtudent?

V. *Luc.* Tria ſunt, quæ Iuuenum animos, vt plurimum ſolent à ſtudijs abducere. quædam præſumptio, ſeù temeritas, labor, & diffidentia. nonnulli vento læuiores, vt ſe noſcunt nobili genere natos, ita ſibi placent; ita intumeſcunt, vt literarum ſtudia colere, ac ſi indè emerſura eſſet infamia, dedignentur.

Demonſtrat tria Iuuenũ animos à ſtudijs abducere.

Mau. Quid eſt, quod eos cogat marceſcere ſtudijs, & laboribus, ſi eorũ nobilitate excelſi ſunt, & conſpicui?

Luc. Impoſita eſt maior neceſsitas colendi præclara ſtudia ijs, qui claris parentibus nati ſunt, ne ſcilicet alieno glorientur. ridicula enim iactantia eſt alienæ incumbere famæ. atque ne auorum ſplendor, & gloria maculas eorum detegeret, & ipſi plus criminis degeneres acciperent, quàm celebritatis. nobilitas maiorum poſteros ad virtutes ſuo exemplo excitat, & quaſi lumen eſt, quod neque bona eorum, neque mala patitur in occulto.

Mau. Sunt multi, qui putant ſanum eſſe viuere procul laboribus, & anguſtijs: immò Medici conſulunt nobilibus, vt tanquam delicatioris complexionis prætermittant labores, & ſtudia.

Luc.

Digitized by Google

Luc. Eſt modus in rebus, ſunt certi deniq. fines. & non omnia conſilia optima ſunt, ſed ea dumtaxat, quæ à ratione proueniunt. eiectis ſtudijs, fugatis laboribus, ocium ſuccederet; languerent animi, corpora torperent. Sic admonet Ouid. lib. 1. de Ponto.

Cernis, vt ignauum corrumpant ocia corpus?
Et capiant vitium, ni moueantur aquæ?

& dicebat Lucanus lib. 1. belli Ciuilis:

Variam dant ſemper ocia mentem.

illud autem, quod inter ſtudia,& labores recipitur, moderatum ocium, quantum animo proſit, & corpori, explicat idē Ouid. eod. lib. 1. de Ponto, dicens:

Ocia corpus alunt: Animus quoque paſcitur illis,
Immodicus contra carpit vtrumq. labor.

Mau. Hoc benè intellexi: proſequere.

Luc. Alij ſunt, qui eadem præſumptione ducti, cum ſint diuitijs ſatis inſtructi, vt ſe quieti delicijsq. tradere poſsint, ita contemnunt ſtudia, vt audeant dicere, quòd ſi eis operam nauarent, dementes viderentur. Sed verè delirant, ſiquidem nulla alia re ſuſpiciendi ſunt, quàm propter diuitias, quæ fortunæ ſunt. at fieri poteſt, vt fortuna, quod ſuum eſt, repoſcente, nudi remaneant, & deludantur inertes. habent hoc diuitiæ, vt ſtudia colendi non modò occaſionem, verùm etiam cauſam; neque cauſam tantùm, ſed etiam neceſsitatem afferant: quoniam ſi aliquid honoris diuitiæ afferant, afferunt tantùm ſi cum virtute coniungantur. Occurrunt tertij, qui excelſiore animo armorum tractationem, & militaris rei gloriam ſibi proponentes, literarum ſtudia ad ſe non pertinere ſentiunt: ac ſi eruditi homines in bello

muti

muti iacerent, & deſpicerentur. quod ſi ſcirent quã-tum in medio bellorum tumultu literæ valeant, nullis ſe diligentiùs armis munire, quàm literarum ſtudio curarent. Iam dicam de alijs, quos præſumptio à ſtudijs auertit. Sunt quidam, qui rei familiaris anguſtia preſſi ſtudia amplecti ſuum non eſſe exiſtimant; quod ſi animaduerterent, permultos ſtudiorum ope ad maximas diuitias perueniſſe, certè non magis ad aliquam artem factitandam, quàm ad ea ſe conferrent. Qui verò labore deterrentur, & diffidentia, longè plures ſunt. ſed illi, quos labor deterret, intelligere deberent, quòd ea tantùm eſt grata voluptas, quæ labore percipitur. metalla, quæ ſumma tellure iacent, & facilè inueniuntur, paruo valent precio: ſed quæ in fundo latent altè eruenda, & difficiliùs reperiuntur, æſtimãtur pluris. Chryſippus tanta ſtudijs intẽtus perfruebatur voluptate, vt eum, tanquã extrà ſe poſitum, cibi potusq. caperet obliuio. Syracuſanus Archimedes præ ea, quam ex ſtudijs capiebat oblectatione, priùs hoſtilis gladij cuſpidem in corpore excepit, quàm vrbem in hoſtium poteſtatem veniſſe ſentiret. Demoſthenes plus olei, quàm vini læto animo conſumebat, atque extrema etiam ſenecta ad lucernulam illam ſuam, ſumma cum animi iucunditate, exercebatur. Illi verò, quos diffidentia exanimat, animaduertere deberent, quia prima ſectantem, vt dicebat Cicero, honeſtum eſt etiam in ſecundis, tertijsq. conſiſtere: non enim in Poetis Homero ſoli locus eſt, aut Archiloco, aut Sophocli, aut Pindaro, nec verò Ariſtotelem in Philoſophia deterruit amplitudo Platonis; nec ipſe Ari-

Ariſtoteles in Philoſophia, ſicut nec Bartolus, nec Baldus in iure, cęterorũ ſtudia reſtrinxerunt. Non eſt igitur, Maure, cur tua ſpes infringatur, & vileſcat ingenium. abſit, vt te labor, aut diffidẽtia deterreant. ſtudia ſequi debes, vt tua hac florida, atque æſtuãte ætate ſtudiorum præſidio firmata, efferentibus ſeſe cupiditatibus frœna faciliùs inijcias; mentem pulcherrima, atque honeſtiſſima plurimarũ rerum, quę ad vsũ vitę pertinent, cognitione compleas; & tandẽ inconſtantia fortunæ, obtrectantium inſolentia, neglectaq. mortis inuidia, vitã hanc, ſumma cum laude traducas; & maiorum tuorũ nobilitatem, dignitatẽq. augeas; & facultates, quibus nõ indignus exiſtis, generosè cõſerues.

Mau. Hactenus non intelligo qua ratione debeam perdere oleum, & operam in ſtudio legum: dum inuenio, nullam eſſe iſtarum legum neceſſitatem, nullam vtilitatem, iucunditatem nullam, nullam firmitatem, nullam certitudinem.

VI. Diſcutitur an vtilis ſit diſputatio de neceſsitate, & vtilitate ſtudij legũ.

Luc. Neque ego intelligere poſſum, cur non idem de hoc ſtudio ſentias, quod de alijs: nõ enim video quid magis conferat ad id, ad quod nati ſumus, quàm iuris prudentia diuinarum, atque humanarum rerũ notitia, iuſti atque iniuſti ſcientia; qua duce Deũ colimus, diligimus homines, auxiliamur patriæ, honeſtè viuimus, ſuum cuiq. tribuimus, amplectimur iuſtum, iniuſtum depellimus. ſine ea non populi, nõn vrbes, nõ regna, non imperia ſtare poſſent: nõ ipſum deniq. humanum genus coaleſceret. nihil prodeſſet nobilitas nobilibus, diuitibus diuitię, niſi iure medio improborũ impetus reprimerentur, punirẽtur nefarij, & quiſq. in ſua dignitate, decore, & felicitate conſeruaretur.

Mau. Non ita ſentio; & rationes afferã, quibus moueor.

Luc. Vix audeo hanc diſputationem aggredi: quia dubito an id fieri poſſit ſine rubore.

Mau. Non licet de hac re diſputare?

Luc. Hæſito quidem.

Mau. Crederem honeſtam fore diſputationem, dum ſolis rationibus, & authoritatibus contenderetur.

Luc. Equidem reor, parum licere hoc legum ſtudiũ, quod longo vetuſtiſsimoq. maiorum noſtrorum vſu comprobatum,& receptum eſt, in dubium reuocare, an vtile ſit. Idq. vetuſto more prætermiſſo, rationum, & authoritatum libra ponderare.

Mau. Cur ergò ſingulis annis,antequam intermiſſa ſtudijs opera reddatur,habentur publicę orationes de legum laudibus; ſi de illis dubitare non liceat?

Luc. Hac eadẽ ratione ſunt, qui exiſtimant ſuperuacaneum,& inutile eſſe ſtudiorũ, legumvè laudes ſatis peruulgatas recenſere;& incitare eos,qui ſuaptè cupiditate ad ſtudia feruntur: non tamen verum eſt,quoniã rerum laudabilium cõmemoratio, quamuis vulgatiſsimarũ,iucunda eſt illis,qui eas adepti ſunt:cæteros autẽ nõ parùm ſolet excitare. ſciebãt optimè adoleſcẽtes Romani egregia prædeceſſorum facta;tamen ſeniores,non ſemel tantùm in conuiuijs carmine cõprehenſa pangebant,quoad ea imitanda eorũ animos redderent alacriores.Aſtantium acclamationes curſu certantibus velocitatem, & quaſi alas addunt. Equitantes nonnunquã ſpontè currentibus equis, quo celeriùs currant,ſubdunt ſtimulos, & calcaria.Rhetores in laudandis ſtudijs,nullis cõtendunt argumentis;ſed exemplo eorũ,qui literis claruerunt,adoleſcentiũ animos cõmouent.Tubicinę,& tympaniſtę ad optatã victoriã milites ſolo crepitu,&ſono,tacitis bellorũ incõ-

mo-

modis incitant,& inflāmant.Laudatur Tyrteus Poeta apud Platonem in lib.de legib.dial. 1.quia fuit author victoriæ Lacedemoniorum aduerſus Meſſenios;dum pugnantium animos carminibus ad bellum incendebat, laudando eos, qui in bello excelluerunt.

Mau. Dicam liberè quod ſentio;id agunt ex induſtria mercatorum more: qui nugis quamplurimis cælant merciū maculas, quò magis deludāt incautos emptores. qua arte Iuſtinianus,vt mihi videtur,vſus fuit:qui incautam,ſuaptèq.natura cupidam iuuentutē vt hortaretur ad legū ſtudia; obtulit librum Inſtitutionū,vt liceret,inquit ipſe,prima legum Cunabula,non ab antiquis fabulis diſcere, ſed ab imperiali ſplendore. & nihilominus ipſe fatetur, in eodem libro collectū eſſe omne ius antiquum,& expoſitum quod anteà obtinebat: ergò eaſdē antiquas fabulas tradidit, quāuis precioſiora tradere profiteatur. niſi fallor,quantò magis legum laudes oppugnarentur, tantò clariores redderentur, ſicut aromata tantò magis redolent, quantò magis conteruntur.

Luc. Æquè liberè ipſe meam ſententiā fero: in meo auditorio quaſi cōuiuio,tu inter cęteros exiſtis,dū pro mea ſubſtantia,pro mediocritate ingenij mei ferūtur epulæ, exponuntur iura, & cæteri quaſi māducantes ſaturantur,ſtudent,proficiunt;nollē vt tu ſolus diſputando de vtilitate,& neceſsitate huius ſtudij, quaſi in dubium reuocans, an cibus, & potus neceſſarius, vel vtilis ſit humano corpori; finito tandem conuiuio remaneres debilis, & ieiunus.

Mau. Incidi in tot difficultates, vt quaſi ſentiens tormina, coactus ſim ab iſto conuiuio recedere.

Luc. Nolo id facias. quò magis deguſtaueris, agno-

ſces ciborum ſuauitatem. Plat. in lib. de leg. dial. 1. cenſuit, tunc rectè fore cõſtitutas leges, ſi vna erit lex præclariſſima, quę iubeat, ne quis iuuenũ quęrere audeat, rectè nè, an contra ſe leges habeant: ſed vno omnium ore, vnaq. voce rectè tanquam à Dijs poſitas concedi, præcipiat. nec vllo modo aliter pati quicquam à iuuenibus cogitari.

Mau. Rẽ noui. quia grauioribus negocijs intentus es, mihi, fortè nimiũ moleſto, hanc Platonis legem ferre deſideras. at ſi pro mea vtilitate laborandũ putas, expedit, vt æſtiuo hoc tempore, quo tot laboribus, ac negocijs non es inuolutus, mecum de legum neceſsitate, & vtilitate diſſeras.

Luc. Si meã tibi operã profuturã putas, quã ſemper libẽtiſsimè pollicitus sũ, nullo vnquã tẽpore denegabo.

Mau. Nõ erit inutilis, nec iniucundus tuus labor; ſi difficultates, quæ mihi legũ ſtudia ſectanti, velut nubes legũ claritatem inuoluere, & obſtacula, quæ meum curſum impedire, & diuertere videntur, quaſi placidus Aquilon, ſuaui flatu, diſcuſsis nubibus, aerẽ ſerenum reddideris; & quaſi remotis impedimentis viam facilem, & tutam pręparaueris.

Luc. Dum hæc à me pro tua vtilitate expoſcis, neceſſe eſt vt pro viribus præſtem. quaſcunque igitur difficultates, & obſtacula, quæ mihi propoſueris diluẽda, curabo ita diſcutere, ita rem planam facere; vt omni procul obice, & quaſi in meridie, iuris & iuſtitiæ culmẽ, quò cæteri legũ ſtudioſi reſpiciũt, aſcẽdere valeas.

Mau. Lætitia geſtio; aſſecutus ſum quod volebam. deficit dies, deficit præludium noſtræ diſceptationis. reuertar quam cito, interim vale.

Luc. Quã auidiſsimè te expectabo. expiciã ſępius an veneris.

S E-

SECVNDVS CONGRESSVS.

MAVRVS. LVCIVS.

Mau. PARATVS venio.

Luc. Quæ tecum affers?

Mau. Multas difficultates, quas, ſi placet, hodie proponam, quò poſſis faciliùs ſequenti congreſſu, quaſi infirmitate cognita, operam, quam pollicitus es, præſtare.

I. Arguit Maurus cõtra leges humanas & legis diuinæ, & naturalis neceſſitatẽ, & vtilitatem probat.

Luc. Iterum polliceor.

Mau. Dicam plura, eaq. fortè tenuiora: ſed diſcendi cupiditati, qua moueor, indulgeas.

Luc. Audiam, cum animi iucunditate, quæcumque dicturus es; & filum tui diſcurſus non interrumpam.

Mau. Cum diutiùs anceps fuiſſem, an hoc legum ſtudium neceſſarium eſſet, vel vtile: volui animum vertere ad prima initia, & fundamenta, vt cognoſcerem, quæ eſſet illorum firmitas, & conſtantia: & nonniſi quod cogitaueram accidit. reperi leges humanas eſſe huius ſtudij fundamentum, & ſubiectum: quarum tantam cognoui infirmitatem, & debilitatem, vt ampliùs haud mirer, ſi nedum legum ſtudioſi, ſed qui eas profitentur, quiq. habentur omnium peritiſſimi, ſemper dubitent, trepident, vacillent: deq; ſuis nunquam tuti ſint legibus. tu, Luci mi, ſi debiles hominum vires, qui hæc iecerunt fundamenta mecum metieris, humanarum legum infirmitatem, & leuitatem non negabis.

Luc. Non me mouet, quod ratione non probatur.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Mau. Reperio duplicem legem, vnam à Deo profectam, alterã ab homine. quæ à Deo profecta eſt, partim reſidet humanis indita mentibus, quæ naturalis dicitur; partim verò ſcripta legitur in ſacris paginis. circa legem diuinam nequimus dicere ſtudiũ hoc verſari. verſatur tantùm circa leges ab hominibus poſitas. In libris, quibus tùm Legiſtæ, tùm Canoniſtæ vtuntur, Inſtitutionum ſcilicet, Digeſtorum, Codicis, Authenticorum, Decreti, Decretaliumq. nil aliud inuenio, quàm hominum reſponſa, leges, conſtitutiones, dicta, præcepta, regulas.

Luc. Homines terram colunt, ſibi homines viciſſim opem ferunt: ex hominibus alij imperant, alij parent, docent alij, alij diſcunt: ergò non eſt mirum, ſi hominum legibus, & conſtitutionibus homines gubernentur. proſequere.

Mau. Scrutabar qualis eſſet vtriuſq. legis firmitas. & quantum firmitatis, vtilitatis, ſuauitatisq. in lege diuina cognoui; tantum infirmitatis, damni, & acerbitatis in lege humana cõſideraui; non aliò ſpectans, quàm ad earum cauſas.

Luc. Non aliò ſpectare debebas, quia qualitas cauſæ arguit qualitatem cauſati, l. reſtituendæ, in fin. iuncta gloſ. final. C. de aduocat. diuerſ. Iudic.

Mau. Lex diuina eſt à Deo omnium rerum creatore potentiſſimo. lex humana eſt ab homine creatura imbecilli; homo vanitati ſimilis factus eſt, Pſal. 143. Ea à potentiſsimo totius gubernatore, hæc ab inſipienti ſubdito. Homo, cùm in honore eſſet non intellexit: comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis, Pſalm. 48. Ea ab eo, cui omnia

pa-

parent, hæc ab eo; cui omnia reluctantur. dicunt ſancti Patres non immeritò beſtias hominibus reluctari, cum ipſi Deo ſuo ſint rebelles, cui ſol, luna, & ſtellæ obediunt. Ea ab eo, qui omnibus prodeſt; hæc ab eo, qui nemini non nocet. lupus eſt homo homini dicebat Plaut. in aſin. Ea à vera charitate, Deus charitas eſt, Ioan.epiſt.1.cap.4. hæc ab ipſa cupiditate: homo enim ſibi magis vult,l.ex omnibus,C.de decur. lib.10. Ea ab infallibili veritate, hæc à mendacio: eſt autem Deus verax, omnis autem homo mendax. Paul. ad Rom. cap.3. Ea ab æterno,incorruptibili,& immortali Deo; hæc à corruptibili, & mortali homine. Deus creauit de terra hominem, & iterum conuertet illum in ipſam,Eccleſiaſtic. cap.17.Ea deniq. à ſuprema felicitate; hæc ab extrema miſeria. homo natus de muliere,breui viuens tempore,repletur multis miſerijs; qui quaſi flos egreditur, & conteritur,& fugit velut vmbra, & nunquam in eodem ſtatu permanet, Iob cap. 14. quod etiam optimè admonet Virg.lib.3. Georg.

Optima quæq. dies miſeris mortalibus æui
Prima fugit, ſubeunt morbi, triſtisq. ſenectus:
Et labor, & duræ rapit inclementia mortis.

Diuina lex ſemper eſt certa; humana verò incerta. cogitationes mortalium timidæ ſunt, & incertæ prouidentiæ noſtræ,Sap.cap.9.Ea immutabilis;hæc verò mutabilis: iura quæ diuina prouidentia conſtituta ſunt ſemper firma, atque immutabilia permanent; ea verò, quæ ſibi quæq. Ciuitas conſtituit, ſæpè mutari ſolent. §. ſed naturalia, inſtit. de iur. nat. gent.& ciuil. Ea indiſſolubilis; hæc verò diſſolubilis. Si ex

hominibus conſilium eſt, aut opus, diſſoluitur. ſi verò ex Deo, diſſolui, non poteſt, Act. Apoſt. cap. 5. Ea remota eſt ab omni errore; hæc verò errori expoſita. Iudicium Dei innititur veritati, quæ non fallit, nec fallitur; Iudicium verò hominis opinionem ſequitur, quam fallere ſæpè contingit, & falli, c. à nobis il 2. de ſententi. excommunic. Deus ſcientiarum dominus eſt, 1. Reg. cap. 2. ſcrutatur corda, & renes Deus, Pſal. 7. homo autem, quaſi infirmis oculis, videt ea tantùm, quæ apparent: Dominus autem intuetur cor, 1. Reg. cap. 16. hinc eſt, vt lex diuina habeat in ſe veram iuſtitiam; humana verò ſimulatam. Dicebat Cic. 3. Officior. veri iuris, germanæq. iuſtitiæ ſolidam, & expreſſam effigiem nullam tenemus: vmbra, & imaginibus vtimur. Ea, quoniam iuſta eſt, ligat quoſcunque; hæc, quoniam iniuſta eſt, ligatis tenuioribus, potentiores dimittit. Interrogatus Solon, quid eſſet humana lex, reſpondit, telam araneæ, quæ, ſi quid debile eſt, retinet; ſi quid fortè validum inciderit, reſciſſa tela pertranſit. Ea, quoniam eſt æqua, omnibus æquè ſubuenit; hæc, quoniam iniqua, diuiti tantùm, non etiam pauperi. Diuiti decepto multi recuperatores; locutus eſt ſuperba, & iuſtificauerunt illũ; humilis deceptus eſt, inſuper & arguitur; locutus eſt ſenſatè, & non eſt datus ei locus. diues loquutus eſt, & omnes tacuerunt; & verbum illius vſque ad nubes perducent. pauper loquutus eſt, & dicũt, quis eſt hic? & ſi offenderit ſubuertent illum; Eccleſiaſtic. cap. 13. Equidem neſcio, an ſecùs homo potuerit operari, cuius natura labitur ad delicta, §. ſi verò is, authent. de Monach. qui nihil eſt vnquam paratus dicere, facere,

aut

aut cogitare: niſi quod ad propriam referat gloriam, ad propriam vtilitatem, ad propria commoda. inquit Terent. in Andria.

Verùm illud verbum eſt, vulgo quod dici ſolet,
Omnes ſibi meliùs malle, quàm alteri.

At Deus ſummam, & infinitam curam habet de nobis, 1. Petr. cap. 5. ipſe ſolus, & potuit, & ſolus voluit nos purificare, illuminare, ſancta docere, à malo conuertere, dirigere ad bonum, lætificare, corda ſanctificare, veram deniq. beatitudinem elargiri, deſiderabiliorem auro, precioſiorẽ lapidibus, & melle, fauoq. dulciorem, Pſal. 18. de Deo, quidquid melius poſſumus, debemus cogitare; de homine autem, quidquid deterius. multa eſt hominis malitia, & cuncta cogitatio cordis eius intenta eſt ad malũ omni tempore; Geneſ. cap. 6. ſenſus, & cogitatio humani cordis in malum prona ſunt ab adoleſcentia ſua, Geneſ. cap. 8. in fin.

Luc. Quanto agens eſt perfectius, tantò effectus eſt perfectior. ideò mirum non eſt, ſi lex diuina ſit perfectior, firmiorq. humana. multæ cogitationes in corde viri, voluntas autem Domini permanebit. Prouer. cap. 19. lex diuina ſatis extolli non poteſt; at lex humana minimè deprimenda eſt, cum à diuina pendeat, & regatur. reſpicit Dominus vias hominũ, & omnes greſſus eius conſiderat. Prou. cap. 5. à Domino diriguntur greſſus viri, quis autem hominum poteſt intelligere viam ſuam? Prou. cap. 20. effectus quandoq. melior eſt ſua cauſa, l. quod ex libertate, C. de oper. liber. ergò parum intereſt, ſi homo talis ſit, qualem dicebas: cum etiam ab homine compo-

nantur medicamina, quę nihilominùs neceſſaria ſunt, & vtilia ad corporis ſanitatẽ. quare dixit Eccleſiaſtic. cap. 38. honora Medicum propter neceſſitatem.

II. Inuenta legũ arguit vti pernicioſa.

Mau. Vulgo fertur, leges humanas ita neceſſarias eſſe pro ſalute Reipublicę ſicut medicina humano corpori. ſed perexigua laus mihi videtur, cum nemo ſit, qui neſciat, Romam longo tempore ſine medicina floruiſſe. ſed ne diuino oraculo præcipienti, Medicũ honorari propter neceſſitatem, videar præferre, aut Romanorum temeritatem, aut ſcribentium teſtimonium, medicinæ non detraham, quæ cum doceat, & præparet ſalubria, & opportuna remedia, vtique prodeſt ad corporis ſanitatem. oſtendam ſolùm quæcunque à lege humana inuenta ſunt. quaſi ſalubria remędia, ea vti maligna, & venenata humanæ ſocietatis infirmitatem augere magis, quàm ſalutem operari.

Luc. Magna indiges probatione.

Mau. Rempublicam, inquiunt, valere, quando ciues, ex quibus quaſi membris conſtat, benè agunt; tranquillè, & pacatè viuunt; vigent virtutes, & iacent vitia. è conuerſo languere, quando malè agunt, diffident, & inſidiantur, vitiaq. vigent, & iacent virtutes: cuius morbi cauſa potiſſima eſt cupiditas, ſicut ſalutis eſt charitas.

Luc. Radix omnium malorum eſt cupiditas: Radix autem omnium bonorum eſt charitas, vt dicitur in cap. quia radix, de pœnit. diſtin. 2.

Mau. Perſcrutemur modò ſi legum inuenta, vnam vel alteram reprimant magis, vel foueant.

Luc. Diſſere, vt lubet, attentus ſum.

Mau.

Mau. Cœpit humanum genus infirmari,& languere cupiditatis vitio per impoſturam Principis vitiorum, qui à principio ruinæ ſuæ modis omnibus conatur humanum genus euertere. volentes fortè iſtæ leges hominibus ita vulneratis, & infirmis prouidere, (ò ſummam cęcitatem) compoſuerunt medicamina venenata, introduxerunt iuriſdictionem, ſiuè imperium, vt alij alijs præeſſent, imperarent, infligerent pœnas. III.

III. Poteſtaté inter homines argumentatur fuiſſe inutiliter introductam.

Luc. Remedium fuit valdè neceſſarium.

Mau. Proh Deum atque hominum fidem! quid vnquam excogitari potuiſſet, quod magis incenderet humanam cupiditatem, quàm imperium? ſi æqualis eſſet hominum conditio, quid eſſet, quod homines cuperent? & ſi quid fortè, quid magis, quàm ſuper alios efferri, & imperare? qua de cauſa armorum impetu ſocietas humana tumultuaret, furentibusq. animis fluctuaret mundus, ſi libido imperandi hominum pectora non arderet? non ſolicitaret? complures ſe ſcelere contaminarunt imperij cupiditate. Infiniti fuerunt illi, quos popularis ambitio,& armorum impetus ad faſtigiũ prouexit. dicit Eccleſiaſtic. cap. 10. Regnum à gente in gentem transfertur propter iniuſtitias,& cõtumelias,& diuerſos dolos. Experiuntur miſeri homines huius medicaminis venenũ: alij imperantium ſæuitia opprimuntur; efferuntur alij; alij iniuria deprimuntur. hoc erit ius Regis, dixit Samuel Philiſtym 1. Reg. cap. 8. filios veſtros tollet, & ponet in curribus ſuis, faciet ſibi equites, & præcurſores quadrigarum ſuarum, & conſtituet ſibi tribunos, & centuriones, & aratores agrorum ſuorũ,

&

& meſſores ſegetum, & fabros armorum, & curruum ſuorum, filios quoque veſtros, & vineas, & olivueta optima tollet, & dabit eunuchis ſuis, & ſeruos etiam veſtros, & ancillas, & iuuenes optimos, & aſinos auferet, & ponet in opere ſuo; greges quoq. veſtros, vosq. eritis ei ſerui. qua ratione monet Eccleſiaſtic. cap. 9. longè abeſto ab homine habente poteſtatem occidēdi, & non ſuſpicaberis timorem mortis. idem ſuadet Ouid. lib. 3. de Triſtibus.

Vſibus edocto, ſi quidquam credis amico;
Viue tibi: & longè nomina magna fuge.
Viue tibi: in quantumq. potes prælustria vita:
Sæuum prælustri fulmen ab arce venit.
Nam quamquam ſoli poſſunt prodeſſe potentes:
Non proſit potiùs, ſi quis obeſſe poteſt:
Effugit Hybernas, demiſſa antenna procellas:
Lataq. plus paruis vela tumoris habent.

Vt verè dixerit Lucan. lib. 8. belli ciu.

Virtus, & ſumma poteſtas non coeunt.

Hæc poteſtas ſuperbiam parit, gignit vanam gloriam, iactantiam nutrit, fouet adulationem, blanditur hypocriſi, ſuffragatur odio, paſcit inuidiam, iram refouet, iniuriam recipit. ſi hæc poteſtas abiret, quæ exiſterent inter homines diſcordiæ? quæ diſſenſiones? quæ bella? quæ mala? ſi dijs placet, cui prodeſt hæc poteſtas? qui eam aſſecuti ſunt, anguntur aſſiduo timore: nunquam de propria tuti ſunt vita: ſemper dubij, ſemper anxij cernunt ſibi hinc, illincq. paratos laqueos, fraudes, dolos, aſtutias, verſutias, inſidias, machinationes, conſpirationes, ſeditiones, venena. Teſtis eſt Seneca in Agamemnone.

Nun-

Nunquam placidā ſceptra quietem,
Certumvè ſui tenuere diem,
Alia ex alijs cura fatigat,
Vexatq. animos noua tempeſtas;
Non ſic lybicis ſyrtibus æquor
Furit alternos voluere fluctus:

Qui verò ſubditi ſunt, quæ damna non patiuntur? quibus non ſubiacent angarijs, perangarijs, extorſionibus, crudelitatibus? ſemper afflicti pauent ſuperiorum prelonga brachia, emiſsitios oculos, aſininas aures: exploratores dico, qui dum virtuti, alienoq. honori infames inuident; nunquam non operantur, nunquam non vident, nunquam non audiunt in alterius iacturam.

Luc. Quieſce parum. in manu Dei poteſtas terræ, & vtilem rectorem ſuſcitabit in tempus ſuper illam, Eccleſiaſtic. cap. 10. & Deus mutat tempora, & ætates. transfert regna, atque conſtituit. dat ſapientiā ſapientibus, & ſcientiam intelligētibus diſciplinam. Daniel. cap. 2. ergò non ſine diuino nutu poteſtas de publico introducta eſt cum neceſsitate iuris dicendi, & æquitatis ſtatuendæ, gloſ. & Doct. in l. 1. ff. de iuriſdict. omn. Iud. & ſine hac poteſtate iuſtitia periret; non eſſet qui ius diceret, qui ſuum cuiq. tribueret.

Mau. Ampliùs quieſcere nequeo; quia dum leges humanæ poſt introductam inter homines poteſtatem diſtinxerunt etiam rerum dominia, & introduxerunt Meum, & Tuum: velut imperiti Medici morbū exacerbarunt; addiderunt ignem igni, & oleum camino. ita accenderūt hominum ſenſus, vt nec modus vllus, nec finis poſsit inueniri cupiditatis habendi. vndè dice-

IV. Improbat rerum diuiſionem, & Meū, & Tuum.

dicebat Horatius lib. 1. ſerm. Sat. prima.

At bona pars hominum decepta cupidine falsò,
Nil ſatis eſt, inquit.

Et Cicero lib. primo Paradoxorum, neque enim vnquam expletur, nec ſatiatur cupiditatis ſitis: Homines, dicebant Philoſophi, quietiſsimè viuerent; ſi duo hæc pronomina, meum, & tuum de medio tollerentur. equidem non video, quæ ſint mala humanæ ſocietati noxia, quæ ab hoc fonte, non emanent. ſi tolleretur meum, & tuum, vndè orirentur bella? captiuitates? cædes? rapinæ? tot diſcordiæ? tot ſcelera? prima illa ætas aurea dicebatur, quia ignotum erat meum, & tuum, ſemota erat ab omni cupiditate, plena exiſtebat pace & iuſtitia: quia omnia erant communia. ea defecit, quamprimum inuentum eſt meum, & tuum: idq. quanto magis cœpit coaleſcere, tanto magis ætas quælibet viſa eſt defeciſſe, & fieri peſsima de peiore. hinc Virg. 8. Æneid.

Aureaq. vt perhibent, illo ſub Rege fuere
Sæcula, ſic placida populos in pace regebat:
Deterior donec paulatim ac decolor ætas,
Et belli rabies, & amor ſucceſſit habendi.

Idem dixit Horat. Oda 6. lib. 3.

Aetas parentum peior auis tulit
Nos nequiores, mox daturos
Progeniem vitioſiorem.

Quam rem cum benè intelligerēt antiquiores, quinque ætates diſtinxerunt. auream bonam, argenteam malam, æream peiorem, ferream peſsimam, & vltimam, quæ nunc agitur ſceleratam, ferreàq. peiorem. non oportet cogitare ſi ratio vlla ſuaſerit, vt, quæ

na-

natura fecit communia, homines diuiderent.

Nam propriæ telluris herum natura nec illum,
Nec me, nec quemquam ſtatuit; nos expulit ille:
Illum aut nequieties, dicebat Horat. Sat. 2.

Si iuſtitiæ vis, vt aiunt, in æquitate conſiſtit, ſiuè æqualitate, quæ igitur ratio induxit homines, vt inter ſe diuiderēt, quæ æqualiter poſsidebant, aliquidq. proprij, & priuati haberent, fierentq. impares, qui pari nituntur conditione? Poetæ, qui non mendacia, & ficta ceciniſſe, ſed vera quibuſdam figmentis, & verſicoloribus figuris, quò carminibus leporem adderent, comperti ſunt repręſentaſſe; vt oſtenderent quàm indignum fuiſſet illud hominum facinus, fabulati ſunt Aſtream aureo illo ſæculo è cælo in terras migraſſe: & tandem mortalium ſcelere offenſam, cælum repetiuiſſe. vndè Ouid. 1. Faſtor.

Nondum iuſtitiam facinus mortale fugarat.

Mirum ſanè videtur, quod tanta dementia, tanta cæcitas, tanta cupiditas, tanta audacia homines eò vſque perduxerit; vt non contenti ſolòs terræ fructus diſtribuiſſe, etiam elementa ipſa, aerem, aquam, ignem, terram, Solemq. diuidere, ac priuatim habere voluerint, de quo conqueritur Titania apud Ouid. lib. 6. Metamor.

-------------- Dea ſic affata vetantes:
Quid prohibetis aquas? vſus communis aquarũ eſt,
Nec ſolum proprium natura, nec aera fecit,
Nec tenues vndas: ad publica munera veni.
Quæ tamen vt detis ſupplex peto.

De qua re naturam indignatam demonſtrauit Virgil. lib. 1. Georg.

Antè

Antè Iouem nulli ſubigebant arua coloni;
Nec ſignare quidem, aut partiri limine campum
Fas erat; in medium quærebant. ipſaq. tellus
Omnia libentius nullo poſcente ferebat.

Et Ouid. lib. 1. Metamor.

Ipſa quoque immunis, raſtroq. intacta neque vllis
Saucia vomeribus per ſe dabat omnia tellus.

Repugnat ſanè iſtud humanum facinus iuri tam naturali, quàm diuino. Iure naturali omnia ſunt communia. Iure conſtitutionis hoc meum eſt; illud alterius. quod quiſque poſsidet, poſsidet iure humano; Iure diuino, Domini eſt terra, & plenitudo eius: pauperes, & diuites Deus de vno limo fecit; & pauperes, & diuites vna terra ſupportat. §. 1. §. 10. 8. diſt.

Lùc. Si tuum non vis, meum mihi relinque. noli tam acriter damnare dominiorum diſtinctionem; cum nemo ſit, qui non videat ſine meo, & tuo nequaquam conſiſtere potuiſſe inter homines, liberalitatem, pietatem, iuſtitiam, ſimilesq. præclaras virtutes.

Mau. Nulla alia ratione exiſtimo, tum antiquiores Philoſophos, tum ſanctos Patres propria patrimonia contempſiſſe, deſeruiſſe; niſi quia ferre non poterant inter homines inæqualitatem in eis, quæ communiter elargita eſt natura. intelligebant meum, & tuum inuentum fuiſſe in hominum perditionem. Laudatur Democritus, quod agros ſuos dereliquerit, eosq. paſcua publica fieri paſſus ſit. Crates Thebanus totum patrimoniũ in nummos redactum proiecit in mare dicens, Abite meæ diuitiæ in profundum, ego potius vos immergam, quam immergar à vobis. conſtat inter ſapientes, in diuitiarum contemptu, vim ac ra-

tionem

tionem virtutis apparere. ſancti Patres, vt ſe oſtenderent veros Chriſti Saluatoris noſtri imitatores, proprij, ac priuati quicquam habere contempſerunt: & eò ſpectaſſe viſi ſunt, vt illam naturalem rerum communionem, illam auream ætatem, ſolo rerum vſu contentam, ſibi ipſis ad propriam ſalutem reſtituerent.

Luc. Communio potiùs, quàm rerum diuiſio eſt cauſa diſcordiæ. qui in communi diſſident diuiſi ſtatim conueniunt. affectus nimius damnatur, non vſus rerum. inter paucos vtilis eſt ſocietas, vtilis rerum communio. inter plures pacata non eſt. Mala, quæ ex omnium rerum communione proueniebant, ſublata ſunt vniuerſali rerum diuiſione. & malis illis, quæ ex nimia habendi cupiditate oriri poſſunt, prouident vtiliter humanæ conſtitutiones.

Mau. Iſtæ leges humanæ, ne imperitia redarguerentur, vel inuidia, tria alia emplaſtra compoſuerunt: introduxerunt, ſcilicet, contractus, ſucceſſiones, & iudicia; quibus etſi profiteantur quaſi proficuis, humanam ſocietatem iuuare; eis tamen, vti malignis magis nocuiſſe comperio.

Luc. Si id cæteri comperijſſent, vtique exularent contractus, ſucceſsiones, & iudicia.

Mau. Quantum ad contractus, non video ad quid proſint, niſi vt homines ſe inuicem decipiant. legitur in l. in cauſæ, la 2. §. idem Pomponius, ff. de minor. naturaliter licere contrahentibus inuicem ſe decipere. quod verbum, naturaliter, vt puto, non

V. Commerciũ & cõtractus non approbat.

C venit

venit intelligendum, ideſt ſecundùm naturam humanam, nihil eſt enim quod æquitati naturali magis contrarium ſit, quàm alios fallere, l. nam hoc natura, ff. de condit. indeb. & iure naturali, cum eſſent omnia communia, ignoti erant contrahentes, quibus talis licentia circumueniendi concederetur. gloſa ibi exponit, naturaliter licere, ideſt de iure gentium: quaſi dixerit, gentes ea ratione, & ſine introduxiſſe contractus, vt ſe inuicem fallerent. ſic dicimus homini naturale eſſe ſemel mori: quia naſcitur eo fine, vt moriatur.

Luc. Quando volumus cognoſcere quo fine aliquid agatur; ſolemus attendere modum agendi, & conſiderare ea, quæ præordinata ſunt ad finem. & omne agens, ſecundùm Philoſophos, agit propter finem: & finis eſt, qui mouet agentem. vide igitur ne deficias in ratiocinatione.

Mau. Dum conſidero quid agant leges, video mille technas, mille contrahendi modos, cautelas, & cauillationes innumerabiles miſeris contrahentibus parare, & ſuggerere: non ad alium finem, niſi vt ſe inuicem fallant. & qui callidiores ſunt in contrahendo, maioreq. verſutia alios decipiunt, ab iſtis legibus, quaſi eorum magiſtris, laudantur, & defenduntur. hæres, vt legitur in l. ſi hæres, la 1. ff. ad leg. Falcid. vendidit aſtutè hæreditatem, quæ non erat ſoluendo; & lex illum laudat, quia maius precium conſequutus eſt ſua aſtutia propria, & emptoris ſtultitia. eundemq. hæredem defendit à petentibus legata, attento precio, quod ex venditione con-

conſequutus eſt: quia dicit, illud non ex bonis defuncti, ſed ex propria aſtutia ſibi acquiſiuiſſe. & vt hæc fraus inter contrahentes magis coaleſcat, ſtatuerunt iſtæ leges, dignum eſſe, fraudem in ſuum authorem retorquere; vt non accipiat fructum ſuæ calliditatis, qui voluit alterum defraudare. & qui alij nocendum eſſe exiſtimauit, ipſe ſuam ſentiat iacturam. l. penultim. C. de legat. quaſi non ſint contentæ, ſi vnus alterum decipiat; niſi & ille ab altero viciſsim decipiatur, & mutua fraude, quaſi pilæ ludo contrahentes ſe exerceant. Noto pulchram legum ſycophantiam. verebantur fortè, ne homines aliquando ita aſtuti fierent, vt foret difficile, quòd ſe inuicem circumuenirent: quaſi blandiendo ſimplicitati, ſimplicitatem legibus amicam eſſe promulgarunt, quò facilius multi pura ſimplicitate ducerentur, & inciderent in callidorum laqueos, & fraudes. quos poſteà deludunt dicentes, vigilantibus, & non dormientibus iura ſubueniunt. l. pupillus, in fine, ff. de ijs, qui in fraud. creditor. iſti contractus ſunt velut cibi duræ digeſtionis, generantes malos humores, & infirmitates. quandoquidem nulla diligentia, nulla cura, nullum ſtudium in illis conficiendis ſufficit. quilibet etiam minimus defectus cuiuſuis leuioris formulę, & clauſulæ eos corrumpit; generat iurgia, rumores, & non rarò triſtes effectus. ſi duo priuatim contrahant nihil eſt; nam altero negante, quicquid geſtum ſit, ſciri non poteſt. ſi adhibeantur teſtes, ex eorum diſsimilibus, varijs, contrarijs, incertis depoſitionibus, quæ non

Digitized by Google

tem, aliò ſe verteret, auſi fuerunt parentum, amicorumq. mentes medicamentis alienare, & veneficijs extinguere, vitamq. (quod non ſemel auditum eſt) aut proprijs, aut impiorum manibus auferre: vt dici poſſit cum Manil. lib.4. Aſtronom.

Ecce patrem nati perimunt; natosq. parentes;
Mutuaq. armati coeunt in vulnera fratres.

Qua ratione parentes propriam vitam comminuunt in parandis facultatibus, vt pleruną. nec parcant propriæ animæ, niſi quia cupiunt filiorum ſucceſſionem opulentiorem? ſed quid ſequitur? hoc nimirum, maiori deſiderio, & anxietate expectant filij, affectantq. parentum mortem. quod benè cognoſcens Demea Terentianus in Adelpho dicebat act. 5. ſcen. 4.

Duxi vxorem: quam ibi miſeriam vidi? nati filij.
Alia cura. porrò autem dum ſtudeo illis, vt quamplurimum
Facerem, contriui in quærendo vitam, atque ætatem meam.
Hanc exacta ætate, hoc fructi pro labore abijt ſero.
Odium; ille alter ſine labore patria potitur commoda:
Illum amant: me fugitant. illi credunt conſilia omnia:
Illum diligunt: apud illũ ſunt ambo: Ego deſertus ſum.
Illum vt viuat optant, meam autem mortem expectant, ſcilicet.

Aliud impietatis genus, non raro contigiſſe compertum eſt, hoc ſolo ſucceſsionis inuento, & libera teſtandi facultate, à lege cõceſſa. pleriq. odium, iramq. conceptã, erga proprios filios, parẽtes, & propinquos,

tunc quando omnes vires deficiunt, quando ſoli charitati locus eſſe deberet, euomere didicerunt, alios ſibi hæredes inſtituendo, eoſq. exhæredando. adeò vt hęc ſucceſsio ſit quaſi ſpecies vindictæ. quod etiam deduco ex l. 1. C. de his, quibus vti indignis, dum dicitur, hæredes, qui teſtatoris necem inultam reliquerunt, hæreditatis commodo priuandos eſſe, quaſi non ad alium, quàm ad vindicandi finem hæredes extitiſſent. inquiunt ſummam æquitatem eſſe, vt quiſque moriens, quando aliud velle non poteſt, valeat ſaltem liberè de rebus ſuis diſponere, l. 1. C. de ſacroſáct. Eccl. ſed mihi videtur potiùs magna iniquitas, & ſumma iniuria, quòd parentes libertatem ipſam, qua viuentes delectabantur, diſponendi de bonis à prædeceſſoribus relictis, poſsint eorum filijs, & ſucceſſoribus, quaſi per inuidiam adimere, vel coarctare, tot tantisq. legatorum, ſubſtitutionum, & fideicommiſſorũ vinculis. Illi, qui rudes ſunt, & idiotæ, dum condunt teſtamenta plena inſtitutionibus, ſubſtitutionibus, fideicommiſsis, & alijs clauſulis, quas minimè intelligunt, non poſſunt cenſeri ita velle; cum velle non poſsimus, quod non intelligimus. Teſtamenta verò Doctorum, quamuis inſignium, maioribus ambiguitatibus, controuerſijs, & litibus ſubiacuiſſe vſu compertum eſt. quæ de ſucceſsionibus, & hæreditatibus leges ſtatuerunt, & conſcripſerunt Doctores, non regularum, non dogmatum effigiem habent; ſed ænigmatum indiſſolubilium. ſuitas, inſtitutio, ſubſtitutio vulgaris, pupillaris, fideicommiſſaria, bonorum poſſeſsio, petitio hæreditatis, legata, & cætera huiuſmodi, nihil aliud ſunt, quàm figmenta quædam obſcu-

obſcura, & intricata, quæ à Magiſtris doceri, à diſcipulis addiſci, & ab alijs ſciri nunquam potuerunt. Materiam hanc ſucceſsionum omnes exclamant, latam, confuſam, controuerſam, intricatam, & difficilem; eamq. appellant omnium litium cauſam potiſſimam. Quiſquis ſit, qui vel teſtatoris iudicio, vel legis diſpoſitione futurus ſit ſucceſſor; vel violentia inuaſoris expellitur, vel occupantis potentia excluditur, vel ſaltèm immiſſus in poſſeſsione, multis litibus inuoluitur, quæ animum ſolicitant, mentem torquent, exhauriunt ſubſtantiam. Gloriabatur Baldus, ſola ſubſtitutionum materia, quam maximum lucrum congeſsiſſe.

Luc. Succeſsionum controuerſiæ in iudicio quotidiè dirimuntur.

Man. Aut nunquam hoc accidit, aut nonniſi poſt cōſumptam hæreditatem, infinitis penè litium diſpendijs. ſed videamus quàm vtile fuerit inueniſſe, & introduxiſſe iudicium.

Luc. Videbo, quæ argumenta adduces.

Man. Iudicium, inquiunt legibus inuentum eo fine, vt ſuum cuiq. tribuatur, & ſuccurratur hominum malis. ſed impoſturam, quam iſtæ humanæ leges fecerunt, etſi artificioſè diſsimulauerint, diutiùs tamē latere euentus non permiſit. dant leges liberā cuiq. accuſandi, agendiq. facultatem. accuſandi, ne delicta maneant impunita; & vt improbis hominibus expurgentur ciuitates. agendi, vt ſuum quiſque recuperet. & dum hominū infirmitatibus mederi diſsimulant, venenum offerunt. dant liberam accuſandi facultatem, vt qui nec ſibi confidunt, nec vllis nituntur VII. Iudicia reprobat.

viribus; eosq. quos odio proſequuntur, calumnientur; imputationibus vexent iniquis, falſa obijciant crimina; legalibus vlciſcantur armis. ò rem deplorandam! ò ſummam calamitatem! ò miſeram atque deterrimam hominum conditionem! fortè peruerſus Dæmon hominibus abundè fraudes non ſuggerebat, quod etiam iſtæ leges, iſtæ ſycophantæ, illis nouas artes, noua arma, quibus inter ſe atrociter digladientur, voluerunt ſubminiſtrare. ſed quod maiorem inuidiam arguit, alliciunt miſeros, cæcosq. homines ad accuſandum; eosq. poſteà, quaſi id calumniosè fecerint, acriter puniunt. qui autem per calumniam accuſati fuerunt, non ſine diſpendio dimittuntur, & iactura. dant cuilibet liberam agendi facultatem, vt ſuum cuiq. tribuatur; ſed fucum faciunt: immò vt ſuum cuiq. auferatur, & incraſſentur illi, qui earum fouent iniquitatem, pingueſcant ſcilicet Notarij, qui, fabricando proceſſus prolixiores, explicant res paucas magnis ſcripturis; implent plures paginas diſtãtibus lineis, & longè diſtantioribus verbis, & literis, quò faciliùs miſeros litigatores extenuent, vt ſaturentur procuratores, qui ſemper mille technas conſtruunt, quibus aduerſariũ aut opprimant, aut ob cauſæ diffidentiam ad compoſitionem adigant, remq. ita producunt, donec miſeros clientes excoriarint. vt ditentur Aduocati, qui ſemper clientibus bonam cauſam probant, cõſilijs, & auctoritatibus firmant, nihil ſcrupuli eſſe contendunt, immò certam ſpem, & victoriã ipſis promittunt, quò faciliùs mulgeãt eorum crumenas. & tandem, vt expleantur Iudices, qui, non contenti præmijs ſibi conſtitutis, ſemper excogitant quomodo

modo poſſint maius lucri aucupium facere. profectò iudicium iſtud venenum dici poteſt, quod eſt vita ſerpentis, & mors hominum: quandoquidem quotidiè experimur, multos ob defectum probationis rem ſibi, vel quantitatem debitam non conſequi. alios ob negligentiam etiam minimam, ſeù contumaciam nõ audiri. alios ob ignorantiam vel malitiam Aduocatorum, vel Iudicum, iniuſtè damnari. alios proceſſuum tricis inuolutos, præteritis ſumptibus deglubatos, & futuris perterritos à lite recedere, & cauſam, & ſumptus miſerè deperdere. alios deniq. quorum pars æquior iudicatur, nõniſi poſt multos annos, poſt multa incommoda, poſt multas inſtantias non poſſe quieſcere. Siccine ſuum cuiq. tribuitur! ſic hominum malis ſuccurritur? ex hoc iudicio emanant grauiſsimæ diſcordiæ inter arctiſsimo ſanguinis, & neceſsitudinis vinculo coniunctos. Ex hoc prouenit ciuium deſtructio, qui inter ſe litibus contendentes, bona dilapidant, perduntque. Ex hoc cõtemptus Dei, charitatis extinctio, falſitates, periuria, homicidia, malaq. omnia proficiſcũtur. quare dixit Apoſtol. ad Corinth. cap. 6. iam quidem omninò delictum eſt in vobis, qui iudicia habetis inter vos. & ipſemet Iuſtinianus Imperator in l. properandum, C. de Iudic. ait, lites materiam ſæpè criminibus creare noſcuntur: & tamen leges eas introduxerunt, magis, magisq. fouent. iudicandi facultatem homini tribuunt (homini inquam) qui cœco intellectu in tenebris ambulans, nihil aliud didicit, quàm errare. qui cum ſola moueatur vtilitate, nihil magis callet, quàm alienis bonis inuidere, & inhiare. qui tandem cum ad iram libentiſsimè promo-

ueatur,

Digitized by Google

neatur, nihil magis quærit, quam nocere. igitur quaſi famelico venenatos cibos apponentes; aut gladium inſipienti, iratòq. puero committentes, humanæ ſocietatis tranquillitatem perdiderunt.

Luc. Iudicia dirimunt lites. & ſi forſan accidat, vt iniuſtè iudicetur, hoc tamen vtile eſt reipublicæ, dum ciuium contentiones aliquando finem capiunt. legitur Prouerb. cap. 26. Iudicium determinat cauſas, & qui imponit ſtulto ſilentium, iram mitigat. delicta, quæ in iudicijs accidunt, hominum ſunt, non legum. non iudicant leges: ſed quomodo iudicandum ſit, oſtendunt. non omnes ægri conualeſcunt; nihilominus vtilis eſt ars medicinæ, Cic. lib. 2. de nat. Deorum, paulò poſt principium.

VIII. Arguit contra legis virtuté, quę eſt imperare, vetare, permittere, & punire.

Mau. At quoniam ego ſæpius audiui, & legi, humanas leges humanæ ſocietati multum profeciſſe, imperando, vetando, permittendo, & puniendo: ſcire cupiens, quidnam leges imperarent, vetarent, permitterent, & punirent; cœpi mecum ratiocinari; quæcunque fieri, agiue poſſunt ab hominibus, aut bona ſunt, aut mala, aut indifferentia. Si leges imperant quæ bona ſunt, & puniunt quæ mala, inanis eſt labor: homo ad agendum mouetur à voluntate, voluntas autem tendit in ſuum obiectum, quod eſt bonum, & malum: vnum appetit, alterum fugit. ſi deficit voluntas, actus eſt inuoluntarius, & non iudicatur bonus, neque malus: minimè ergò neceſſarium fuit, vt leges ſibi hoc aſſumpſerint opus; imperandi quæ bona ſunt, & puniendi quæ mala; cum voluntas ex ſe appetat, quæ bona ſunt, & fugiat quæ mala. Si leges permittunt, & vetant quæ ſunt indifferentia; nedum

inanis,

inanis,ſed pernicioſus eſt labor: ſi permittunt indifferens,faciunt ex non bono bonum: ſi vetant indifferēs, faciunt ex nō malo malum. & modo vnum, & modo aliud prohibendo,durioribus vinculis homines natura liberos conſtringunt: atque mala malis addentes, eos peſſimos faciunt, qui vel mali erant, vel peiores.

Luc. Vera eſt illa vulgaris diſtinctio; alia prohibita, quia mala: alia mala, quia prohibita. hac tamen prohibitione non augetur malum; ſed bonum perficitur. proſequere cœptum diſcurſum; expedit,ne te amplius interrumpam: & ſi quæ alia legum virtuti obijcies, memoriæ commendabo.

Man. Inquiunt vtile eſſe, vt iſtæ leges puniant ſontes; & eos tanquam putrida membra ſeparent ab vniuerſo corpore, ne eorum putredine corrumperetur: at ego non video,quid oportuerit,vt ob patrata inter homines ſcelera, ita excandeſcerent, & laborarent de illorum vltione, cùm hoc opus ſit diuinæ potentiæ, non humanæ, quæ fragilis eſt, & ſæpè amicitia, ſæpiusq; precio corrumpitur. dicebat Sapiens cap. 12. quis dicet tibi, quid feciſti? aut quis ſtabit contra iudicium tuum? aut quis in conſpectu tuo veniet vindex iniquorum hominum? aut quis tibi imputabit ſi perierint nationes, quas tu feciſti? non eſt enim alius Deus, quàm tu, cui cura eſt de omnibus.

IX. Argumentatur homines à ſolo Deo ſufficienter puniri,& diſſerit de remorſu conſcientiæ.

Duplici pœnarum genere animaduerto homines puniri à Deo, cuius magna ſunt iudicia, & inenarrabilia: vnum eſt remorſus conſcientiæ; & alterū cruciatus inferni. inditam habet quiſque noſtrum conſcientiam à Deo,quæ ita eſt animæ ſocia,ſicut vmbra corporis. Corpus noſtrū ſociam ſibi vbiq.circumfert

vni-

Digitized by Google

vmbram; veluti negociorum conteſtem; quæ nunquam abeſt, ſed vel præcedit, vel ſequitur: anima verò ſemper ſociam habet conſcientiam, quæ nuſquã recedit, & interiorum quarumcunque cogitationum ſemper conſcia eſt. Vndè Ouid. lib. 1. Faſt.

Conſcia mens, vt cuiq. ſua eſt: ita concipit intra
Pectora, pro facto, ſpemq. metumq. ſuo.

Hæc vti Pedagogus ad bonum nos hortatur; & à malo crebris clamoribus, verberibusq. auertit, vndè Aul. Perſ. Sat. 5. verſ. 93

Stat contra ratio, & ſecretam gannit in aurem
Ne liceat facere id, quod quis vitiauit agendo.

Hæc, vti accuſator, ſcelerum noſtrorum vindictam petit; ob oculos noſtros iugiter eorum, quæ patrauimus, grauitatem ponit: nunquam ſilet. nullis modis flectitur. nullis corrumpitur promiſsis. aſſiſtit nobis aſsiduè, congreditur, clamat, obiurgat, exprobrat; & vti Iudex terribilis, formidine plenus, incorruptus rationem diligenter exquirit. delictorum noſtrorum crudelem in nos fert ſententiam. imponit pœnas intolerabiles. vndè Iuuen. Sat. 13.

Exemplo quodcunque malo committitur, ipſi
Diſplicet authori. prima hæc eſt vltio, quod ſe
Iudice nemo nocens abſoluitur, improba quamuis
Gratia fallacis Prætoris vicerit vrnam.

Hæc tandem, vti carnifex, torquendi nunquam finem facit; ſemper obturbat, vexat, angit, laniat, flagellat, lancinat, circuitq. mille cruciatibus, mille pœnis, mille tormentis; quorum quæ leuiora ſunt, plus acerbitatis, & doloris habent, quàm verbera, laquei, & ſecures, cæteraq. id genus tormenta, vt

iure

Digitized by Google

iure exclamauerit Lucan. lib. 7. belli ciuil.

Heù quantum miſerò pœna mens conſcia donat!

Et hoc, ni fallor, innuere voluerunt Poetæ fabulantes, Eumenides ſpeculatrices eſſe, & vindices facinorum, & ſceleris; eosq. qui aliquid impiè egerint, & ſceleratè commiſerint, tedis ardentibus agitare, & perterrere. vt enim explicat, Cicero primo de legib. poſt medium, agitant, inſectanturq. impios furiæ, non tedis ardentibus, ſicut eſt in fabulis, ſed angore conſcientiæ, fraudisq. cruciatu.

Vt autem meditor alteram pœnam, quam apud inferos luunt miſeræ animæ, horret animus, obriget ſanguis, oſſa tremunt, commouentur viſcera; ipſeq. tanti horroris metu totus commoueor, ac penè concido. ibi non profunda Cocyti ſtagna, nō Stygiam paludem, non Phlegethontem, non Orcum, non tricipitis Cerberi rabiem, non Plutonis, non Æaci, non Rhadamanthi iudicium inuenio. ibi non Ixionem intueor, volubili alligatum rotæ, perpetuo volutari. non Siſyphum ad mōtis verticem, ingens ſaxum penè elatum, repentè deorſum relabens, continuò cogi prouoluere. non Tantalum perpetua fame, ac ſiti torqueri Eridani fluuij aquis, & pomis, quæ capiti eius imminent, captationē eius fugientibus. non Tityum conſumptum illicò renaſci, ſemperq. pati vultures iecur lancinare, nunquamq. à diſcerpendo ceſſare. non Prometheum ſub Caucaſo à vulturibus rodi, vt Poetæ fabulati ſunt. ſed locum tenebroſum contemplor, voraginem horrēdam, lacum profundiſsimum, Tartarum abſorbentem quoſcūque qui inquinati vitiorum ſordibus ab hac vita diſceſſerunt. ibi cōſidero

X. Meditatur cruciatus inferni.

per-

Digitized by Google

perpetuum carcerem, barathrum irremeabile, inextinguibilem ignem, intolerabilem grauèolentiam, inenarrabiles horrores, infinitos cruciatus. meditor iuſtiſsimum ineffabilis immutabilisq. Dei iudicium. formido acerbiſsimas reorum damnationes. metuo perpetuas pœnas, quarum miniſtros plures intueor: tineas ſcilicet perpetuò obrodentes, vermes lacerantes, horrendos ſerpentes veneniferis laniantes dentibus. & quod terribilius, & horribilius eſt; audio ibi tumultuoſam Dæmonum turbam præ inuidia frementem, concrepantem præ ira, præ ſuperbia obiurgantem. eosq. ſummo cum tremore contemplor. eos tremebundus video, flentes, eiulantes, ſtridentesq. animas in ignem vrgere, impellere, ferròq. confixas in camino ignis perpetuò reuoluere. O rem horrendam! in reos euomunt ſpiritus infernales fœtorem intolerabilem, inſanabile venenum. quodcumque pœnarum genus excogitari vnquam poſſet, in eas crudeliſsimè exercent. ſatiati nunquam, nunquam defeſsi pœnas pœnis, tormenta tormentis iugiter addendo, magis, magisq. ſæuiunt. inhiantq. corporibus tandem reſurrecturis, ne ipſa præſtiti miniſterij pœnas effugiant. ibi nulla ſpes, nulla gaudia, nulla ſolatia, nulla quies, nullum refrigerium, ſed ſempiternus horror inhabitat. ibi eſt fletus, & ſtridor dentium, amaritudo perpetua, perpetua maledictio. O ſummam, & incorruptam omnipotētis Dei iuſtitiam! quid iam, Luci mi, oportuit, vt alias pœnas humanæ leges delinquentibus imponerent? putarunt nè fortè ſe Deo iuſtiores, & ſagaciores? multa ſunt, quæ intellectus humanus ſcire, & intelligere nequit. neque

pau-

pauciora ſunt, quæ potentia humana nequit prouidere, cauere, vitare: quapropter dicebat Sum. Pont. in cap. à nobis, il 2. de ſent. excomm. Iudicium Dei veritati, quæ non fallit, nec fallitur, ſemper innititur. Iudicium autem Eccleſiæ, nonnunquam opinionem ſequitur, quam & fallere ſæpè contingit, & falli. propter quod contingit interdum, vt qui ligatus eſt apud Deum, apud Eccleſiam ſit ſolutus, & qui liber eſt apud Deum, Eccleſiaſtica ſit ſententia innodatus. Quæ humanam deludunt, expugnantq. iuſtitiam, fortitudo, aſtutia, verſutia, calliditas, apud Deum nullius ſunt roboris. nemo poteſt eruere quemquam de manu Dei, Deut. cap. 23. Ira, odium, amicitia, beneuolentia, conſanguinitas, dignitas, nobilitas, fauor, quæ corrumpunt, ſibiq. conciliant humanam iuſtitiam, nihil iuuant apud Deum. nulla ſunt hominum auxilia, quæ prodeſſe poſsint aduerſus manum Dei. Oſeæ cap. 5. miſeria, paupertas, calamitas, imbecillitas apud Deum nihil nocent. apud Deum non eſt acceptio perſonarum. iuſtus eſt Dominus & iuſtitias dilexit, Pſalm. 10. non eſt autem homo iuſtus in terra, qui faciat bonum, & non peccet, Eccleſiaſtic. cap. 7. & vt inquit, Paul. ad Rom. cap. 3. non eſt iuſtus quiſquã non eſt qui faciat bonum, non eſt vſque ad vnum.

XI. Conſiderat Deũ hominibus penas temporales infligere.

Sed vltrà iſtas pœnas, remorſus ſcilicet conſcientię, quæ viuentibus datur intrinſeca: & cruciatus inferni, quæ vita functis perpetua eſt: infligit etiam vitã hanc agentibus pœnas temporales, & extrinſecas iuſtiſsimus Deus. alio tamen, & meliori fine, quàm faciant humanæ leges. flagella enim, ſeù pœnę à Deo proueniunt, vt per Magiſtr. ſentent. lib. 4. diſt. 15. lit. A. vel vt

vel vt iuſtis per patientiam merita augeantur, vt Iob, quem manus Dei tetigit cap. 1. vel ad cuſtodiam virtutum, nè ſuperbia tentet, vt Paulo, qui ſe à Deo humiliatum fuiſſe dicebat 2. ad Corinth. vel ad corrigenda peccata, vt Mariæ ſorori Moyſi, quæ in Moyſen obmurmurauerat, & apparuit lepra candens vti nix, Num. cap. 12. vel ad gloriam Dei, vt de cœco nato Ioan. cap. 9. vel ad Iudicium pœnæ, vt Herodi, quem percuſsit Angelus Domini, eo quod non dediſſet honorem Deo, & conſumptus vermibus expirauit, Act. Apoſt. cap. 12. leges autem humanæ profitentur punire, & afficere vltimo ſupplicio delinquentes, vt ſolatio ſint cognatis, & affinibus interemptorum, l. capitalium, §. vltimo, ff. de pœn. ſed ſumma eſt iniquitas, cùm iniquum ſit inimici morte ſolari. vndè dicit Eccleſiaſtic. cap. 8. noli de inimico tuo mortuo gaudere, ſciens quoniam omnes morimur, & in gaudium volumus venire.

XII. Arguit pœnas corporales, & pecuniarias per legē humanam nō potuiſſe imponi.

Inſuper dum in mentem reuoco, quod inquiunt, legum finem eſſe, facere homines ſimpliciter bonos. neſcio qua ratione eos cogant formidine pœnę; cum id, quod metu fit, ex virtute non fiat. immò ſic faciunt homines malos: nā quod timore fit, non ſpontè fit; & quod nō ſpōtè, nō eſt laudabile. & dū dicūt, pęnas alias eſſe corporales, alias pecuniarias: quoad corporales, non video quomodo poſsit humana poteſtas, contra præceptū Decalogi negatiuum, Non occides, pęnam mortis infligere. quomodo poſsit ciuilis poteſtas habere dominium in membra hominum & vitam, cum id nec habeat quiſque in ſemetipſum: quomodo poſsit humana ſapientia velle, quam Deus damnauit

vltio-

vltionem, & vindictam. & deniq. non intelligo,quo pacto, quos Deus vult, vt conuertantur, & viuant, morti tradere liceat humanis legibus. ſed tranſeat, quod pœna corporali afficiantur, qui in corpus alterius deliquerunt: ſed qui rebus alienis inſidiantur, vt ſunt fures; quod morte puniantur, vix ferri poteſt: cum non liceat magis fortunas hominis,quàm vitam proximi diligere. & quod iſtæ pœnæ corporales, non omnibus pro ęquali delicto imponantur; ſed fiat differentia inter vnum,& alium;inter nobilem,& ignobilem; inter priuatum hominem, & conſtitutum in dignitate; vix, ac ne vix quidem ferri poteſt. quoad pœnas autem pecuniarias, quod parti, Iudici, vel Fiſco applicentur, neſcio quàm æquum ſit,vt quæſtibus inhoneſtis anhelando, deſideret quiſquam cum aliena iactura locupletari. immò videntur iſtæ leges,imponendo pœnam pecuniariam,contra Decalogi præceptum,Non furtum facies,permittere iniuſtã damni illationẽ, alienæq. rei deliberatam voluntatem. vndè videmus quotidiè homines inter ſe cõtendere,& foro diſceptare;& quaſi canina rabie,& furore agi,huc atq. illuc rapi,nullumq.quietis locũ inuenire:niſi priùs alterius vitam, famam, aut ſaltem bona, quæſito hoc pœnarum iure, momorderint, ac decerpſerint.

Luc. Leges,imperãdo quæ bona ſunt,& puniẽdo quę mala, excitant pigram hominis voluntatem ad bonũ appetendũ,& malũ fugiendum. dum verò ex his,quę ex accidenti poſſunt eſſe vel bona, vel mala, aliquid vetant, vel permittunt: edocent homines quid fieri poſſit vel bonũ, vel malum. ita ſatagunt, vt homines quietè,& feliciter viuant. Vellem itaq. vt tu etiam cũ

regund. quendam Petrum Baylardum, qui ſe iactauit ex qualibet quantumcunq. difficili lege extracturum aliquẽ ſanum intellectum, ibi dixiſſe, neſcio. quod idẽ fuiſſe reſponſurũ in intellectu l. diem functo, ff. de off. aſſeſſ. putauit Cagnol. ibid. n. 34. Ego ob tantam legũ confuſionẽ, perturbationẽ, & controuerſiã inter DD. vereor, ne quaſi ædificantium turrim Babel, legumlatorũ, ſcribentiũq. linguæ cõfuſæ fuerint, vt vnuſquiſq. vocem non audiat proximi ſui. ob niminiam nempè temeritatẽ, quaſi leges ferre, & iudicare nõ ſit humani conſilij. vnus eſt enim Legiſlator, & Iudex, qui poteſt perdere, & liberare, dicit S. Iacob. in Epiſt. Cathol. c. 4. Nulla lex eſt ita benè explicata, quæ alia nõ egeat explicatione. Nulla ſunt iura, quę vario modo nequeãt exponi. ſi demùm multiplices ſunt iſtę leges, eæq. inter ſe contraria præcipientes; nullo modo fieri poteſt, vt miſer homo, vno & eodem tempore, illis contraria iubẽtibus obtẽperet. velut equus, qui eodẽ tempore cogitur curſũ arripere, ſiſtere, circumire: dum alius mouet calcaria, alius contrahit habenas, & alius vertit in gyrũ, nemini valet obedire. trahitur hùc à lege naturali, illuc à iure gentium: hàc à Iure ciuili, illac à Canonico; aliò à municipali, & aliò à nõ ſcripto. heù heù, qui sũt maiores implexus? eſt nè poſsibile, vt hic homo in varias, & diuerſas partes, eodẽ tempore, diſtrahatur? ſi vnus eſt legũ finis, vna mens humana, vnus intellectus, vna generis humani natura; cur tã varia, & diuerſa, tãq. cõtraria, multæ, diuerſæq. leges homini præcipiunt? vulgò fertur, legũ vſum tàm neceſſariũ eſſe Reipublicæ, quã elementorum ignis, & aquæ. ego etiã facilè aſſentirer, ſi annuere vellent, leges igni,

D 2 &

penès ſe Iuſtinianus quemdam virùm nomine Tribunianum, qui, vt refert Suidas fuit cõtemptor cuiuſcunque Religionis, præſertim Chriſtianæ. fuit magnus auarus. lucri gratia, ius ſemper venale habebat. interpretabatur leges prout amici res poſtulabat. iſtius viri opera fuerũt cõpoſiti prædicti libri, vt in proœmio Inſtitutionum, & in l. 1. & 2. C. de vet. iur. enucl. qui vir ſi quid boni præſtare potuerit, ipſe neſcio. in eiſdem libris continentur gloſſę Accurſij adeò ſtrictę, obſcuræ, & ambiguæ, vt illæ maiori, quàm leges, declaratione indigeant. inquiunt Accurſium, quando quadragenarius erat, cœpiſſe legibus operam dare; parum ergò proficere potuit. &, vt puto, tanquam vir duri capitis, ſcripſit illis temporibus quicquid voluit; quicquid venit in mentem; & tanquam cœcus, leguleiorum turbas traxit in magnam obſcuritatem, & confuſionem. hoc à Iuſtiniano diſco, qui in d. l. 2. §. noſtra autem, C. de veter. iur. enucl. ſanciuit, vt Iuriſperiti in poſterum nõ auderent commentari dd. eius libros; nec eorum claritatẽ ſua verboſitate confundere, quemadmodum antiquioribus temporibus factum fuerat; vt per contrarias interpretantium ſententias, totum ius conturbatum eſſet. Doleo Iuſtiniani contemptionem. hodie magis conturbatum eſt totum ius. maior eſt numerus librorum, ac penè infinitus; quorum alij gloſſas continent, alij lecturas, alij ſummas, practicas, methodos, regulas, concluſiones, quæſtiones, tractatus, conſilia, deciſiones; cum tanta varietate, contrarietate, & confuſione, vt quid verum ſit, nullus percipere valeat. Hanc appellarem potiùs

iuris ignorantiam, quàm ſcientiã: neminem reperio etiam ex grauioribus Iuriſconſultis, qui ignorantia notatus non fuerit. Hirnerius, qui primus prædictum Iuſtiniani Decretum cõtempſit, licèt ab aliquibus fuiſſet nuncupatus Lucerna Iuris, tamen maior pars dixit, tenebras legum ab eo initium ſumpſiſſe. paulò poſt Placentinus, inter alios eminens, compoſuit quandam Summam; ſed Accurſius in Lcogi, C. de petit. hæredit. in gloſ. fin. circa med. dicit, eum ſomniaſſe, & locutum fuiſſe mirabilia. nec melius accidit Ioanni Boſſiano Cremonenſi, Præceptori Azonis, cũ ſcripſiſſet quamdam Summam, quam Odofredus deridebat, dicens in l. 1. in princ. ff. de eden. eam eſſe ventoſam, & nihil boni reperiri in illa Summa. ne plures enumerem, Bartolum, quem Iuriſtarum Principem colimus, ſomniaſſe dicit Baldus in l. poſthumo, in princ. C. de bon. poſſ. contra tabul. & in l. in annalibus, in princ. C. de legat. ait, Bartoli ſolutionem non valere vnam fabam, & in l. potuit, col. 3. C. de iur. delib. nu. 11. aſſerit, non eſſe tenendam opinionem Bartoli ibi, quia eſt quoddam ridiculum. ſed de Baldo non minus dicit Caſtr. in l. vn. in princ. C. quando non peten. par. eum ſcilicet volare per aera, & nubes. & difficultare multò magis, & potiùs loqui ad oſtentationem, quàm ad vtilitatem. & Alex. in l. quod in eo, nu. 12. ff. de acquir. poſſ. dicit, eundem Baldum multa mirabilia dixiſſe, & ſingularia, ſine legibus, & rationibus; & ſæpè falli. itavt non ſit dubitandum, an de reliquis longè inferioribus, eadem, vel peiora dici poſſint.

Quan-

Digitized by Google

Quantum verò ad ius Canonicum illud clauditur in tribus libris;Decreti. qui fuit cõpoſitus à Gratiano Monacho Sancti Proculi,& continet dicta, & ſententias plurium Sanctorum; & Patrum. ſed quod affert non modicam admirationem, non habet vim legis, vt poſt alios Felin. refert in cap. 2. col. 24. de reſcriptis. Secundus eſt liber Decretalium auctoritate Gregorij Noni,opera tamen S Raymundi compoſitus, qui cõtinet quaſdam Epiſtolas, quibus Pontifices prædeceſſores de iure cõſulentibus reſpondebant. & tertius eſt nuncupatus Sextus Decretalium, cõpoſitus auctoritate Bonifacij VIII. opera Riccardi Cardinalis, & Dyni Mugelani; qui continet quaſdam conſtitutiones, ſeù Decretales. cui libro Sexto Decretalium,additæ ſunt quædam Clementis V. conſtitutiones, auctoritate Ioannis XXII. congeſtæ; ac etiam xx. conſtitutiones Extrauagantes eiuſdem Ioannis. & re vera iſtud ius Canonicum, non minùs quàm Ciuile, varijs gloſſis, & commentarijs conturbatum eſt.ſed Canoniſtarum ſcientiam parui faciunt, ac penè derident legiſtæ, & appellant Canoniſtas ſimplices,teſte Baldo in l. 1. in 2. lectura, nu. 44. C. de ſacroſanct. Eccleſ.

Hinc, vt experientia docet, ſi quid lege aliqua, ſeù decretali determinatum ſit; adhuc nulla eſt certitudo. dubium ſit,ſi verba propriè, vel impropriè; latè, vel ſtrictè ſint ſumenda; an extendenda, vel reſtringenda ex ratione,quæ controuertitur; an ſit expreſſa, vel tacita;an ſit finalis,vel impulſiua. ſi recurritur ad gloſſam, res magis inuoluitur, loquitur amphibologicè; tanquam oraculum: adducit alias leges, alias

decretales in contrarium, pro quarum intellectu difficultas multiplex oritur; & pro vnius intellectu, elaborandum eſt magis ſuper plurium intelligentia; circà earundem verba, & rationes. ſi aſſumuntur interpretes, res fit obſcurior. vnus affert vnum intellectum, alter alium. non enim aliò videntur eorum gloriam poſuiſſe, quàm ſi alijs cōtradicant; ſomnient nouos intellectus; nouas conſtruant opiniones. ceſſante lege, ſi quid communi Doctorum opinione firmetur, adhuc nulla eſt firmitas. quiſque anceps eſt, an contraria extet opinio, quæ vel ſit magis communis, vel magis rationabilis: an rigor, vel æquitas præferenda ſit: an Iuri Ciuili contradicat Ius Canonicũ: an Iuri communi contrarietur municipale, & an iuri ſcripto repugnet ius conſuetudinis, an verò obſtet ius ſpeciale, ſpecialis conſtitutio, reſcriptum, bannumvè: idq. an vſu receptum ſit, an ſeruetur in praxi, an vrgeat ſtylus. firmata tandem iuris diſpoſitione difficultas ſit in applicatione, in qua nemo eſt, qui non erret. Hæc torquent Doctorum mentes. ſed multo peiora ſunt, quæ litigantium animos cruciant. ſit dubium, quæ actio cōpetat; qua exceptione poſſit elidi; an inſtrumentum contractus, vel teſtamenti, vel alterius actus, quo quis nititur, ſit in forma probanti, ſit validum. & an verba vnum, vel alterum ſenſum recipiant, an contrahentium, vel teſtatoris mens verbis conueniat. an plus dictum ſit, quàm ſcriptum. an libellus, vel petitio rectè cōcepta ſit. an teſtes probent. an ſint validè examinati. Vndè fit, vt litium euentus ſit dubius; litigantiumq. animi nunquam

quie-

quieſcant. & patrocinātes ancipiti diſtrahantur cura, vt modò ſperent, modò diſperent cauſæ victoriam. Si quid tādem Iudicis decreto, vel ſententia firmetur; adhuc dubium eſt, an appellatione poſſit retractari: an adſit res iudicata: an ſententiæ ſint conformes: an reuocari poſsint remedio reſtitutionis in integrũ: an vitio nullitatis ſubiaceant: an repugnent foro conſcientiæ, vt per denunciationem euangelicam deſtrui poſsint. ita, vt nullum in hoc ſtudio videam ignorandi, dubitandiq. finem; nullam ſperem vtilitatem; nullam iucunditatem inueniam. Itaq. tuum erit Luci hanc rem mihi planam facere, vt pollicitus es. & poſtquam Sol occidit, vale.

Luc. Argumenta, quibus in leges humanas, & earum ſtudium inuectus es, non magis oblectarunt, quàm incenderint animum meum, maiori deſiderio iuuandi te in tuis ſtudijs. videns te ab initio legum cauſas, & effectus, cæteraq. ſubtiliora tàm curioſè inueſtigaſſe: conijcio non fore ex illorum turba, qui ſatis putant, ſi quas vulgatiſsimas concluſiones, & quaſdam litigandi formulas, & fori cautelas, vſu quodam didicerint. qui viridariorum curæ præpoſiti ſunt, dum vident plantulas quaſdam ita virere, & florere, vt quodammodo magnam, & inſolitam fructuum copiam promittant, maiori deſiderio eas excolendi commouentur. doleo autem ingenij mei tenuitatem: & vereor, ne mihi contingat quod illis, qui viribus imparia moliri audent. vellem potiùs tecum eruditioris ſententiam ſciſcitari, quàm tibi dubitanti de hiſce reſpondere. Verùm ne tibi mihiq. deſim, quic-

VX. Commēdat Mauri deſideriũ, & pro viribus ſe offert.

quicquid in me erit, ad tui vtilitatem, Deo benè iuuante, præſtare conabor.

Mau. Ero tibi perpetuò deuinctus, citò reuertar.

Luc. Hoc tuæ liberæ voluntati paratiſsimus relinquo.

TER.

Digitized by Google

TERTIVS CONGRESSVS.

MAVRVS. LVCIVS.

Mau. ADSVM Luci concepta ſpe, vt ſi noſtri priores congreſſus, quaſi nouo vere folia protulerunt, iſti ſequentes, velut æſtate, autumnoue maturos fructus, dulceſq. producant.

Luc. Perpendi tuas dubitationes, quibus tetigiſti multa, quæ non breuem diſcurſum, qualem vix audeo polliceri. ſed tractatum exigerent copioſiorem. in his tamen ſtudiorum tuorum initijs, hoc ſolùm pertinere puto ad tuam vtilitatem; vt quæcunque in medium attuliſti, ego quadam rationum lenitate, & ſuauitate exemplorum, velut placido ventorum flatu nubes diluam: & tu in futurum ſereno cælo, animoq. magis excitato proſequaris quod cœpiſti.

I. Proponit ſe ſatisfacturũ difficultatibus propoſitis breui, faciliq. diſcurſu.

Mau. Hoc cupio.

Luc. Diſtinguebas legem in diuinam, & humanam. & quò magis illam ob auctoris excellentiam extollebas, eò magis hanc ob conditoris imbecillitatem deprimebas.

II. Oſtendit leges humanas non eſſe oppoſitas legi, quæ à Deo eſt, ſed ab ea deductas eſſe per diſcurſum humanum.

Mau. Ita eſt.

Luc. Si vis modo intelligere qualiter lex, quæ condita eſt ab homine, nullatenus opponitur ei, quam Deus concepit, nec diuerſa eſt ab ea, ſed eſt illius particeps, & ab ea deriuatur, cogita mecum, an vllus ſit artifex, qui acturus quidquam non anteà mente concipiat quandam rei agendæ rationem.

Mau. Nullus, niſi caſu quodã quis ad agendũ erumperet.

Luc.

Digitized by Google

Luc. Concepta hac agendi ratione, quam vocant ideam, nonnè artifex delineationem quandam facit futuri operis, ex qua cognoſcant illi, quos pro implendo opere adhibiturus eſt, quid agere debeant, & quo modo?

Mau. Quiſq. ſanè opifex eius, quod acturus eſt, formam quandam concipit; quam dicunt graphidem, Archetypum, ſeù exemplar.

Luc. Opus exinde formatum per artifices adhibitos, erit nè contrarium, ſeù oppoſitum operi auctoris?

Mau. Certè non; quatenus præſcriptæ formæ, exemplariq. propoſito reſpondeat.

Luc. Dum autem error, & diſcrepantia cognoſcitur. nonnè opus eſt emendatione?

Mau. Vtiq.

Luc. Iam verò conſidera, quod ſicut fatemur Deum totius mundi creatorem, & gubernatorem vniuerſi; ita neceſſe eſt, vt fateamur Deum rectam gubernandi rationem, nedum mente concepiſſe; verùm etiam quaſi forma, & delineatione quadam indicaſſe, quid pro Orbis regimine agendum, omittendumvè ſit. qua inſpecta, quidquid homines pro Vrbium, & Vniuerſitatum gubernatione ſtatuerunt, non vti quid oppoſitum legi Dei, ſed vti ab ea deductum cenſeri debet.

Mau. Vbi eſt iſta forma, iſta delineatio, qua inſpecta potuerint homines componere eorum leges?

Luc. Formatur hoc quæſitum in Pſalm. 4. ibi, Quis oſtendit nobis bona? & reſpondetur, Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine. Dicunt ſacri Theologi, qui de legibus ſcripſerunt, & præcipuè D. Thom.

D. Thom. 1. 2. quæſt. 91. artic. 1. in reſponſione Deum ſupremum totius vniuerſi gubernatorem, cuius Diuina mens nihil concipit ex tempore, ſed conceptum habet æternum; ab æterno gubernandi rationem concepiſſe, quam legem æternam appellant, & definiunt eſſe ſummam rationem, vel voluntatẽ Dei, ſecundùm quã omnia ſunt ordinatiſſima. & ad eam referunt verba, quæ leguntur Prouerb. cap. 8. Dominus poſſedit me in initio viarum ſuarum; antequam quidquam faceret à principio, ab æterno ordinata ſũ, & alia ſubſequentia; quando legem ponebat aquis, cum eo eram cuncta componens. Hanc dicunt fontem, & originem omnium legum, non latam, ſed ferentem; non impreſſam, ſed imprimentem; non deniq; alterius participationem, ſed cuius omnes ſunt participes. Sot. de iuſtit. & iur. lib. 1. quæſt. 3. art. 1. cõcluſ. 2. cuius æternæ legis, quaſi delineatio, & forma eſt procul dubio lex naturalis; quam dicunt eſſe impreſſionem diuini luminis in nobis. Siquidem indidit Deus in rerum omniũ creatione ſingulis rebus ſuos inſtinctus, & ſtimulos, quibus in fines ſuos agantur. D. Thom. 1. 2. quæſt. 91. art. 2. in reſpon. & iſta vis etiam quoad bruta dicitur lex naturalis, impropriè tamen, & per ſimilitudinem. cui conuenit diffinitio, quam habemus in §. ius naturale, inſtit. de iur. nat. gent. & ciuil. Ius naturale eſt, quod natura omnia animalia docuit. Propriè verò lex naturalis dicitur, quoad ſolum hominem, cui Deus naturalem quandam rationem mente impreſſit, ſecundùm quam agat. cui conuenit dictum Iuriſconſ. in l. omnes populi, §. quod verò, ff. de iuſtit. & iur. quod naturalis ratio inter

ho-

homines conſtituit, id apud omnes gentes peræquè cuſtoditur,& vocatur ius gentium. ex qua lege naturali, tanquam Archetypo diuinæ voluntatis, & legis æternæ, benè intelligunt,& deducunt homines, quid agendum: Vndè dixit Apoſt. ad Rom. cap.2. gentes, quæ legem non habent, naturaliter, quæ legis ſunt, faciunt. atque etiam inſpecta huiuſmodi graphide, & æternæ legis delineatione, homines per rationem ſcilicet, & legem naturalem ratiocinando, alias leges, quas humanas dicimus, pro temporum, locorum, & negotiorum qualitate compoſuerunt. & quãdocunq. in illis deprehenſus fuit error, & diſcrepantia ab exẽplari, eas correxerunt, & reformarunt. ait D. Thom. 1. 2. quæſt. 91. art. 3. in reſpon. ad contr. quod ſicut in ratione ſpeculatiua, ex principijs indemonſtrabilibus naturaliter cognitis, producuntur concluſiones diuerſarum ſcientiarum, quarum cognitio non eſt nobis naturaliter indita, ſed per induſtriam rationis inuenta: ita etiam ex præceptis legis naturalis, quaſi ex quibuſdam principijs communibus, & indemonſtrabilibus, neceſſe eſt, quòd ratio humana procedat ad reliqua magis particulariter diſponenda. & iſtæ particulares diſpoſitiones adinuentę ſecundum rationem humanam, dicuntur leges humanę. Non poſſunt homines conqueri de humanis legibus. cõpoſitę enim fuerunt communi eorundem hominum conſenſu, & non aliundè deductæ, quàm à ratione naturali per diſcurſum humanum. dicitur in l. 1. ff. de legib. lex eſt commune præceptum virorum prudentum conſultum; & communis Reip. ſponſio. & in l. ergò omne ius, ff. eodem. omne ius aut conſenſus fecit,

aut

aut neceſsitas conſtituit, aut firmauit conſuetudo. & vt legitur in cap. 1. diſt. 2. lex eſt conſtitutio populi, qua maiores natu, ſimul cum plebibus aliquid ſanxerunt. & quamuis ſolus Princeps legem condat, l. 1. ff. de conſtit. princ. ea tamen facta cenſeri debet populi conſenſu; quippè qui anteà legem conſtituebat, §. lex eſt, inſtit. de iur. nat. gent. & ciuil. & deindè omnem poteſtatem tranſtulit in Principem, & conſenſit in Regiam poteſtatem, d. l. 1. ff. de conſt. princ. quinimò Imperator probauit, humanum eſſe, vt Princeps non ſolo nutu, ſed Procerum, Patrumq. conſcriptorum, & Iudicum vniuerſo conſenſu, leges conſtituat, l. humanum, C. de legib. Ideòq. humanæ leges dicuntur ab homine eorũ auctore, ſicut & quædam leges à proprio conditore, & à propria Ciuitatę nomen ſortitæ ſunt, c. quædam ſunt leges, 2. diſtinct. §. ſed ius quidem ciuile, inſtit. de iur. nat. gent. & ciuil. & legem nihil aliud eſſe, quàm quod ratione conſiſtit, dicitur in cap. conſuetudo, 1. diſtinct.

Mau. Lex igitur naturalis eſt quaſi delineatio legis æternæ?

Luc. Ita eſt, & Deus eam fecit in nobis. docet S. Th. 1. 2. quæſt. 91. art. 2. in reſponſ. legem naturalem eſſe participationem legis æternæ, quæ eſt in rationali creatura. & hùc tendunt quæ dicebat Cicero in Oratione pro Milone, Hæc Iudices non ſcripta, ſed data eſt lex, quam non didicimus, accepimus, legimus; verùm etiam ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus: ad quam non docti, ſed facti; non inſtituti, ſed imbuti ſumus. hùc etiam videtur reſpexiſſe Bald. in repet. l. Æmilius, nu. 13. col. final. circ. med. ff. de

ff. de minor. dum ait, nullam eſſe rationem, quæ non participet eſſe diuinitatis.

Mau. Cum igitur leges humanæ deductæ ſint, & deriuatæ à lege naturali, tanquam à forma, & delineatione legis æternæ; poteruntnè appellari Diuinæ?

Luc. Vtique. quod etiam antiquiores intellexerunt. Demoſthenes in ſua diffinitione,quę refertur in l. nã & Demoſthenes,ff.de legib. legem appellat inuentionem quandam, & donum Dei, dogma autem ſapientũ. & Imperator in l.fin.C.de præſcript.long.temp.ait, maiores noſtros ſubtiliſsimo animo, & diuino quodã motu leges compoſuiſſe. & in l. 1. §. ſed neque, C. de vet. iur. enucl. dicit, leges diuinitùs promulgatas fuiſſe per ora Principum. Cum ergò lex æterna ſit ratio gubernationis in ſupremo gubernante; neceſſe eſt, quod omnes rationes gubernationis, quæ ſunt in inferioribus gubernãtibus, à lege æterna deriuentur, ita docet D. Thom. 1. 2. quæſt.93. art.3. in reſponſ.

Mau. Sed quid ſi rationi non conueniant?

Luc. Leges humanæ, quatenus à ratione declinant, non modo leges habendæ nõ ſunt, ſed nec appellandæ quidem. eſt enim lex, inquit Cic.lib.1. de legib.ratio ſumma inſita in natura, quæ iubet quæ facienda ſunt, prohibetq. contraria; eadem ratio, cum eſt in hominis mente confirmata,& confecta,lex eſt. ideòq. dicitur in cap. erit autem lex, 4. diſtinct.vt lex ſit,debet eſſe honeſta,poſsibilis,ſecundùm naturam, ſecundùm Patriæ conſuetudinem, loco, temporiq. conueniens, neceſſaria, vtilis, manifeſta quoque, ne aliquid per obſcuritatem in captionem contineat, nullo priuato commodo, ſed pro communi Ciuium vtilitate

con-

conſcripta. hinc dicere poſſumus cum Bald. in dicta repet. l. Æmilius, d. col. fin. circà med. licèt magnus ſit Cæſar, maior tamen eſt ratio, & veritas; quando ſcilicet Princeps ſtat in finibus ſuæ priuatæ opinionis, nec tranſit ad fines publicæ conſtitutionis.

Mau. Et quando lex humana deuiat à naturali, debet nè corrigi, & ad eius formam reduci?

Luc. Ita ſanè, prout iuxta exemplar emendari debet error exempli. nam vt poſt Diuum Auguſtin. lib. 1. de lib. arbitr. ait D. Thom. 1. 2. quæſt. 95. artic. 2. in reſponſ. non videtur eſſe lex, quæ iuſta non fuerit. & in quantum habet de iuſtitia, in tantum habet de virtute legis. ſi verò in aliquo à lege naturali diſcordet, iam non erit lex, ſed legis corruptio. & vt ait idem Angelic. Doctor 1. 2. quæſtione 93. art. 3. in reſponſione, omnes leges in quantum participant de ratione recta, in tantum deriuantur à lege æterna, & propter hoc ſubiungit, dixiſſe Diuum Auguſtinum in lib. 1. de liber. arbitr. quòd in temporali lege nihil eſt iuſtum, ac legitimum, quod non ex lege æterna homines ſibi deriuauerunt.

Mau. Adhùc me turbat hominis imbecillitas, & infirmitas, vt dicebam.

Luc. Quamuis reſpectu omnipotentis Dei, & ſine eius auxilio homo ſit creatura imbecillis, & infirma; reſpectu tamen aliarum creaturarum excellentior eſt. Deus hominem minuit paulò minus ab Angelis, & conſtituit eum ſuper opera manuum eius, Pſalm. 8. Profectò, Maure, ſi ea ratione putares humanas leges inutiles, quia ab authore infirmo, & debili poſitæ ſunt; neceſſe eſſet, vt etiam panem,

III. Reſpondet hominẽ reſpectu Dei eſſe creaturam imbecillem, ſed reſpectu aliarum creaturarũ eſſe excellentiorẽ.

obſonia, veſtes, aliaq. hominum opera, & artificia, ad humanam vitam omninò neceſſaria, tibi ſuperflua putares, ſolo contentus aere, ſola aqua, ſolis terræ frugibus.

Mau. Parce Luci, ſi quæcunque ab homine compoſita ſunt, ſuades bona, & appetenda, venenum appete; appete hominum fraudes, malitias, fallacias, vulnera.

Luc. Si homo ratione ducitur, & agit, quod ad alterius conferat vtilitatem; quaſi Deo ſimilis eſt. homo homini Deus, in adagio erat. ſin autem à ratione deuius, in alienam ſalutem, & vtilitatem inuehitur; ferarum peſſimus eſt. reſpectu animæ, quæ oritur à cælo, & à qua ſcientia eſt, homo habet communitatem cum Deo. reſpectu verò corporis, quod eſt à terra, & à quo ignorantia, & malitia proficiſcitur; communitatem habet cum animalibus, dicebat Lactantius Firmianus lib. 3. de falſa ſapientia, cap. 6.

Mau. Ego dicebam de lege diuina, & ſcripta in ſacris paginis, ex cuius neceſſitate, & vtilitate, ad humanæ legis ſuperfluitatem, & vtilitatem inferebam.

Luc. Recordor. & eodem artificis exemplo dubitationem tollam. Itaque mecum rurſus cogita, quid acturus foret artifex, ſi primam delineationem in aliqua parte corruptam, maculàve deturpatam videret.

Mau. Noua delineatione ſuppleret; atque, vt omni procul errore opus perficeretur, ſui ipſius præſentiam addere non recuſaret.

Luc.

Digitized by Google

Luc. Creauit Deus hominem; inquiunt omnes; ad duplicem finem; naturalem ſcilicet, & ſupernaturalem. finem naturalem dicunt ſtatum, quietum, & pacificum humanæ ſocietatis in terra: finem verò ſupernaturalem appellant felicitatem illam æternam futuræ vitæ: quid autem pro vnius, & alterius finis conſecutione agendum, omittendumvè eſſet, clarè deſignauit, & monſtrauit Deus homini per lumen naturæ. vt enim docent ſacri Doctores, homo antè lapſum triplici cognitione præditus erat: rerum ſcilicet propter ſe factarum, & creatoris, & ſui ipſius, vt per Magiſtrum ſententiarum lib. 2. diſtinct. 23. lit. C, poſt præuaricationem autem primi parentis, quaſi atramento ſuperinducto, prædicta delineatio, & graphis deturpata remanſit in ea parte, quæ ſupernaturalem finem reſpiciebat. ſic enim confiteri debemus primum hominem Adam, cum mandatum Dei in Paradiſo fuiſſet tranſgreſſus, ſtatim ſanctitatem, & iuſtitiam, in qua conſtitutus fuerat, amiſiſſe. eamq. non ſibi ſoli, ſed nobis etiam perdidiſſe, vt decreuit ſacrum Concil. Tridentin. ſeſſ. 5. cap. 1. de peccato originali. cognitionem autem, & ſcientiam eorum, quæ pro vſu rerum, & conſeruatione humanæ vitæ, & ſocietatis neceſſaria ſunt, peccato non perdidit, vt ſubiungit Magiſter dicta diſtinct. 23. lit. C, vndè tanquam opus eſſet noua delineatione, dedit Deus legem per Moyſen, & Prophetas. quę cum non ſufficeret, venit IESVS Chriſtus Filius Dei, quem fateri debemus à Deo hominibus datum fuiſſe; non ſolum vti Redemptorem, cui fidant; ſed etiam

IV. Oſtēdit per legem naturalem dirigi homines ad finem naturalē: per diuinam verò ad ſupernaturalem.

Digitized by Google

vti Legiſlatorem, cui obediant, vt ſtatuit ſacr. Conc. Tridentin. ſeſſ. ſexta, canon. 21. de iuſtificatione. & in cap. primo, & ſecundo eadem ſeſs. ſexta de iuſtificatione dicitur, cum homines in præuaricatione Adæ innocentiam perdidiſſent facti immundi vſque adeò ſerui erant peccati, & ſub poteſtate Diaboli, ac mortis. vt non modò gentes per vim naturæ, ſed ne Iudæi quidem, per ipſam etiam literam legis Moyſi, indè liberari, aut ſurgere poſſent. tametſi in eis liberum arbitrium minimè extinctum eſſet, viribus licèt attenuatum; & inclinatum. Quo factum eſt, vt cæleſtis Pater miſericordiarum, & Deus totius conſolationis Chriſtum IESVM Filium ſuum, & antè legem, & legis tempore ſanctis Patribus declaratum, ac promiſſum, cum venit beata illa plenitudo temporis, ad homines miſerit: & vt Iudæos, qui ſub lege erant redimeret, & gentes quæ non ſectabantur iuſtitiam, iuſtitiam apprehenderent. atque omnes adoptionem filiorum reciperent. id quod ex parabola Euangelica Lucæ capit. 10. benè deducunt ſacri expoſitores, etſi graue non putas, audi Euangelica verba, & pulchram propoſitoq. noſtro accommodatam expoſitionem.

Man. Rem gratiſsimam facis.

Luc. *Homo quidam*, Adam ſcilicet, ſeù humanum genus. *deſcendebat à Hieruſalem*, ideſt de Paradiſo, & ſtatu immortalitatis. *in Hierico*, ideſt in miſerias, & defectum vitæ præſentis. *& incidit in latrones*, ideſt in Dæmonum poteſtatem. *qui ſpoliauerunt eum*, indumenta gratiæ immortalitatis,

&

& innocentiæ auferendo. *& plagis impoſitis*, ideſt naturalibus vulneratis, & debilitatis per peccatum: *abierunt ſemiuiuo relicto*, remanente ſola vita naturæ, & amiſſa vita gratiæ. *accidit autem, vt Sacerdos quidam deſcenderet eadem via, & viſo illo præterijt. ſimiliter Leuita, cum eſſet ſecus locum, & videret eum pertranſiit*. Sacerdos, ſignificat legem, quæ data eſt per Moyſen. Leuita verò ſignificat Prophetas, qui deſcenderunt poſt Moyſen. hi viderunt genus humanum ſauciatũ; quia per legem inducta eſt cognitio peccati; ſed genus humanum ſanare non potuerunt. *Samaritanus autem quidam*, Samaritanus interpretatur cuſtos; & Chriſtus eſt verus cuſtos. *iter faciens*, de cælo deſcendens in hunc mundum propter noſtram ſalutem. *videns eum*, ſcilicet oculo miſericordiæ. *miſericordia motus eſt*, ſcilicet ex eius compaſsione. *& approprians alligauit vulnera eius*, ſcilicet in baptiſmo peccata eius remittendo. *infundens oleum, & vinum*. oleum infundit in vulnera, cum ſpem pœnitentibus tribuit. vinum verò infundit, cum terrorem, ſcilicet mortis æternæ, pœnarum inferni, & diei Iudicij homini incutit. *& poſuit illum in iumentum ſuum*. Iumentum caro eſt ipſius, in quo poſuit vulneratum, quando peccata noſtra ipſe portauit ſuper lignum in corpore ſuo, vt patet Iſaiæ cap. 54 Verè languores noſtros ipſe portauit. *duxit in ſtabulum*, ideſt in præſentem Eccleſiam. *& curam eius egit*, quia circà ægrotum ſolicitus fuit, ſicut bonus, & fidelis medicus. *Altera die*, prima enim dies fuit dies Paſsionis; altera dies Reſurrectionis, & hæc immortalitatis. *protulit duos denarios*, ideſt duo teſtamenta. *& dedit ſtabulario*,

ideſt ſummo Pontifici, ideſt Petro, & Apoſtolis, quibus aperuit ſenſum; vt intelligerent ſcripturas noui, & veteris Teſtamenti. & ait, *curam illius habe*, ideſt corporis, & animę. ſic dixit Petro, Paſce oues meas. *& quodcunque ſupererogaueris*, ideſt præceptis meis ſuperaddendo, conſilia ſcilicet, & præcepta, & cum ſubditis, & fidelibus laborando. *ego cum rediero*, ſcilicet in Iudicio extremo. *reddam tibi*, reddet enim Dominus IESVS vnicuique iuxta eius opera. Hactenus intelligere potuiſti Maure, qualiter lex diuina ſupplet etiã partem legis naturalis, quæ peccati macula obliterata fuit. nec dubitare debes, quin vtraq. lex, naturalis ſcilicet, & diuina poſitiua, proueniat ab ęterna illa lege. quia ſicut cauſę inferiores à cęleſtibus regũtur, & cæleſtia agunt in corporibus; ita omnis lex poſitiua, tàm diuina, quã humana, à lege naturali, & naturalis ab æterna, & æterna à Deo regitur. neque exiſtimare debes diuinę legis neceſsitatem, & vtilitatem excludere neceſsitatem, & vtilitatem legis humanæ: quandoquidem lex diuina dirigit hominem ad finem ſupernaturalem, humana verò ad finem naturalem, quoad vſum rerum, & conſeruationem humanę ſocietatis.

V. *Mau.* Hoc libenter intelligam.

Conſiderat triplicẽ hominis ſtatũ. & ideò triplicem legẽ fuiſſe neceſſariam, naturalẽ ſcilicet, humanã, & diuinam.

Luc. Triplicem hominis ſtatum conſiderat Magiſter ſententiarum lib. 2. diſtinct. 19. aitque, quòd in primo ſtatu, ſcilicet antè peccatum, homo habuit poſſe mori, & poſſe non mori. & eius corpus fuit animale, egens ſcilicet alimonijs ciborum. factus enim fuit primus Adam in animã viuentem, in animã corpus ſenſificãtem, quod egebat cibis, vt per animã viueret. In ſecundo verò ſtatu, poſt peccatum, habuit poſſe

mori;

Digitized by Google

mori; & non poſſe non mori. & corpus propter peccatum factum eſt mortuum, propter neceſsitatem moriendi. in tertio verò habebit poſſe non mori, & non poſſe mori; quia ad illum ſtatum pertinet moriendi impoſſibilitas: quod ex gratia erit, non ex natura. & ita in reſurrectione erit corpus ſpirituale, agile, & cibis non egens, & immortale, non ſicut in primo fuit, ſcilicet, quod poſſit non mori; ſed etiã quod non poterit mori. vndè dicere poſſumus, quod reſpectu primi ſtatus lex naturalis neceſſaria fuit, & ſufficiens. lex verò humana neceſſaria eſt, & vtilis reſpectu ſtatus præſentis vitæ. lex verò diuina omninò neceſſaria fuit, & vtilis reſpectu tertij ſtatus, & vitæ futuræ. S.Thom. 1.2. quæſt. 91. art. 4. in reſpon. docet, quod præter legem naturalem, & legem humanam, neceſſarium fuit ad directionem humanæ vitæ, habere legem diuinam, quadruplici ratione. prima, quia homo non ordinatur ad ſolum finem naturalem; ſed etiam ſupernaturalem beatitudinis æternæ, quæ excedit proportionem naturalis facultatis humanæ. Ideò neceſſarium fuit, vt ſuprà legem naturalem, & humanam, dirigeretur etiam ad ſuum finem, lege diuinitùs data. ſecunda, quia propter incertitudinem humani iudicij, præcipuè de rebus contingentibus, & IV
particularibus, contingit de actibus humanis diuerſorum eſſe diuerſa iudicia. propter incertitudinem humani iudicij, homo ſcire non poſſet abſque dubitatione, quid ei agendum eſſet, & quid vitandum, ratione finis ſupernaturalis; ideò neceſſarium fuit, vt dirigeretur per legem diuinitùs datam, de qua conſtat, quòd non poteſt errare. tertia, quia iudicium huma-

Digitized by Google

num non poteſt eſſe de interioribus moribus, qui latent, ſed ſolùm de exterioribus, qui apparent. & tamen ad perfectionem virtutis requiritur, quòd in vtriſq; actibus homo rectus exiſtat. & ideò lex humana non potuit cohibere, & ordinare ſufficienter interiores actus: ſed neceſſarium fuit, quòd ad hoc ſuperueniret lex diuina. quarta, quia ſicut dicit D. Auguſt. lib. 1. de lib. arbitr. lex humana non poteſt omnia, quæ malè fiunt, punire, vel prohibere. vt ergò nullum malum improhibitum, & impunitum remaneat, neceſſarium fuit ſuperuenire legem diuinam, per quam omnia peccata prohibētur. & ſubiungit iſtas quatuor cauſas tangi in Pſalm. 18. vbi dicitur, Lex Domini immaculata, ideſt nullam peccati turpitudinem permittens. conuertens animas, quia non ſolum exteriores actus, ſed etiam interiores dirigit. Teſtimonium Domini fidele, propter certitudinem veritatis, & rectitudinis. ſapientiam præſtans paruulis, in quantum ordinat hominem ad ſupernaturalem finem, & diuinum.

Man. Dic modò an humanarum legum inuenta, de quibus diſſerui, neceſſaria fuerint, & vtilia, & primò de poteſtate.

VI

Incipit loqui de poteſtate, probatq. eā à Deo eſse, & fuiſse omninò neceſsariam pro lege ferenda, interpretāda, & exequenda.

Luc. Non eſt poteſtas, niſi à Deo. & Deus ipſe, poteſtas eſt incomprehenſibilis, & ſempiterna. cap. 3. Deut. Poteſtas Dei eſt. Pſal. 61. in fin. Ipſe creauit cælum, & terram, Geneſ. cap. 1. Cætera deindè creaturus, iuſſu quodam dixit, Fiat lux; Fiat firmamentum; Faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram. vt autem hominem creauit marem, & fœminam, ſubiungitur eodem cap. 1. Geneſ. Benedixit illis Deus,

dicens,

dicens, Creſcite, & multiplicamini, & replete terram, & ſubijcite terram, & dominamini piſcibus maris, & volatilibus cæli, & vniuerſis animalibus, quæ mouentur ſuper terram. Vndè patet poteſtatē, & imperium eſſe ipſius Creatoris, qui cum ad ſuam imaginem hominem creaſſet, eidem poteſtatem, imperium, dominiumq. ſuper alijs creaturis fuit elargitus.

Man. Quorſum hæc, ſi homo vti rebellis eiectus ſtatim fuit de Paradiſo; eiq. omnes aliæ creaturæ reluctantur?

Luc. Homò quidem propter lapſum amiſit illum facilem, & minimè laborioſum dominandi actum: ſed retinuit ius eiuſdem dominij, hac tamen conditione; vt nonniſi cum labore actu poſſet dominari. Hanc enim Deus tulit ſententiam, Geneſ. cap. 3. Maledicta terra in opere tuo: in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ. ſpinas, & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ. in ſudore vultus tui veſceris pane, donec reuertaris in terrā, de qua ſumptus es. Sua quidem ſpontè terra ſeruiuiſſet plantis; & plantæ animalibus, & animalia homini. ſed poſt prædictæ ſententiæ promulgationem, terra nonniſi humano opere exculta, plantæ nonniſi humana accedente induſtria, animalia nonniſi hominis cura cuſtodita, eiusq. magiſterio erudita, homini valent inſeruire. & quamuis remaneant aliqua animalia ſuaptè natura homini inſenſa, & inimica: in eis tamen, quamuis ferociſsimis, remanent quædam veſtigia ſeruitutis erga hominem, quem velut Principem naturaliter timent, eiusq. præſentia valdè terrentur, vt de elephante, tigride, & alijs, tradunt naturales.

Man.

Digitized by Google

Mau. Supereſt,vt mihi oſtẽdas, an à Deo ſit, vt homo hominí imperet.

Luc. Docet Apoſtolus ad Rom. cap. 13. non eſſe poteſtatem niſi à Deo, & omnem animam ſublimibus poteſtatibus ſubeſſe debere, eumq. Dei ordinationi reſiſtere, qui poteſtati reſiſtit: quod refertur in cap. omnis anima, de cenſib. & vt legitur in Deuteron. cap. 7. qui Principi non obedierit, morte morietur. vt refertur etiam in cap. 2. de maior. & obed. & ex auctoritate Petri Apoſtoli dicitur in cap. ſolitæ, eodem tit. de maior. & obed. Subditi eſtote humanæ creaturæ propter Deum, ſiuè Regi tãquam præcellenti, ſiuè Iudicibus tanquam à Deo miſsis ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorum. Deus ipſe præfecit populo Moyſen, Exod. cap. 3. & Dauid quoque electus eſt diuina ordinatione, 1. Reg. cap. 16. & vt dicitur in cap. magnum, 11. quæſt. 1. nemo conſtitutionem terreni Regis contemnere debet. ſi enim cenſum Filius Dei ſoluit, quis homo tantus erit, qui non putet eſſe ſoluendum? ſi ſummus rerum omnium opifex vniuerſo orbi imperat; ſi ſuperiora inferioribus dominantur; ſi homo præeſt cæteris animantibus; ſi anima corpori, ſenſui ratio, caput membris, filio pater, magiſter diſcipulo imperant, & præcipiunt, quæ agenda ſint: conuenit etiam, immò neceſſe eſt, vt pro regimine Reipublicæ ſint aliqui, qui cæteris imperẽt, & dominentur. ſi æqualis eſſet omnium poteſtas, nõ eſſet, qui vnius, vel alterius audaciam comprimeret, cohiberet ambitionem, cupiditatem refrȩnaret, coerceret malitiam. quælibet domus, quȩlibet ſocietas, vniuerſitas, ciuitas, prouincia, regna, imperia, totusq. de-

deniq. Orbis, quaſi nauis rectore deſtituta, furenti mare corruerent, perirent. immò nullum eſt animátium genus, inter quę Principatus, & Imperium non dignoſcatur: cum etſi gregatim currant, aut volitent, vnum tamen apparet cætera ducens ſuo imperio, cap. in apibus 7. quæſt. 1. Verum eſt, quod par in parem non habet imperium, l. nam magiſtratus, ff. de arbitr. ſed quamuis omnes homines eiuſdem ſint generis, & ſpeciei, & ſic pares in ſubſtantia; ex accidenti tamen ſunt inæquales. Plato de legib. dial. 3. conſtituit ſeptem imperandi dignitates: Prima eſt, vt pater, & mater, & ſimpliciter genitores, vbiq. natis imperent: Secunda, vt ignobilibus generoſi: Tertia, vt iunioribus ſeniores: Quarta, vt Domini ſeruis: Quinta, vt potentiores dominentur, imbecilliores ſeruiant: Sexta, vt ignorantes ſequantur, & prudentes ducant: Septima, & vltima vt is, quem ſors elegerit, imperet; ille verò quem repulerit, pareat. Aliter etiam dicere poſſumus, par in parem non habere imperium, ideſt à ſeipſo. ſed quia poteſtas, & ſufficientia regendi à Deo pendet, vt enim ait Apoſtolus ad Corint. 2. c. 3. non ſumus ſufficientes aliquid cogitare ex nobis, quaſi ex nobis: ſed omnis ſufficientia ex Deo eſt. Statim, vt quis eandem poteſtatem aſſequitur, alijs efficitur ſuperior, itavt non amplius tanquam par poſſit conſiderari.

Man. Poteſtas igitur conuenit diuinę legi, & naturali, & eſt omninò neceſſaria, & vtilis pro conſeruatione humanæ ſocietatis, & pro hominis directione ad vtrumq. finem.

Luc. Iam dixi, & addo, poteſtatem à Deo triplici ra-

ratione inter homines diſtributam fuiſſe; pro lege ſcilicet ferenda; pro lata interpretanda; & pro ea exequenda. Pro lege ferenda, nam Deus de cælo conſtituit Imperium, vt difficilibus imponat, quæ apud eum ſunt bona,& leges aptet ſecundùm naturę varietatem, §. quia igitur auth. de fid. inſtrum. & procul dubio non eſt lex, nec ligat abſque poteſtate. l. fin. ff. de iuriſdict. omn. Iud. Pro lege interpretanda;quia ait Gaius in l. 2. §.poſt originem,ff. de orig. iur. conſtare non poteſt ius, niſi ſit aliquis Iuriſperitus, per quem poſſit quotidiè in melius produci.& Imperator in l.leges ſacratiſsimæ, C. de legib. inquit, Si quid in legibus latũ fortaſsis obſcurius fuerit, oportet id Imperatoris interpretatione patefieri, duritiamq. legum humanitati incongruam emendari. Pro ea exequenda; nam vt dicitur in d. l. 2. §. poſt originem, ff. de origin. iur. parum eſſet ius in Ciuitate eſſe, niſi ſint qui iura reddere poſsint. & in cap. vbi periculum, §. prætereà,de elect.lib.6.dicitur parum eſt iura condere, niſi ſit qui eadem tueatur, & vt legitur 3. Reg. cap. 10. Deus conſtituit Regem, vt faceret iudicium, & iuſtitiam.

Man. Vim facit, quod legimus, Principatus ſcilicet, & Imperia multa ex ſuperbia, & praua hominum cupiditate proceſsiſſe.

Luc. Semper à Deo poteſtas eſt, ſiuè boni, ſiuè mali eam exerceant. Saluator noſter reſpondit Pilato, non haberes poteſtatem aduerſus me vllam, niſi tibi datũ eſſet deſuper, Ioan. in Euang. cap. 19. non eſt poteſtas niſi à Deo, ſiuè iubente, ſiuè ſinente. c.quid culpatur 23. quæſt. 1. ſi mali ſunt actus noſtri, & operamur ma-

malignum in conſpectu Domini; dantur nobis Principes ſecundùm cor noſtrum, c. audacter, 8. quæſt. 1. Et ex merito plebis, nonnunquam Epiſcopi deprauātur, quatenus procliuius cadant, qui ſequuntur: c. ex merito, 6. quæſt. 1. legitur Iob cap. 34. Deus facit regnare hypocritam, propter peccata populi. & Oſeæ cap. 13. dabo tibi Regem in furore meo, & auferam in indignatione mea. & Prouer. cap. 8. Meum eſt conſilium, & æquitas: mea eſt prudentia, mea eſt fortitudo, per me reges regnant, & legum conditores iuſta decernunt. per me Principes imperant, & potentes decernunt iuſtitiam. Docet Magiſter ſententiarum lib. 2. diſt. 44. lit. B, tumoris elationem, non poteſtatis ordinem in crimine eſſe: potentiam enim Deus tribuit, elationem verò potentiæ malitia noſtræ mentis inuenit. Verùm, quoniam nemini Deus mandauit impiè agere; & nemini dedit ſpatium peccandi, Eccleſiaſtic. cap. 15. ideò poſt Luciferi caſum, Iſai. c. 14. Nembrot, cum eius turri deſtructus eſt, Geneſ. c. 11. Pharao, cum Ægyptiorum exercitu, in mari rubro ſubmerſus, Exod. c. 14. Nabuchodonoſor, ex hominibus abiectus eſt, & fœnum, vt bos, comedit, & rore cæli corpus eius infectum eſt; donec capilli eius in ſimilitudinem aquilarum creſcerent, & vngues quaſi auium. Daniel c. 4. Dathan, & Abyron terra fuerunt abſorpti; Num. c. 16. Sennacherib à filijs iugulatus, 4. Reg. c. 19. in fin. & Antiochus à vermibus conſumptus, 2. Machabæor. c. 9. Certum eſt, eos, qui præſunt alijs, ob eorum delicta crudeliùs puniri, quàm cæteros, c. præcipuè, 11. q. 3. maiori reatu delinquit, qui potiori honore perfruitur: grauiora facit vitia peccatorum,

torum, ſublimitas peccantium. c. nulli fas, 25. quæſt. prima.

Man. Hæc poteſtas nonnè auget humanam cupiditatem?

VII. *Luc.* Hæc poteſtas, cum ſit diuini muneris, non autem humani conſilij, non alit; ſed comprimit cupiditatem, omnium malorum radicem. confouet charitatē, radicem omnium bonorum. ſi æqualis eſſet hominum conditio, certè praui homines non aliud magis cuperent, quàm ſuper alios efferri; ſed dum diuina prouidentia paucos extulit, cæterorum omnium libidinē dominandi reſtrinxit. quæ ſi adhuc inter homines excitat bella, contentiones, controuerſias, rixas: certè magis fureret, niſi cōpreſſa eſſet intrà anguſtos fines. Quando homines (quod ſolo Dei permiſſu euenit) vel vſurpant imperia aliena, vel propria regunt nimia ducti cupiditate, ad propriam vtilitatem, & cōmodum priuatum, vtiq. cauendum eſt ab eis, vt dicebas. Virtus cum eorum poteſtate non coit; nulla eos recreat quies; ſemper pauent; ira Dei eos inſequitur; abominabiles ſunt in conſpectu eius. quando verò, quod Dei ſit iuſſu, Imperium legitimè conſequuntur, illudq. ſola ducti charitate, & iuſtitia exercent, reſpiciunt populorum commoda, ſocietatem ciuilem conſeruant innocenter, abſque iniuria augent cuiusq. ſubſtantiam, & dignitatem: tutum eſt ad eos refugium; ſunt optimum populi præſidium; coeunt virtus, & poteſtas; quietè viuunt, feliciter dominantur; pugnat Deus pro eis. Boni Principes benè intelligunt, non ſuum, ſed Dei, eſſe Imperium. optimè ſciunt non eſſe factos homines propter Principes, nec

Reſpondet poteſtatē humanam non fouere, ſed omninò cōprimere cupiditatē malorū radicē.

vt Principum emolumentis ſeruiant. ſed Principes à Deo conſtitutos fuiſſe ad populorum commodum, & miniſterium iuſtitiæ. non putant populum propter Principatum, ſed Principatum exiſtere propter populum. docet Plato in lib. 16. ciuil. vel de Regno, veram rationem gubernandi hanc eſſe, vt qui gubernat, ſemper ita ad ſalutem ſubditorum reſpiciat, ſicut ad nautarum, nauisq. ſalutem reſpicit gubernator. hinc admonet Cicero primo Officiorum, omninò qui Reipublicæ præfuturi ſunt, duo Platonis præcepta teneant; vnum, vt vtilitatem ciuium ſic tueantur, vt quidquid agunt ad eam referant obliti commodum ſuorum: alterum, vt totum corpus Reipublicæ curent, ne, dum partem aliquam tuentur, reliqua deſerant; vt enim tutela, ſic procuratio Reipublicæ ad vtilitatem eorum, qui commiſsi ſunt, non ad eorum, quibus commiſsi, gerenda eſt.

At ſi quis ſecus agat, Tyranni potius, quam Principis vices gerit. actus tyrannicus ſpecialiter conſiſtit in affligendo ſubditos; & dicitur tyrannus, qui anguſtiat, & cruciat ſuos, Bart. in tractatu de tyrannia, quæſt. 2. nu. 7. Plutarch. de regim. Princip. notat decem actus tyrannicos, quos repetit Bart. in eodem tract. de tyrannia, 8. quæſt. num. 27. Primus eſt, quando Princeps, potentes, & excellentes homines Ciuitatis perimit: ne contra ipſum poſsint inſurgere; Secūdus, quando ſapientes diſcriminat; ne cognoſcentes mala arguant, & populum contra ipſum prouocent. Tertius, quando diſciplinam, & ſtudium nedum perimit; ſed etiam operatur ne fiant ſapientes: ſemper enim timet per ſapientiam reprehendi. Quartus,

VIII. De tyrānide diſſerit, & recēſet quoſdā actus tyrannicos.

tus, quando congregationes licitas non permittit; timens nè contra eum inſurgant. Quintus, quando habet per Ciuitates plures exploratores; cum enim cognoſcit, ſe malè agere, ſemper credit, quòd homines de ſe malè loquantur, & contra ipſum machinentur. & ex hoc tales relatores libenter audit. Sextus, quando conſeruat Ciuitatem in diuiſione, vt quælibet pars de alia timeat, & contra ipſum non inſurgat. Septimus, quando curat ſubditos facere pauperes, vt ſic occupentur circa curas eorum, vndè viuant: & contra ipſum non contingat aliud machinari. Octauus, quando procurat bella, & mittere bellatores ad partes extraneas, ita vt interim contra eum non cogitent: ſed propter bella homines depauperētur, & auocentur à ſtudijs: atque vt ita hābeat bellatores ſibi, quando expedit. Nonus, quando ſui cuſtodiam non facit per ſuos, ſed per forenſes: timet enim de ciuibus. Decimus, & vltimus, quando in Ciuitate ſunt partes, & ipſe ſemper vni adhęret, vt cū illa aliam fugare poſſit. & Bart. in loco præalleg. declarat quem poſſe eſſe tyrannum, vel ratione mali exercitij, quando eius opera non cedit ad bonum cōmune; ſed ad proprium eius commodum. vel ex defectu tituli, quando ſcilicet quis in Ciuitate, vel Regno ſine iuſto titulo principatur.

Mau. Quos dicunt homines iuſtos eſſe dominandi titulos?

Luc. Succeſsionem, electionem, contractum, occupationem, & ius belli.

Mau. Incidimus in difficultates iam propoſitas.

IX. *Luc.* Verum dicis. at quoniam hactenus intellexiſti legem,

Loquens de

legem, poteſtatemq. humanam à Deo eſſe, mox intelliges meum, & tuum, rerum ſcilicet diuiſionem non fuiſſe hominum inuentum, vt dicebas: ſed ea eſſe quaſi prima principia **iuris naturalis per homines** ductu rationis explicata.

meo, & tuo, & rerum diſtinctione probat ea cõuenire rationi tam naturali, quã diuinæ.

Mau. Audiam libentiſſimè.

Luc. Hæc ſunt prima principia, quæ natura omnia animalia docuit. Coniunctio maris, & fœminæ; liberorum procreatio, & educatio, §. ius naturale, inſtit. de iur. nat. gent. & ciu. Hæc dictat natura homini quaſi præco diuini edicti, promulgatrix æternæ legis Dei. Qui cum creaſſet hominem maſculum, & fœminam, benedixit illis, dicens; Creſcite, & multiplicamini, & replete terram, Geneſ. cap. 1. cum autem eos eieciſſet de Paradiſo, dixit mulieri, In dolore paries filios, & dixit Adæ, In laboribus comedes, & in ſudore vultus tui veſceris pane, Geneſis cap. 3. prædicta igitur præcepta per naturam promulgata perſcrutantes homines, etiam ab initio rudes, proprias cognouerunt vxores, proprios filios educarunt; & vt quiſque proprio opere, & labore, ſibi ſuiſq. vxoribus, & liberis prouideret, neceſſariò cognouerunt diſtinguendum eſſe meum, & tuum. & primò ſolum vſum rerum diſtinxerunt, & res habuerunt proprias, ratione ſolius vſus, & poſſeſſionis. deindè, aucto hominum numero, diſcretę fuerunt gentes, & diſtincta dominia, & agris termini poſiti, l. ex hoc iure, ff. de iuſtit. & iure. ſic primus parens operatus fuit terram, & de eius fructibus ſe, vxorem, & liberos aluit in ſudore vultus ſui, & pane ſuo. Mox, quando filij Adæ creuerunt, Cain fuit Agricola; & de fructibus terræ,

quos, ſcilicet ratione vſus, proprios faciebat, obtulit munera Domino. & Abel fuit paſtor ouium, & ex fructibus gregis ſui ſacrificauit, Geneſis cap. 4. & quamuis ſacra Scriptura ibi non faciat mentionem, niſi de Cain, & Abel; præſupponere tamen videtur, tunc extitiſſe plures homines ſuper terram ex primis parentibus procreatos: nam ſi Cain, vt ſubiungitur in textu, occiſo fratre Abel, cum à Deo corriperetur, conquerebatur dicens, Omnis ergò, qui inuenerit me, occidet me? & reſpondit Deus, Nequaquam tibi fiet: ſed omnis, qui occiderit Cain, ſeptuplum punietur; clarè ſequitur, quod ſi alij tunc non extitiſſent, nulla timoris cauſa fuiſſet. Deindè, ſi, vt legitur ibidem, Cain cum profugus habitaret, cognouit vxorem ſuam, quæ peperit Enoc; ergò inter plures tunc erat proprius vſus rerum. tunc vxores propriæ erant. Poſteà, quando genus humanum excreuit, fuerunt diuiſæ res, quoad proprietatem in diebus Phaleg filij Heber, qui fuit abnepos Sem primi filij Noè, vt refert Diuus Auguſtinus de Ciuitate Dei, lib. 16. cap. 3. & cap. 10. & hoc idem legitur in primo Paralip. cap. 1. ibi, porro Heber nati ſunt duo filij, nomen vni Phaleg; quia in diebus eius diuiſa eſt terra. Abraham, & Loth, quæ communiter poſſidebant, diuiſerunt, Geneſis cap. 13. Moyſes, & Ioſue diuiſerunt bona inter Tribus iuſſu Dei, Ioſue c. 13.

Mau. Meum igitur, & tuum conuenit iuri diuino?

Luc. Vtique. & eo iure præcipitur non furtum facies; non concupiſces rem proximi tui; non retinebis mercedē mercenarij tui vſque ad mane. gloſ. in l. ex hoc iure, in verb. dominia diſtincta, ff. de iuſt. & iur.

Mau.

Mau. Sed quomodo conuenit iuri naturali, ſi eo iure omnia ſunt communia?

Luc. Iure naturali ſunt omnia communia, ideſt tempore neceſſitatis omnia ſunt communicanda, vt explicat gloſ. fin. in l. 2. §. cum in eadem, ff. ad l. Rod. de iact. & gloſ. in c. ſicut, 47. diſt. in verb. commune. Aduertit Archid. in c. ius naturale, n. 5. 1. diſt. naturalẽ rationem dictare, vt quantum ad multiplicationem generis humani, vxor ſit propria. quantum ad educationem, proprij ſint filij. quantum ad vſum rerum, & conſeruationem humanæ ſocietatis, aliqua ſint propria; ne alioquin ſi boni operarẽtur, ociarentur mali; ſi induſtrioſi laborarent, fruerentur ignari.

Mau. Non ergò magis quietè viuerent homines ſine meo, & tuo?

Luc. Experientia docet, communionem diſcordias excitare, l. cum pater, §. dulciſſimis, ff. de leg. 2. Propter immẽſas diſcordias plerumq. res ad diuiſionem peruenit, l. in re communi, ff. de ſeruit. vrban. præd. & cum ſit naturale vitium negligi, quod cõmuniter poſſidetur, l. 2. C. quãdo, & quibus quar. pars lib. 10. nulla eſſet inter homines virtus; ars nulla; nulla induſtria, ſi omnia inter homines communia exiſterent.

Mau. Quid ergò dictitabant Philoſophi? X.

Luc. Homines quietiſsimè viuerent ſine meo, & tuo; ideſt ſine immoderata habendi cupiditate: quæ ſi extingueretur, quam maxima eſſet humanæ ſocietatis tranquillitas. ideòq. Seneca in lib. de morib. quærit, quæ ſunt diuitiæ maximæ? & reſpondet, non deſiderare diuitias. Omnes quidem ſcimus in diuitijs cupiditatem reprehendi, non facultatem.

De diuitijs differit, & an licitè appetãtur, explicatq. euãgelicũ dictum facilius eſſe per foramẽ acus Camelũ intrare, quam diuitẽ in regnum cęlorum.

Mau. Ergò meũ,& tuum conuenit iuri diuino,& naturali? ergò bonæ ſunt diuitiæ? at ſi hoc eſt,quà ratione dicitur in Euang.Marc.c.10. facilius eſſe Camelũ per foramen acus intrare,quam diuitẽ in regnum cœlorũ?

Luc. Nota præcedentia verba eiuſdẽ textus,ibi,filioli, quàm difficilè eſt cõfidentes in pecunijs in regnũ Dei introire. ea enim apertè indicant,diuitẽ ibi ſumi pro auaro,cuius inordinatus eſt amor habẽdi,& qui ſuper abundat in amando,& retinendo,& deficit in dando. Cui Deus licèt de potẽtia poſſet dare gloriã æternam: nõ tamen poteſt de iuſtitia. & ideò facilius eſt,volẽte Deo,vt funis nauticus intraret in foramen acus,quã vt auarus in cælũ: cum reſiſtat diuina iuſtitia. Dixerunt nonnulli in Ciuitate Hieruſalẽ extitiſſe quandã paruã portam,quæ vocabatur acus. ad quam, cũ veniebant Cameli pro cõpendio viæ non poterant cũ ſuis oneribus tranſire ſub illa: exonerati tamen tranſibant. & receptis deindè oneribus itinerabãtur. Quia igitur facilius eſt, vt Camelus exoneretur, quàm vt auarus deponat amorẽ diuitiarum; ideò facilius eſt,vt Camelus intret in portã acus, quàm vt auarus intret in portam Paradiſi. nam ſicut ij, qui per inſaniã mente tranſlati ſunt, nõ iam res ipſas, ſed paſſionis ſuæ phantaſias vident; ita etiam mens auari ſemel vinculis cupiditatis adſtricta, ſemper aurum, ſemper argentũ videt, ſemper redditus cõputat,gratius aurũ intuetur, quàm Solem. & de his eſt textus in c. ſicut, 47. diſtinct. & ibi notat Archidiac. dicto num. 5.

Mau. Non ergò licet appetere, & amare diuitias?

Luc. Ratione neceſsitatis,& cõſeruationis ſui ſtatus licet amare,& appetere diuitias,vt optimè diſtinguit Alex. de

de Aleſ. in 2. par. Summæ; quæſt. 108: ideòq; Salomon Prouerb. 30. dixit Domino, mendicitatem, & diuitias ne dederis mihi, tribuè tantum victui meo neceſſaria: ne fortè ſatiatus illiciar ad negandum, & dicam quis eſt Dominus? aut egeſtate compulſus furer, & periurem nomen Domini. & vt ait S. Thom. 2. 2. quæſt. 83. art. 6. temporalia licet deſiderare, non quidem principaliter, vt in eis finem conſtituamus: ſed ſicut quædam adminicula, quibus adiuuamur ad tendendum in beatitudinem, in quantum ſcilicet per ea vita corporalis ſuſtentatur; & in quantum nobis organicè deſeruiunt ad actus virtutum, vt etiam Philoſoph. dicit 1. ethic. & ideò pro temporalibus licet orare. & hoc eſt, quod D. Auguſtin. dicit ad Probam quòd ſufficientiam vitę non indecenter vult, quiſquis eam vult, & non ampliùs. quæ quidem non appetitur propter ſeipſam, ſed propter ſalutem corporis, & congruentem habitum perſonæ hominis, vt non ſit incōueniens eis, cum quibus viuendum eſt. iſta ergò cum habentur, vt teneantur; cum non habentur, vt habeātur, orandum eſt. Ratione autem anxię ſuperfluitatis, malum eſt diuitias appetere: vndè D. Hieronymus ad Demetriadem dicebat, diuitiarum amor inſatiabilis eſt; & expleri neſcit bonorum cupido, accelerantes habituræ finem, ſine fine quæruntur. Hæc quidem anxietas habendi ſuperflua, non hominem beatum, ſed calamitoſum facit. hinc Seneca ad Lucil. epiſt. 99. ait, Calamitoſus eſt animus futuri anxius; & antè miſerias miſer, qui ſolicitus eſt, vt ea, quibus delectatur ad extremum vſque permaneant. & ſanè diuitem eſſe conſiſtere videtur in vtendo magis, quam poſſidēdo;

F 3 quia,

quia, vt ait Ariſt. lib. 5. Rethor. frugifera ſunt, ex quibus reditus capimus; quibus verò fruimur, ex his nihil magni præter vſum conſequimur. Admonet Dauid Pſal. 61. Diuitiæ ſi affluant; noli cor apponere. & ait Salomon Prouerb. cap. 11. Qui confidit in diuitijs ſuis, corruit. Ratione deniq. voluptatis ſuperfluæ, diuitiæ malè appetuntur; quia ſic peccato auaritiæ adduntur peccata gulæ, & luxuriæ: vndè de diuite Epulone in Euang. Lucæ 16. dicitur, quod erat diues, qui induebatur purpura, & byſſo; & epulabatur quotidiè ſplendidè. quo loco Beda declarat, non reprehendi diuitem, quia terram coluerit, vel fructus in ea congregauerit: ſed quia fiduciam vitæ in illis poſuerit, nec pauperibus erogauerit, vt ab eis reciperetur in æternis tabernaculis.

Mau. Profectò negari nõ poteſt, quin ex hoc meo, & tuo plura vitia inualuerint. auaritia in retinendo; rapina in acquirendo; luxuria in abutendo; & prodigalitas in effundendo.

Luc. Negari etiam non poteſt, quin totidem virtutes contrariæ inſurrexerint, liberalitas in erogando; pietas in ſubueniendo; prudentia in cõparando; & parſimonia in conſeruando. quę virtutes, ſi omnia eſſet communia, prorſus iacerent: prædicta autem vitia ſola dominarentur.

Mau. Nonnè magis quietè homines viuerent, ſaltem ſi diuiſio fuiſſet facta æqualiter, vt nemo indigeret?

Luc. Æqualitatem inter ciues proponebat ſuis legibus Plato: ſed ea diſplicuit Platoni in 1. Politic. & nullis recepta eſt Vrbibus. Hæc eſt æqualitas ſeruanda in Republica Chriſtiana, vt alij ſint diuites, alij pau-

peres.

peres: neque enim iniquus eſt Deus, vt nobis non æqualiter diſtribuat vitæ ſubſidia. etſi enim pauper eget diuitis liberalitate, & pietate; diues pariter indiget pauperis opera, & oratione. nec cenſeri debet inæqualitas, ſi Deus diuiti voluit benignitatis ſuæ experimenta conferre; pauperem verò per virtutem patientiæ coronare. tunc ſanè res reducitur ad ſanctam æqualitatem, quando diues benè, vt oportet, intelligit eſurientium panem eſſe, quem ipſe detinet; & nudorum indumentum, quod recludit; & miſerorum redemptionem & abſolutionem, pecuniam, quam in terram defodit, iuxta dicta S. Ambroſij relata in dicto cap. ſicut, 47. diſt. & quādo ſecum benè cogitat, nullā ſe ex diuitijs laudem apud homines, nullamq. apud ſuperos gloriam conſecuturum, niſi ea, qua decet, pietate, & liberalitate illis vtatur. nec eſt, vt diues ſeſe extollat, dum euenire poteſt, vt deprimatur, eiq. in extremo Iudicio reſpondeatur, Recepiſti bona in vita tua, c. cauendum, de pœnit. diſtinct. 3. neque eſt vt contriſtetur pauper ob rerum indigentiam, dum ſperare poteſt, fore, vt, purgato aliquo ſcelere, gloriam aſcendat. vt enim dicitur in c. quid ergò turbamur, de pœnit. diſt. 3. non poteſt malus in omnibus malus eſſe, neque bonus in omnibus eſſe bonus: ſed habet aliqua peccata. cum ergò proſperitatem malus habet, malum capitis ſui eſt: cum enim pro illis paucis retributionem hic accipit, illic iam plenius punietur.

Mau. Iam verò quid dices de aurea illa ætate, & de ſæculis noſtris, quæ peiora præteritis reddita ſunt, vt dicebam?

Luc. Equidem non inuenio, quo vnquam tempore XI. Reſpondet

ad obiectū de aurea ætate, putatq. illā nūquam extitiſſe. & affert rationē quare ſenes vt plurimū laudant præterita tépora, & præſentia deſpiciunt.

extiterit illa aurea ætas à cupiditate ſemota, plena pace, & iuſtitia. primi parentes ſtatim rebelles facti ſunt creatori ſuo. terra ſtatim, & animalia contra hominem, contra dominum hoſtilia referre cœperunt. inter primos genitos, odia ſtatim exorta ſunt, & cędes. Illud autem, quod Poetæ fabulati ſunt, referri poſſe puto ad priorem ſtatum gratiæ: ipſi enim Gentiles cognitionem etiam habuerunt librorum Moyſis, tametſi infructuoſam. quantum verò ad ſæcula, omnia ferè eadem fuiſſe puto. omni ætate aliqui garruli ſenes conqueſti fuerunt, quaſi mores in dies deprauentur, & ruant in peius; ampliùs non inueniatur amicitia, integritas, qualis erat ſuis temporibus. quorum opinionis rationem triplicem conſidero: vna eſt, quòd ſenes tranſacto læto illo, & florido iuuentutis tempore, velut inuidi, ferre non poſſunt, ſi videant adoleſcentes aliquam voluptatem quærere. altera, cum ſenectus, vt plurimum iunioribus permoleſta ſit, vt ſe vident ſenes à iuuenibus ſperni, quaſi vindices increpant præſentium temporum mores: & mirabilia de ſe ipſis, ſuisq. temporibus enarrant. poſtrema, dum ſe vident deficere, cætera omnia putant ſecum defeciſſe. Teſtis ſit mihi Cornelius Gallus ibi.

Stat dubius, tremulusq. ſenex, ſemperq. malorum
Credulus, & ſtultus, quæ facit ipſe timet.
Laudat præteritos, præſentes deſpicit annos,
Hoc tantum rectum, quod facit ipſe putat:
Se ſolum doctum, ſe iudicat eſſe peritum;
Et quod ſit ſapiens, deſipit ipſe magis.
Multa licet nobis referens, eademq. reuoluens,
Horret; & alloquium conſpuit ipſe ſuum.

Certè

Certè dum animaduerto, eundem rerum Creatorẽ, eorum,quæ creauit, omni tempore curam habuiſſe; ſemper fuiſſe idem cælum, idem mare,terram eandẽ, eoſdem terrę fructus, intelligere non poſſum, quid efficere potuerit, vt omni tempore non fuerint eiuſdem generis homines, iidem mores. quam rem optimè explicaſſe videtur Seneca Epiſt. 98. ad Lucill. dicens, Erras mi Lucilli, ſi exiſtimas noſtri ſæculi eſſe vitium, luxuriam,& negligentiam boni moris,& alia, quæ obijcit, ſuis quiſque temporibus. hominum ſunt iſta, non temporum. nulla ætas vacauit à culpa.

Mau. Vt omninò ſatisfactus remaneam de meo, & tuo, dic quæſo, an imitatione, & laude digni ſint illi, qui Saluatorem noſtrum imitantes, proprias res habere recuſarunt, vt dicebam?

XII. Reſpondet non minus meritũ eſſe laicorum ſi proprijs bonis benè,piè que vtãtur, quàm Religioſorũ, qui propria recuſãt habere.

Luc. Vtique; ſed pari imitatione, & laude digni ſunt etiam illi, qui res proprias retinuerunt charitatem exercentes,& pietatem. Duo ſunt genera Chriſtianorum, vt dicitur in Canon. duo ſunt genera, 12. q. 1. vnum eſt Clericorum; illorum ſcilicet, qui mancipati ſunt diuino officio, contemplationiq. dediti, & orationi. qui idcircò ceſſare debent ab omni ſtrepitu tẽporalium,eorumq. capitis raſio,capillorũ raſura,clericalis corona indicat temporaliũ depoſitionem; vt cõtenti ſint victu,& veſtitu;rerum autẽ proprietatẽ non habeant. alterum eſt laicorum, qui occupantur circà curam, & conſeruationem temporalium: & licitè retinent res proprias,dummodo illis non abutantur; & benè ſaluari poſsũt,ſi vitia,benefaciẽdo,euitauerint.

Mau. Nonnè igitur ex diſtinctione mei, & tui orta ſunt bella, vt dicebam?

Luc.

XIII. Diſſerit de ortu belli, probatq. ortum fuiſse antè diuiſionem rerum.

Luc. Orta ſunt occaſionaliter ex priori diſtinctione mei, & tui, quoad rerum vſum, antè tamen dominiorum diſtinctionem, antè dies Phaleg, quibus res diuiſæ fuerunt quoad proprietatem, vt dicebam. legitur enim in Gen. c.4. inter filios Cain extitiſſe Tubalcain, qui fuit malleator, & faber in cūcta opera æris, & ferri. & vt putant aliqui, acuebat etiam ferrum ad vſum belli. & inuentores bellorum, vt dicitur, fuerunt filij Cain, & Lamech, & cum dicat ſacra Scriptura, antè diluuium creuiſſe hominum malitiam ad ſummum, Geneſ.c.6. exiſtimandum eſt, etiam viguiſſe bella, & iurgia. ſi enim erant qui alios offenderent, neceſſariò etiam fuerunt, qui ſe, & alios defenderent. & bella præceſſiſſe dominiorum diſtinctionem, clarè deducitur ex l. ex hoc iure, ff de iuſtit. & iur. vbi primo loco dicitur introducta fuiſſe bella, deindè diſcretas gentes, regna condita, & dominia diſtincta.

Mau. Si bella introducta ſunt de iure gentium, ergò conueniunt cum lege naturali, & diuina?

Luc. Hoc ſequitur ex præmiſsis.

XIV. Oſtēdit belli cōuenire tam iure naturali, quàm diuino ratione defenſionis.

Mau. O vtinam homines contrarium experti non fuiſſent, & non contingat, nos vlterius hiſce temporibus experiri. Non pariunt bella, niſi cōtemptum Dei, ſacrilegia, incendia, cædes, direptiones Vrbium, agrorum depopulationes, deſtructiones populorum.

Luc. Ait Bart. in d. l. ex hoc iure, nu.2. bella licita eſſe de iure diſpoſitiuè; illicita verò non diſpoſitiuè, ſed occaſionaliter. & ibi Bald. num. 6. dicit, ex bellis finaliter ſequi bona, ſi bellum ſit iuſtum; quia rebelles reducuntur ad debitum rationis: & cuius finis bonus eſt, ipſum quoque bonum eſt. & iuſtum eſt om-

nia

tia ſuo fine determinari. & ſicut in naui non attenditur periculum maris, quia hoc eſt de natura ſua; ita nec in bello. & ſicut acceſſorium diſponitur ſecundũ exigentiam principalis diſpoſiti; ita ordo diſponit ſecundùm exigentiam ſui finis. Bellum ergò licitum, quod ſcilicet fit ad defenſionem, conuenit iuri naturali: non autem illicitum, quod fit ad offenſionem, & iniuriam. vt enim vim, & iniuriam propulſemus, iure hoc euenit; hominem autem homini inſidiari nefas eſt, dicit Vulpian. in l. vt vim, ff. de iuſtit. & iur. Conuenit etiam iuri diuino, quia defenſio conuenit ad charitatem, quæ eſt de iure diuino. cap. charitas eſt, vt mihi videtur, de pœnitent. diſtin. ſecunda; immò, vt dicit Paul. de Caſtr. in d. l. ex hoc iure, num. 10. licet aliquando ex parte principij bella non ſint probata iure diuino; ex parte tamen finis poſſunt approbari, ſcilicet, ſi, poſt ſubiectionem, ſequitur iuſta & recta dominatio, prout patet in Imperio Romano, quod per vim, & violentiam creuit in libidinem dominandi; & tamen à Deo poſteà probatum eſt; vt in Euangel. Matthæi capit. 22. Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo. nemo eſt, qui neſciat, pharmacum eſſe rem permoleſtã. eam rem tamen fatemur omnes omninò neceſſariam ad repellendum morbum, ad reſtituendam corporis ſanitatem. ſic bellum per antiphraſim dictum, quaſi minimè bellum, eſt malum omninò neceſſarium ad repellendũ hoſtes, ad reſtituendã Reipublicæ pacẽ. nullũ ſanè bellũ eſt, quod ex vna parte non ſit licitũ. cum enim bellũ ſit contrariorũ, neceſſe eſt, quod vna pars foueat iuſtitiam, quia contrariorũ extre-

extremorum ſi vnum eſt æquum, aliud eſt iniquum; Bald. in d. l. ex hoc iure, nu. 12. aliquando autem poteſt eſſe iuſtum ex vtraq. parte; quando vtraq. pars putat ſe iuſtam cauſam defendere, Sot. de iuſtit. & iur. lib. 5. quæſt. 1. art. 7.

XV. Refert Lucius plures auctoritates de neceſsitate, vtilitate, & iuſtitia belli.

Placet referre nonnulla dicta S. Auguſtini, & aliorum Patrum in hac materia, quæ leguntur in libro Decreti: militare non eſt delictum; ſed propter prædam militare peccatum eſt. ad quam cupiditatem extinguendam, certa militibus conſtituuntur ſtipendia. & apud veros Dei cultores etiã ipſa bella pacata ſunt, quæ non cupiditate, aut crudelitate, ſed pacis ſtudio geruntur; vt mali coerceantur, & boni ſubleuentur. c. militare, & c. ſequenti, 23. quæſt. 1. quid ergò culpatur in bello, inquit D. Auguſtinus, an quia moriuntur quãdoq. morituri, vt dominentur in pace victuri? hoc reprehendere timidorum eſt, non religioſorum. c. quid culpatur, in princ. 23. quæſt. 1. Et ſi aliter non meruit habere pacem domus Dauid, niſi Abſalon filius eius in bello, quod gerebat contra Patrem, fuiſſet extinctus; quamuis magna cura mandauerat ſuis, vt eum, quantum poſſent, viuum ſaluumq. ſeruarent; vt eſſet cui pœnitentia paternus affectus ignoſceret, quid ei reſtitit, niſi perditum flere, & ſui Regni pace acquiſita, ſua mœſtitia conſolari? ſic dicitur in c. quis enim noſtrum, 23. quæſt. 5. nocendi cupiditas, vlciſcendi crudelitas, impacatus, atque implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi in bellis iure culpantur. & ordo naturalis mortalium paci accõmodatus hoc poſcit, vt ſuſcipiendi belli authoritas, atque conſilium apud Principes ſit. & nõ eſt bellandi po-

poteſtas; niſi à Deo; ſiuè iubente, ſiuè ſinente. Et propterea etiam vir iuſtus, ſi fortè ſub Rege, homine etiam ſacrilego, militet, rectè poteſt, illo iubente, bellare, ſi vice pacis ordinem ſeruans; quod ſibi iubetur, vel non eſſe contra Dei præceptum certum eſt, vel vtrum ſit, certum non eſt. ita vt fortaſſe reum faciat Regem iniquitas imperandi; innocentem autem militem oſtendat ordo ſeruiendi, dicto c. quid culpatur. Et ſumma militiæ laus inter alia benemerita hæc eſt obedientiā Reipublicæ vtilitatibus exhibere; quodq. ſibi vtiliter imperatum fuerit, obtemperare. c. ſumma militiæ, 23. quæſt. 1. ideòq. miles, cum obediens poteſtati, ſub qua legitimè conſtitutus eſt, hominem occidit; nulla Ciuitatis ſuæ lege reus eſt homicidij: immò niſi fecerit, reus eſt imperij deſerti, atque contempti. quod ſi ſua ſponte, atque auctoritate feciſſet, in crimen effuſi humani ſanguinis incidiſſet. Itaque vndè punitur ſi fecerit iniuſſus; indè punietur niſi fecerit iuſſus, c. miles, 23. quæſt. 5. Nec exiſtimandum eſt, eos Deo placere non poſſe, qui armis bellicis militant: in his enim erat ſanctus Dauid, cui Dominus tam magnum perhibuit teſtimonium. in his plurimi illius temporis iuſti. in illis erat & ille Centurio, qui dixit Domino, non ſum dignus, vt intres ſub tectum meum. Pacem ſiquidem debet habere voluntas; bellum neceſſitas; ita vt hoſtem pugnantem neceſsitas perimat, non voluntas, c. noli exiſtimare, 23. quæſt. 1. iuſsit Deus ad Ieſum naue, vt conſtitueret ſibi retrorſus inſidias, ideſt inſidiantes bellatores ad inſidiandū hoſtibus. vndè admonemur, hoc non iniuſtè fieri ab his, qui iuſtum bellum gerunt; vt nihil homo iuſtus

præ-

præcipuè cogitare debeat in his rebus, niſi vt iuſtum bellum ſuſcipiat, cui bellare fas eſt. Non enim omnibus fas eſt. Cum autem iuſtum bellum ſuſceperit; vtrum aperta pugna, vtrum inſidijs vincat nihil ad iuſtitiam intereſt, c. Dominus noſter, 23. quæſt. 2. & dolus contra hoſtem licitè fieri poteſt, c. vt pridem, & ibi gloſ. in verb. à dorſo, 23. quæſt. 8. & ideò nequaquam contra præceptum, Non occides, fecerunt, qui Deo auctore bella geſſerunt, aut perſonam gerentes publicæ poteſtatis, ſecundùm eius leges, hoc eſt iuſtiſsimę rationis imperium, ſceleratos morte punierunt, c. ſi non licet, verſ. & ideò nequaquam, 23. q. 5. Hinc ductor exercitus, aut populus ipſe non magis cenſeri debet auctor belli, quàm miniſter Dei, apud quem non eſt iniquitas, & nouit quod cuiq. fieri debeat, d. c. Dominus noſter, 23. quæſt. 2. & vt dicit D. Hieronym. ſuper Ioelem ad c. 2. & legitur in c. non ſolum, 23. quęſt. 5. Non ſolum homines miniſtri ſunt, & vltores iræ Dei in his, qui malum operantur, vndè non ſine cauſa gladium portant: ſed etiam contrariæ fortitudines, quæ appellantur furor, & ira Dei, dæmones ſcilicet. & D. Ambroſius de Cain, & Abel, lib. 2. cap. 4. vt refertur in c. remittuntur peccata, 23. q. 5. ait, puniuntur peccata etiam per populos: ſicut legimus, quia ſæpè ab alienigenis Dei iuſſu excitatis, propter diuinæ maieſtatis offenſam ſubactus eſt populus Iudæorum. Animaduertere tamen debet quiſquis ſit, qui bellum etiam iuſtum ſuſcipit; vt diuino potius innitatur præſidio, quàm auxilio humanarum virium: aliàs res ex voto minimè ſuccedit. legitur Iſaię cap. 19. quod Ægyptus à Nabuchodonoſor deuaſtata

eſt,

eſt, quia filijs Iſrael contra Aſsyrios, & Chaldæos protectionis, & defenſionis auxilium promiſit. & quod baculus arundineus eſt Rex Ægypti, ſuper quem ſi aliquis innixus fuerit, confringetur, & perforabit manum innitentis, dicitur Ezech. cap. 29. & ipſi Iudæi captiui ducti ſunt, quia opem ſuæ liberationis, non in ſolo Deo; ſed in homine poſuerunt, prout refertur in §. 1. 23. quæſt. 3. Iuſtum autem eſt bellum, quod ex edicto geritur de rebus repetendis, aut propulſandorum hoſtium cauſa, c. 1. 23. quæſt. 2. Iuſta bella diffiniri ſolent, quæ vlciſcuntur iniurias; ſi qua gens, vel Ciuitas, quæ bello petenda eſt, vel vindicare neglexerit, quod à ſuis improbè factum eſt: vel reddere, quod per iniurias ablatum eſt, c. 2. ead. 23. quæſt. 2. Iuſta erant bella, quæ gerebātur à filijs Iſrael contra Amorrhęos: innoxius enim tranſitus denegabatur, qui iure humanæ ſocietatis æquiſsimo patere debebat. c. 3. eadem quæſt. 2. Iuſtum eſt bellum contra Sarracenos, & alios, qui Chriſtianos perſequuntur, & ex vrbibus, & proprijs ſedibus pellunt. Cũ Iudæis verò, qui vbiq. ſeruire parati ſunt, iuſtè non pugnatur, c. diſpar nimirum, 23. quæſt. 8. Contra infideles iuſtum non eſt bellum ſola hac ratione, vt conuertantur ad fidem: cui enim vult Deus, miſeretur; & quem vult, indurat. Non enim tales inuiti ſaluandi ſunt, ſed volentes, vt integra ſit forma iuſtitiæ. ſicut enim homo proprij arbitrij voluntate ſerpenti obediens perijt, ſic vocante ſe gratia Dei, propriæ mentis conuerſione homo quiſque credendo ſaluatur. Ergò non vi, ſed liberi arbitrij facultate vt conuertantur, ſuadendi ſunt, non potius impellendi. c. de Iudęis, 45. diſtinct. Ad fidem nul-

nullus cogendus eſt inuitus. & boni mores non eliguntur, niſi libero arbitrio, c. ad fidem, 23. quæſt. 5. quod ſi infideles occupant terras Chriſtianorum; cōtra eos iuſtum eſt bellum pro recuperatione, vt de Sarracenis occupantibus partes Hiſpaniarum dixit Oldrad. conſ. 72. & de Maomethanis occupantibus terram Sanctam dixit Innocent. in cap. quod ſuper nu.7. de voto, & voti redemptione. Aduerte tamen, quia qui nati ſunt in fide, cogi poſſunt inuiti ne recedant: ſicut qui in puteo ſe deijciunt, vt ibi moriantur; inuiti debent extrahi, & liberari ne pereant: c. diſplicet, 23. quæſt.4. ſic etiam, qui conuerſi ſunt ad fidem, inuiti conſtringi poſſunt, ne recedant: ne nomen Domini blaſphemetur, & fides, quam ſuſceperunt, vilis, & contemptibilis habeatur. d. c. de Iudæis, in fin. 45. diſtinct. immò in bello iuſto, licet Chriſtianis vti auxilio infidelium, vt pluribus rationibus, & exemplis probat Oldrad. conſ. 71. ſic enim Paulus Apoſtolus ad ſui defenſionē prouocauit Phariſæos, & dixit ſe Phariſæum, Actuum Apoſt. c. 23. & petijt à Præſide milites, quorum auxilio ſeruaretur illæſus, c. Maximinus, 23. quæſt. 3. & Machabæi, qui fuerunt viri Sancti, & pugiles fidei, inierunt pactum cum Romanis; vt mutuo ſe iuuarent. & tamen Romani erant Pagani, ita legitur 1. Machab. cap. 8. & elegit Iudas Eupolemum filium Ioannis, filij Iacob, & Iaſonem filium Eleazaris, & miſit eos Romam conſtituere cum illis amicitiam, & ſocietatem: & vt auferrent ab eis iugum Græcorum, quia viderunt, quod in ſeruitutem premerent Regnum Iſrael. & abierunt Romam viam multam valdè, & introierunt Curiam,

&

Digitized by Google

& dixerunt: Iudas Machabæus,& fratres eius,& populus Iudæorum miſerunt nos ad vos ſtatuere vobiſcũ ſocietatem; & pacem: & conſcribere nos ſocios,& amicos veſtros, & placuit ſermo in conſpectu eorum. & hoc reſcriptum eſt, quod reſcripſerunt in tabulis æreis, & miſerunt in Hieruſalẽ; vt eſſet apud eos memoriale pacis,& ſocietatis. Benè ſit Romanis,& Genti Iudæorum, in mari,& in terra in æternum: gladiusq. & hoſtis procul ſit ab eis. Abraham pepigit fœdus cum Maner, Eſcol, & Mambre; qui non erant de lege ſua: & ſecum duxit ad prælium contra Regem Sodomorum pro liberatione Loth eius fratris, Geneſis c. 14. Dauid non recuſauit auxilium Achis Philiſtijm, vt ad Iſraelitas bellandi cauſa prodiret, 1. Reg. c. 29. Quod autem damnatur 2. Paralipomenon c. 19. Impio prębes auxilium, & his, qui oderunt Dominum, amicitią iungeris: intelligitur vbi bellum ſit iniuſtum. Et ſi Ioſaphat Rex Hieruſalem fuit ibi per Prophetam reprehenſus, quia voluit ſe iuuare cum Regibus Iſrael; ratio fuit, quia illi de Iſrael volebant eos de Iudæa, & Hieruſalem inducere ad adorandum vitulos aureos, Oldrad. dicto conſ. 71. Iuſtum eſt etiam bellum, quod geritur contra pyratas, contra latrunculos nauigantibus inſidiantes, c. prætereà, 23. quæſt. 8. Item quod geritur pro defenſione tàm ſua, quàm Patriæ, ſeù legum paternarum; c. ſi nulla, 23. q. 8. Alios quatuor caſus, quibus iuſtum eſt bellum, notat Bald. in dicta l. ex hoc iure, ff. de iuſtit. & iur. num. 10. videlicet contra rebelles patriæ, l. minimè; ff. de relig. & ſumpt. funer. contra transfugas ad hoſtes, l. 3. §. transfugas, ff. ad l. Corneliam de ſicar.

contra bannitos pro graui maleficio: nam hoc ipſo, quod poſſint impunè occidi, indicitur eis bellum, & valet ſtatutum ſuggerente ratione atrocitatis delicti, & contumacia, argumento l. 1. §. quod autem, ff. de aleæ luſu, & aleat. Item propter debitum pecuniarum non ſolutum poteſt indici bellum, quando Imperator, nec alius poſſet ciuiliter iuſdicere: quod enim ciuiliter fieri non poteſt, licet facere de facto pro iure ſuo conſequendo, l. ait Prætor, §. ſi debitorem, ff. quæ in fraud. creditor. Laudatur fortitudo, quæ in bello, vel tuetur à barbaris patriam; vel domi defendit infirmos; vel à latronibus ſocios; & dicitur plena iuſtitiæ, cap. fortitudo, 23. quæſt. 3. & dicitur etiam vtilis. ex eo enim quod quis fortitudinem latronis, pyratæ, vel furis eneruat, eosq. infirmos reddit; prodeſt illis ſua infirmitas: nam debilitata membra, quibus prius non benè vtebantur, à malo opere ceſſabunt, cap. ſi quis fortitudinem, 23. quæſt. 3. Quando igitur bellum eſt iuſtum, non eſt retardandum; ſed neceſſitate cogente, ſuſcipi debet omni tempore, etiam quadrageſimali: ne Deum videatur homo tentare, ſi habeat quid faciat; & ſuæ vel aliorum ſaluti conſulere non procurat, dicto cap. ſi nulla, 23. q. 8. & qui poteſt obuiare, & perturbare peruerſos, & non facit; nihil aliud eſt, quàm fauere eorum impietati: nec enim caret ſcrupulo ſocietatis occultæ, qui facinori manifeſto deſinit obuiare, c. qui poteſt, & c. oſtédit Propheta, 23. q. 3.

Mau. Si placet, referam quædam in contrarium.

Luc. Audiam, & ſatisfaciam, vt potero.

XVI. Refert in cõtrariũ Mau. *Mau.* Legitur Matthæi cap. 5. Si quis percuſſerit in vnam

vnam maxillam, præbe ei & alteram. & ei qui vult tecum iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium; & quicunque angariauerit te mille paſſus, vade cum illo & alia duo. & Apoſtol. ad Romanos cap. 12. præcipit, Non voſmetipſos defendentes chariſsimi, ſed date locum iræ; ſcriptum eſt enim, Mihi vindictam, ego retribuam, dicit Dominus. Ergò nos, qui ſumus Chriſti ſectatores, prohibemur repellere iniuriam propriæ perſonæ. Rurſus legitur Matthæi cap. 26. dixiſſe Ieſum Petro volenti gladio eum defendere. Conuerte gladium tuum in locum ſuum; omnes enim, qui acceperint gladium, gladio peribunt; an putas, quia non poſſum rogare Patrem, & exhibebit mihi modo pluſquam duodecim legiones Angelorum. & legitur de Beato Andrea in ipſius martyrio, quod cum fieret concurſus populorum, vt eum de manibus iniqui Iudicis eriperent, & ab iniuria mortis eum defenderent; ipſe è contra, & exemplo, & verbo patientiam docens, rogabat eos, ne ſuum martyrium impedirent. Ergò docemur, nedum proprias, ſed etiam ſociorum iniurias patienter tolerare, nec ad arma concurrere. Pariter legitur Matthæi cap. 13. patremfamilias dixiſſe ſeruis colligentibus zizania, Sinite vtraque creſcere vſque ad meſſem, & tunc dicam meſſoribus colligite zizaniam, & alligate in faſciculis ad comburendum. Ergò prohibemur, nedum propriam, & ſociorum iniuriam propulſare, & vindicare; ſed adſtringimur delinquentium vindictam diuino examini reſeruare, vt legitur 23. q. 1. in princ. & Sanctus Gregorius lib. 7. epiſt. ad Sabin. inquit de ſe ipſo, ſi in

rus alias auctoritates, & arguit bellū non eſſe licitū, ſiuè ratione propriæ, ſiuè alienæ defenſionis.

Digitized by Google

Longobardorum morte me miſcere voluiſſem, hodie Longobardorum gens nec Regem, nec Duces, nec Comites haberet; atque in ſumma confuſione eſſet diuiſa: ſed quia Deum timeo, in mortem cuiuſlibet hominis me miſcere formido, c. ſi in morte, 23.q.8. & S. Hieronymus in Leuit. admonet, ſi quis vult Pōtifex eſſe, non tàm vocabulo, quàm meritis debet imitari Moyſen, qui indeſinenter in tabernaculo Dei erat, vt ab eo aliquid diſceret, aut ipſe populum doceret. & ſubiungit in hæc verba, eſt aliud opus, quod facit Moyſes, ad bella non vadit, non pugnat contra inimicos; ſed quid facit? orat; & donec ille orat, vincit populus eius: ſi relaxauerit, & dimiſerit manus, populus eius vincitur, & fugatur. Oret ergò ſacerdos Eccleſiæ indeſinenter, vt vincat populus, qui ſub ipſo eſt, c. vlt. diſt. 36. D. Ambroſius docet, Chriſti milites non debere quærere pila ferrea, nec arma ſumere; ſed dolor, fletus, orationes, & lachrymæ debent eſſe eorum arma, & munimenta, vt refertur 23. q. 8. c. non pila.

XVII. Reſpondet Lucius ad oppoſita, & oſtēdit quādo bellū ſit iniuſtum, & vndè accidat quod populi bello deuincātur.

Luc. Vltio non eſt iniqua; ſed vitioſa eſt libido vlciſcendi. Patientia autem, humilitas, & manſuetudo, tendunt ad perfectionem Chriſtianam, iuxta ea, quæ docentur in c. ſex differentiæ, 23.q.3. monentur perſonę priuatæ, ne in vlciſcenda ſociorum iniuria ſe immiſceant: non autem prohibentur hi, qui in poteſtate conſtituti ſunt, quin ſibi, ſuiſq. illatas iniurias propulſent, vindicent, puniant. ideòq. dicitur in c. non in inferenda, 23.q. 3. quod non in inferenda, ſed depellenda iniuria, lex virtus eſt, qui enim non repellit iniuriā à ſocio, ſi poteſt, ideſt, vt ſupplet gloſ. ibidem

ſi

ſi eſt in poteſtate poſitus, tàm eſt in vitio, quàm ille, qui facit. Is autem gladium tanquam Petrus accipere dicitur, qui nulla ſuperiori, ac legitima poteſtate, vel iubente, vel concedente in ſanguinem alicuius armatur, c. ille gladium, 23.q. 4. Si laudatur manſuetudo eius, qui iniuriā patitur, vt dicebas de ſancto Andrea, non tamen probatur negligentia, ſeù permiſſio eius, qui facultatem habet obuiandi. Qui enim crimina, cum poteſt emendare, non corrigit, ipſe committit. c. præterea, 23. q. 8. Propheta Dauid, cum dixit, Erige egenum, & pauperem, oſtendit nec illos immunes à ſcelere eſſe, qui permiſerunt Chriſtum Principibus interficere; cum præ multitudine timerentur, & poſſent illos à facto, & ſe à conſenſu liberare. Qui enim deſinit obuiare cum poteſt, conſentit. ſunt verba D. Auguſtini ſuper Pſalm. 81. relata in c. oſtendit Propheta, 23. q. 3. Monentur quidem Chriſtiani vindictam diuino examini reſeruare; ſed non prohibentur Reges, & poteſtatem habentes iniurias repellere, & crimina punire, quippè qui in vindicandis malis ſunt Dei miniſtri: quicunque enim percutit malos in eo quòd mali ſunt, & habet cauſam interfectionis, miniſter Dei eſt. qui verò ſine aliqua publica adminiſtratione maleficum, furem, ſacrilegum, & adulterum, periurū, vel quemlibet criminoſum interfecerit, aut truncauerit, vel membris debilitauerit, velut homicida iudicabitur: & tantò acrius, quantò nō ſibi à Deo conceſſam poteſtatem abuſiuè vſurpare non timuit, dicit D. Auguſtinus in lib. de Ciuitate Dei, & refertur in c. penult. 23. q. 8. Zizanium, quod vulgò dicitur lolium, eradicari non poteſt, antequam creuerit; nam

antè à tritico, vel hordeo non benè dignoſcitur, propter eius effigiem hordeo ſimilẽ. ideò dicitur in Parabola Euãgelica, Sinite vtraq. creſcere, ne fortè cum vultis eradicare zizania, eradicetis ſimul cum ipſis etiam triticum, vt refertur in c. nolite recedere à Domino, 11. q. 3. vbi gloſ. in verb. de zizanijs, exponit, ideſt, de occultis peccatoribus; improbatur enim illorum arrogantia, qui de occultis volunt iudicare; cum nõ ſint vindicãda delicta, niſi quę nota ſunt, & probata, iuxta ea, quę habẽtur in c. quãtus arrogantię tumor, iũcta gloſ. in verb. zizania, 23.q.4. Dicta per S. Gregoriũ, quæ referebas, non negant Pontificis poteſtatem, ſed voluntatẽ. immò de eodem S. Gregorio legitur in c. vt pridem, 23.q.8. quòd ipſe miſit milites in ſuccurſu bellantium, eosq. non ſolum ad bellum; ſed etiam vt hoſtes dolo vincerent fuit cohortatus, vt ibi gloſ. ſubiungit in verb. à dorſo. prout etiam hortatus fuit Mauritium, & Vitalianum, vt hoſtium loca deprędarentur, quatenus ſcilicet Dominus eos adiuuerit, cap. ſuppliciter, 23.q.8. & deindè Hadrianus Papa rogauit Carolum Magnum, vt ſuſciperet bellum contra Longobardos, quod prius à patre eius Pipino, Stephano Papa ſupplicante, cum magna difficultate ſuſceptum fuerat, c. hortatu, 23.q.8. Si Moyſes orabat pro populo, vt vinceret, duxit etiam exercitum, & inimicos profligauit: is enim cum vidiſſet Hebræum ab Ægypto iniuriam accipientem defendit; ita vt Ægyptum proſterneret, atque in arena abſconderet, c. non inferenda, 23. q. 3. Epiſcopi per Principes ſæculares non debent in militaribus negocijs occupari; militũ enim Chriſti eſt Chriſto ſeruire; militum verò ſæculi

ſæ-

ſæculo, ſecundùm quod ſcriptum eſt, nemo militans Deo, implicat ſe negocijs ſæcularibus: quod ſi ſæculi milites, ſæculari militiæ ſtudent, nihil ad Epiſcopos, & milites Chriſti pertinet, niſi vt vacent orationibus, c. reprehenſibile, 23. q. 8. Dicit Bald. in conſ. 439. num.2. lib. 5. duplicem eſſe rationem, quare Clericis bellare non liceat; Prima, quia ars bellica, & bellorũ ſtrepitus retrahit Clericos à laude Dei, oratione, & diuinis officijs. Secunda propter effuſionem ſanguinis, quia exemplo Chriſti debent potius pati ſuum ſanguinem effundi, quàm effundere alienum. & pro hoc eſt inſtitutum, vt effundentes ſanguinem ſint irregulares. In lib. 1. Paralip. cap. 12. dixit Dauid Salomoni, factus eſt ſermo Domini ad me dicens, Multum ſanguinem effudiſti; & plurima bella bellaſti: non poteris ædificare domum nomini meo, tanto effuſo ſanguine coram me. Idem Dauid Pſal. 50. rogauit Deum dicens: Libera me de ſanguinibus Deus, Deus ſalutis meæ: & exultabit lingua mea iuſtitiã tuam. Nõ enim poteſt homicida prædicare iuſtitiam aperta fronte. Peccatori autem dixit Deus, quare tu enarras iuſtitias meas, & aſſumis teſtamentum per os tuum, Pſal. 49. Benè verum eſt, vt ibidem ſubiungit Bald. quòd Papa poteſt indicere iuſtum bellum; ſed non poteſt Clericis concedere, quòd ipſi manu propria poſsint hominẽ occidere: ſed pro iuſtitia exequenda, poſſunt gladij poteſtatem laicis committere. Item Papa poteſt committere Clericis, quòd in bello iuſto dent auxilium, & conſilium tàm gentium, quàm pecuniarum; & propterea dicitur, quòd bellum eſt iniuſtum quinque modis, vt per gloſ. 23. q. 2. §. 1. in verſ. quod autẽ;

Primo, ratione perſonæ, vt ſi fuerint perſonæ Eccleſiaſticæ, quibus non eſt licitum fundere ſanguinem. Secundo, ratione rei, ſi non eſt de repetendis rebus, ſeù pro defenſione patriæ. Tertio, ratione cauſæ, vt ſi non eſt propter neceſsitatem, & propter pacem acquirendam. Quarto, ratione animi, vt ſi animo vlciſcendi, & per prædam, & cupiditatem. Quinto, ratione poteſtatis, ſi non eſt indictum cum auctoritate principis. quæ omnia repetit Bald. d. conſ. 439. vbi in fine ſubiungit neceſſe eſſe, vt in hoc ſæculo ſint bella, & bellorum ſtrages, & infinitæ paſsiones; quia vt ait D. Auguſtinus de Ciuitate Dei, quamdiù vicijs imperatur, plena pax nō eſt. Sed Archidiaconus in c. noli, 23. q. 1. nu. 2. pleniùs notat, ſex eſſe cauſas, quare inter homines non eſt pax. Prima, quando non puniuntur maleficia. Secunda, quando eſt nimia abundantia temporalium. Tertia, quando non occupamur in pugna contra dæmonem. Quarta, quando non conſiderantur damna guerræ. Quinta, quando non conſideratur, quòd dubius eſt euentus belli. Sexta, quando non ſeruātur mandata Dei. Vndè autem eueniat, vt aliquis populus deuincatur, plures afferri poſſunt rationes; ſed ſufficiat ea, quam Gregorius Martyr obiecit Regi Anglorum, vt in c. ſi quis Anglorum, 56. diſtinct. quando ſcilicet populus ſupramodum laſciuire, & fornicari cōſueuerit; nam de tali commiſtione meretricum, æſtimandum eſt degeneres populos, & ignobiles, & furentes libidine fore procreandos; & ad extremū vniuerſam plebem ad deteriora, & ignobiliora vergentem, nec in bello ſæculari fortem, nec in fide ſtabilem, nec honorabilem hominibus, nec Deo ama-

amabilem eſſe venturum. Qua etiam ratione deplorat Hiſpaniæ, & Burgundiæ gentes deuictas fuiſſe à Sarracenis; quæ gentes, vt ait, ſic à Deo recedentes fornicatæ ſunt, donec Iudex omnipotens, talium criminum vlciſcens pęnas per ignorantes legem Dei, idest per Sarracenos venire, & ſæuire permiſit.

Mau. Relatas auctoritates, relata Patrum dicta, non ſine curioſitate audiui; cum materia ſit frequens hac tempeſtate.

Luc. Concludamus igitur bellum eſſe quid bonum propter finem; quia finis belli eſt pax, quæ optima res eſt. neque enim pax quęritur, vt bellum excitetur; ſed bellum geritur, vt pax acquiratur. c. noli, 23. q. 1. & ideò ſicut infirmus excitato animo medicinam ſumit propter ſalutis ſpem; ita & homines æquo animo bella ferre debent propter ſpem pacis. & hyemis aſperitatem, non parum minuit ſpes futuri veris. XVIII. Concludit Bellum eſſe quid bonum propter finem.

Mau. Poſtquam bellum medicinæ comparaſti, dic ſi aliqua dulcedine aſperſa ſumatur talis medicina.

Luc. Ex parte Principum, neceſſitas indicendi bellũ, & prouocandi hoſtẽ, tollit aliquid crudelitatis, & amaritudinis belli; cum enim nullum bellum ſit licitum, niſi præcedat diffidatio, vt ait Io. Andr. in c. pro humano, de homicid. lib. 6. Iaſ. in d. l. ex hoc iure, ff. de iuſtit. & iur. nu. 30. vtraq. pars propter belli indictionem poteſt ſibi præcauere, & optimè deliberare, an velit cedere, vel contendere. Qua ratione omne bellũ publicè indictum cenſetur ex conſuetudine ſaltem, iuſtum, Caſtellion. conſ. 12. in facto proponitur, nu. 6. & quando fuit acceptatum, etiã ſi ſit iniuſtum, is, qui indicit, non tenetur ad reſtitutionem, Angel. de Peruſio

ruſio conſ. 367. nu. 8. verſ. nunc deſcendo. Sed bona in bello quæſita fiunt capientium, vt dicit Innoc. in c. ſicut il 2. nu. 5. de iure iur. Principes non recognoſcentes ſuperiorem poſſunt inter ſe indicere bellum; quia ſic non eſt per quem conſequi poſſint iuſtitiam. & illi, qui ſubiecti ſunt Imperatori, ſi ſe conſtituunt hoſtes Imperij, poſſunt indicere bellum Imperatori, & quæ occupāt ſua ſunt. Sed ſi quis habet ſuperiorem, non poteſt bellum alteri indicere, ſine ſui ſuperioris auctoritate: & ſi ille, cui indicitur, ſuperiorem recognoſcit, tunc ille ſuperior primò requirendus eſt, vt faciat iuſtitiam; ita concludit Oldrad. conſ. 70. Ex parte verò militum, gloria, quam quiſque appetit, & quæ corporis animiq. fortitudine in Caſtris acquiri ſolet, mitiora reddit bellorum incommoda. vt enim dicit Ouid. lib. 5. Triſtium Eleg. 12.

Deniq. non paruas animo dat gloria vires:
Et facunda facit pectora laudis amor.

Et lib. 4. de Ponto ad Seuerum Eleg. 2.

Creſcit. & immenſum gloria calcar habet.

Man. Vereor, ne auaritia potiùs commoueantur milites, quā gloriæ cupiditate; vt enim dicit Lucan. lib. 10. belli Ciuil.

Nulla fides, pietaſq. viris, qui Caſtra ſequuntur,
Venaleſq. manus, ibi fas, vbi maxima merces.

XIX. Oſtendit quod ſolatium remaneat victis, & captis in bello.

Luc. Referenda puto hæc verba ad primum furorem exercitus vincentis; vt enim ait Seneca in Troade.

Victor feroces impetus primos habet.

De qua re nō eſt, vt doleat pars victa, quandoquidem victis conuenit multa pati, & vt dixit Virgil. lib. 2. Æneid.

Vna

Vna ſalus victis, nullam ſperare ſalutem.

Cum Romani Gallorum exercitu, Breno ductore, opprimerentur, vt narrat Plutarchus, Sulpitius Romanorum ductor, conuenit cum Breno, vt à Romanis finibus Gallorum exercitum abduceret; promiſitq. Romanos ponderaturos, ſoluturosvè mille libras auri: quas cum Galli recepiſſent, & ex agris diſcederent; iuramenti præſtiti, pactæq. fidei immemores, ab oppreſſione, & damnis minimè deſiſtebant. De qua re, cum Romani ſe indignatos oſtenderent, ipſe Brenus irriſionis cauſa, enſem vna cum cingulo, & auro, lancibus appoſitum extulit. Cum autem Sulpitius quæreret, quid hoc eſſet, reſpondit Brenus, quid aliud niſi victis dolor? Accidit tamen poſteà, vt refert Feſtus, quòd Camillus eundem Brenum inſidijs circumuenit, & profligauit; & Breno conquerenti id fieri contra initum fœdus, reſpondit Camillus, veh victis? retorquens Breni ſententiam in Brenum. Cæterum dolor, ſeù deſperatio non omnem locum occupat; ſed & ſpei, & ſolatio aliquis locus eſt: quia, vt ſciunt omnes, hoſti fides eſt ſeruanda, & ſicut rebellanti, & reſiſtenti violentia redditur; ita victo vel capto miſericordia debetur, maximè in quo pacis perturbatio non timetur, c. noli, in fin. 23. q. 1. & dicit Stat. lib. 8. Thebaid. --- ------------ *ſi decidit hoſtis.*

Ire ſuper ſatis eſt, vitamq. relinquere victo.

Poſtquam ius gentium introduxit bella ad puniendos hoſtes, & vt pax haberetur: quia ex bello ſequebantur captiuitates, neceſſariò introduxit etiam ſeruitutes, ne ſcilicet capti occiderentur; ſed ſeruarentur: ſerui tamen remanerent, ne omninò dimitterentur impunes, vndè

vndè ſerui dicti ſunt à ſeruando; §. ſerui, inſtit. de iure perſonarum, quos antiquitus ſpes libertatis acquirendæ, & manumiſsionis conſequendæ confouebat, l. manumiſſiones, ff. de iuſt. & iur. Hodie verò, cum inter fideles ſublata ſit ſeruitus, hoſtes detinentur captiui, quos ſpes futuræ liberationis, redemptionisvè confouet; iuxta dictum Ouid. lib. 1. de Ponto ad Græc. Eleg. 6.

Carcere dicuntur clauſi ſperare ſalutem.

Mau. Tantorum autem cædes in prælijs, tantorumq. locorum deuaſtationes minimè ferri poſſunt æquo animo.

XX. Affert rationẽ quare tot tãtorũq. hominũ cædes,& locorũ deuaſtationes quæ bello proueniunt æquo animo ſint ferendæ.

Luc. Mors cuiusq. non contingit ſine diuino iudicio: vita enim,& mors in manu Dei eſt. Corruunt aliquãdo montes; loca immerguntur aquis; fulmina cadũt à cælo; ſuccedunt incendia; inficitur aer; peſtis exoritur; euenit ſterilitas; accidit penuria rerum, quæ ad victum ſunt neceſſariæ: conteruntur homines ruina; pereunt naufragio; incendio conſumuntur; obeũt morbo; necantur fame; & tamen iſti caſus, tanquam fortuiti,æquo feruntur animo: & nulla emergit indè vtilitas. At ſi multi publico trucidantur certamine, tunc aut vnius, aut partis vtriuſque pugnantis, diminutis viribus neceſſariò ſequitur vel pax, quæ eſt finis diſcordiæ, & perpetua, ac inuiolabilis concordia: vel ſaltem initur treuga, quæ eſt ſecuritas præſtita perſonis, & rebus, guerra nondum finita; & eſt tempus medium inter guerram, & pacem. Guerram autem connumerari inter caſus fortuitos, probat Bald. ſuper feud. tit. de pace conſtantiæ, §. Vaſſalli, nu. 1. Sed vt hanc rem concludam, negari quidẽ non poteſt quin

ex

ex bello multa mala oriantur; ſed conſequentia neceſſaria tantorum malorum, etiã aliquid boni affert: nam eã non rarò Principes commouet, vt ſi quas controuerſias habeant, eas potius iure medio, quàm armis ſtudeant definire.

Mau. Satisfeciſti plenè dubitationibus meis de lege, de poteſtate, de meo, & tuo, & de bello. At quoniam non quieſcit agricola, niſi etiam extirpatis graminibus, euulſiſq. herbarum radicibus, ſemen addat, ſpargat quædam modica grana, quibus terra ſuo tempore valeat copioſam meſſem producere: exiſtimo tuæ diligentiæ, tuæ ergà me beneuolentię conuenire, vt poſt ſublatas, euulſasq. præfatas dubitationes, quædam notabilia de eiſdem materijs compendiosè referas, quibus faciliora reddantur mea ſtudia, & ad maiorem fructum producendum efficiantur aptiora.

Luc. Lapſa eſt dies.

Mau. Veniet altera.

Luc. Sed quid agendum erit de alijs dubitationibus propoſitis circa contractus, ſucceſſiones, iudicia, & pœnas?

Mau. Quod vna die non poterimus, reijciemus in aliam.

Luc. Et tempori, & tuæ voluntati inſeruiam libentiſſimè, ſed ab agricola egeno, ſeminis quam modicum expecta.

Mau. Veniam lætus: Vale.

QVAR-

QVARTVS CONGRESSVS.

MAVRVS. LVCIVS.

Mau. SI tibi placet, ò Luci, hodie præſtare quod petij, audiam ſine contradictione. Parebo ſapientibus illis, qui dixerunt, Opertet diſcentẽ credere.

Luc. Petijſti, vt notarem quædam alia de lege, de poteſtate, de meo & tuo, & de bello. pauca pollicitus ſum, & promiſſis non deficiam.

Mau. Dixiſti quædam de lege, & exordium ab alto ſumpſiſti.

Luc. A capite exorſus fui, à lege æterna, primæuo legum omnium fonte.

I. De lege æterna, & quam antiquiores, & quam poſteri de ea cognitionẽ habuerunt.

Mau. Conſpexerunt nè antiquiores hunc fontem? deduxerunt nè legumlatores omnes ab hac primæua lege earum leges?

Luc. Qui populis, & vrbibus primi leges dederũt, eas à Dijs accepiſſe profitebantur, & vt refert Valer. Max. lib. 1. cap. 13. Minos Cretenſium Rex nono quoquo anno in quoddam prealtum, & vetuſta religione conſecratum ſpecus ſecedere ſolebat: & in eo moratus, tanquam à Ioue, quo ſe ortum ferebat, traditas ſibi leges prærogabat. Lycurgus conſilio Apollinis grauiſsimæ Lacedemoniorum ciuitati leges compoſitas ferre ſe perſuaſit. Zaleucus ſub nomine Mineruę apud Locrenſes prudentiſſimus Legiſlator habitus eſt. Numa Pompilius, vt Populum Romanum ſacris obligaret, volebat videri ſibi cum Dea Ægeria congreſſus eſſe nocturnos: eiuſq. monitu, ſe, quæ accepta Dijs im-

immortalibus ſacra forent, inſtituerent.

Mau. Legiſlatores illi hæc fortè dicebant ad oſtentationem, ad ſeducendos populos.

Luc. Non aſſentior. Vtiles erãt eorum leges ad componendas ciuitates, ad vnitatem ciuium conſeruandam, ad tuendum bona cuiuſque. Nullus erat dolus in illis ferendis: teſtis ſit mihi Cic. qui lib. 2. de legibus ait, Legiſlatores non ſtudij, & delectationis, ſed Reipublicæ cauſa leges Ciuitatibus ſuis ſcripſiſſe.

Mau. Ergò nè verum legum fontem illi cognouerũt?

Luc. Circumſpexerunt quidem, ſed perfectam aſſequuti non fuerunt cognitionem.

Mau. Quid illis accidit?

Luc. Idem, quod illis, qui nocte ſurgentes, cœca luce res aſpiciunt, non orto Sole. Quæcunque ſanciebant, velut apertis oculis, ſe natura dictante, ſancire cognoſcebant. At vndè moueretur natura, non intelligebãt. argumentabãtur à ſuperiori numine moueri; & quaſi cæcutientes, à cæleſtibus numinibus leges latas aſſeuerabant: Teſtis eſt Plato, qui de leg. dial. 1. in princ. ait, Non aliquem hominem, ſed Deum tradendarum legum cauſam decet aſſerere. & vt ipſe proſequitur, & ibidem etiam notat Marſil. Ficinus in ſuo Commẽto, cognoſcebant antiquiores, in legibus ferendis neceſſariam eſſe poteſtatem, clementiam, & ſapientiam. quæ cum intelligerent non eſſe humanæ facultatis, referebant leges latas in tria numina, Apollinem, ſcilicet, ratione poteſtatis, Iouem rationem clementiæ, & Mineruam ratione ſapientiæ. Properabat Cicero ad hunc fontem, qui in lib. 2. de legib. ita diſſerit. Hanc video ſapientiſſimorum fuiſſe ſententiam, legẽ

neque

neque hominum ingenijs excogitatã, nec ſcitum aliquẽ eſſe populorum: ſed æternum quiddam, quod vniuerſum mundum regeret, imperandi prohibendiq. ſapientia. ita principem legem illam, & vltimam, mẽtem eſſe dicebant, omnia ratione aut cogentis, aut vetantis Dei: ex qua illa lex, quam Dij humano generi dederunt, rectè eſt laudata. & inferiùs ſubiungit. ſic intelligi oportet, iuſſa ac vetita populorum, vim non habere ad rectè facta vocandi, & à peccatis auocandi: quæ vis non modo ſenior eſt, quàm ætas populorum, & ciuitatum, ſed æqualis illius cælum, atque terras tuentis, & regentis Dei. neque enim eſſe mens diuina ſine ratione poteſt: nec ratio diuina, nõ hanc vim in rectis prauisq. ſanciendis habet. & inferiùs concludit. tunc nõ incipit lex eſſe, cum ſcripta eſt; ſed tunc cum orta eſt. orta eſt autem ſimul cum mente diuina. quamobrem lex vera, atque princeps, apta ad iubendum, & ad vetandum, ratio eſt recta ſummi Iouis.

Mau. Orta autem luce, quo medio, quo diſcurſu peruenerunt homines ad verum legum fontem?

Luc. Angelic. Doct. 1. 2. quæſt. 91. art. 1. in reſponſ. ita ratiocinatur. Lex nihil aliud eſt, quàm dictamen practicæ rationis in Principe, qui gubernat aliquam communitatem perfectam. manifeſtum eſt autem, ſuppoſito quod mundus diuina prouidentia regatur, quod tota communitas vniuerſi gubernatur ratione diuina. & ideò ipſa ratio gubernationis rerũ in Deo, ſicut in Principe vniuerſitatis exiſtens, legis habet rationem. & quia diuina ratio nihil concipit ex tempore, ſed habet æternum conceptum, indè eſt, quod huiuſmodi legem oportet dicere æternam. & q. 93.

art. 1.

Digitized by Google

art. 1. in reſponſ. addit, quòd ſicut in quolibet artifice præexiſtit ratio eorum, quæ conſtituuntur per artem: ita etiam in quolibet gubernante oportet, quòd præexiſtat ratio ordinis eorum, quæ agenda ſunt per eos, qui gubernationi ſubdũtur. & ſicut ratio rerum fiendarum per artem vocatur ars, vel exemplar rerum artificiatarum; ita etiam ratio gubernantis actus ſubditorum rationem legis obtinet. Deus autem per ſuam ſapientiam conditor eſt vniuerſarum rerum, ad quas comparatur, ſicut artifex ad artificiata. Eſt etiam gubernator omnium actuum, & motionum, quæ inueniuntur in ſingulis creaturis. vndè ſicut ratio diuinæ ſapientiæ, in quantum per eam cuncta ſunt creata, rationem habet artis, vel exemplaris, vel ideæ: ita ratio diuinæ ſapientiæ mouentis omnia ad debitum finem, obtinet rationem legis. & ſecundum hoc lex æterna nihil aliud eſt, quam ratio diuinæ ſapientiæ, ſecũdùm quod eſt directiua omnium actuum, & motionum. & in eadem q. 93. art. 2. in reſponſ. volens oſtendere an, & quomodo hæc lex æterna omnibus ſit nota, diſtinguit, quòd dupliciter aliquid cognoſci poteſt. vno modo in ſe ipſo, alio modo in ſuo effectu, in quo aliqua ſimilitudo eius inuenitur. ſicut aliquis nõ videns Solem in ſua ſubſtantia, cognoſcit ipſum in ſua irradiatione. & concludit, quòd legem æternam nullus poteſt cognoſcere, ſecundùm quod in ſe ipſa eſt, niſi ſolus Deus, & Beati, qui Deum per eſſentiam vident. ſed omnis creatura rationalis ipſam cognoſcit ſecundùm aliquam eius irradiationem, vel maiorem vel minorem: Omnis enim cognitio veritatis eſt quædam irradiatio, & participatio legis æternæ, quæ

eſt veritas incommutabilis. veritatem autem omnes aliqualiter cognoſcunt, ad minus quantum ad principia communia legis naturalis; in alijs verò quidam plus, & quidam minus participant de cognitione veritatis: & ſecundùm hoc etiam plus vel minus cognoſcunt legem æternam. & eadē q.3.art.93. in reſponſ. declarat quomodo omnis lex ab æterna deriuetur, & ait, quod lex importat rationem quandam directiuā actuum ad finem. in omnibus autem mouentibus ordinatis,oportet,quòd virtus ſecundi mouentis deriuetur à virtute mouentis primi; quia mouens ſecundum non mouet, niſi in quantum mouetur à primo. vndè in omnibus gubernantibus idem videmus,quod ratio gubernationis à primo gubernante ad ſecundū deriuatur: ſicut ratio eorum, quæ ſunt agenda in ciuitate deriuatur à Rege per præceptum in inferiores adminiſtratores, & in artificialibus etiam ratio artificialium actuum deriuatur ab architectore ad inferiores artifices,qui manu operantur. Cum ergò, ſubiungit ipſe, lex æterna ſit ratio gubernationis in ſupremo gubernante, neceſſe eſt, quòd omnes rationes gubernationis, quæ ſunt in inferioribus gubernantibus, à lege æterna deriuentur. Huiuſmodi autem rationes inferiorum gubernantium ſunt quæcunque aliæ leges præter æternam: vndè omnes leges in quātum participant de ratione recta, in tantum deriuantur à lege æterna.

11. A lege æterna an aliæ leges inſimul, an verò certo ordine, vna poſt aliā emanauerint

Mau. Verè ſunt angelicæ Doctoris Angelici ratiocinationes. modò vellem intelligere, an omnes leges inſimul, an verò certo ordine, & tempore diſtincto ab eodem legum omnium fonte emanauerint.

Luc.

Luc. Vnà cum gloſſa,& Doctoribus in c. 1. de ſumma Trinitate,& fide Cath. diſtinguemus tria tempora. Primum ab Adam vſque ad Moyſen, quam vocant primam ætatem, ſeù tempus antè legem. Secundum à Moyſe vſque ad Saluatorem noſtrum, quam dicunt ſecundam ætatem, ſeù tempus ſub lege. Poſtremum à tempore noſtræ redemptionis vſque ad præſens, quam tertiam,& vltimam ætatem appellant, ſeù tempus gratiæ.

Mau. Primo tempore vna, vel plures leges inſimul emanauerunt?

Luc. Sola lege naturali primo tempore omnes vixerunt, gloſ. in d. c. 1. in verb. ordinatiſſimam, & ibidem Io. Andr. Abb. & alij.

Mau. Quomodo prouenit hæc lex naturalis ab æterna? III. Lex naturalis quomodo proueniat à lege æterna, & quid dictet, & cur ſola nõ ſufficiat.

Luc. Dixit D.Thom. 1.2.q.93.art.5.in reſponſ. quòd ſicut homo imprimit denunciando quodam interius principium actuum homini ſibi ſubiecto; ita etiam Deus imprimit toti naturæ principia propriorum actuum. & ideò per hunc modum Deus dicitur præcipere toti naturę, ſecundùm illud Pſalmi 148. Præceptum poſuit, & non præteribit. & per hanc etiam rationem omnes motus, & actiones totius naturæ legi æternæ ſubduntur.

Mau. Ergò natura dum præcipit, & inclinat naturaliter homines ad aliquid, dicitur legem ferre, iuxta præcepta à Deo impreſſa?

Luc. Ita eſt. & homines ab initio cum eſſent pauci primo illo tempore præceptis naturæ parebant, viuebant ſecundùm naturalem inclinationem.

Mau. Si vna eſt natura, eſt nè vna lex naturalis, an verò ſunt plures?

Luc. Licèt natura ſit vna, tamen quia primò mouet partem ſenſitiuam hominis, ſecundò partem rationalem; tertiò, & vltimò diſcurſum ſiuè ratiocinationem: ideò dicunt noſtri Doctores, triplicem eſſe legem naturalem; communem, ſcilicet rationis, & gentium. illa igitur lex, illa vis, qua per naturam mouetur, & inſtruitur pars ſenſitiua, quam homo communem habet cum cæteris animantibus, dicitur lex naturalis communis. & quia homo prius cognoſcit, quæ ſubiacent ſenſui, & primi homines viuebant, & gubernabantur ſolo naturali inſtinctu; ideò hæc lex naturalis communis alio etiã nomine dicitur ius naturale primæuum. Altera lex, quę ordinat partem rationalem, quam homo habet omninò propriam, appellatur lex naturalis rationis. ſed quia poſterior eſt cognitio eorum, quę rationi ſubiacent; idcircò appellatur etiam ius naturale ſecundarium. & quia gentes tanquam ab alijs animantibus ſpecie differentes, primò vſę fuerunt hoc iure; ideò dicitur ius gentium primæuum. Vltima lex naturæ, quæ ordinat mentem, & diſcurſum hominis dicitur lex naturalis gentium, quia eam gentes ex primis principijs iuris naturalis, diſcurſu mentis, adhibitisq. argumentis, & experientia mediante, pro neceſſitatibus, & vſu vitę humanæ deduxerunt, & conſtituerunt. vndè appellatur etiam lex ratiocinationis. & quia gentes ſecundo loco hoc vſę fuerunt; ideò dicitur ius gentium ſecundarium.

Mau. Quæ dicemus eſſe præcepta iſtarum legum?

Luc.

Luc. Docet Diuus Thomas eadem 1. 2. q. 94. art. 2. in reſponſ. circa med. hoc eſſe primum præceptum legis naturæ, quod bonum eſt faciendum & proſequendum; & malum vitandum: & ſuper hoc dicit fundari omnia alia pręcepta legis naturę, vt ſcilicet omnia illa facienda, vel vitanda pertineant ad præcepta legis naturæ, quæ ratio practica naturaliter apprehendit eſſe bona humana, deindè ita argumentatur, quia bonum habet rationem finis, malum autem rationem contrarij: indè eſt, quòd omnia illa, ad quæ homo habet naturalem inclinationem, ratio naturaliter apprehendit, vt bona; & per conſequens, vt opere proſequenda, & contraria eorum vt mala, & vitanda. Secundùm igitur ordinem inclinationum naturaliũ eſt ordo pręceptorum legis naturæ. & ſucceſſiuè diſtinguendo naturæ præcepta, proſequitur dicens, ineſt primò inclinatio homini ad bonum ſecundùm naturam, in qua communicat cum omnibus ſubſtantijs, prout ſcilicet quælibet ſubſtantia appetit cõſeruationem ſui eſſe ſecundùm ſuam naturam. & ſecundùm hanc inclinationem pertinent ad legem naturalem ea, per quæ vita hominis conſeruatur, & contrarium impeditur. Secundò, inquit ipſe, ineſt homini inclinatio ad aliqua magis ſpecialia ſecundùm naturam, in qua communicat cum cæteris animalibus: & ſecũdùm hoc dicuntur ea eſſe de lege naturali, quæ natura omnia animalia docuit, vt eſt commiſtio maris, & fœminæ, & educatio liberorum, & ſimilia. Tertiò modo ineſt homini inclinatio ad bonum ſecundùm naturam rationis, quæ eſt ſibi propria: ſicut homo habet naturalem inclinationem ad hoc, quod verita-

Digitized by Google

tem cognoſcat de Deo, & ad hoc quod in ſocietate viuat: & ſecundum hoc ad legem naturalem pertinét ea, quæ ad huiuſmodi inclinationem ſpectant, vtpotè quòd homo ignorantiam vitet, quòd alios non offendat, cum quibus debet conuerſari, & cætera huiuſmodi, quæ ad hoc ſpectant.

Mau. Primum igitur præceptum legis naturalis eſt, vt homo faciat bonum, & vitet malum.

Luc. Ita eſt. & bonum naturale eſt, quod pertinet ad vitæ, & generis humani conſeruationem. Ad vitam autem, & genus humanum conſeruandum ſpecialiter bonum eſt coniunctio maris cum fœmina, & liberorum educatio. Aliud eſt etiam ſpeciale bonum naturale, quod pertinet ad conſeruationem humanę ſocietatis. Ad humanam autem ſocietatem conſeruandam hoc ſpecialiter bonum eſt, vt nemo alium offendàt, & quiſque alteri faciat quod ſibi vult, & Deum cognoſcat, & colat.

Mau. At quoniam tres leges naturales diſtinxiſti, videlicet communem, rationis, & gentium. quid vnaquęque dictet libenter intelligerem.

Luc. Quæ omnibus animantibus dictat lex naturalis communis ſunt hæc, maris atque fœminę coniunctio, liberorum procreatio, & educatio, l. 1. §. ius naturale, ff. de iuſtit. & iur. obligatio antidotalis, quæ eſt, vt benefacienti benefaciamus, reuerentiam, & ſeruitia pręſtemus; cuius iuris peritia nedum homines, verùm etiam bruta cenſentur, Iaſ. poſt alios in l. ex hoc iure, ff. de iuſtit. & iur. nu. 52. & nu. 53. & ſeq. enumerat decem, & octo effectus huius obligationis antidotalis. Quæ verò dictat lex naturalis rationis ſunt hæc, religio

gio ergà Deum,obedientia ergà parentes, & patriam, l. veluti, ff. de iuſt. & iur: Sui ipſius defenſio,l.vt vim, ff. eodem. Omnium vna libertas, l. manumiſſiones, ff. eod. de iuſt. & iur. Communis omnium poſſeſſio, & acquiſitio eorum, quæ in cælo, in terra, mariq. capiuntur,depoſitæ rei,vel commendatæ pecuniæ reſtitutio, c. ius naturale, 1. diſtinct. §. feræ, inſtit. de rer. diuiſ. & quod tibi non vis, alteri ne feceris, & è conuerſo, quod tibi vis, alteri feceris, 1.diſt. §. 1.

Quæ autem dictat lex naturalis ratiocinationis,ſeù gentium ſunt hæc, bella, captiuitates, ſeruitutes, manumiſsiones, poſtliminia, c. ius gentium, 1. diſtinct. diſcretæ gentes, Regna condita, dominia diſtincta, commercium, emptiones, venditiones, locationes, conductiones, obligationes, l. ex hoc iure, ff.de iuſtit. & iur. pacta, & conuentiones, l. iuriſgentium, ff. de pactis. Quæ facilè intelliges per gentes deducta fuiſſe ex præceptis naturæ,conſiderando qualiter bella reſpiciunt defenſionem. ſeruitutes verò, & manumiſſiones reſpiciunt obligationem antidotalem, benefacienti benefacere: & diſtinctiones rerum,contractus, & obligationes reſpiciunt aliud præceptum naturæ, quod tibi vis alteri facias, & quod tibi non vis alteri non facias.

Man. Hæc ſatis intellexi. Si igitur primo tempore ſufficiebat lex naturæ,cur alijs temporibus neceſſariæ fuerunt aliæ leges?

Luc. Vtique ſufficeret ſola lex naturalis, ſi homines ſola ratione duci vellent, & regi. nec opus eſſet alterius legis miniſterio,quod conſiſtit in hoc,vt quiſque malè facere prohibeatur, Felin. in proœm. decretal.

QVARTVS CONGRESSVS.

MAVRVS. LVCIVS.

Mau. SI tibi placet, ò Luci, hodie præſtare quod petij, audiam ſine contradictione: Parebo ſapientibus illis, qui dixerunt, Opertet diſcentẽ credere.

Luc. Petijſti, vt notarem quædam alia de lege, de poteſtate, de meo & tuo, & de bello. pauca pollicitus ſum, & promiſſis non deficiam.

Mau. Dixiſti quædam de lege, & exordium ab alto ſumpſiſti.

Luc. A capite exorſus fui, à lege æterna, primæuo legum omnium fonte.

I. De lege æterna, & quam antiquiores, & quam poſteri de ea cognitionẽ habuerunt.

Mau. Conſpexerunt nè antiquiores hunc fontem? deduxerunt nè legumlatores omnes ab hac primæua lege earum leges?

Luc. Qui populis, & vrbibus primi leges dederũt, eas à Dijs accepiſſe profitebantur, & vt refert Valer. Max. lib. 1. cap. 13. Minos Cretenſium Rex nono quoquo anno in quoddam præaltum, & vetuſta religione conſecratum ſpecus ſecedere ſolebat: & in eo moratus, tanquam à Ioue, quo ſe ortum ferebat, traditas ſibi leges prærogabat. Lycurgus conſilio Apollinis grauiſsimæ Lacedemoniorum ciuitati leges compoſitas ferre ſe perſuaſit. Zaleucus ſub nomine Mineruę apud Locrenſes prudentiſſimus Legiſlator habitus eſt. Numa Pompilius, vt Populum Romanum ſacris obligaret, volebat videri ſibi cum Dea Ægeria congreſſus eſſe nocturnos: eiuſq. monitu, ſe, quæ accepta Dijs im-

immortalibus ſacra forent, inſtituerent.

Man. Legiſlatores illi hæc fortè dicebant ad oſtentationem, ad ſeducendos populos.

Luc. Non aſſentior. Vtiles erát eorum leges ad componendas ciuitates, ad vnitatem ciuium conſeruandam, ad tuendum bona cuiuſque. Nullus erát dolus in illis ferendis: teſtis ſit mihi Cic. qui lib. 2. de legibus ait, Legiſlatores non ſtudij, & delectationis, ſed Reipublicæ cauſa leges Ciuitatibus ſuis ſcripſiſſe.

Man. Ergò nè verum legum fontem illi cognouerũt?

Luc. Circumſpexerunt quidem, ſed perfectam aſſequuti non fuerunt cognitionem.

Man. Quid illis accidit?

Luc. Idem, quod illis, qui nocte ſurgentes, cœca luce res aſpiciunt, non orto Sole. Quæcunque ſanciebant, velut apertis oculis, ſe natura dictante, ſancire cognoſcebant. At vndè moueretur natura, non intelligebát. argumentabátur à ſuperiori numine moueri; & quaſi cęcutientes, à cæleſtibus numinibus leges latas aſſeuerabant: Teſtis eſt Plato, qui de leg. dial. 1. in princ. ait, Non aliquem hominem, ſed Deum tradendarum legum cauſam decet aſſerere. & vt ipſe proſequitur, & ibidem etiam notat Marſil. Ficinus in ſuo Commẽto, cognoſcebant antiquiores, in legibus ferendis neceſſariam eſſe poteſtatem, clementiam, & ſapientiam. quæ cum intelligerent non eſſe humanæ facultatis, referebant leges latas in tria numina, Apollinem, ſcilicet, ratione poteſtatis, Iouem rationem clementiæ, & Mineruam ratione ſapientiæ. Properabat Cicero ad hunc fontem, qui in lib. 2. de legib. ita diſſerit. Hanc video ſapientiſſimorum fuiſſe ſententiam, legẽ

neque

neque hominum ingenijs excogitatã, nec ſcitum aliquẽ eſſe populorum: ſed ęternum quiddam, quod vniuerſum mundum regeret, imperandi prohibendiq. ſapientia. ita principem legem illam, & vltimam, mẽtem eſſe dicebant, omnia ratione aut cogentis, aut vetantis Dei: ex qua illa lex, quam Dij humano generi dederunt, rectè eſt laudata. & inferiùs ſubiungit. ſic intelligi oportet, iuſſa ac vetita populorum, vim non habere ad rectè facta vocandi, & à peccatis auocandi: quæ vis non modo ſenior eſt, quàm ætas populorum, & ciuitatum, ſed æqualis illius cælum, atque terras tuentis, & regentis Dei. neque enim eſſe mens diuina ſine ratione poteſt: nec ratio diuina, nõ hanc vim in rectis prauisq. ſanciendis habet. & inferiùs concludit. tunc nõ incipit lex eſſe, cum ſcripta eſt, ſed tunc cum orta eſt. orta eſt autem ſimul cum mente diuina. quamobrem lex vera, atque princeps, apta ad iubendum, & ad vetandum, ratio eſt recta ſummi Iouis.

Mau. Orta autem luce, quo medio, quo diſcurſu peruenerunt homines ad verum legum fontem?

Luc. Angelic. Doct. 1. 2. quæſt. 91. art. 1. in reſponſ. ita ratiocinatur. Lex nihil aliud eſt, quàm dictamen practicæ rationis in Principe, qui gubernat aliquam communitatem perfectam. manifeſtum eſt autem, ſuppoſito quod mundus diuina prouidentia regatur, quod tota communitas vniuerſi gubernatur ratione diuina. & ideò ipſa ratio gubernationis rerũ in Deo, ſicut in Principe vniuerſitatis exiſtens, legis habet rationem. & quia diuina ratio nihil concipit ex tempore, ſed habet æternum conceptum, indè eſt, quod huiuſmodi legem oportet dicere æternam. & q. 93. art. 1.

art. 1. in reſponſ. addit, quòd ſicut in quolibet artifice præexiſtit ratio eorum, quæ conſtituuntur per artem: ita etiam in quolibet gubernante oportet, quòd præexiſtat ratio ordinis eorum, quæ agenda ſunt per eos, qui gubernationi ſubdũtur. & ſicut ratio rerum fiendarum per artem vocatur ars, vel exemplar rerum artificiatarum; ita etiam ratio gubernantis actus ſubditorum rationem legis obtinet. Deus autem per ſuam ſapientiam conditor eſt vniuerſarum rerum, ad quas comparatur, ſicut artifex ad artificiata. Eſt etiam gubernator omnium actuum, & motionum, quæ inueniuntur in ſingulis creaturis. vndè ſicut ratio diuinæ ſapientiæ, in quantum per eam cuncta ſunt creata, rationem habet artis, vel exemplaris, vel ideæ: ita ratio diuinæ ſapientiæ mouentis omnia ad debitum finem, obtinet rationem legis. & ſecundum hoc lex æterna nihil aliud eſt, quam ratio diuinæ ſapientiæ, ſecũdùm quod eſt directiua omnium actuum, & motionum. & in eadem q. 93. art. 2. in reſponſ. volens oſtendere an, & quomodo hæc lex æterna omnibus ſit nota, diſtinguit, quòd dupliciter aliquid cognoſci poteſt. vno modo in ſe ipſo, alio modo in ſuo effectu, in quo aliqua ſimilitudo eius inuenitur. ſicut aliquis nõ videns Solem in ſua ſubſtantia, cognoſcit ipſum in ſua irradiatione. & concludit, quòd legem æternam nullus poteſt cognoſcere, ſecundùm quod in ſe ipſa eſt, niſi ſolus Deus, & Beati, qui Deum per eſſentiam vident: ſed omnis creatura rationalis ipſam cognoſcit ſecundùm aliquam eius irradiationem, vel maiorem vel minorem: Omnis enim cognitio veritatis eſt quædam irradiatio, & participatio legis æternæ, quæ

eſt veritas incommutabilis. veritatem autem omnes aliqualiter cognoſcunt, ad minus quantum ad principia communia legis naturalis; in alijs verò quidam plus, & quidam minus participant de cognitione veritatis: & ſecundùm hoc etiam plus vel minus cognoſcunt legem æternam. & eadẽ q.3.art.93. in reſponſ. declarat quomodo omnis lex ab æterna deriuetur, & ait, quod lex importat rationem quandam directiuã actuum ad finem. in omnibus autem mouentibus ordinatis, oportet, quòd virtus ſecundi mouentis deriuetur à virtute mouentis primi; quia mouens ſecundum non mouet, niſi in quantum mouetur à primo. vndè in omnibus gubernantibus idem videmus, quod ratio gubernationis à primo gubernante ad ſecundũ deriuatur: ſicut ratio eorum, quæ ſunt agenda in ciuitate deriuatur à Rege per præceptum in inferiores adminiſtratores, & in artificialibus etiam ratio artificialium actuum deriuatur ab architectore ad inferiores artifices, qui manu operantur. Cum ergò, ſubiungit ipſe, lex æterna ſit ratio gubernationis in ſupremo gubernante, neceſſe eſt, quòd omnes rationes gubernationis, quæ ſunt in inferioribus gubernantibus, à lege æterna deriuentur. Huiuſmodi autem rationes inferiorum gubernantium ſunt quæcunque aliæ leges præter æternam: vndè omnes leges in quãtum participant de ratione recta, in tantum deriuantur à lege æterna.

11. A lege æterna an aliæ leges inſimul, an verò certo ordine, vna poſt aliã emanauerint

Mau. Verè ſunt angelicæ Doctoris Angelici ratiocinationes. modò vellem intelligere, an omnes leges inſimul, an verò certo ordine, & tempore diſtincto ab eodem legum omnium fonte emanauerint.

Luc.

Luc. Vnà cum gloſſa,& Doctoribus in c. 1.de ſumma Trinitate,& fide Cath. diſtinguemus tria tempora. Primum ab Adam vſque ad Moyſen, quam vocant primam ætatem, ſeù tempus antè legem. Secundum à Moyſe vſque ad Saluatorem noſtrum,quam dicunt ſecundam ætatem, ſeù tempus ſub lege. Poſtremum à tempore noſtræ redemptionis vſque ad præſens, quam tertiam,& vltimam ætatem appellant,ſeù tempus gratiæ.

Mau. Primo tempore vna, vel plures leges inſimul emanauerunt?

Luc. Sola lege naturali primo tempore omnes vixerunt, gloſ. in d. c. 1. in verb. ordinatiſſimam, & ibidem Io. Andr. Abb. & alij.

Mau. Quomodo prouenit hæc lex naturalis ab æterna? III. Lex naturalis quomodo proueniat à lege æterna, & quid dictet, & cur ſola nō ſufficiat.

Luc. Dixit D.Thom. 1.2.q.93.art.5.in reſponſ.quòd ſicut homo imprimit denunciando quodam interius principium actuum homini ſibi ſubiecto; ita etiam Deus imprimit toti naturæ principia propriorum actuum. & ideò per hunc modum Deus dicitur præcipere toti naturę, ſecundùm illud Pſalmi 148. Præceptum poſuit., & non præteribit. & per hanc etiam rationem omnes motus, & actiones totius naturæ legi æternæ ſubduntur.

Mau. Ergò natura dum præcipit, & inclinat naturaliter homines ad aliquid, dicitur legem ferre, iuxta præcepta à Deo impreſſa?

Luc. Ita eſt. & homines ab initio cum eſſent pauci primo illo tempore præceptis naturæ parebant, viuebant ſecundùm naturalem inclinationem.

Mau. Si vna eſt natura, eſt nè vna lex naturalis, an verò ſunt plures?

Luc. Licèt natura ſit vna, tamen quia primò mouet partem ſenſitiuam hominis; ſecundò partem rationalem; tertiò, & vltimò diſcurſum ſiuè ratiocinationem: ideò dicunt noſtri Doctores, triplicem eſſe legem naturalem; communem, ſcilicet rationis, & gentium. illa igitur lex, illa vis, qua per naturam mouetur, & inſtruitur pars ſenſitiua, quam homo communem habet cum cæteris animantibus, dicitur lex naturalis communis. & quia homo prius cognoſcit, quæ ſubiacent ſenſui, & primi homines viuebant, & gubernabantur ſolo naturali inſtinctu; ideò hæc lex naturalis communis alio etiã nomine dicitur ius naturale primæuum. Altera lex, quę ordinat partem rationalem, quam homo habet omninò propriam, appellatur lex naturalis rationis. ſed quia poſterior eſt cognitio eorum, quę rationi ſubiacent; idcircò appellatur etiam ius naturale ſecundarium. & quia gentes tanquam ab alijs animantibus ſpecie differentes, primò vſę fuerunt hoc iure; ideò dicitur ius gentium primæuum. Vltima lex naturæ, quæ ordinat mentem, & diſcurſum hominis dicitur lex naturalis gentium, quia eam gentes ex primis principijs iuris naturalis, diſcurſu mentis, adhibitisq. argumentis, & experientia mediante, pro neceſſitatibus, & vſu vitę humanæ deduxerunt, & conſtituerunt. vndè appellatur etiam lex ratiocinationis. & quia gentes ſecundo loco hoc vſę fuerunt; ideò dicitur ius gentium ſecundarium.

Mau. Quæ dicemus eſſe præcepta iſtarum legum?

Luc.

Luc. Docet Diuus Thomas eadem 1. 2. q. 94. art. 2. in reſponſ. circa med. hoc eſſe primum præceptum legis naturæ, quod bonum eſt faciendum & proſequendum; & malum vitandum: & ſuper hoc dicit fundari omnia alia pręcepta legis naturę, vt ſcilicet omnia illa facienda, vel vitanda pertineant ad præcepta legis naturæ, quæ ratio practica naturaliter apprehendit eſſe bona humana, deindè ita argumentatur, quia bonum habet rationem finis, malum autem rationem contrarij: indè eſt, quòd omnia illa, ad quæ homo habet naturalem inclinationem, ratio naturaliter apprehendit, vt bona; & per conſequens, vt opere proſequenda, & contraria eorum vt mala, & vitanda. Secundùm igitur ordinem inclinationum naturaliũ eſt ordo pręceptorum legis naturæ. & ſucceſſiuè diſtinguendo naturæ præcepta, proſequitur dicens, ineſt primò inclinatio homini ad bonum ſecundùm naturam, in qua communicat cum omnibus ſubſtantijs, prout ſcilicet quælibet ſubſtantia appetit cõſeruationem ſui eſſe ſecundùm ſuam naturam. & ſecundùm hanc inclinationem pertinent ad legem naturalem, ea, per quæ vita hominis conſeruatur, & contrarium impeditur. Secundò, inquit ipſe, ineſt homini inclinatio ad aliqua magis ſpecialia ſecundùm naturam, in qua communicat cum cæteris animalibus: & ſecũdùm hoc dicuntur ea eſſe de lege naturali, quæ natura omnia animalia docuit, vt eſt commiſtio maris, & fœminæ, & educatio liberorum, & ſimilia. Tertiò modo ineſt homini inclinatio ad bonum ſecundùm naturam rationis, quæ eſt ſibi propria: ſicut homo habet naturalem inclinationem ad hoc, quod verita-

Digitized by Google

tem cognoſcat de Deo, & ad hoc quod in ſocietate viuat: & ſecundum hoc ad legem naturalem pertinet ea, quæ ad huiuſmodi inclinationem ſpectant, vtpotè quòd homo ignorantiam vitet, quòd alios non offendat, cum quibus debet conuerſari, & cætera huiuſmodi, quæ ad hoc ſpectant.

Mau. Primum igitur præceptum legis naturalis eſt, vt homo faciat bonum, & vitet malum.

Luc. Ita eſt. & bonum naturale eſt, quod pertinet ad vitæ, & generis humani conſeruationem. Ad vitam autem, & genus humanum conſeruandum ſpecialiter bonum eſt coniunctio maris cum fœmina, & liberorum educatio. Aliud eſt etiam ſpeciale bonum naturale, quod pertinet ad conſeruationem humanę ſocietatis. Ad humanam autem ſocietatem conſeruandam hoc ſpecialiter bonum eſt, vt nemo alium offendat, & quiſque alteri faciat quod ſibi vult, & Deum cognoſcat, & colat.

Mau. At quoniam tres leges naturales diſtinxiſti, videlicet communem, rationis, & gentium. quid vnaquęque dictet libenter intelligerem.

Luc. Quæ omnibus animantibus dictat lex naturalis communis ſunt hæc, maris atque fœminę coniunctio, liberorum procreatio, & educatio, l. 1. §. ius naturale, ff. de iuſtit. & iur. obligatio antidotalis, quæ eſt, vt benefacienti benefaciamus, reuerentiam, & ſeruitia pręſtemus; cuius iuris peritia nedum homines, verum etiam bruta cenſentur, Iaſ. poſt alios in l. ex hoc iure, ff. de iuſtit. & iur. nu. 52. & nu. 53. & ſeq. enumerat decem, & octo effectus huius obligationis antidotalis. Quæ verò dictat lex naturalis rationis ſunt hæc, religio

gio ergá Deum, obedientia erga parentes, & patriam, l. veluti, ff. de iuſt. & iur: Sui ipſius defenſio, l. vt vim, ff. eodem. Omnium vna libertas, l. manumiſſiones, ff. eod. de iuſt. & iur. Communis omnium poſſeſſio, & acquiſitio eorum, quæ in cælo, in terra, mariq. capiuntur, depoſitæ rei, vel commendatæ pecuniæ reſtitutio, c. ius naturale, 1. diſtinct. §. feræ, inſtit. de rer. diuiſ. & quod tibi non vis, alteri ne feceris, & è conuerſo, quod tibi vis, alteri feceris, 1. diſt. §. 1.

Quæ autem dictat lex naturalis ratiocinationis, ſeù gentium ſunt hæc, bella, captiuitates, ſeruitutes, manumiſsiones, poſtliminia, c. ius gentium, 1. diſtinct. diſcretæ gentes, Regna condita, dominia diſtincta, commercium, emptiones, venditiones, locationes, conductiones, obligationes, l. ex hoc iure, ff. de iuſtit. & iur. pacta, & conuentiones, l. iuriſgentium, ff. de pactis. Quæ facilè intelliges per gentes deducta fuiſſe ex præceptis naturæ, conſiderando qualiter bella reſpiciunt defenſionem. ſeruitutes verò, & manumiſſiones reſpiciunt obligationem antidotalem, benefacienti benefacere. & diſtinctiones rerum, contractus, & obligationes reſpiciunt aliud præceptum naturæ, quod tibi vis alteri facias, & quod tibi non vis alteri non facias.

Man. Hæc ſatis intellexi. Si igitur primo tempore ſufficiebat lex naturæ, cur alijs temporibus neceſſariæ fuerunt aliæ leges?

Luc. Vtique ſufficeret ſola lex naturalis, ſi homines ſola ratione duci vellent, & regi. nec opus eſſet alterius legis miniſterio, quod conſiſtit in hoc, vt quiſque malè facere prohibeatur, Felin. in procem. decretal.

Rex pacificus, vt enim ait Cic. lib. 1. de leg. Lex eſt recta ratio imperandi, atque prohibendi. ſed quoniam exiſtente morbo ſunt neceſſaria remedia, ideò poſtquam vitia eruperunt, & ſuccreuerunt mali mores, neceſſariæ fuerunt aliç leges, vt earum metu humana coerceatur audacia, tutaq. ſit inter improbos innocẽtia, & in ipſis improbis formidato ſupplicio refrenetur nocendi facultas, c. 1. 4. d. ſt. & vt ait Cic. eod. lib. 1. de leg. b. profectò ita res ſe habet, vt, quoniam vitiorum emendatricem legem eſſe oportet, commendatricemq. virtutum, ab ea viuendi doctrina ducatur.

Mau. Eſt nè vna lex naturæ apud omnes? intelligunt neque omnes quæcunque natura dictat?

Luc. Cur iſta quçris?

Mau. Quia dicebas homines nolle ratione duci. Si enim lex naturæ eſt eadẽ apud omnes, ſi omnes æquè intelligunt, quæ natura docet; neceſſe eſt dicere, omnes velle, quod bonum eſt, & nolle quod malum eſt, in quo conſiſtit primum naturæ præceptum. ergò nullus erit, qui nolit ratione duci.

Luc. Docet S. Thom. 1. 2. q. 94. art. 4. in reſponſ. poſt medium, quòd lex naturæ quantum ad prima principia communia, eſt eadem apud omnes, & ſecundùm rectitudinem, & ſecundùm notitiam. ſed quantum ad quædam propria, quç ſunt quaſi cõcluſiones principiorum communium, eſt eadem apud omnes etiam vt in pluribus, & ſecundùm rectitudinem, & ſecundùm notitiam. ſed vt in paucioribus poteſt deficere. & quantum ad rectitudinem, propter aliqua particularia impedimenta, ſicut etiam naturç generabiles, & corruptibiles deficiunt vt in paucioribus propter im-

impedimenta,& etiam quantum ad notitiam: & hoc, propter hoc quod aliqui habent deprauatam rationẽ ex paſſione, ſeù ex mala conſuetudine, ſeù ex mala habitudine naturæ. ſicut apud Germanos olim latrocinium non reputabatur iniquum (cum tamen ſit expreſsè contra legem naturæ) vt refert Iulius Cæſar in lib. 6. de bell. Gall. parum à medio.

Mau. Ergò ſciunt omnes, quòd ſecundùm rationem agendum eſt: ſed an hoc, vel illud agatur ſecundum rationem, non omnes æquè intelligunt.

Luc. Ita docet S. Thom. in loco prææallegato quæſt. 94. art. 4. in reſponſ. circà princip. dum ait, quòd ad rationem pertinet ex communibus ad propria procedere, ſecundùm Philoſophum, 1. phyſicorũ. aliter tamen circa hoc ſe habet ratio ſpeculatiua, & aliter ratio practica. quia enim ratio ſpeculatiua præcipuè negociatur circa neceſſaria, quæ impoſſibile eſt aliter ſe habere: abſque aliquo defectu inuenitur veritas in concluſionibus proprijs, ſicut & in principijs communibus. ſed ratio practica negociatur circa cõtingẽtia, in quibus ſunt operationes humanæ: & ideò ſi in communibus ſit aliqua neceſſitas, quantò magis ad propria deſcẽditur, tantò magis inuenitur defectus. ſic igitur in ſpeculatiuis eſt eadem veritas apud omnes, tàm in principijs, quàm in concluſionibus, licèt veritas non apud omnes cognoſcatur in concluſionibus, ſed ſolùm in principijs, quæ dicuntur communes conceptiones. in operatiuis autem non eſt eadem veritas, vel rectitudo practica apud omnes quantum ad propria: ſed ſolùm quantum ad communia: & apud illos, apud quos eſt eadem rectitudo in proprijs, non eſt æqualiter omnibus nota.

Mau.

Mau. Prima igitur principia iuris naturalis omnes aliqualiter cognoſcunt; ſed in alijs, quæ ex principijs ſequuntur, quidam plus cognoſcunt, & quidam minus. & hoc quia in aliquibus ratio deprauatur, vel ex paſſione, vel ex mala conſuetudine, vel ex mala habitudine naturæ.

Luc. Ita ait D.Thom. 1. 2. q. 93. artic. 2. in reſponſ. circa finem, & in ſuperiori allegata q. 94. art. 4. ſed modò audi quid dixerit Cicer. lib. 1. de leg. cum bonum, & malum natura iudicetur, & ea ſint principia naturæ: certè honeſta quoque & turpia ſimili rationė dijudicanda, & ad naturam referenda ſunt. ſed perturbat nos opinionum varietas, hominumq. diſſenſio: & quia non idem contingit in ſenſibus, hos naturą certos putamus: illa, quæ alijs ſic, alijs ſecus, nec ijſdē ſemper vno modo videntur, ficta eſſe dicimus. quod eſt longè aliter. nam ſenſus noſtros non parens, non nutrix, non magiſter, non poeta, non ſcena deprauat, non multitudinis conſenſus abducit à vero: animis omnes tenduntur inſidiæ, vel ab ijs, qui teneros, & rudes cum acceperũt, inficiunt & flectunt, vt volunt: vel ab ea, quæ penitùs in omni ſenſu implicata inſidet imitatrix boni voluptas, malorum autem mater omnium, cuius blanditijs corrupti, quæ natura bona sũt, quia dulcedine hac, & ſcabie carent, non cernimus ſatis.

Mau. Qui igitur boni ſunt, & bonorum exemplo mouentur, & vera ratione ducuntur, nõ errant in cognitione legis naturalis: ſed illi dumtaxat, qui mali ſunt, & trahuntur malorum exemplo, & voluptate decipiuntur.

Luc. Hoc idem concludit Cicero vbi ſupra dicens, omnes viri boni ipſam æquitatem, & ius ipſum amãt: nec eſt viri boni errare, & diligere, quod per ſe non eſt diligendum.

Mau. Error ergò in naturalibus præceptis cognoſcẽdis prouenit non ex ſenſu, ſed ex animi affectu, qui rationem inficit.

Luc. Ita eſt. vndè Boetius in Metro 7. lib. 1. admonet.

Tu quoque ſi vis
Lumine claro
Cernere verum
Tramite recto
Carpere callem
Gaudia pelle
Pelle timorem
Spemq. fugato
Nec dolor adſit
Nubila mens eſt
Vinctaq. frenis
Hæc vbi regnant.

Mau. Ergò homines primo tempore tandiù vixerunt ſola lege naturali, quamdiù non cœpit humana ſocietas tumultuare ob varias paſſiones animorum, quę humanam rationem deprauarunt.

Luc. Benè rem percepiſti. ſed audi etiam quod docet D. Auguſt. in 2. conf. lib. 2. cap. 4. in princ. Lex tua eſt in cordibus hominum, quam nec vlla quidem delet iniquitas. Sanè non loquitur de alia lege, quàm de naturali, quæ, vt ait D. Thom. 1. 2. q. 94. art. 6. ſcripta eſt in cordibus hominum, & deleri non poteſt.

Mau. Si ergò deleri nequit, quomodo paſſionibus animi inficitur.

Luc. Hoc explicat ibidem D. Thom. in reſponſ. dum dicit, quòd ad legem naturalẽ pertinent primò quædam præcepta communiſsima, quę ſunt omnibus nota: ſecundò pertinent quædam ſecundaria præcepta magis propria, quę ſunt quaſi cõcluſiones propinquę

prin-

principijs. quantum ergò ad illa principia cõmunia, lex naturalis nullo modo poteſt à cordibus hominum deleri in vniuerſali: deletur tamẽ in particulari operabili, ſecundùm quod ratio impeditur applicare cõmune principium ad particulare operabile, propter concupiſcentiam, vel aliquam aliam paſsionem. quãtum verò ad alia præcepta ſecundaria poteſt lex naturalis deleri de cordibus hominum, vel propter malas perſuaſiones (eo modo, quo in ſpeculatiuis errores cõtingunt circa concluſiones neceſſarias) vel etiam propter prauas conſuetudines, & habitus corruptos. Et hæc etiam intelligunt noſtri Doctores, qui dicunt, quòd iura naturalia ſunt immutabilia in totum, §.ſed iura naturalia, Inſt. de iur. nat. gent. & ciu. ſed aliquando recipiunt interpretationem, diſtinctionem, ampliationem, & reſtrictionem, l. 2. §. his legibus, ff. de orig. iur. Innoc. in c. quæ in Eccleſiarum, de conſt. n. 4.

Mau. Tranſeamus ad ſecundum tempus.

IV. Lex Moſayca, & Prophetica, quę pręcepta contineant, & an etiam Gentiles obligarent.

Luc. In ſecũdo tempore à Moyſe vſque ad Saluatorẽ noſtrum tres viguerunt leges, Moſayca, Prophetica, & Ciuilis. Dedit Deus legẽ Iudęis per Moyſen, & Prophetas, c. 1. §. hæc ſancta, de Sum. Trin. & fid. Cath. Gentes verò ab eorũ Regibus leges ciuiles acceperũt: vt enim dicitur in c. 1. diſt. 7. Phoroneus Græcis, Mercurius Trimegiſtus Ægyptijs, Solon Athenienſibus, Licurgus Lacedemonijs, Numa Pompilius Romanis, primi omnium leges dederunt, quæ ciuiles appellantur, tanquam latæ pro ciuitatum, & ciuium regimine, §. ſed ius quidem ciuile, inſtit. de iur. nat. gen. & ciu.

Mau. Deus dedit legem Iudæis per Moyſen?

Luc. Sic legitur Exod. cap. 20. Locutus eſt Dominus

cun-

Digitized by Google

cunctos ſermones hos: Ego ſum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti de domo ſeruitutis. Non habebis Deos alienos corā me. cum his quæ ſequuntur. Et infrà, Cunctus autem populus videbat voces, & lampades, & ſonitum buccinæ, montemq. fumantem: & reliqua. Et Deuter. cap. 5. Vocauit Moyſes omnem Iſraelem, & dixit ad eum. Audi Iſrael cæremonias, atque iudicia, quæ ego loquor in auribus veſtris hodie: diſcite ea, & opere complete. Dominus Deus noſter pepigit nobiſcum fœdus in Horeb. Non cum patribus noſtris inijt pactum, ſed nobiſcum, qui in præſentiarum ſumus, & viuimus. facie ad faciem loquutus eſt nobis in monte de medio ignis. Ego ſequeſter, & medius fui inter Dominum,& vos in tempore illo, vt annunciarem vobis verba eius. timuiſtis enim ignem, & non aſcendiſtis in montem, & ait: Ego Dominus Deus tuus,& reliqua. Scripta fuit hæc lex digito Dei in duabus tabulis, vt Exod. cap. 31. in fine, ibi: Deditq. Dominus Moyſi, completis huiuſcemodi ſermonibus in monte Sinai, duas tabulas teſtimonij lapideas, ſcriptas digito Dei. & Deuteronomij cap. 5. ibi, Hæc verba loquutus eſt Dominus ad omnem multitudinem veſtram in monte de medio ignis, & nubis, & caliginis, voce magna, nihil addens amplius: & ſcripſit ea in duabus tabulis lapideis, quas tradidit mihi. Sed poſteà has tabulas Moyſes fregit ad pedem montis, vt legitur Exod. c. 32. ibi, Cumq. appropinquaſſet ad caſtra vidit vitulum, & choros: iratusq. valdè proiecit de manu tabulas, & confregit eas ad radicem montis. & Deuteron. cap. 9. ibi, Cumq. de monte ardente deſcenderem, & duas tabulas fœderis

vtraq.

vtraq. tenerem manu, vidiſſemq. vos peccaſſe Domino Deo veſtro, & feciſſe vobis vitulum conflatilem, ac deſeruiſſe velociter viam eius, quam vobis oſtẽderat. proieci tabulas de manibus meis, confregiq. eas in conſpectu veſtro. Sed poſteà eidẽ Moyſi datæ ſunt aliæ duæ tabulæ, vt legitur Exod. cap. 34. ibi; Dixit Dominus ad Moyſen, ſcribe tibi verba hæc, quibus & tecum, & cum Iſrael pepigi fœdus. Fuit ergò ibi cum Domino quadraginta dies, & quadraginta noctes: panem non comedit, & aquam non bibit, & ſcripſit in tabulis verba fœderis decem, &c. & Deuteronom. cap. 10. in princ. Dixit Dominus ad me. dola tibi duas tabulas lapideas, ſicut priores fuerunt, & aſcende ad me in montem: faciesq. arcam ligneam, & ſcribam in tabulis verba, quæ fuerunt in his, quas anteà confregiſti, ponesq. eas in arca. feci igitur arcam de lignis Setim, cumq. dolaſſem duas tabulas lapideas inſtar priorum, aſcendi in montem, habens eas in manibus. ſcripſit in tabulis iuxta id, quod prius ſcripſerat, verba decem, quæ loquutus eſt Dominus ad vos in monte de medio ignis, quando populus congregatus eſt, & dedit eas mihi. reuerſusq. de monte deſcẽdi, & poſui tabulas in arcam, quam feceram, quæ hucuſque ibi ſunt, ſicut præcepit mihi Dominus.

Mau. Dedit Deus Iudęis legem, etiam per Prophetas?

Luc. Vtique. In 1. Reg. cap. 12. in fine: Samuel dixit ad vniuerſum Iſrael docebo vos viam bonam, & rectam. igitur timete Dominum, & ſeruite ei in veritate, & ex toto corde veſtro. vidiſtis enim magnifica, quæ in vobis geſſerit. quod ſi perſeueraueritis in malitia, & vos, & Rex veſter pariter peribitis. Et Iſaiæ cap. 58.

cap. 58. in princ. Dixit Dominus Iſaiæ: Clama, ne ceſſes,quaſi tuba exalta vocem tuam, & annuncia populo ſcelera eorum, & domus Iacob peccata eorum. & cap.61. in princip. Spiritus Domini ſuper me, eo quod vnxerit Dominus me: ad annunciandum manſuetis miſit me,vt mederer contritis corde, & prædicarem captiuis indulgentiam, & clauſis apertionẽ. & Ierem.cap.2.in princ.& factum eſt verbum Domini ad me dicens. Vade,& clama in auribus Hieruſalem, dicens: Hæc dicit Dominus.

Mau. Quæ continebat hæc lex?

Lur. Lex Moſayca, & Prophetica, quæ teſtamentum vetus appellatur, tria præcepta continet, moralia ſcilicet, quæ ad mores; cæremonialia, quæ ad cultum Dei; & iudicialia, quæ ad ſtatum quietum Reipublicæ attinent. Legitur Deuteron. cap. 6. in princ. hæc ſunt præcepta,& cæremoniæ,atque iudicia,quę mandauit Dominus Deus veſter, vt docerem vos, & faciatis ea in terra, ad quam tranſgredimini poſſidendam. Deprauati erant mores Hebræorum per concupiſcentiam; corruptus erat apud eos diuinus cultus per idolatriam; tumultuabat eorum ſocietas per ſuperbiam. Quamobrem neceſſaria fuit lex,qua moralibus præceptis concupiſcentiam refręnarent; cæremonialibus documentis verum Deum colerent: & iudicialibus ſtatutis componeretur eorum ſocietas. atque ita per legem,qui mali erãt cogerentur ad malum fugiendum,& qui boni erant magis excitarentur ad bonum, iuxta pręcepta legis naturę; cuius principia etſi omninò extingui non poſſint, poſſunt tamen caligine ignorantiæ, vel malitiæ ita obduci: vt circà

eo-

eorum cõcluſiones facillimum ſit allucinari, & oberrare.

Mau. Hæc lex data fuit Hebræis, an verò etiam Gentilibus?

Luc. Iam dixi, Gentilibus datum fuiſſe ius ciuile per eorum Reges.

Mau. Ergò Gentilium mores, & natura, vel non fuit ita deprauata, vt Hebrçorum: vel Gentiles à Deo fuerunt deſpecti, & deſtituti.

Luc. Neutrum verum eſt. inter gentes enim creuerat etiam malitia. idolatria, & ſuperbia principia legis naturalis ferè obducta erãt. neceſſaria fuit illis lex ciuilis. quæ etſi illis à Deo per Moſen, & Prophetas data non fuit, ferebatur tamen per Principes volente Deo, vt enim legitur Prouerb. c. 8. Per me Reges regnant, & legum conditores iuſta decernunt. Per me Principes imperant, & potentes decernunt iuſtitiam. Quare autem Deus exhibuerit populo Hebræo legẽ, & alia beneficia, reſpondet, D. Thom. 1. 2. q. 98. art 4. in reſponſ. circa med. propter promiſsionem eorum Patribus factam, vt ex eis Chriſtus naſceretur. Decebat enim, vt ille populus, ex quo Chriſtus naſciturus erat, quadam ſpeciali ſanctificatione polleret, ſecundùm illud, quod dicitur Leuit. 19. Sancti eritis, quia ego Sanctus ſum. nec etiam fuit propter meritum ipſius Abrahæ, vt talis promiſsio ei fieret: vt ſcilicet Chriſtus ex eius ſemine naſceretur: ſed ex gratuita Dei electione, & vocatione, ſecũdùm illud Deuter. 4. Audiſtis verba illius de medio ignis, quia dilexit Patres, & elegit ſemen eorum poſt illos. Quare autem hunc populum Deus elegerit, & non alium, vt ex eo Chri-

Chriſtus naſceretur, ſubiungit idem Angelicus Doctor, non eſſe quærendum: quia ait D. Auguſt. ſuper Ioan.tract.26. poſt princ.to.9. quare Deus hũc trahat, & illum non trahat, noli velle dijudicare, ſi non vis errare.

Mau. Abſit, vt erremus.

Luc. Non tamen Deus in lege veteri immemor fuit populi Gentilis: eum enim vocauit poſt aduentum Meſſiæ, legitur Geneſ.c.49. Non auferetur ſceptrum de Iuda, & Dux de fœmore eius, donec veniat, qui mittẽdus eſt,& ipſe erit expectator gentiũ. & Pſal.21. Reminiſcentur,& cõuertentur ad Dominũ vniuerſi fines terræ: & adorabunt in conſpectu eius vniuerſæ familiæ gentium: quoniam Domini eſt regnum, & ipſe dominabitur gentium. & Pſal.85. Omnes gentes quaſcunque feciſti, venient, & adorabunt coram te Domine: & glorificabunt nomen tuum. & Oſeæ c.2. in fine, & dicam non populo meo: populus meus es tu: & ipſe dicet: Deus meus es tu.

Mau. Erant nè obligati Gentiles ad obſeruantiam legis naturæ, dum eis per legem veterem, Deus non manifeſtauit vera præcepta naturæ, quæ nec omninò potuerunt alij legiſlatores, luce carentes, repræſentare?

Luc. Reſpondebo cum D.Thom. dicta q.98. artic.5. in reſponſ. quòd lex vetus manifeſtabat præcepta legis naturæ, & ſuperaddebat quædam præcepta propria. quantum igitur ad illa, quæ lex vetus continebat de lege naturæ, gentes etiam tenebantur ad obſeruãtiam veteris legis; non quia erant de veteri lege, ſed quia erant de lege naturæ: ſed quantum ad illa, quæ

I lex

lex vetus ſuperaddebat, non tenebantur aliqui ad obſeruantiam veteris legis, niſi ſolus populus Iudæorum. cuius ratio eſt, vt ſubiungit idem Doct., quia lex vetus data eſt populo Iudæorum, vt quandam prærogatiuam ſanctitatis obtineret, propter reuerentiam Chriſti, qui ex illo populo naſciturus erat. quæcunque autem ſtatuuntur ad ſpecialem aliquorum ſanctificationem, non obligant niſi illos: ſicut ad quædam obligantur clerici, qui mancipantur diuino miniſterio, ad quæ laici non obligantur. ſimiliter & religioſi ad quædam perfectionis opera obligantur ex ſua profeſſione, ad quæ ſæculares non obligantur; & ſimiliter ad quædam ſpecialia obligabatur populus ille, ad quæ alij populi non obligabantur. vndè dicitur Deuteronom. c. 18. Perfectus eris, & abſque macula coram Domino Deo tuo. & propter hoc etiam quadam profeſſione vtebantur, vt patet Deuteronom. c. 26. profiteor hodie coram Domino Deo tuo.

V. *Lex Ciuilis quotuplex ſit, & quæ præcepta cõtineat.*

Mau. Quia igitur hoc ſecundo tempore gentes vixerunt iure ciuili, dicamus aliquid de eo.

Luc. Ius ciuile eſt duplex; Scriptum, & non ſcriptum. Scriptum vel emanat à populo non recognoſcente ſuperiorem, & dicitur lex, §. conſtat autem, verſ. lex eſt, Inſtit. de iure nat. gent. & ciuil. vel emanat à Principe, & habet vim legis, ex quo in eum tranſlata eſt omnis poteſtas, quæ erat penès populum, §. ſed & quod Principi, Inſtit. eodem tit. de iur. nat. gent. & dicitur conſtitutio, ſeù edictum, ſi eſt generalis; ſi verò eſt particularis, dicitur reſcriptum, l. 2. & 3. C. de legib. vbi etiam traduntur ſigna, quibus cognoſci poſſit, an

lex

lex Principis ſit generalis, vel particularis. & ſi emanat à populo, ſeù Vniuerſitate ſuperiorē recognoſcente, dicitur ſtatutum, ſeù ius municipale, iuxta tradita per Doct. in l. omnes populi, ff. de iuſtit. & iur. ſi emanat à plebe, plebiſcitum. ſi à Senatu, Senatuſconſultum dicitur, §. conſtat autem, per tot. Inſtit. de iur. nat. gent. & ciuil. ſi à Magiſtratu, ſeù Prætore, Prætorum edicta. ſi à prudentibus, reſponſa prudentum appellantur, §. Prætorum edicta, & §. reſponſa prudentum, Inſtit. eod. tit. de iur. nat gen. & ciuil. ius autē non ſcriptum eſt, quod vſus approbauit, §. ex non ſcripto, Inſtit. eod. & vocatur mos, ſeù conſuetudo, c. 1. & ſeq. de conſuet. & tot. tit. C. de leg. Senat. & longa conſuet.

Mau. Ius ciuile, quod latum fuit gentibus vel per populum, vel per Principem, vel per alios Magiſtratus, & prudentes, continebat nè aliqua præcepta moralia, cæremonialia, & iudicialia?

Luc. Vtique, ſed diuerſa à præceptis legis veteris, etſi enim ea deducerent legiſlatores à lege naturæ, tamen veluti imperfecti, in illorum cognitione errabant. Dabant ergò leges pro vſu rerum, pro cultu diuino, pro iudicijs agendis. ait D. Thom. 1. 2. q. 99. art. 3. in reſp. circa princ. quòd Gentiles legiſlatores eo fine leges cōſtituebant, vt ordinarent homines ad inuicem. & proptereà non curarunt aliquid inſtituere de cultu diuino, niſi in ordine ad bonum commune hominum: & propter hoc etiam multa confinxerunt circa res diuinas, ſecūdùm quod videbatur eis expediens ad informandos mores hominum, vt patet in ritu Gentilium. ſed lex diuina è conuerſo homines ad inuicem ordi-

nauit, ſecundùm quod conueniebat ordini, qui eſt in Deum, quem principaliter intendebat. Ordinatur autem homo in Deum non ſolùm per interiores actus mentis (qui ſunt credere, ſperare, & amare) ſed etiam per quędam exteriora opera, quibus homo diuinam ſeruitutem profitetur; & iſta opera dicuntur ad cultũ Dei pertinere: qui quidem cultus cæręmonia vocatur quaſi munia, ideſt dona Cereris, quæ dicebatur Dea frugum: eo quod primò ex frugibus oblationes Deo offerebantur. ſiuè vt Valerius Maximus refert lib. 1. de cultu Deorum, cap. 1. De L. Furio Bibaculo, nomen cæremoniæ introductum eſt ad ſignificandum cultum diuinum apud Latinos à quodam Oppido iuxta Romam, quod Cære vocabatur: eo quod Roma capta à Gallis, illic ſacra Romanorum oblata ſunt. & vt referam verba Valerij, indè inſtitutum eſt ſacras cæremonias vocari, quia Cæretani ea infracto Reipublicæ ſtatu, perindè, ac florente coluerunt. &, omiſſis alijs, Cicero in 1. lib. de legib. dictauit quaſdam leges circa mores. & in ſecundo alias edidit ad cultum Deorum. & in tertio quaſdam alias tulit de Magiſtratibus.

Mau. Satis diximus de ſecundo tempore, tranſeamus ad tertium.

VI. De lege Euãgelica, & Apoſtolica, & quæ præcepta contineant, & de lege Canonica, & ex quibus conſtet.

Luc. In tertio tempore, à Redemptore noſtro emanarunt tres aliæ leges; Euangelica, quam Chriſtus docuit ore proprio, & Euangeliſtæ ſcriptis tradiderunt. Apoſtolica, quam Apoſtoli vltrà legem Euangelicam tradiderunt fidelibus authoritate Chriſti eis data, cum eſſet reuerſurus ad Patrem, Abbas, & alij in c. 1. de ſum. Trin. & fid. Cath. Maran. d. p. 3. n. 29, & 31.

& 31.& Canonica,quam Summi Pontifices tulerunt, ex poteſtate eis per Chriſtum attributa per medium B.Petri, clem. Paſtoralis, §. final. in fin. de ſententia, & re iudic.

Mau. Lex Euangelica, & Apoſtolica quare dicitur lex noua, ſeù Teſtamentum nouum?

Luc. Dicitur lex noua, ratione ordinis; quia illam præceſſerat lex Moſayca,quæ dicitur vetus. ſed D.Auguſtinus contra Fauſt. lib 4. affert aliam elegantem rationem;quia in lege veteri promittebantur tantùm temporalia,& caduca, quæ ſeneſcunt: in nouo autem promittuntur ſempiterna, quæ ſemper vireſcunt.

Mau. Quomodo intelligitur,quod dicunt legem nouam eſſe legem fidei ſcriptam in cordibus fidelium?

Luc. Quòd lex noua ſit ſcripta in cordibus noſtris dixit Apoſtolus ad Hebr.cap.8. ibi, Dabo leges meas in mentem eorum, & in corde eorum ſuperſcribam. cauſas. & ideò dicit D. Thom. q.106. art.1. in reſp. circa princ. quòd id, in quo tota virtus legis nouæ conſiſtit, eſt gratia Spiritus ſancti, quæ datur per fidē Chriſti. & ideò principaliter lex noua eſt ipſa gratia Spiritus ſancti, quæ datur Chriſti fidelibus. habet tamen,vt ſubiungit circà fin., lex noua quędam ſicut diſpoſitiua ad gratiam Spiritus ſancti, & ad vſum huius gratiæ pertinentia, quæ ſunt quaſi ſecundaria in lege noua,de quibus oportuit inſtrui fideles Chriſti & verbis & ſcriptis, tàm circa credenda, quàm circa agenda. & ideò dicendum eſt,quòd principaliter lex noua eſt indita. ſecundariò autem eſt lex ſcripta. & in reſponſ. ad primū declarat, quòd in ſcriptura Euangelij non continentur niſi ea, quæ pertinent ad gratiam

Spiritus ſancti, vel ſicut diſpoſitiua, vel ſicut ordinatoria ad vſum huius gratiæ. ſicut diſpoſitiua quidem quantum ad intellectum per fidem, per quam datur Spiritus ſancti gratia, continentur in Euangelio ea, quę pertinent ad manifeſtandum diuinitatem, vel humanitatem Chriſti. ſecundum affectum verò continentur in Euangelio ea, quæ pertinent ad contemptũ mundi, per quem homo fit capax Spiritus ſancti gratiæ. mundus enim, ideſt amatores mundi, non poteſt capere Spiritum ſanctum, vt habetur Io.c.14. vſus verò ſpiritualis gratię eſt in operibus virtutũ, ad quæ multipliciter ſcriptura noui Teſtamenti homines exhortatur.

Mau. Si lex naturæ eſt homini indita, & ſi lex noua, ſeù gratia Spiritus ſancti, in qua tota virtus nouę legis conſiſtit, eſt datã interius; vellem intelligere quomodo inuicem ſe habeant.

Luc. Dicam cum D. Thom. di q. 106. art. 1. in reſp. ad ſecundùm: quòd dupliciter eſt aliquid inditum homini. vno modo pertinens ad naturam humanam: & ſic lex naturalis eſt lex indita homini. alio modo eſt aliquid inditum homini, quaſi ſuperadditum per gratiæ donum: & hoc modo lex noua eſt indita homini, non ſolùm indicans quid ſit faciendum, ſed etiã adiuuans ad implendum.

Mau. Lex noua ſcripta ſecundariò, quæ præcepta continet?

Luc. Tria, videlicet moralia, ſacramenta, & conſilia.

Mau. Ergò nihil ſtatuit quoad iudicialia?

Luc. Nihil. Cum enim lex noua ſit lex libertatis, & data

data vniuerſo Orbi, conuenienter reliquit quemlibet populum cum ſuis legibus, pertinentibus ad ſtatum Reip.& Chriſtus approbauit in Euangelio Imperatoris poteſtatem dicens: Reddite quæ ſunt Cæſaris, Cæſari: & quæ ſunt Dei Deo. Matth.cap.22. ſufficienter enim Reges, & Imperatores pro ſalute Reipublicæ leges ciuiles tulerunt.

Mau. Hac ratione, nihil etiam deberet continere quoad moralia, quæ pendent à lege naturali,& manifeſtata fuerunt per legem veterem.

Luc. Quoad mores, perfecit Chriſtus legem veterẽ. nam quædam moralia pręcepta ſuſtulit, quædã verò ampliauit, & quædam diminuit, vt ait Archidiac. in §. his ita reſpondetur, nu.1. 6.diſtinct. non ita tamen iudicialia ſublata ſunt, quin poſſint rurſus inſtitui, & ſeruari ſine peccato, quando ſcilicet ſeruanda ſtatuerent illi, quorum eſt leges condere. exempli gratia: præcipiebatur Exod. cap. 22. Si quis furatus fuerit bouem, aut ouem, & occiderit, vel vendiderit; quinque boues pro vno boue reſtituet, & quatuor oues pro vna oue. Hoc idem ſi aliquis Princeps hodie ſtatueret eſſet obſeruandum. Sic decimæ in lege veteri dabantur ad ſuſtentationem miniſtrorum, Malach. 3. ibi, Inferte omnem decimam in horreum, & ſit cibus in domo mea. & idem ſeruamus hoc tempore, quo auctoritate Eccleſiæ decima ſoluenda eſt. vt ſcilicet populus nouæ legis maiori iuſtitia abundare debeat, iuxta illud Euangelij Matth. cap.5. Niſi abundauerit iuſtitia veſtra pluſquam Scribarum, & Phariſæorum, non intrabitis in regnum cælorum. vtq. maioris dignitatis ſint miniſtri noui Teſtamenti,

Digitized by Google

quàm eſſent miniſtri Teſtamenti veteris, Apoſtolus 2. ad Corinth. cap. 3. & notat Archid. in cap. decimæ, nu. 3. 16. q. 1.

Mau. Quoad cæremonialia verò aliquid continet?

Luc. Noua lex ita ſuſtulit cæremonialia legis veteris, vt ea illicitum ſit penitùs hoc tempore obſeruare. ſiquidem remanēt hodie penitùs euacuata, & impleta: quippè quæ clareſcente veritate ceſſauerunt, velut vmbra; cum in figura futuri inſtituta fuerint, non autem iuſtificationis gratia, Apoſt. ad Coloſſ. 2. & ad Hebręos 10. Sublatis itaq. cæremonialibus legis veteris, inſtituta ſunt ſacramenta legis nouę, propter tria, vt notat Io. Andr. in rubr. de Sacram. iterãdis vel non, num. 13. Primo propter humiliationem, vt dum homo rebus inſenſibilibus ſubijcitur, & inferioribus ſe ſubijcit, reuerenter ex hoc apud Deum amplius mereatur, c. quid ergò, 11. q. 3. Secundo propter eruditionem, vt per id, quod foris in ſpecie inuiſibili cernitur, ad agnoſcendam inuiſibilem ſacramentorum virtutem erudiamur, c. perlatum, de conſecrat. diſt. 3. vltimo propter exercitationem, vt ocium vitetur, c. niſi cum pridem, §. verum, de renunciat. vt autem explicem breuiter vim, & operationem cuiusq. ex Septem ſacramentis Eccleſię, dicam cum eod. Io. Andr. in dicta rubr. num. 12. Baptiſmus, eſt introeuntium, §. verum, 32. diſt. Confirmatio, pugnantium, c. Spiritus ſanctus, de conſecrat. diſt. 5. Euchariſtia, progredientium, c. qui recedit, 29. q. 6. Pœnitentia, redeuntium, qui in pugna ruerunt, c. ſecunda poſt naufragium, de pœnit. diſt. 1. Extrema Vnctio, exeuntium, §. ſed iſtud, 95. diſtinct. Ordo ſacer, alios regentium,

§. ecce

§. ecce cum honoris, 1. q. 1. Matrimonium, pugnam timentium, c. qui ſitit, 33. q. 5.

Mau. Dic aliqua de conſilijs, quæ, vt dixiſti, lex noua continet.

Luc. Conſilia addita ſunt, quia cum lex noua non ſit lex timoris, vel ſeruitutis, vt erat antiqua; ſed lex amoris, & libertatis: congruentius fuit multa conſilia potiùs, quàm plura pręcepta adhibere, quæ liberè quiſq. exequi poſſet. ideòq. ſub conſilio cuiq. relicta ſunt, vt qui poteſt capere capiat, Matth. cap. 19. Hinc dicitur in c. quiſquis, 14. q. 1. Præcepto Domini non obedire peccatum eſt. Conſilio ſi vti nolueris, minus boni adipiſceris: non mali aliquid perpetrabis. vbi conſilium datur, offerentis arbitrium eſt. vbi præceptum, neceſſitas eſt ſeruientis. Ea, quæ ſub conſilio Euangelico relicta ſunt, non ſunt ita neceſſaria ad ſalutem, vt ſine illis ad eam perueniri nequeat; ſed ſunt admodum vtilia, quia ad eam reddunt viam faciliorem, & tutiorem.

Mau. Quæ ſunt hæc conſilia Euangelica?

Luc. Ad tria reducuntur conſilia euangelica. vnum eſt conſilium paupertatis. dicitur Matth. cap. 19. Si vis perfectus eſſe, vade, & vende quæ habes, & da pauperibus: & habebis theſaurum in cælo, & veni, ſequere me. Alterum eſt continentiæ, dicitur Matth. cap. 19. ſunt Eunuchi, qui ſe caſtrauerunt propter regnum cælorum. & in c. qui ſitit, 33. q. 3. dicitur plus amat virgines Chriſtus, quia tribuunt quod ſibi non fuerat imperatum: maiorisq. gratiæ eſt offerre quod non debeas, quàm reddere quod exigaris. Poſtremum eſt obedientiæ, quæ victimis iure præponitur. quia

per

per victimas aliena caro, per obedientiam verò volũtas propria mactatur. Tanto igitur quiſque Deum placat, quanto antè eius oculos, repreſſa arbitrij ſui ſuperbia, gladio præcepti ſe immolat, c. ſciendum, 8. q. 1. Hæc tria propoſuit Chriſtus; Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum: Beati mites, quoniam ipſi poſſidebunt terram: Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur, Matth. cap. 5. Per paupertatem abdicamus à nobis oculorum concupiſcentiam, diuitias, facultates. Per continentiam abijcimus concupiſcibilia oculorum, tactus, delitias. Per obedientiam contemnimus ſuperbiam, honores, & mundi faſtus.

Mau. Tertiam legem postremi temporis dixiſti eſſe legem Canonicam. loquere de illa, ſi graue non putas.

Luc. Emanauit poſtremò ius Canonicum, quod initium ſumpſit poſt ſanctiſſimos Apoſtolos, tempore Conſtantini. cum enim anteà, feruente perſecutione Imperatorum, Chriſtianis non daretur facultas docẽdarũ plebium, & palàm ſe congregandi; indèq. Chriſtianitas in diuerſas hæreſes ſciſſa eſſet: ipſe Conſtantinus dedit facultatem Chriſtianis ſe congregandi: vndè plura celebrata fuerũt Concilia. & Summi Pontifices plura decreuerunt. pluresq. ſancti Patres diuinas Scripturas interpretati fuerunt, c. Canones, 15. diſtinct. Conſtat itaq. ius Canonicum ex decretis Pontificum, ſtatutis Cõciliorum, & dictis Sanctorum, quę in tribus libris continentur, Decretalium, Sexti, & Decreti. Primum locum obtinent decreta Summorum Pontificum. ex quo enim Papa non recipit poteſtatem ab homine, ſed à Deo, c. ſacroſancta, 22. diſt.

nulla

nulla poteſt eſſe regula, nulla lex, quæ ipſum liget? cũ par in parem non habeat imperium, c. innotuit, §. quamuis, de elect. Concilia non ligant Papam. ea enim nonniſi Romani Pontificis auctoritate congregantur: eorumq. decreta robur non accipiunt, quàm à confirmatione Sedis Apoſtolicæ: & in Conciliorum ſtatutis ſemper excipitur Romani Pontificis auctoritas, c. ſignificaſti, verſ. aiunt in concilijs, de elect. Auctoritas congregandi Concilia eſt apud Sedem Apoſtolicam, 17. diſtin. §. 1. aliàs, ſine auctoritate Papæ quodcunque congregatum Concilium, conuenticulum, & conciliabulum dicitur, & caſſatur, & quidquid in eo actum eſt, irritum habetur & vacuum, c. multis, 17. diſtinct. & multò magis Pontificum decreta præualent dictis Sanctorum, cum Sancti nõ haberent poteſtatem legis condendæ, Felin. in c. ne innitaris, nu. 6. de conſtitut. & licèt ſacri Doctores, diuinarum Scripturarum interpretes, ſcientia interdum præcellant Pontificibus: tamen; cum ſtatuendi poteſtate carerent, in cauſis definiendis poſtponuntur; licèt præponantur in exponendis ſcripturis. aliud eſt enim cauſis terminum imponere; & aliud ſcripturas interpretari: cum in negotijs definiendis non ſolùm neceſſaria ſit ſcientia, verùm etiam poteſtas, §. 1. 20. diſtinct.

Mau. Primum igitur locum obtinent in iure Canonico decreta Pontificum, ſed quæ obtinent ſecundum?

Lac. Secundum locum in iure Canonico obtinent, vt dixi, ſacra Concilia vniuerſalia. & inter cætera quatuor ſunt præcipua, velut quatuor Euangelia, vel totidem Paradiſi flumina, videlicet Nicænum, Conſtan-

tino-

tinopolitanum, Epheſinum, & Chalcedonenſe. in quibus, velut quadrato lapide, ſanctæ fidei ſtructura conſurgit, & cuiuſlibet vitæ, & actionis norma conſiſtit, c. 1. & 2. diſt. 15. Concilia autem particularia, prout ſunt Prouincialia, quæ conuocantur ab Archiepiſcopis, ſeù Metropolitanis in eorum Prouincijs, nihil de nouo generaliter ſtatuere poſſunt ſine licentia, & auctoritate Papæ, c. Concilia ſacerdotum, 17. diſtinct. & Epiſcopalia, quæ ab Epiſcopis in eorũ Diœceſibus conuocantur, pariter ad definiendum ſunt inualida, ſed non ad corrigendum: ſunt enim neceſſaria Epiſcoporum Concilia ad exhortationem, & correctionẽ. quæ etſi non habeant vim conſtitutionis, habent tamen auctoritatem imponendi, & indicendi, quod alias ſtatutum eſt generaliter: ſeù ſpecialiter obſeruari præceptum eſt, vt dicitur diſtin. 18. §. 1. intelligitur hoc tamen, vt conſtitutiones ſynodales, tàm Prouinciales, quàm Diœceſanæ, in maioribus negotijs quidquam nequeant definire. ſecus de alijs, vt per gloſ. diſt 18. §. 1. in verb conſtituendum. Tertium autem locum obtinent dicta Sanctorum, cum hac tamẽ diſtinctione, quòd ea, quæ inſerta ſunt, vel in Pontificum decretis, vel Conciliorum ſtatutis, locum obtinent confirmantis, & ab eo emanaſſe cenſentur; nam auctoritate noſtra facimus quibus auctoritatem noſtram impartimur, l. 1. §. ſed neque, c. de vet. iur. enucl. quæ verò ſunt extrà decreta Pontificum, & Conciliorum, obtinent tertium locum: dictis enim ſanctorum Patrum, vel aliorum ab Eccleſia receptorum, ſtandum eſt, Innocent. in c. nec innitaris, & ibidem Felin. num. 3. & ſeqq. de conſtitut. Quæ autem dicta, ſeù opuſcula

San-

Sanctorum recepta ſint ab Eccleſia, refertur in c.ſancta Romana Eccleſia, diſt. 15. Ius autem Canonicum non ſcriptum obtinet quartum, & vltimum locum, tot. tit. extra de conſuetud.

Mau. Satis intellexi, quo ordine, quibusq. temporibus ab vno fonte tot leges proceſſerint. reſtat vt intelligã quomodo ſe habeant inter ſe tot leges. VII. Lex naturalis vetus, & noua quomodo ſe habeãt inter ſe.

Luc. A Deo datæ ſunt lex naturalis, lex vetus, & lex noua. & ſicut terra, vt dicitur Marci cap. 4. fructificat primùm herbam, deindè ſpicam, deindè plenum frumentum in ſpica, ita lex naturæ tantùm herbeſcere valuit: lex verò Moyſis ſpicas protulit, at lex noua pleno frumento ſpicas compleuit, prout cõſiderauit S. Io. Chryſoſt. in expoſit. d. Euang. & refert D. Thom. 1. 2. q. 107. art. 3. in reſponſ. rectè etiam dicere poſſumus, quòd homo ducitur iure naturæ, tanquam infans ſub nutricis cuſtodia: inſtruitur lege veteri, tanquam puer ſub diſciplina pędagogi: & perficitur lege noua, tanquam adultus affectu, & gubernio patris. Vnus eſt Deus vtriuſque teſtamenti. Vnus eſt Deus, qui iuſtificat circumciſionem ex fide, & præputium per fidem, Apoſt. ad Roman. cap. 3. Vnus eſt finis cuiusvis legis, vt homo rectè vtatur rebus eius cauſa creatis, & Deo ſubdatur, latè D. Thom. 1. 2. q. 107. art. 1. in reſponſ. Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis ſunt, faciunt. eiuſmodi legem non habentes, ipſi ſibi ſunt lex: qui oſtendũt opus legis, ſcriptum in cordibus ſuis, teſtimonium reddente illis conſcientia, ait Apoſt. ad Roman. cap. 2. Prius autem quam veniret fides, ſub lege cuſtodiebamur concluſi in eam fidem, quæ reuelanda erat. itaq. lex pædagogus noſter fuit

in

in Chriſto, vt ex fide iuſtificemur. at vbi venit fides, iam non ſumus ſub pædagogo. Omnes enim filij Dei eſtis per fidem, quæ eſt in Chriſto Ieſu, dicit Apoſt. ad Galatas cap. 3. in fine. Sed cõcludamus hanc rem cum Diuo Thoma 1. 2. q. 91. art. 5. in reſpõſ. & ad tertium. Lex naturalis dirigit hominem ſecundùm quædam præcepta communia, in quibus conueniunt tàm perfecti, quàm imperfecti: & ideò eſt vna omnium. ſed lex diuina dirigit homines etiã in particularibus quibuſdam, ad quæ non ſimiliter ſe habẽt perfecti, & imperfecti: & ideò oportuit legem diuinam eſſe duplicẽ, veterem ſcilicet, quæ data fuit imperfectis; & nouam datam perfectis. Lex vetus ordinat ad bonum ſenſibile, & terrenum. vt enim habetur Exod. cap. 3. inuitatur populus ad terrenum Chananæorum. Noua verò ordinat ad bonum cæleſte, legitur enim Matth. cap. 4. Exindè cœpit Ieſus prædicare, & dicere: pœnitentiam agite; appropinquauit enim regnum cælorum. Lex vetus ordinat actus exteriores: Lex noua actus interiores. ea cohibet manum: hæc cohibet animum. ea inducebat homines ad obſeruantiam mandatorum timore pœnarum: hæc autem per amorem, qui in cordibus noſtris infunditur per gratiam Chriſti, quæ in lege noua confertur. ea eſt lex timoris: hæc eſt lex amoris. rurſus dicamus cum eodem D. Thom q. 107. art. 1. in reſponſ. lex vetus erat imperfecta, & lex noua eſt perfecta, vt latè proſequitur. ait Apoſt. ad Roman. cap. 8. in princ. Nihil ergò nunc damnationis eſt ijs, qui ſunt in Chriſto Ieſu: qui non ſecundùm carnem ambulant. lex enim ſpiritus vitæ, in Chriſto Ieſu liberauit me à lege peccati, & mortis. nam quod impoſſi-

poſſibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem: Deus Filium ſuum mittens in ſimilitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, vt iuſtificatio legis impleretur in nobis, qui non ſecundùm carnem ambulamus, ſed ſecundùm ſpiritũ. ea erat lex vmbræ,& figuræ: hæc autem eſt lex veritatis. de cæremonialibus enim dicit Apoſt. ad Coloſſ. cap.2. quòd erant vmbra futurorum. & de eadem lege vetere loquens idem Apoſt. ad Hebr. cap. 10. in princ. ait, Vmbram enim habens lex futurorum bonorum,non ipſam imaginem rerum: per ſingulos annos eiſdem ipſis hoſtijs, quas offerunt indeſinenter, nunquam poteſt accedentes perfectos facere. Tandē dicamus, quòd Chriſtus,vt legitur Matth.cap.5. non venit ſoluere legem, ſed adimplere. vt autem legitur in c. ita reſpondetur, 25.q. 1. facto impleuit Chriſtus veterē legem: quippè qui die octaua circumciſus eſt, & quadrageſima die præſentatus in Templo. verbo autem legem perfecit, vt enim dicitur Matth. cap.7. Erat Ieſus docens tanquam poteſtatem habens, ideſt tanquam legis Dominus, addens moralibus ea, quæ deerant ad perfectionem, & vmbram figuralium in lucem ſpiritalis intelligentiæ commutans,non tanquā Scribæ, qui, littera legis adſtricti, non audebant aliquid addere, vel cōmutare. Hinc dicit Diuus Thom. eadem q. 107. art.2. in reſponſ. poſt medium, quod Chriſtus adimpleuit præcepta legis veteris opere, & doctrina. opere quidem, quia circumcidi voluit, & alia obſeruare, quæ erant tempore illo obſeruanda, ſecundùm illud Galat.cap.4.Factum ſub lege. Sua autem doctrina adimpleuit præcepta legis tripliciter.

Primò

Primò quidem, verum intellectum legis exprimēdo, ſicut patet in homicidio, & adulterio, in quorū prohibitione Scribæ, & Phariſæi non intelligebant, niſi exteriorem actum prohibitum. Vndè Dominus legem adimpleuit, oſtēdendo etiā interiores actus peccatorum cadere ſub prohibitione. Secundò adimpleuit Dominus præcepta legis, ordinando quomodo tutiùs obſeruaretur, quod lex vetus ſtatuerat: vt homo non peieraret. & hoc tutius obſeruatur, ſi omninò à iuramento abſtineant, niſi in cauſa neceſſitatis. Tertiò adimpleuit Dominus præcepta legis, ſuperaddēdo quædam perfectiones, conſilia, vt patet Matth. cap. 19. & deindè ad primum reſpondens ait, quod lex noua non euacuat obſeruantiam veteris legis, niſi quantum ad cæremonialia, quæ erant in figuram futuri. vndè ex hoc ipſo, quod cæremonialia præcepta ſunt impleta, perfectis his, quæ figurabantur, non ſunt vlteriùs obſeruāda: quia ſi obſeruarentur, adhuc ſignificaretur aliquid vt futurum, & nō impletum: ſicut etiam promiſsio futuri doni, locum iam non habet, promiſſione iam impleta, per doni exhibitionem: & per hunc modum cæremoniæ legis tolluntur, cum implentur.

VIII. Lex Ciuilis, & Canonica quomodo ſe habeāt inter ſe, & cur ſint neceſſariæ.

Mau. Tres leges à Deo datas intellexi ſatis ſe habere inter ſe hoc modo, vt naturalis ſit perfecta, lex vetus ſit perfectior, noua autem perfectiſſima. vel ſic, vt naturalis explicetur per veterem, & vetus perficiatur per nouam. at quia dicebas ab hominibus duas eſſe traditas leges, Ciuiles ſcilicet, & Canonicas: supereſt, vt quomodo etiam illæ ſeſe habeant ad inuicem, breuiter oſtendas.

Luc. Hoc agam. ſed quoniam opinabaris, legem ab homi-

hominibus traditam, nõ fuiſſe neceſſariam, quaſi ſufficeret lex data à Deo. In primis dicam cum D. Thom. 1. 2. q. 95. art. 1. in reſponſ. quòd homini naturaliter ineſt quædam aptitudo ad virtutem. ſed ipſa virtutis perfectio neceſſe eſt, quòd homini adueniat per aliquam diſciplinam: ſicut etiam videmus, quòd per aliquã induſtriam ſubuenitur homini in ſuis neceſſitatibus, putà in cibo, & veſtitu, quorum initia quædam habet à natura, ſcilicet rationem, & manus: non autem ipſum complementum, ſicut cætera animalia, quibus natura dedit ſufficienter tegumentum, & cibum. ad hanc autem diſciplinam non de facili inuenitur homo ſibi ſufficiẽs; quia perfectio virtutis præcipuè conſiſtit in retrahendo hominem ab indebitis delectationibus, ad quas pręcipuè homines ſunt proni, & maximè iuuenes, circa quos eſt efficacior diſciplina. & ideò oportet, quòd huiuſmodi diſciplinam, per quam ad virtutem perueniatur, homines ab alio ſortiantur. & quidem quantum ad illos iuuenes, qui ſunt proni ad actus virtutum ex bona diſpoſitione naturę, vel conſuetudine, vel magis diuino munere, ſufficit diſciplina paterna, quę eſt per monitiones. ſed quia inueniuntur quidam proterui, & ad vitia proni, qui verbis de facili moueri non poſſunt, neceſſarium fuit, quod per vim, vel metum cohiberentur à malo: vt ſaltem ſic malè facere deſiſtentes & alijs quietam vitam redderent, & ipſi tandem per huiuſmodi aſſuetudinem ad hoc perducerẽtur; quod voluntariè facerent, quæ priùs metu implebant, & ſic fierent virtuoſi. huiuſmodi autem diſciplina cogens metu pœnæ, eſt diſciplina legum. Vndè neceſſarium fuit ad pacem

Digitized by Google

hominũm, & virtutem, quod leges ponerentur: quia Philoſophus dicit in 1. Polit. ſicut homo, ſi ſit perfectus virtute, eſt optimum animalium; ſic, ſi ſit ſeparatus à lege & iuſtitia, eſt peſſimum omnium: quia homo habet arma rationis ad expellendas concupiſcentias, & ſæuitias, quæ non habent alia animalia.

Mau. Neceſſariæ ergò fuerunt leges humanæ, tàm Ciuiles, quàm Canonicæ.

Luc. Lex Ciuilis neceſſaria eſt ad explicationem, & executionem legis naturæ in ijs, quæ pertinent ad vſum rerum, ad conſeruationem humanæ ſocietatis, ad finem naturalem præſentis vitæ. & potiſſima virtus, ad quã conatur ius ciuile, eſt ciuilis amicitia, quæ legalis iuſtitia appellatur. non recedit in totum ius ciuile à iure naturali, vel gentium, neque per omnia ei ſeruit; ſed vel aliquid addit, vel detrahit, l. ius ciuile, ff. de iuſtit. & iur. pertinet ad res, vel ad perſonas, vel ad actiones, §. fin. Inſtit. de iur. nat. gent. & ciuil. & totum conſiſtit aut in acquirendo, aut in conſeruando, aut in minuendo. aut enim agitur quemadmodum quid cuiusq. fiat; aut quemadmodum quis rem ſuam, vel ius ſuum conſeruet; aut quomodo alienet, aut amittat. Lex autem Canonica eſt neceſſaria ad explicationem, & executionem legis diuinæ, in ijs, quæ pertinent ad rerum ſacrarum diſpoſitionem, ad conſeruationem Reipublicæ Chriſtianæ, ad finem ſupernaturalem futuræ vitæ, ad quem fidelium actiones dirigit. & potiſſima virtus, ad quam conatur ius Canonicum, eſt ipſa cæleſtis amicitia, quæ charitas appellatur. & ius Canonicũ non recedit in totum à lege Euangelica, & Apoſtolica; neque per omnia ei ſeruit,

quoad

Digitized by Google

quoad ea ſcilicet, quæ non ſunt de fide, & non concernunt materiam peccati: ſed vel aliquid addit, vel detrahit. neque enim lex diuina in totum tolli poteſt per humanam, ſed benè poteſt reſtringi, modificari, limitari, & diſtingui, ex adductis per Felin. in c. quæ in Eccleſiarum, nu. 19. de conſtit. Verſatur etiam ius Canonicum circa tria, videlicet circa perſonas, res, & iudicia: agitur enim iure Canonico de perſonis Eccleſiaſticis, & ſacra miniſtrantibus, de rebus ſacris, & Sacramentis miniſtrandis, & de iudicijs, ratione earundem rerum Eccleſiaſticarum, & ſpiritualium agẽdis.

Man. Hac noſtra ætate vtimur nè inſimul omni iure naturali, diuino, & humano?

IX. An inſimul hodie vtamur iure naturali, diuino, & humano?

Luc. Iure naturali vtimur ſine dubio; quia diuina lex naturæ præcepta manifeſtat: tum etiam quia lex, quæ ab homine proficiſcitur lex nõ eſſet, niſi præceptis naturæ conueniret, vndè Cic. lib. 2. de legib. ait, Nec verò iam aliam eſſe vllam legem puto nõ modo habendam, ſed nè appellandam quidem. vtimur iure Moſayco, & Prophetico expoſitiuo, vt diximus, iuris naturalis quoad mores; nam Moyſes, & Prophetæ docuerunt naturalia præcepta, vndè dicitur Matth. c. 7. Omnia quæcunque vultis, vt faciant vobis homines, & vos eadem facite illis, hæc eſt enim lex, & Prophetę. Præcepta Decalogi obſeruamus, &, ſublatis cæremonialibus iudicialia, quæ immutata non ſunt, amplectimur: Lex enim Moſayca, & Prophetica, in eo, in quo non reperitur immutata, poteſt allegari ad deciſionẽ cauſarum, Calderin. conſ. 30 tit. de teſtam. Marant. in ſuo Specul. par. 3. verſ. iudic. tel. aggred. at in ijs, quæ mutata eſt, remanet ius ſpeciale Iudæorum; inter quos

eo ceſſante, ſeruatur ius commune, vt per Calder. & Marant. in locis prællegatis. Legem autem Euangelicam, & Apoſtolicam firmiter tenemus, & obſeruamus, & confitemur redempti ſanguine agni, deteſtantes errores gentium, & Hebræorum, iuxta illud Ierem. c. 16. in fine. Ad te gentes venient ab extremis terræ, & dicent: verè mendacium poſſederunt Patres noſtri, vanitatem, quæ eis non profuit. & iuxta dictum Apoſtoli ad Epheſ. c. 2. Nunc autem in Chriſto Ieſu vos, qui aliquãdo eratis longè, facti eſtis propè in ſanguine Chriſti. & ita inuiolabilis eſt apud nos obſeruantia tàm legis naturalis, quàm diuinæ; adeò vt, ſi humana lege, vel Ciuili, vel Canonica aliquid contrarium præciperetur, nullatenus obſeruaremus: damnatum, irritumque, & prorſus inane huiuſmodi præceptum, remaneret: non enim poteſt, qui minoris eſt authoritatis, eum qui maioris eſt poteſtatis, ſuis addicere iudicijs; aut proprijs definitionibus ſubiugare, c. inferiori, 21. diſtin. Ideòq. cum Princeps iubet ea, quæ ſunt contraria Deo, non eſt ei obediendũ, c. non ſemper, 11. q. 3. Sed obedire magis oportet Deo, quàm hominibus, c. ſi Dominus, 11. q. 3. ſi homo carcerem, Deus gehennam minatur, C. qui reſiſtit, 11. q. 3.

Vtimur etiam iure ciuili, iure illo Romanorum, quod habuit initium à legibus Regum, quę, cum ob diſcordiam plebis, & nobilium, per plures annos in deſuetudinẽ abijſſent: tranſlata fuit à Gręcis lex duodecim tabularum, in ſcriptis redacta per decem viros, c. Moyſes, 7. diſtin. & ibi gloſ. in verb. decem viri, quorum nomina referuntur in c. 2. eadem 7. diſtinct. Id, quod melius enarratum eſt in l. 2. ff. de orig. iur.

vbi

vbi Accurſ.in verb.cõſtitui,miſcet quandam fabulam de ſtulto per Romanos miſſo ad diſputandum cũ Grçcis; quæ ſumenda eſt pro ioco, non pro hiſtoria. Hoc itaq. ius ciuile deductum, compoſitum,& perfectum fuit ex legibus,plebiſcitis,Senatuſconſultis, Prætorum edictis,& reſponſis Prudentum.& continetur in libris Digeſtorum, Codicis, Inſtitutionum,& Authenticorum: & eſt ius verè enucleatum, limatum, purgatum, optimèq. digeſtum, vt oſtenditur in Proœmio Digeſtorum. & de legibus Iuriſconſultorũ dicit And. de Iſern. in conſt. ſi dam. ſolu. fin. in princ., quòd factæ fuerunt cum tanta iuſtitia, & ratione, vt in eis iniuſtitia aliqua non poſſit inueniri; vt refert Marant. d. par.3.num.121. Quando autem accideret,vt leges ciuiles non poſſent ſeruari ſine peccato, neminem ligant, quouis foro ſiuè ſæculari, ſiuè Eccleſiaſtico, c. fin. de præſcript. Cum autem poſſunt ſeruari ſine peccato; tunc ſi concordant cum ſacris Canonibus omnes ligant, c.1. de oper. nou. nunciat. Sin autem contrariantur, tunc quælibet lex debet ſeruari in foro ſuo: Ciuilis in foro ſæculari, & Canonica in foro Eccleſiaſtico, l.leges ſacratiſſimæ, C. de legib. c.1. & ibi gloſ. & Doctores, C. de legibus.

Vtimur tandem iure Canonico, tribus voluminibus concluſo. & ſi caſu eueniret, vt ius Canonicum contrariaretur legi Euangelicæ in ijs, quæ pertinent ad fidem, & quæ concernunt peccatum, non eſſet obſeruandum, c. ex parte, de conſuet. nam quilibet ſiuè Papa, ſiuè Imperator, legem Euangelij ſeruare tenetur: quod ſi contrarium facerent, non dicerentur legem dare, ſed errare, c. ſunt quidam,cum pluribus

ſequentibus, 25. q. 1. In alijs verò, quæ non concernunt fidem, & materiam peccati, prout ſunt ea, quæ ſunt perfectionis, & conſilij, ſi ius Canonicum contrariatur eidem legi, illud eſt ſeruandum, c. in omni, vbi Doct. not. de teſt. Super dubijs autem fidei Papa poteſt ſpecialiter facere declarationem, & conſtitutionem, c. quoties, & c. hæc eſt fides, 24. q. 1. Leges ciuiles, quæ ab Imperatoribus latę ſunt ſuper rebus, perſonisve Eccleſiaſticis, valent quidem, ſed non tanquam ab Imperatore, ſed tanquam latæ ad petitionem Eccleſiæ, & tanquam à Papa approbatæ, gloſ. in c. quo iure, in verb. leges, diſtin. 8. & ibi Archid. nu. 18. Atque leges ciuiles, & conſtitutiones Imperatorum, in iure Canonico nullum locum obtinent: etiamſi ſint inſertæ in libro Decreti. Gratianus enim, qui in dicto libro plures leges iuris ciuilis inſeruit, non habuit auctoritatem eas auctorizandi tāquam ius Canonicum. Vndè remanent leges iuris ciuilis, provt anteà erant, & perindè habentur, ac ſi ibi non eſſent inſertæ: & nō ſeruantur vti Canones, ita dicit Abbas in c. 2. num. 9. de reſcript. At vbi ceſſat ius Canonicum, Cæſareæ leges poſſunt adiri, vt not. Doct. in c. 1. de no. oper. nunc. Diuerſa etenim eſt vna poteſtas ab altera, prout mox dicam, poſtquam de legibus ſatis dixiſſe exiſtimo. Tu verò quid ais?

Mau. Aperuiſti intellectum meū ad multa. multasq. dubitandi de legibus occaſiones ſuſtuliſti. id quod ſi præſtiteris de poteſtate, redibo domum hilaris, & valdè contentus.

X. De poteſtate, & quotuplex ſit.

Luc. Nè deficiam curabo. ait Imperator in authent. quomodo oporteat Epiſcopos, §. 1. maxima ſunt in om-

omnibus dona Dei à ſuperna collata clementia, Sacerdotum, & Imperium. Illud quidem miniſtrans diuinis: hoc autem humanis præſidens, ac diligentiã exhibens. vno,eodemq. principio vtraq. procedentia, humanam exornant vitam. & inquit Pontifex in c.ſolitæ, §. prætereà,de maior. & obedientia, Fecit Deus duo magna luminaria in firmamento cæli; luminare maius,vt præeſſet diei: & luminare minus,vt præeſſet nocti. vtrumq. magnum,ſed alterum maius. Ad firmamẽtum igitur cæli,hoc eſt vniuerſalis Eccleſiæ fecit Deus duo magna luminaria: ideſt duas inſtituit dignitates; quæ ſunt Pontificalis auctoritas, & Regalis poteſtas: ſed illa, quæ præeſt diebus, ideſt ſpiritualibus,maior eſt. quæ verò carnalibus,minor: vt quanta eſt inter Solem,& Lunam, tanta inter Pontifices,& Reges differentia cognoſcatur. Duo itaq. ſunt,quibus principaliter mundus regitur: authoritas ſacra Pontificum; & Regalis poteſtas; c. duo ſunt, diſtinct. 96. & Imperator habet priuilegia ſuæ poteſtatis, quæ adminiſtrandis legibus publicis diuinitùs conſequutus eſt: vt eius beneficijs non ingratus, contra diſpoſitionem cæleſtis ordinis nil vſurpet. ad Sacerdotes enim Deus voluit,quæ Eccleſiæ diſponenda ſunt,pertinere: non ad ſæculi poteſtates, quas ſi fideles ſunt, Eccleſiæ ſuæ Sacerdotibus voluit eſſe ſubiectas, c.ſi Imperator, eadem 96. diſtinct.

Anteà, quaſi media nocte,Sacerdotium cohærebat Imperio. Deus in monte Synai eodem tempore contulit Moyſi legem, & Sacerdotium, gloſ. in c. tranſlato, in verb. ſimul, de conſtit. & Gentilium etiam hæc erat conſuetudo, vt Rex eſſet Sacerdos, & Pontifex.

Ideòq. Romani Imperatores Pontifices dicebantur, vt refertur in c. Cleros, verſ. anteà autem, 21. diſtinct. ſed orto iam die, orto Sole iuſtitiæ, Sacerdotium longè præfulget, & duæ hæ poteſtates ita diſtinctæ ſunt; ita diſcreta sũt vtriusq. poteſtatis officia; vt quod vnius eſt proprium, altera non vſurpat: ſed ſibi ſuffragantur inuicem. quoniam idem mediator Dei, & hominum, homo Chriſtus Ieſus, ſic actibus proprijs, & dignitatibus diſtinctis, officia poteſtatis vtriusq. diſcreuit; propria volens medicinali humilitate hominum corda ſurſum efferri, non humana ſuperbia rurſus in inferno demergi: vt Chriſtiani Imperatores, pro æterna vita, Pontificibus indigerent; & Pontifices, pro curſu temporalium tantummodo rerum, Imperialibus legibus vterentur, quatenùs ſpiritalis actio à carnalibus diſtaret incurſibus, vt legitur in c. quoniam, diſt. 10. Ideòq. poſt Chriſtum, cum ad verum ventum eſt, vltrà ſibi nec Imperator iura Pontificatus arripuit: nec Pontifex nomen Imperatorium vſurpauit, c. cum ad verum, 96. diſtinct.

Mau. Vellem audire aliqua, præcipua tamen, de ſæculari poteſtate.

XI. De poteſtate ſæculari, & publica quã ſit neceſſaria & an penes vnum ſit vel plures.

Luc. Poteſtatis verbo plura ſignificantur; Imperium ſcilicet, in perſona Magiſtratuum: Patria poteſtas, in perſona liberorum: & dominium, in perſona ſerui, l. poteſtatis verbo, ff. de verb. ſignific. Docent Doctores, poteſtatem eſſe ius perſonæ in perſonam; & conſequenter in bona. eamq. diuidunt in publicam, & priuatam: Publicam appellant, quæ reſidet in Principe, & quæ per eum communicatur inferioribus Magiſtratibus. Priuatam verò, quam habet dominus in

ſeruum;

ſeruum; pater in filium; tutor in pupillum; & maritus in vxorem. Ea ratione appellant publicam Principis, & Iudicum poteſtatem, quia ex publico introducta fuit, & dicitur iuriſdictio, ideſt dictio, ſeù poteſtas iuris. & vt definit gloſ. in l. 1. in verb. poteſt, ff. de iuriſdict. omn. Iudic. Iuriſdictio eſt poteſtas de publico introducta cum neceſſitate iuriſdicendi, & æquitatis ſtatuendæ. qua neceſſitate ſtante rectè infert Bald. conſ. 365. num. 2. lib. 5. Principem non poſſe facere pactum, quod delinquens in ſuo territorio non puniatur. & qui ius dicere detrectaret; Principis, Iudicisvè nomine depoſito, aſpis tortuoſa propriè appellaretur; quæ calcat vnam aurem in terram, & alteram obturat cauda, nè audiat incantationem, gloſ. in c. ad Apoſtolicæ dignitatis, in verb. aſpidis, de ſent. & re iudic lib. 6. Hæc poteſtas ſuprema ſcilicet, & abſoluta, ſi eſt apud vnum conſtituitur Monarchia, ideſt, dominatus vnius. qui ſi malus eſt, tyrannidis nomen aſſumit. ſi eſt apud populum Democratia dicitur, ſeù ſtatus popularis: qui niſi bonus ſit, Oclocratia dicitur. ſi verò eſt apud ſolos optimates, Ariſtocratia appellatur: qui ſi poteſtate abutantur, naſcitur Oligarchia, D. Thom. 1. 2. q. 95. art. 4. verſ. 3. eſt, poſt Philoſophum in 3. Polit. cap. 10. tom. 5. ait, diſtingui leges ſecundùm diuerſa regimina Ciuitatum: quorum vnum eſt regnum, quando ſcilicet Ciuitas gubernatur ab vno. & ſecundùm hoc accipiuntur cóſtitutiones Principum. aliud verò regimen eſt Ariſtocratia, ideſt principatus optimorum, vel optimatum. & ſecundùm hoc ſumuntur reſponſa Prudentum, & Senatuſconſulta. Aliud regimen eſt Oligarchia, ideſt prin-

principatus paucorum, diuitum, & potentum, & ſecundùm hoc ſumitur ius Prætorium, quod etiam honorarium dicitur. Aliud autem regimen eſt populi, quod nominatur Democratia. & ſecundùm hoc ſumũtur plebiſcita. Aliud autem eſt tyrannicum, quod eſt omninò corruptum, vndè ex hoc non ſumitur aliqua lex. Eſt etiam aliquod regimen ex iſtis commixtum, quod eſt optimum. & ſecundùm hoc ſumitur lex, quam maiores natu ſimul cum plebibus ſanxerũt. Apud Romanos fuit hæc poteſtas primò penes Reges: deindè penes populum, qui poſteà illam tranſtulit in Imperatorem, l.2.ff. de orig. iur. l.1.ff. de conſt. Princ. Quiſquis ſit, qui habeat poteſtatem hanc abſolutam, eſt velut Deus in ſuo territorio, in ſuo dominio; exercet enim poteſtatem, quæ à Deo eſt. ſed quatenùs regendi munus ſibi à Deo commiſſum, neceſſariò, & rectè exequi tenetur, dicitur ſeruus Dei. quatenùs autem eius poteſtas nullo tempore, nullisq. circumſcripta eſt legibus, & omnes ei decet obedire; iure merito Dominus appellatur, ſic in auth. de Conſulibus, verſ. omnibus, Imperator, appellatur, lex animata, cui Deus ipſas leges ſubiecit. & in l. quas gratias, circa principium, C. de offic. Pręfect. Pręt. Africæ, dicitur ſeruus Dei, ibi, qui per me vltimum ſeruum ſuum. & in l. deprecatio, ff. ad l. Rod. de iactu, dicitur Dominus mundi. ibi Antoninus dixit Endemoni, ego mundi Dominus. Semper fuit, ſemperq. erit hæc poteſtas inter homines: ſed non eodem modo, & in eodem ſtatu. Mutantur Regna, & Imperia. non eſt aliquid perpetuum ſub Sole. Exoritur Sol, & occidit. frondeſcunt arbores, & arent. naſcuntur animalia,

malia,& pereunt; adolent homines,& ſeneſcunt. Neceſſe eſt igitur, vt quæ florent imperia, aliquando etiã defloreſcant. Tempus eſt cauſa rei cuiusq. corruptionis. vndè dicebat Martialis lib. 9. Epigram. 10.

Quid non longa dies? Quid non conſumitis anni?

Circa ſtatum humanum,nihil ſtabile eſt,auth. de non alien. aut permut. §.vt autem,collat. 2. nec corporum natura poteſt manere in eodem ſtatu: ſed modò creſcit, modò decreſcit, c. nè tales, de conſecrat. diſt. 5. gloſ. fin. in c. ad hoc, 89. diſt. Diuiduntur dominia mortuo patre. Mox vna pars in plures ſubdiuiditur. Mutantur viuendi mores, augetur dominantium ſæuitia, minuitur reuerentia ſubditorum, oriuntur diſſidia, petunt rebelles aliena auxilia. Hinc ſuccedunt incurſiones,depopulationes,tranſlationesq. dominiorum. Imperia,& Regna modò augmentum receperunt, modò diminutionem: ſecundùm quod eorum territoria modò extenſa ſunt, modò reſtricta. Hæc ſiquidem poteſtas ſiuè cohereat territorio, ſiuè ſit ſupra territorium, vt contendunt Doctores in l. Imperium, ff. de iuriſd. omn. Iud. in tantum ſe protendit, in quantum ſe extendit territorium. Latiſſima erat ditio, & poteſtas Romani Imperij, quæ vt dicitùr in §. hæc conſiderantes, in authent. vt omnes obed. iud. prouinc. Videbat aſcendentem Solem, & deſcendentem, & ex vtroq. latere. & ſic extendebatur ad quatuor mundi partes, Orientem,Occidentem,Meridiẽ, & Septentrionem. ſed tractu temporis reſtrictionem quam maximam paſſa fuit. Hinc exorti ſunt in Italia, & alijs Prouincijs plures Reges, plures Principes, qui hanc ſupremam poteſtatẽ conſequuti ſunt. & in eorũ

Re-

Regnis, & Principatibus neminem ſuperiorem recognoſcunt, niſi Deum. idemq. poſſunt in eorum territorio, quod Imperator in ſuo, Bart. Bald. & alij in l. 1. §. de qua re, ff. de poſtulando. & etiam tempore Romanorum exiſtebant aliqui populi liberi, Romano Imperio minimè ſubiecti, vt dicitur in l. non dubito ff. de captiu. & poſtlimin. reuerſ.

XII. Qui ſint actus poteſtatis ſęcularis, & qui reſpiciant publicam, & qui priuatã vtilitatem.

Mau. Huius poteſtatis ſunt nè plures actus?

Luc. Plures ſunt actus huius poteſtatis, & alij reſpiciunt publicam vtilitatem, alij verò priuatam. Reſpicientes publicam vtilitatẽ ſunt. Leges vniuerſales condere, l. non ambigitur, ff. de leg. l. 3. & vlt. C. eodem. Monetam cudere, l. 2. C. de falſ. monet. Vectigalia, & tributa pro publicis neceſſitatibus imponere, l. 1. & tot. tit. C. vectigal. noua inſtit. non poſſ. Bellum, pacemq. inire, §. 1. auth. de armis. Magiſtratus creare, l. 1. ff. ad l. Iul. Maieſt. & Tabelliones, c. cum P. Tabellio, & ibi Innoc. num 2. de fid. inſtrum. Dignitates cõferre, l. probatorias, C. de diuerſ. offic. lib. 12. Punire delinquentes, l. Imperium, ff. de iuriſdict. omn. iud. vel pœna mortis, l. edicto Prætoris, §. rei capitalis, ff. de bon. poſſ. vel mutilatione membrorum, auth. de collat. §. ad hoc prohibemus, ff. de offic. Proconſul. l. leuia, ff. de accuſat. vel deportationis, damnationisq. ad triremes, & ad perpetuos carceres, l. aut damnum, §. Præfecto planè Vrbis, & l. inter pœnas, ff. de interd. & releg. c. qualiter, & quando il 2. vbi Innocent. not. num. 6. extra de accuſat. vel pœna relegationis, exilij, & banni, gloſ. in l. nulli, C. de ſent. & interlocut. omn. Iud. §. relegati, Inſtit. quib. mod. ius patr. poteſt. ſoluitur vel pœna pecuniaria, & mulcta, l. fin. C. de mod.

mul-

Digitized by Google

multarum. & iſti, & alij actus ſi qui ſunt, propter publicam vtilitatem ſunt neceſſariò explendi, ea tamen neceſſitate, quæ prouenit ex iure, & actione, ſeù obligatione partium.

Man. Qui ſunt actus, qui reſpiciunt priuatam vtilitatem.

Luc. Actus reſpicientes priuatam vtilitatem, ſunt in dupliei differentia: alij fiunt ex ſola neceſſitate auctoritatis, & officij: alij verò ex neceſſitate iuris, & obligationis, & actionis partium. De primis afferri poſſunt plura exempla; ſed hæc ſunt potiora: Dare veniam ætatis, l. 2. C. de his qui ven. ætat. impetr. Legitimare illegitimos, authent. quib. mod. nat. effic. legitimi, §. fin. Supplere defectus facti, & iuris, l. omnium, C. de teſtam. Interponere decretum ſuper arrogationibus, l. 2. C. de adopt. Super emancipatione, l. iubemus, C. de emancipat. liber. Super alienatione rerum minorum, & aliorum, qui prohibiti ſunt alienare, l. 1. & l. minorum, C. de præd. minor. Tutores, & Curatores dare, l. Lucius Titius la 2. §. cum teſtamento, ff. de adminiſtr. tut. cum ſimil. Dare poſſeſſionem bonorũ ex ſecundo decreto, & ex alijs capitibus. Reſtituere ad famam, & ad honores, l. 1. §. de qua, ff. de poſtul. Reſtituere gratioſè aduerſus rem iudicatã, l. relegati, ff. de pœn. Reſtituere in integr. aduerſus actus præiudiciales, l. 1. & l. minor, ff. de min. l. 1. C. de in integ. reſtit. l. fin. C. ſi aduerſus vendit. Et iſti, & ſi qui ſunt alij ſimiles, reſpiciunt quidem priuatam vtilitatem: ſed non petuntur vigore obligationis, ſeù actionis, ſed expediũtur ſola auctoritate, & ſolo officio Iudicis nobili, non autẽ mercenario, deſeruiente actioni intentatæ:

De

De illis autem actibus, qui reſpiciunt priuatã vtilitatem,& qui proueniunt ex iure partium,& expediũtur officio Iudicis mercenario, non eſt opus quærere alia exempla: quia ſunt omnes actus, qui fiunt per Iudicem in contradictorio iudicio, & in cauſis, quibus partes petunt, quod ſibi iure debetur vigore actionis, & obligationis.

Mau. Iſtam poteſtatẽ cur non vnus exercet? & ſi conuenit vt plures illam exerceant,cur non eodem modo omnes exercent?

XIII. Magiſtratuũ conſtitutio quare fuerit neceſſaria.et quæ iuriſdictio ſit tributa Magiſtratibus inferioribus.

Luc. Habens hanc poteſtatem non poteſt. per ſe omnes eius actus explere: nequit enim vnus ſolus omnibus negotijs ſatisfacere,omnibusq. in locis intereſſe. ideò neceſſaria fuit conſtitutio Magiſtratuum, deputatio Iudicum, & delegatio, ſeù commiſſio cauſarum. Hinc, vt legitur Exod. c. 18. Ietro cognatus Moyſi, quando vidit eum ſedentem à mane vſque ad Veſperas ad iudicandum populum, eum monuit, dicens: Non bonam rem facis: ſtulto labore conſumeris & tu, & populus iſte, qui tecum eſt: vltrà vires tuas eſt negotium, ſolus illud non poteris ſuſtinere. eſto tu populo in his, quæ ad Deum pertinent: prouide autem de omni plebe viros potentes,& timentes Deum, in quibus ſit veritas,& qui oderint auaritiam, & conſtitue ex eis Tribunos,& Centuriones,& Quinquagenarios, & Decanos,qui iudicent populum omni tempore: quidquid autem maius fuerit, referant ad te,& ipſi minora tantummodo iudicent. leuiusq. ſit tibi, partito in alios onere. ſi hoc feceris, implebis imperium Dei, & præcepta eius poteris ſuſtentare: & omnis hic populus reuertetur ad loca ſua cũ pace. quibus auditis

auditis Moyſes fecit omnia, quæ ille ſuggeſſerat. & electis viris ſtrenuis de cuncto Iſrael, conſtituit eos Principes populi, Tribunos, & Centuriones,& Quinquagenarios,& Decanos, qui iudicabant plebem omni tempore. quidquid autem grauius erat,referebant ad eum, faciliora tantummodo iudicantes. Hinc eſt etiam, quòd inuenta ex iure gentium poteſtate, & iuriſdictione, ius ciuile neceſſitate cognita, plures ſpecies iuriſdictionis proprijs nominibus diſtinxit, Bald. in l.ex hoc iure, num. 12.verſ. opponitur ſecundo, ff. de iuſt. & iur. ita tamen, vt vnus ſit Princeps habens omnimodam iuriſdictionem: plures autem ſint Magiſtratus, quibus iuriſdictionis ſpecies communicentur; non tamen eodem modo, ſed plus vni, & minus alteri, Alex. in l. 1. nu. 3. ff.de offic. eius, cui mand. eſt iuriſdictio.

Cuius rei eandem ferè Ictri rationem reddit Imperator in l. præcipimus, C.de appellat. dicens: Nolumus vlterius audientiam noſtram expectari, ne noſtris occupationibus, quibus pro vtilitate mundi à ſingulorum nonnunquam negotijs auocamur,aliena defraudari commoda videantur. Eandem rationem amplexus eſt Pontifex in c. mandata, de præſumptionibus, dicens: Mandata cæleſtia efficacius gerimus,ſi noſtra cum fratribus onera partiamur. ſic videmus in naui vnum gubernatorem velut Principem, plures autem miniſtros, diſtinctis officijs, incumbentes. ſic in corpore vnum eſt caput,& plura membra: quæ tamen omnia non habent eundem actum. ita ferè ſe habent Princeps, & Magiſtratus, & Iudices, ſicut arbor, & rami, quorum alij maiores ſunt, & alij minores:

Digitized by Google

res: ſed robur vnum tenaci radice fundatum eſt, c. loquitur, 24. q. 1.

Habent omnes poteſtatem à Principe; Princeps creat dignitates, c. 1. quis dicatur Dux, Comes, & Marchio, in vſibus feudorum. & ſicut omnes dignitates, & poteſtates à Principe fluunt, ita & ad eum refluunt, ſicut flumina ad mare. Princeps conſtituit dignitates; Princeps eas ſupprimit. Princeps concedit poteſtatẽ; Princeps eam adimit. Princeps cauſas cognoſcendas demandat; Princeps ſententias Magiſtratuum, & Iudicum reformat, grauamina reponit: quando ſcilicet aditus eſt, vel per appellationes, nullitates, vel querelas. Qui quocunque tempore incipiat cognoſcere de aliqua re, cæteris omnibus impoſitum eſt ſilentium, vt not. Doct. in c. cum M. Ferrarien. de conſtit. Abb. conſ. 6. nu. 2. par. 2. Non conuenit vt plures ſint Principes, ſed conuenit vt plures ſint miniſtri vnius Principis. Sol vnus; plures radij, d. c. loquitur, 24. diſt. In apibus princeps vnus eſt. grues ordine literario vnam ſequuntur. Roma in ſui initio duos Reges ſimul habere non valuit: ſed interemptus eſt Remus, Romulo regnante. in Rebecæ vtero Eſau, & Iacob bella geſſerunt, c. in apibus, 7. quæſt. 1.

Mau. Quam poteſtatem ſibi Princeps reſeruauit?

XIV. De iuriſdictione in genere, & de Imperio mero, & mixto, & ſimplici iuriſdictione

Luc. Vt aliquo modo intelligas quam poteſtatẽ Princeps ſibi reſeruauerit, & quam Magiſtratibus attribuerit, & quænam ſint cauſæ, quarum cognitio alteri tàm per Principem, quàm per Magiſtratus poſſint demandari: nota, quòd iuriſdictio tanquam ſumpta in genere cõtinet ſub ſe imperium, & iuriſdictionem ſimplicem. Imperium ſubdiuiditur in merum, & mixtum.

mixtum. Merum imperium dicitur illa iuriſdictio, quæ exercetur ad publicam vtilitatem: & dicitur merum imperium, quia ex ſolo imperio, ex ſola auctoritate, ex ſolo officio procedit. Dicunt Doctor. in l. 1. & in l. imperium, ff. de iuriſd. omni iud. quòd ſex ſunt gradus meri imperij, & hoc etiam figuratur in arbore iuriſdictionis, videlicet, Maximum, Maius, Magnum, Paruum, Minus, Minimum; &, exemplificando, dicunt maximi imperij eſſe omnia, quæ ſunt reſeruata Principi, prout eſt legem vniuerſalem condere, monetam cudere, & ſimilia. & Bald. in d. l. imperium, n. 4. enumerat ſexdecim, quæ ſunt de reſeruatis Principi, & quæ ſucceſſiuè ſunt de hoc gradu maximi imperij meri: Maioris autem imperij dicunt eſſe, punire ſontes pœna mortis: Magni verò, punire amiſſione ciuitatis, ſeù libertatis, prout eſt deportatio, damnatio ad triremes, & ad perpetuos carceres: Parui, imponere pœnā relegationis banni, ſeù exilij: Minoris, affligere corpus fuſte, vel tortura, mulctare, ſeù punire pœna pecuniaria.

Mau. Quod autem eſt mixtum imperium?

Luc. Mixtum imperium dicitur illa iuriſdictio, quæ procedit ex ſola auctoritate, & officio: ſed reſpicit priuatam vtilitatem, nō autem publicam. & pariter Doctores ponunt ſex gradus mixti imperij; maximum, maius, magnum, paruum, minus, & minimum. In primo gradu ponunt, dare veniam ætatis, legitimare, diſpenſare, & ſimilia: In ſecundo, cognoſcere de ſupplicatione aduerſus ſententiam latam ab eo, à quo nō poteſt appellari: In tertio cognoſcere cauſas requirētes plenam cognitionem, & coercitionem realem, vel

L per-

perſonalem,vt eſt mittere in poſſeſſionem ex ſecundo decreto, reſtituere in integrum, expellere aliquem de poſſeſſione re ipſa, & ſimilia: In quarto, cognoſcere cauſas,quæ licèt requirant plenam cognitionem, non tamen habent coercitionem realem, & perſonalem, provt eſt dare bonorum poſſeſſionem,quę tribuit ius, pronunciare aliquem mittendum in poſſeſſionem, ex ſecundo decreto, interponere auctoritatem in alienationibus, & ſimilibus: In quinto, cognoſcere de cauſis, quæ requirunt ſummariam tantùm cognitionem, provt eſt mittere in poſſeſſionem ex Carboniano edicto,videlicet ventrem prægnantem, & ſimilia: In ſexto & vltimo, cognoſcere de cauſis, quæ expediuntur ſine cauſæ cognitione,provt eſt interponere decretũ manumiſſioni, mancipationi, & ſimilibus.

Man. Supereſt, vt aliquid dicas de iuriſdictione.

Luc. Iuriſdictio ſimplex, eſt quæ priuatam reſpicit vtilitatem, & procedit ex iure partium, actionis ſcilicet,cuius pariter ſex gradus Doct. conſtituunt. & eſt maxima, maior, magna, parua, minor, & minima. Maximæ iuriſdictionis dicunt eſſe cognoſcere de cauſis ſtatus,libertatis ſcilicet, nobilitatis, famæ, & ſimilium, quæ ſunt maximi præiudicij: Maioris autem iuriſdictionis eſſe dicunt,quando ex cauſa deſcendente ex delicto, quis non poteſt ſoluere pecuniam; tunc enim luere debet in corpore.& ſic hoc ſtatuere,vt quis luat in corpore,qui non habet in ære, eſt huius ſecundi gradus ſimplicis iuriſdictionis: In tertio gradu magnę ſcilicet iuriſdictionis ponunt cognitionem cauſarum ciuilium valoris vltrà 300. aureos; in alijs verò tribus gradibus, paruæ ſcilicet, minoris, & minimæ iuriſdi-

iuriſdictionis ponunt cognitiones cauſarum à 300. aureis, & ſic quæ ſunt parui, minoris,& minimi valoris; id quod à iure non eſt determinatum, ſed reſidet in arbitrio Iudicis. Quæ omnia pleniùs videbis in arbore iuriſdictionis, & in eius declaratione, & apud Interpretes in d.l. 1. & l. imperium,ff. de iuriſd. omn. iud. vbi etiam tradunt quæ cauſæ poſſint delegari, & quæ non. Quam rem, vt vno verbo expediam, dico quòd Princeps poteſt delegare omnes cauſas tàm meri,quàm mixti imperij,& ſimplicis iuriſdictionis:Magiſtratus verò inferiores eas cauſas, quæ cum temperamento,& mitigatione rigoris iuris,& ſic non ſecundum ius, ſed quaſi præter ius ſunt expediendæ, non poſſunt delegare; quia in eis videtur electa induſtria perſonæ. ex cauſa tamen infirmitatis,& abſentiæ,poſſunt delegare, ſed cauſas ſimplicis iuriſdictonis, quæ nonniſi de iure ſunt terminandæ,poſſunt delegare;ſed hæc tetigiſſe ſufficiat.

Mau. Vis ne aliquid dicere de Magiſtratuum poteſtate?

Luc. Secundùm gloſſam in l. 1. in verb. tribuuntur, ff. de offic. eius, cui mand. eſt iuriſd. quatuor ſunt gradus Magiſtratus,videlicet Illuſtres,ſpectabiles,clariſſimi, & ſimplices Magiſtratus. ſed ſecundùm gloſſam in Auth. vt ab Illuſtribus,in verb. poſt magnificẽtiſsimos. ſunt quinque, videlicet, ſuper Illuſtres, Illuſtres,ſpectabiles,clariſsimi,& minimi,qui nec habent nomen. & differentia cõſiſtit in hoc,quòd ſi Princeps, provt eſt Papa, Imperator, & Rex, debeat connumerari inter dignitates, ſeù Magiſtratus, erunt quinque gradus. & in primo erit idem Princeps, ſecundùm

XV. De quatuor gradibus Magiſtratuum.

prædictam gloſſam ſecundò allegatam. Si verò non debet connumerari Princeps tanquam ſupra dignitatem, & Magiſtratum, & ſupra legem, tunc erunt quatuor. & qui enumerentur ſingulo gradu videbis per Doctor. in d. l. 1. qui etiam ponunt, quando dicatur iuriſdictio ordinaria, & delegata, prout etiam docent Canoniſtæ in tit. de off. ord. & de off. deleg. Magiſtratus autem noſtri temporis non ſunt omninò ſimiles; nam quiſque Princeps hodie deputat varios Officiales, quibus communicat eam facultatem, quam vult. & aliquibus maiorem, aliquibus verò minorem, prout exprimitur in eorum patentibus, ſeù literis facultatum. & varijs nominibus appellantur, videlicet Præſides, Gubernatores, Rectores, Prætores, & alijs ſimilibus: & quia non abdicat Princeps à ſe iuriſdictionem, ſed illam communicat prout Sol radijs communicat lucem, ideò Princeps concurrit cum omni ordinario in poteſtate, & iuriſdictione.

Mau. Hæc ſufficiant de poteſtate publica. ſequitur dicendum de priuata.

XVI. Superior quomodo ſe gerere debeat cum inferiore, & inferior cũ Superiore.

Luc. Ordo naturalis eſt, vt inter homines alij maiores ſint, alij minores; ſicut in cælis ſunt Angeli, & ſunt Archangeli, qui non ſunt æquales, ſed in poteſtate differt alter ab altero, c. ad hoc. 89. diſt. vt autem minores maioribus ſeruiant, naturalis eſt ordo, c. ordo 33. quæſt. 5. ita tamen, vt dum minores reuerentiam maioribus exhibent: maiores etiam minoribus dilectionem impendant, d. c. ad hoc, in princ. 89. diſt. aliàs enim quiſque poſſet conqueri de ſuo maiore; & dicere vna cum Domitio illo Oratore, Cur ego habeam te vt Principem, cum tu me non habeas, vt

Sena-

Senatorem? c. eſto ſubiectus 95.diſt. Non alia ratione inſtituta eſt inter homines maioritas, niſi ad magis conſeruandam concordiam; ne aliàs vnuſquiſque ad libitum trahens, humanæ ſocietatis nexum diſrumperet. & ne, maioritas, & poteſtas tendat ad noxam, quicunque alijs præeſt, ſubiectis potiùs conſulere debet, quàm dominari. atque ità curare, vt erga eos plus agat beneuolentia, quàm ſeueritas. plus cohortatio, quàm comminatio. plus charitas, quàm poteſtas, c. licet, il ſecondo, 45. diſt.

Mau. Quæ ſunt exempla priuatæ poteſtatis?

Luc. Priuatæ poteſtatis quatuor ſunt exempla potiora; videlicet, Poteſtas domini in ſeruos; patris in filiibs; tutoris in pupillos; & mariti in vxorem. XVII. De poteſtate Domini in ſeruum.

Mau. Quid de primo exemplo dices?

Luc. Dominica poteſtas in ſeruum de iure gentium rigoroſa erat, vitæ, neciſque, §.2. Inſtit. de his, qui ſunt ſui, vel alien. iur. ea nempe ratione, quia hoſtilis animus durare videbatur. Capti in bello ſerui efficiuntur à ſeruando dicti, eò quòd Imperatores captiuos vendere iubent, & per hoc ſeruare, nec occidere ſolent. aliàs etiam mancipia dicuntur, quod manu caperentur ab hoſtibus. ſed hæc dura, & immoderata poteſtas reducta fuit ad terminos humanitatis, ad moderatam, ſcilicet, ſerui emendationem, l. vnica, C. de emend. ſeru. & ad bonorum acquiſitionem, vt quicquid per ſeruum acquiritur, domino acquiratur, l. acquiritur, ff. de acquir. rer. domin. adeò vt propter intolerabilem ſæuitiam cogitur dominus ſeruum vendere, & precium recipere, l. 1. & 2. ff. de his qui ſunt ſui, vel alien. iur.

Sed hæc iura captiuitatis locum non habent inter Chriſtianos, ex conſuetudine diù obſeruata: ita vt capti in bello nec vendantur, nec ſerui habeantur: Bart. in l. hoſtes, in fin. ff. de captiu. & poſtliminio reuerſis, & ſanè non conueniret, vt inter filios à ſeruitute, gratia Dei, redemptos, eſſent, qui fratres ſuos ſeruos retinerent, c. cum redemptor 12. q. 2.

XVIII. De poteſtate Patris in filium. *Mau.* Eſt nè talis poteſtas parentum in filios?

Luc. Patria poteſtas etiam in filios olim erat abſoluta, vitæ necisque, l. fin. C. de patr. poteſt. ſed quia paterna poteſtas in ſola pietate conſiſtere debet, non in atrocitate, l. Diuus Adrianus, ff. ad l. Pomp. de parricid. ideò iura eam coarctarunt, vt non occidere poſſit pater filium, ſed eum accuſare ad Iudicem, l. inauditum, ff. ad l. Corneliam, de ſicar. & parentibus, qui filios occiderunt, grauiſsimas, horribilesq. pœnas ſtatuerunt, vt legitur in l. vn. C. de his, qui paren. vel fil. occid. excepto caſu, ſi pater filiam in adulterio apprehenſam occideret, vel in ſua, vel generi ſui domo. quia tunc iura non puniunt, ſecùs in aliena, l. quod ait lex, ff. ad l. Iul. de adult. prout etiam prohibent, ne parentes quouis titulo proprios filios diſtrahant; excepto caſu extremæ paupertatis: ita tamen, non vt ſeruus fiat, ſed emptor obtinendi eius ſeruitij facultatem habeat, l. 1. & 2. C. de patr. qui fil. diſtrax. ita vt hodie patria poteſtas reſtricta ſit ad decentem filiorum emendationem, & correctionem, l. vnic. C. de emend. propinq. & ad obſeruantiam, & obſequium & venerationem, quam liberi parentibus debent, l. 4. C. de patr. poteſt. & etiam ad acquiſitionem bonorum, quæ adijciuntur per filium, §. 1. Inſtit. per quas perſon.

ſon. nob. acquir. l. 2. ff. de his, qui ſunt ſui, vel alien. iur. in tantum, vt ſi filius non poteſt ſtare cum patre propter eius ſæuitiam, poteſt patrem cogere, vt eum emancipet, Iaſ. in l. filijs, in fin. C. de inoff. teſt. atque nec pater poteſt impedire liberum filij arbitrium in ducenda, vel non, vxore: & in ſuſcipiendo, vel non, habitu religioſo, l. nec filium, C. de nupt. ſac. Conc. Trid. anathemati ſubijcit parentes, qui filios inuitos cogunt ad ingrediendum monaſterium, ſeſſ. 25. c. 18. de regul. & ſi qui fortè filios, filiasve cogunt vel ad matrimonium, vel ad Religionem, triſtes ſentiunt euētus. coactiones enim difficiles ſolēt exitus frequēter habere, c. requiſiuit, de ſponſal. & vt ex ſententia Ariſt. ait Bald. in l. neque ab initio, C. de nuptijs, omne neceſſarium eſt triſte, quia fit cum anguſtia animi, & malus indè ſequitur exitus.

Man. De tertio exemplo multa nè dicturus es?

Luc. Quoad tertium hoc tantùm dicam; naturali, ſcilicet, rationi conuenire, vt is, qui non eſt perfectæ ætatis, alterius tutela regatur, §. fin. Inſtit. de Attil. tutor, & ideò iure Ciuili introductam eſſe tutelam, quæ dicitur poteſtas, ſeù authoritas in capite libero, eius, ſcilicet, qui nec eſt in domini, neq. in patris poteſtate, & qui propter ætatem ſe defendere nequit, §. 1. Inſtit. de tutel. & conſiſtit in vita rectè, & commodè inſtituenda; & in rerum, ſeù patrimonij adminiſtratione, l. cum plures, §. fin. ff. de adminiſtr. tut. XIX. De poteſtate Tutoris in pupillum.

Man. Hoc ſufficit. Cupio audire quæ dicturus es de quarto exemplo, ſcilicet, de maritali poteſtate.

Luc. Maritalis poteſtas, quam maritus habet in vxorem, eſt à Deo, qui poſt tranſgreſſionem dixit mulieri, XX. De poteſtate Mariti in vxorem.

lieri, multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos; & ſub viri poteſtate eris, & ipſe dominabitur tui, Geneſ. c. 3. & quia Adam deceptus eſt per Euam, non autem Eua per Adam, iuſtum fuit, vt eum gubernatorem aſſumeret; ne iterum fœminea facilitate laberetur, c. Adam per Euam 33. q. 5. At quoniam Deus mulierem fecit non ex capite hominis, ne domina videretur; neque ex pede, ne ancilla reputaretur: ſed ex latere, vt collateralis, & ſocia haberetur, Hoſt. in ſumma, tit. de matrim. Adam recognouit illam in ſociam, & dixit, hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea, hæc vocabitur Virago, quoniam de viro ſumpta eſt. Quamobrem relinquet homo patrem, & matrem ſuam, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna, Geneſ. c. 2. Ideò hæc maritalis poteſtas conſiſtit in illo obſequio, & in illa ſeruitute, quam debet præſtare minor maiori. non enim iuſtitiæ conuenit, vt maritus, qui eſt maior, ſeruiat vxori, quæ eſt minor, c. eſt ordo naturalis 33. q. 5. Immò cum ſint duo in carne vna, mutua debet eſſe ſeruitus, mutuum obſequium, mutuus amor, mutua fides, mutua coniunctio animorum, & cordium. in cuius rei ſignum datur à ſponſo ſponſæ in primis nuptijs anulus: isq. inſeritur in quarto digito, ea ratione, quia, vt fertur, in eo vena quædam ſanguinis peruenit vſque ad cor, c. fœminæ, 30. quæſt. 5.

Hoc in primis ad Mariti poteſtatem pertinet, vt maritus virtute vincat, & exemplo regat vxorem, c. indignantur 32. q. 6. vtq. non exigat ab vxore, quod ipſe non vult reddere vxori, c. non mœchaberis, 32. quæſt. 6. Et, qualem vult vxorem inuenire, ità agat, vt

vt eum vxor talem inueniat, c. ſi ducturi 32. q. 6. & hoc ſibi animo proponat maritus, ſola liberorū cauſa, in matrimonio conceſſa eſſe opera: ſed voluptates, quæ de meretricum amplexibus capiuntur, damnatas eſſe in vxore, c. liberorum 32. q. 4. Sciatq. nihil amplius licere marito, quàm liceat vxori; vtriuſque enim ſeruitus pari ratione cenſetur, c. apud nos, eadem 32. q. 5.

Non licet vxori à marito recedere ſine cauſa; & ſi eſt peruerſus, eum patienter ferre debet, c. cum caput 33. quæſt. 5. nec debet vxor propter infortunium mariti mutare affectum, l. 1. c. de repud. ſed fieri debet particeps infortunij mariti, l. ſi cum dotem, §. ſi maritus, ff. ſolut. matrim.

Sic etiam prohibitum eſt marito ſub pœna excommunicationis & amiſſionis dignitatis, citra culpam fornicationis, vxorem ſuam quacunque occaſione dimittere. ideòq. maritus habens vxorem ſterilem, deformem, cœcam, ſurdam, claudam, confectam languoribus & doloribus, illam omninò debet pro fide & ſocietate ſuſtinere, c. ſi vxorem 32. q. 5.

Hæc ſunt, quæ maritus amare debet in vxore, & quæ inter coniuges amorem conſeruant, pudor, probitas, fides, mores. qui verò matrimonia contrahunt ſola commoti pulchritudine, ſola ducti amplitudine dotis, vel patrimonij affluentia, illi mutant affectum, deficiunt in amore, dicit Iuuenal. Sat. 6.

Si verum excutias, facies, non vxor amatur.
Tres rugæ ſubeant, & ſe cutis arida laxet,
Fiant obſcuri dentes, oculiq. minores.
Collige ſarcinulas dicit libertus, & exi,

Iam

Iam grauis es nobis.

Nubendum eſſe pari omnes docuerunt: & inter æquales ſemper conſeruatur amor, & amicitia.

Illi autem, qui vel cupiditate, vel ambitione allecti, volunt habere vxorem potentiorem, & ditiorem, poſt paucos dies non vxorem, ſed dominam agnoſcere debent: non affinibus placere, ſed Dominis coguntur inſeruire. Deianira apud Ouid. ad ſuum ſexum, tranſtulit prouerbiũ nubendũ eſſe pari dicens epiſt. 9.

Quam malè inæquales veniunt ad aratra iuuenci:
Tam premitur magno coniuge nupta minor.
Non honor eſt, ſed onus, ſpecies læſura ferentes,
Si qua voles aptè nubere, nube pari.

Et Plautus in Aſinaria, quæ, ex inæqualitate cõiugum, damna naſcantur, breuiter oſtendit dicens.

Hæc, ſunt atque alia multa in magnis dotibus,
Incommoditates, ſumptusq. intolerabiles,
Nam quæ indotata eſt, ea eſt in poteſtate viri
Dotatæ mactant & malo & damno viros.

Non expedit marito erga vxorem malè ſe gerere, quia nil peius eſt irata muliere, iuxta illud Euripidis carmen.

Furore multo ſæuit iratum mare
Proniq. fluuij, & ignis acris impetus,
Inopia acerba, acerba alia quamplurima,
Sed nil ita acerbum, & noxium, vt mulier mala.

Hac ratione fertur antiquitus, quendam Laconem dixiſſe, quod vxorem duxerat perpuſillam; quia ex malis conuenit eligere, quod minimum eſt. Quiſque igitur ſtudere debet, ne malam ducat vxorem: vel ſi bonã duxerit, ne malã efficiat; quia, vt dixit Heſiodus.

Sors

Sors potior muliere proba non obtigit vnquam
Vlla viro, contrà q. mala, nil tetrius vſquam eſt.

Non eſt tanta hæc maritalis poteſtas, quantam fortè quidam præſumunt habere. non capit niſi mutuas operas, & mutua coniugum obſequia: ad vitam autem non ſe extendit. Hinc lex non permittit marito vxorem etiam in adulterio deprehenſam interficere; ſed quia difficillimum eſt, iuſtum dolorem temperare; ſi maritus adulteram tactus doloris impetu interfecerit, mitiùs eum punit, l. ſi adulterium, §. Imperatores, ff. ad l. Iul. de adulter. & quando vnus ex coniugibus ſæuit in alium, iure medio ſeparantur. vnde ait Imperator in l. conſenſu, C. de repud. ſicut ſine iuſta cauſa diſſolui matrimonia iuſto limite prohibemus: ita aduerſa neceſſitate preſſum, vel preſſam, quamuis infauſto, attamen neceſſario auxilio cupimus liberari. Lex Moſayca ob duritiam cordis Iudæorum permittebat repudium, dicitur Deut. c. 24. Si acceperit homo vxorem, & habuerit eam, & non inuenerit gratiam ante oculos eius, propter aliquam fœditatem, ſcribet libellum repudij, & dabit in manu illius, & dimittet eam de domo ſua: ſed ius Ciuile non permittebat diuortium, & repudium, niſi ex legitimis cauſis. & quamuis legitimæ cauſæ plures ſint ſecundùm ius Digeſtorum, l. 2. & l. nullum diuortium, ff. de diuort. & repud., & ſecundùm Ius Codicis ſint paucæ, d. l. conſenſu, C. de repud. tamen ſecundùm ius Authenticorum pauciores ſunt, §. quia verò plurimas, in auth. vt lic. matri, vel auiæ. ſed iure Euangelico prohibitum eſt repudium, ſeù diuortium. cuius loco permittitur ſola ſeparatio thori, ſic dixit Chri-

Chriſtus in Euangelio. Dictum eſt autem quicunque dimiſerit vxorem ſuam, det ei libellum repudij: Ego autem vobis dico, quicunque dimiſerit vxorem ſuã, excepta fornicationis cauſa, facit eam mœchari: & qui dimiſſam duxerit, mœchatur, Matth. c. 5. & in c. 19. ita legitur, Acceſſerunt Phariſæi ad Dominum tentantes eum, & dicentes, ſi licet homini dimittere vxorem ſuam quacunque ex cauſa. Qui reſpondens ait eis: Non legiſtis, quia qui fecit hominem ab initio, maſculum, & fœminam fecit eos; & dixit propter hanc dimittet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna? dicunt illi, Quid ergo Moyſes mandauit dare libellum repudij, & dimittere? ait illis; quoniam Moyſes ad duritiam cordis veſtri permiſit vobis dimittere vxores veſtras; ab initio autem non fuit ſic, & idem legitur Marc. c. 10. & ius Canonicum vltra caſum fornicationis, permittit thori ſeparationem, propter nimiam ſæuitiam, in caſu, ſcilicet, quo non poſſit prouideri per ſufficientem cautionem, quod illi non debeat aliquod malum inferri; c. ex tranſmiſſa, & c. literas, in fin. de reſt. ſpol.

Mau. Quæ dixiſti de poteſtate maritali, ſi homines benè intelligerent, profectò non audirentur quotidiè tot iurgia inter coniuges.

Luc. Inter eos, qui hæc non ignorant, pax eſt, & tranquillitas. at quoniã hodie dictum eſt ſatis de poteſtate ſeculari, reliqua de Eccleſiaſtica abſoluam in ſequenti.

Mau. Expedit ne tu dicendo, & ego audiendo nimis vna die grauaremur.

QVIN-

QVINTVS CONGRESSVS.

MAVRVS. LVCIVS.

Mau. De Eccleſiaſtica poteſtate quæ dicere conſtatuiſti pro mea vtilitate in his ſtudiorum meorum initijs?

Luc. Tu verò pro quali quali tua intelligentia quæ ſcire cupis de hac poteſtate?

Mau. Acceſſi, vt doceat, non vt diſputem: docere igitur tuum eſt.

Luc. Ampliſsima materia eſt hæc: conuenit ergò, vt aliqua præcipua, & iucunda dicamus, abſtinentes ab ijs, quæ difficiliora ſunt, & quæ, ſine diſputatione, tangi non poſſunt.

Mau. Attentus ſum.

Luc. Poteſtas Eccleſiaſtica non prouenit ex publico, ſicut ſæcularis, ſed à Chriſto, Bald. in l. Imperium, nu.4. ff. de iuriſd. omn. Iud. Chriſtus antè paſsionem promiſit Petro hanc poteſtatem dicens: Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, & tibi dabo claues regni cælorum. poſt paſsionem autem eidem eam tradidit, & dixit, Paſce oues meas, c. in nouo teſtamento, & ibi gloſ. in verb. Tu es Petrus, 21. diſtinct. hanc poteſtatem conceſsit Chriſtus Petro, qui timuit vocem Ancillæ, & negauit ſe ipſum, & Magiſtrum; quia monere voluit, vt qui paſtor ſuæ Eccleſiæ futurus erat, diſceret ex culpa propria qualiter alijs deberet miſereri: & ex propria infirmitate cognoſceret qualiter toleranda eſſet aliorum infirmitas,

I. De Eccleſiaſtica poteſtate, & qualiter ſit exercenda.

Digitized by Google

mitas, c. conſiderandum, 50. diſtinctione.

Mau. Exercenda eſt ergò hæc poteſtas ſola miſericordia, abſque rigore?

Luc. Samaritanus, vt legitur Lucæ cap. 10. duxit vulneratum in ſtabulo, & pro eius medela adhibuit vinũ, & oleum, vt ſcilicet per vinum mundarentur putrida, & per oleum fouerentur ſananda. quo exemplo docentur illi, qui hanc poteſtatem aſſequuntur, vt miſceant lenitatem cum quadam ſeueritate: ita ſcilicet, vt ex vtraq. fiat temperamentum, ne ſcilicet ſubditi multa aſperitate exulcerentur, neque ſoluantur nimia benignitate. ſi in arca Tabernaculi erat virga, & mãna, conuenit vt in Eccleſia Dei ſit virga diſtrictionis, & manna dulcedinis: ſit amor nõ emolliens, ſit rigor non exaſperans, ſit zelus non immoderatè ſæuiens, ſit pietas non pluſquam expediat parcens, d. c. conſiderandum, 50. diſt. dicebat Apoſt. ad Corinth. 1. c. 9. Factus ſum infirmus infirmis, vt infirmos lucrifacerem. vndè quiſque intelligere poteſt, melius eſſe cum humilitate, & manſuetudine eruere peccantes ab erroris laqueo, quàm eos, rigore indiſcreto, impellere in foueam perditionis, c. accedere, 45. diſt.

Mau. Nonnè ergò ſunt acriter reprehendendi peccantes?

Luc. Iuſta quidẽ indignatio eſt contra peccantes: ſed vera iuſtitia compaſſionẽ habet; falſa verò, dedignationem. & aliud eſt quod agitur typo ſuperbiæ, aliud verò quod zelo diſciplinæ. & propterea valdè damnandi ſunt illi, qui de falſa iuſtitia ſuperbire ſolent; qui cæteros deſpiciunt, qui alienis infirmitatibus, nulla prorſus miſericordia, condeſcendunt. qui cum non

credant

credant ſe peccatores, eo deteriùs peccatores fiunt, c. vera iuſtitia. 45. diſtinct. Verba hæc, quę ſolent verſari in ore hypocritarum, recedite, abite, nolite nos tangere, non illuminant cęcum, non ſanant ægrotũ; occidunt profectò, & in diſperationem mittunt miſerum periclitantem. Tandem ita ſe gerere debent habentes hanc poteſtatem, ne ſubditi iuſtè doleant eorũ conditionem. & ſi qui fortè ſunt, qui hanc poteſtatem ęgrè ferant, illi cenſendi ſint & excuſandi, tanquam phrenetici, & lethargici, qui nolunt ligari, nolũt excitari. ſed perſeuerat diligentia charitatis phreneticum caſtigare, lethargicum ſtimulare, ambos amare. ambo offenduntur, ſed ambo diliguntur. ambo moleſtati, quandiù ægri ſunt, indignantur: ſed ambo ſanati gratulantur, c. quod faciet. 23. q. 4.

Mau. Qui igitur præſunt, exercere debent hanc poteſtatem chatitate, & pietate: & qui ſubijciuntur, oportet, vt cum humilitate pareant, & patiantur moneri, & & corrigi.

Luc. Rem percepiſti. Eccleſia eſt collectio, & multitudo fidelium, fide & charitate vnita, c. Eccleſia, de conſecrat. diſt. 1. Diuerſi ſunt ſtatus, diuerſi ordines, gradus diuerſi, officia diuerſa, diuerſæ dignitates. Quoad ſtatum, ſunt lâici, & clerici, c. duo ſunt genera, 12. q. 1. Ex laicis, alij ſunt coniugati, alij virgines, alij vidui: Ex clericis, alij ſæculares, alij regulares. Ex regularibus, anachoritæ, cœnobitæ, eremitæ, monachi, canonici, mendicantes, Ioannes de Selua de benef. p. 1. q. 4. in princ. quoad ordines, ſunt Pſalmiſtę, Oſtiarij, Lectores, Exorciſtę, Acolythi, Subdiaconi, Diaconi, Presbyteri. Quo verò ad gradus, & officia,

II. De Eccleſia, & diuerſo perſonarum ſtatu.

&

& dignitates, ſunt Archidiaconi, Archipresbyteri, Epiſcopi, Archiepiſcopi, Patriarchæ, & Cardinales, quorum vnus eſt caput, Papa ſcilicet, c. cleros, & clericos, 21. diſt. In corpore humano diuerſa ſunt membra, quorum etiam diuerſi ſunt actus; & nullum ſe immiſcet in officio alterius, niſi in adiutorium. contentatur vnumquodq. de ſuo, & lætatur de alterius bono. ea quæ ſunt excellentiora, vt caput, & oculi, minimè contemnunt inferiora, velut manus, pedes, & alia: ſed ea, tanquam eorum actibus neceſſaria, libentiſſimè recognoſcunt. Eccleſia eſt velut corpus, diuerſi ſunt fidelium ſtatus, diuerſa officia. Conferunt laici bona temporalia, decimas ſoluunt, dotant Eccleſias, eléemoſynas elargiuntur, relinquunt legata, donant, benefaciunt: Eccleſiaſtici verò conferunt bona ſpiritualia, orationes effundunt, diuina celebrant, miniſtrant ſacramenta, inſiſtunt cultui diuino. Quilibet ergò ſuo ſtatu, ſuo officio, ſua dignitate debet contentus eſſe; & gaudere de bono alterius, ita vt qui eſt in ſuperiori gradu, inferiores minimè deſpiciat, & qui inferiores ſunt, ſuperiorem minimè contemnant. At quoniã in corpore humano mali ſunt humores, haud mirum videri debet, ſi in Eccleſia Dei aliqui ſint mali: ſunt mixta grana cum paleis, c. eſt vnitas, de conſecrat. diſt. 4. Non conceſſit Saluator noſter Apoſtolis, vt zizania ſepararent à fruměto, c. quantus, 23. q. 4. Ideò monuit tolerandos eſſe malos, ne Eccleſiæ corpus diuideretur, c. quid ergò, 23. q. 4. immò voluit tolerandos eſſe malos, vt boni exerceantur, quia renuit Abel eſſe, quem Cain malitia nõ exercet, c. hæc autem, 23. q. 4.

Mau.

Mau. Diuerſi ſunt fidelium ſtatus, diuerſa ſunt orbis loca, & diuerſæ regiones, Eccleſia ergò vna eſt, an verò ſunt plures?

Luc. Sancta Romana Catholica, & Apoſtolica Eccleſia primatum obtinet, fundata à Chriſto ſuper petrâ, quam Petrus Apoſtolorũ Princeps, & Paulus vas electionis glorioſa eorum morte Chriſto conſecrarunt, ſuaq. præſentia,& venerando triumpho omnibus Vrbibus vniuerſi mundi prætulerunt, 22. diſt. c. 1. & 2. Hæc eſt illa, quæ non habet maculam, neque rugam, c. quamuis, 21. diſt. Hæc eſt caput cæterarum, ſicut primus omnium fuit Petrus Apoſtolus, c. dudum, 3. q. 6. Qui deniq. ſunt extra hanc vnam ſanctam, Catholicam,vniuerſalem,& Apoſtolicam Eccleſiam,extra nauiculam Petri, neceſſe eſt, vt pereant, c. 1. §. 1. de Sum. Trinit. & fid. Cath. ſicut perierunt omnes, qui remanſerũt extra arcam Noe, quam diluuij aqua ad ſublimiora extulit, omnes autem, quos extra inuenit,protinus extinxit. Non poſſunt habere Deum Patrem, qui Eccleſiam Matrem non habent, c. alienus, 24. q. 1. Non poſſunt ingredi ianuam cæleſtis regni, qui ſe ipſos à ſocietate Petri ſegregarunt, c. quicunq. 24. q. 1. Si in Eccleſia hæc miniſtrantur ſacramenta, vtiq. ſalutem operantur: extra eam nihil proſunt. Quatuor Paradiſi flumina, quæ in eo felicitatem vitæ operabantur,extra illum, in terris per quas fluunt, nihil efficiunt, c. Eccleſia Paradiſo, de conſecrat. diſt. 4. Antiochena Sedes prima quidẽ fuit tempore, & Romana prima eſt auctoritate, & dignitate, c. rogamus, 24. q. 1. ab hac non licet recedere, ſicut membra non recedunt à capite, c. 1. 12. diſt. Hæc propoſita eſt

III. De Eccleſia Romana.

omnibus in ſpeculum,& exemplum, c.enim verò, 19. diſt. Hæc habet plenitudinem poteſtatis, aliæ verò vocatæ ſunt in partem ſolicitudinis, c. multum, 3. q. 6. Hanc fundauit Petrus; reliquas verò Patriarchales, Metropolitanas, Cathedrales inſtituit Romana Eccleſia, c. 1. 22. diſt. & quicquid ſeruat Romana Eccleſia, ab omnibus ſeruari debet, c. quis neſciat, 11. diſtinct.

Mau. Ergò Romanus Pontifex caput eſt Eccleſiæ.

IV. De Romano Pontifice.

Luc. Indubitata concluſio eſt. Caput Eccleſiæ eſt Romanus Pontifex, Chriſti Vicarius, Succeſſor Petri, l. nos reddentes, C. de Summ. Trinit. & fid. Cathol. Dignum fuit, vt feliciſsima Roma, quæ legum originem, & ſæculare imperium ſortita fuit, ſummi etiam Pontificatus apicem, & Eccleſiaſticum imperium ſortiretur, §. 1. Auth. vt Eccleſia Rom. cent. ann. gaud. præſcript. Hic eſt ſummus Paſtor, ſanctus Pater, qui aut Sanctus eligitur, aut ex promotione fit Clarus. aut enim Deus ad hæc faſtigia erigit claros; aut eos, qui eriguntur, illuſtrat, c. non nos, 40. diſt. Hunc Beatiſſimum Patrem omnes humilimè, reuerentur, deuotiſſimè oſculantur eius pedes, gloſ. in l. 1. C. de domeſt. & protect. lib. 12. de eo nemo poteſt iudicare. etſi enim hominum cauſas Deus voluit per homines cognoſci: attamen ſui Vicarij cauſas, ſine vlla quæſtione, ſuo reſeruauit arbitrio, c. aliorum, 9. q. 3. Hic eſt ſtupor mundi, quaſi nec Deus ſit, nec homo: ſed neuter ſit inter vtrumq. vt dicebat quidam Anglicus Poeta, prout refert gloſ. in procem. Clementin. in verbo, Papa. Tantæ admirationis ratione putant nonnulli, Romanum Pontificem appellatum fuiſſe Papá; quaſi

quaſi homines tantam in homine ſanctitatẽ dignitatemq. admirantes, quodammodo dicerent inter ſe, Papæ Papæ quid videmus? eſt enim Papę Græca vox, & interiectio admirantis, iuxta dictum Terentij in Eunucho, Papæ hęc ſuperat ipſam Thaidem. Hinc eſt vt ſtatim electus Papa mutat ſibi propriũ nomen, tãquam nõ amplius ſit purus homo, ſed Dei viceſgerat, & fiat pater patrum: quia ratione, vt putant aliqui, cum anteà duplici verbo abbreuiato pa. pa. ideſt pater patrum inſcriberetur, poſteà vulgus corruptè duo verba coniungẽs, vnum formauit Papa. & ſi autem Papa aſſumat aliud nomẽ, proprium autẽ non omninò reijcit; & quando propria manu ſignat Commiſſiones gratioſas ponit primam ſyllabam ſui prioris nominis, quod vſu receptum ferunt, ne pontificale nomen tàm venerabile in vili Cedula deſcriptum reperiretur, vt refert Gambar. de offic. & poteſt. leg. lib. 8. n. 208. Conſtantinus Magnus tantam Pontificis dignitatem, gratia Dei, condocefactus, fideliter agnouit, deuotè exaltauit, piè inſigniuit. Statuit, vt ſacedotes in toto orbe Romano ita Romanum Pontificem caput habeant, ſicut Iudices Regem: & Pontifex, qui pro tempore ipſius ſacroſanctæ Romanæ Eccleſiæ extiterit, celſior, & Princeps cunctis ſacerdotibus totius mundi exiſtat; & quæcunque ad cultum Dei, vel fidei Chriſtianorum ſtabilitatem procuranda fuerint, eius iudicio diſponantur. Iuſſit Romanam Eccleſiam veneranter honorari, & ampliùs, quàm imperium proprium, & terrenum Thronum, Sedem ſacratiſſimam Petri glorioſè exaltari. Tradidit Beato Siluestro, & eius Succeſſoribus in ſede B. Petri vſque in finem

mundi ſeſſuris, coronam ſui capitis, mitram, tunicam coccineam, aliaq. imperalia indumenta, ſceptra, & ornamenta, omnem denique imperialis ſuæ poteſtatis gloriam. Reliquit Beato Silueſtro Romanam Vrbem, & Prouincias Italię, ne Pontificalis apex vileſceret: ſed magis, quàm terreni imperij dignitas, glorioſa potentia decoraretur. Tranſtulit ſuum imperium in regionibus Orientalibus, in Biſantiæ loco, in Ciuitate Conſtantinopolis ſuo nomine ædificata: ne illic terrenus Imperator poteſtatem haberet, vbi principatus Sacerdotum, & Chriſtianæ religionis caput ab Imperatore cæleſti conſtitutum eſt, c. Conſtantinus, 96. diſtinct. Roma, vt ait S. Leo ſerm. 1. in nat. Apoſtol. effecta eſt ciuitas Sacerdotalis, & Regia, & caput totius Orbis, per ſedem Petri; vt latiùs præſideret religione diuina, quàm dominatione terrena. & minus eſt, quod ei bellicus labor ſubdidit, quàm quod pax Chriſtiana ſubiecit. & Poeta ille in illo diſtichon relato per gloſ. in c. quoties, 1. q. 7. in verb. per te, nihil aliud debuit intelligere dicens:

Seruierant tibi Roma priùs Domini Dominorum,
Seruorum ſerui nunc tibi ſunt Domini.

Quandoquidem ſuprema eſt Papalis dignitas, eàq. nulla eſt maior, nullaq. excelſior. & non geritur faſtu dominandi, ſed ſola miniſtrandi humilitate, c. nullus primas, 9. q. 3. ideòq. Papa ſe nominat Seruum Seruorum Dei, gloſ. in procem. decretal. in princ. Sic Magiſter dixit, ſe non veniſſe miniſtrari, ſed miniſtrare, Matthæi c. 20. & c. 23. iuſſit, Qui maior eſt veſtrum, erit miniſter veſter.

Man. Voluit fortè Poeta ille deplorare gloriam Vrbis diminutam.

Luc.

Luc. Si id voluit, errauit. Magna quidem fuit gloria feliciſſimæ Ciuitatis Romæ, quòd eius Imperio, Domini & Reges ſubiacerent, ſed longè maior eſt; quòd ipſa Seruo Seruorum Dei ſubiaceat, eiusq. manſuetudine, & charitate regatur. Magna fuit Romanorũ laus tot tantosq. populos Romano ſubieciſſe Imperio; ſed longè maior eſt Romanorum Pontificum laus, tot tantorumq. populorum animos Eccleſiæ Romanæ ſuppoſuiſſe. Roma quæ gloriabatur de terreno Imperio, gloriatur de cæleſti: quæ caput erat ſuperſtitionis, caput eſt ſanctitatis. quæ magiſtra erat erroris, magiſtra eſt veritatis: quæ celebris erat aucta triumphis, & tropheis, celebrior eſt conſecrata Apoſtolorum martyrio, Martyrum ſanguine. Veniebant Romam gentes ex longinquis regionibus, Capitolium aſcendebãt, ſoluebant tributa: veniunt Romam chriſticolæ ex remotiſſimis partibus, viſitant limina Apoſtolorũ, Martyrũ cœmeteria, vota perſoluunt. Coactus erat gentiũ acceſſus; aut enim ducebantur triumpho, aut tributo pacto compellebantur: lubens eſt acceſſus Chriſtianorũ, atque ita ſemper frequens fuit, vt nullo vnquã caſu, nulloq; obſtaculo potuerit impediri. Cura Imperij nõ detinuit Carolum Magnum, Vitalianum, Honorium, Othonem, aliosq. Imperatores, quin ſacræ Vrbis ædes religioſè viſitauerint. Regales cõmoditates, ſolicitudines dominiorum nequaquam impediuerunt plures Reges, Duces, Principes, quin Romam petiuerint deuota peregrinatione.

V. Antiqua Vrbis gloria, an hodie ſit diminuta.

Inſtituerat Bonifacius VIII. Annum ſanctum pleniſſimæ indulgentiæ, celebrãdum quolibet anno centeſimo ſecuturo, vt ad Baſilicas Apoſtolorũ accedẽtes, ple-

VI. De Anno ſãcto, & acceſſu fideliũ ad Vrbẽ, & de geſtis S.D.N. Vrbani VIII.

pleniſsimam omnium peccatorũ remiſsionem conſe-
querentur, c. 1. de pœnit. & remiſſ. in extrauag. com.
at aucta fidelium pietas, accenſa fidelium religio ſan-
ctam peregrinationem tam longo tempore differre
recuſans, obtinuit ad quinquageſimum per Clemen-
tem VI. mox ad 25. annũ post eius Succeſſores, reduci,
c. 2. & 4. eod. tit. de pœnit. & remiſſ. quem Annum
ſanctum pleniſsimæ indulgẽtiæ, & remiſsionis pecca-
torum appellarunt Annum Iubilei, exemplo ſumpto
à lege Moyſis, cui dixit Dominus in Leuit. c. 25. Nu-
merabis tibi ſeptẽ hebdomadas annorũ, id eſt ſepties
ſeptem, quę ſimul faciunt annos quadraginta nouem:
& clanges buccina menſe ſeptimo, decima die mẽſis,
propitiationis tẽpore in vniuerſa terra veſtra: ſanctifi-
cabisq. annum quinquageſimum, & vocabis remiſsio-
nẽ cunctis habitatoribus terrę tuę: ipſe eſt enim Iubi-
leus. reuertetur homo ad poſſeſsionẽ ſuã, & vnuſquiſq.
rediet ad familiã priſtinã: quia Iubileus eſt quinqua-
geſimus annus. Optimũ ſanè exẽplum eſt, immò plus
eſt, quòd Chriſtianis remittãtur peccata, & vnuſquiſq.
ex eis redeat ad primęuam innocentiam, ad priſtinã
Dei familiã, quam quod Hebręis dimitterẽtur debita,
& vnuſquiſq. ex illis rediret ad primęuam prædiorũ,
domorumq. alienatarũ poſſeſsionẽ: atque quod ex ca-
ptiuis & ſeruis Hebræorum ad priſtinã familiã vnuſ-
quiſq. reſtitueretur. Celebrationi huius anni, peregri-
norũ deuotioni, deuotorum acceſſui ad Vrbem nulla
vnquam obſtitit temporis calamitas: non bellũ, non
fames, non peſtis. Bella erant in tota Italia tẽpore Bo-
nifacij VIII. de anno 1300. inter Siculos Aragonenſiũ
fautores, & Ducem Calabriæ. Contendebãt Ianuenſes

cum

cum Piſanis, & tamen multitudo fidelium ad Vrbem peruenit. Anno 1350. Clemens VI. Romæ non erat, Romæ ſtatus cõfuſus erat, Romanus Populus tumultuabat. exorta eſt peſtis: nõ defuit tamen infinitus aduenarum, & deuotorũ numerus ad Annum ſanctum, mediante Legato miſſo à Pontifice abſente Romæ indictum. Tempore Bonifacij IX. etſi bella in Italia gererentur, & Populus Romanus erga Pontificẽ nõ benè ſe gereret; tamen celebratus fuit Iubileus cũ magno populorũ concurſu. &, vt omittam alios caſus, qui acciderunt tẽporibus Nicolai V. de anno 1450. Sixti IV. de anno 1475. Alexandri VI. de anno 1500. Clementis VII. de anno 1525. Iulij III. de anno 1550. Gregorij XIII. de anno 1575. Clementis VIII. de anno 1600. quibus Italia bello non caruit, optimè ſcimus anno proximè præterito 1625. luem Siculam, Allobrogum, & Ligurum contentiones, Vallis tellinæ aggreſsiones, commotos Hiſpanorũ exercitus, defectiones Gallorum, Germanorũ bella nequaquam impediuiſſe ſancti Iubilei ſolemnitatem, deuotorũ ad Vrbem concurſum quam maximum. Conuenerunt infiniti exteri, tàm ex finitimis quàm ex remotis regionibus: tàm nobiles, quàm ignobiles: infinitæ Sodalitates: quamplures Prælati: Magnates plures. vidimus inter alios primogenitũ Poloniæ Regis: vidimus germanũ Imperatoris; vtrumq. magna nobilitate comitatum, exceptum vtrumq. ſummo cum honore.

Man. Quotidiè videmus plures, qui Romam veniunt, ſtatim accedere ad ruinas antiquæ Vrbis: ijsq. circũſpectis, quam maximè dolere extinctum ſplendorem.

Luc. Roma quidẽ diũ iacuit orbata primæuo decore:

At noſtra ætatę exultat penè reſtituta ad primęuã formam. aucta eſt quamplurimis templis,quamplurimis ędificijs tàm publicis,quàm priuatis,ijsq.omnibus mirabiliter cõſtructis,& ſumptuosè exornatis. Vnũ,quod deerat ad tutelã tanti decoris; ad conſeruationẽ tanti ornamenti,gloriosè perficitur hoc tempore,hoc felici Apum Mellificantium regno, VRBANO Imperio, quo fideles omnes,omnesPrincipes ſectantur ſuauiſſimum Ducẽ, eumq. ſola virtute & exẽplo,quaſi dimiſſo aculeo,imperantẽ, metuunt quidem; ſed magis,magisq. amant. adduntur noua propugnacula, noui aggeres, noua arma: vndè lætatur populus Romanus,gratulatur vniuerſa plebs Dei,quòd tandem ſublimi Põtificis ingenio,eximiaq. prudentia ita actum ſit, vt venerãda Ciuitas,aliarũ Princeps,non ampliùs conſpiciatur expoſita iniurijs barbarorum, hoſtium inſidijs, cupiditatibus latronum.

Mau. Nemo eſt,qui hęc videns,audiensvè, admiratione non commoueatur.

Luc. Nemo eſt,qui non laudet Pontificis prouidentiã, qui Paſtori vigilantiſſimo non optet Neſtoreos annos, cui Neſtorea oratio, Neſtoreaq.prudentia non deſunt.

Mau. Intellexi adhuc qua pietate exercenda ſit Eccleſiaſtica poteſtas: percepi cõueniens eſſe, vt in Eccleſia Dei ſint diuerſi fideliũ ſtatus, prout diuerſa ſunt mẽbra in corpore: confitemur omnes Romanam Eccleſiam inter cæteras primatum obtinere: agnoſcimus omnes Romanum Pontificem caput Eccleſiæ; At in quo cõſiſtat hæc poteſtas paſcẽdi oues,ligandiq.& ſoluẽdi, ſi tibi placet breuiter dicere, libentiſsimè audiã.

VII. De clauibus & cur imago

Luc. Hoc figurato ſermone,Dabo tibi claues regni cęlo-

lorũ,& quodcunq. ligaueris, &c. Paſce oues meas,&c. expreſſit Chriſtus Dominus noſter quã poteſtatẽ tradiderit Petro,& ſucceſſoribus. quandoquidẽ hoc pertinet ad Paſtorẽ reſpectu vniuerſi gregis,inuigilare ne pereat,ne inficiatur;ſed paſcat,creſcat,non vagetur,nõ diſperdatur. reſpectu verò ſingularũ ouiũ,cauere debet,ne morbida facta alias corrũpat, ne vna ab alijs ſecedat.debet ouilis oſtiũ claudere,& aperire.& quaſcũque morbidas, & infectas inuenerit, reijcere. & tunc, quãdo eas purgatas nouerit, recipere.In lege veteri cũ dubitabatur,an quis eſſet infectus lepra,ducebatur ad Sacerdotes, qui ſecundùm eorũ iudicium vel reijciebatur,vel recipiebatur,gloſ.fin.in §.1.diſt.20 nõ poterat tamen Sacerdos eũ leproſum facere, qui mundus erat; ſed ſuum erat cognoſcere, & dijudicare, an eſſet mũdus,vel leproſus, c.Sacerdos,11.q.3. Ad hãc igitur poteſtatẽ quia pertinet cura gregis, neceſſe eſt, vt qui illã gerit,ſciat diſcernere inter lepram & lepram,inter peccatum & peccatũ, quò poſſit claudere & aperire, ligare & ſoluere, recipere & deijcere, ne aliàs ſi cæcus cæco ducatum præſtaret,ambo in foueam caderent, Matt.c.15.c.cum ſit ars,de ætat.& qualit. Cõmuniter dicunt, duas eſſe claues,vnam ſcientiæ, alterã poteſtatis, Io.Andr.in c.1.de Sum.Trinit.& fid.Cath.nu.66. ſunt tamen alij,qui exiſtimant, vnam eſſe clauem,ſcilicet,poteſtatis ligandi & ſoluendi; ſed ad eius exercitium dicunt neceſſariam eſſe ſcientiam, gloſ.in §.1. in verb.dedit,20.diſt. At quoniã cura eſſe debet tàm reſpectu ſingulorum,vt quiſque ad finẽ ſupernaturalem æternæ beatitudinis dirigatur,quàm reſpectu vniuerſorum, vt Reſpublica, & vniuerſitas Chriſtiana cõſeruetur,

S.Pauli ponatur ad dexteram, & Petri adſiniſtrã.

uetur,

Digitized by Google

uetur,& non offendatur: ideò dicunt alij,duas eſſe claues,vnam fori Pœnitentiarij,alterã Iudicialis, Henric. Boich.in c.tanta eſt clauis,de exceſſ.Prælat.n. 2.In foro cõtentioſo clauditur Eccleſia per excõmunicationem, aperitur autem per abſolutionẽ: at in foro voluntario Sacerdos claudit,& aperit, quãdo examinata hominis conſcientia indicat ei cælum clauſum, vel apertum, quãdo aliquam partem pęnę peccato debitam remittit, & pœnitentiam iniungit, & abſoluit, Summa Angelic. in verb. claues, num. 2.

Mau. Hæc poteſtas ligandi, & paſcendi commiſſa fuit Petro. at quid commiſſum fuit Paulo?

Luc. Vni cõmiſſa eſt poteſtas,& alteri data eſt ſciẽtia: vni, tanquam bono diſpenſatori, cõmiſſæ ſunt claues regni cælorũ: alteri,tãquam idoneo Doctori,iniunctũ eſt magiſteriũ Eccleſiaſticæ eruditionis. vt ita iſti eſſent religionis exordium,genitores populi Chriſti,Paſtores gregis Domini, lucernæ fidei, & columnæ Eccleſiæ, c.2.verſ.quod felic. record.de pœnit.& remiſs. in extrauag. com.

Mau. Si Petro poteſtas, & Paulo ſcientia data eſt, ergò Petrus maior fuit. & nihilominus in Bullis Papalibus imago Pauli ad dexteram ponitur, Petri verò ad ſiniſtram. vndè hoc?

Luc. Certum eſt Petrum fuiſſe maiorem: ei enim ſoli fuit data poteſtas. & pro ratione huius conſuetudinis dicũt Doctores ſiniſtrã denotare tẽpus mortis Chriſti: dexterã autem tẽpus immortalitatis.& ideò Petrũ poni ad ſiniſtrã,quia venit ad Chriſtũ antè paſſionẽ:Paulum verò ad dexterã,quia venit poſt reſurrectionem, Dec.in c.tranſlato, 2. lectur.n.2 o.de conſt.Io.de Selua

de

de benef.p. 1.q. 5.n.77. Ego verò dicerē id fieri, vt Eccleſiaſtici diſcant priùs quęrendam eſſe ſcientiā, quâm poteſtatem, & adducerem tex.in 2.Paralip.c. 1.vbi Salomon antè Altare cum dixiſſet ei Deus: Poſtula quod vis, vt dem tibi: dixit dā mihi ſapiētiā, & intelligentiā. cui Deus reſpondit: Quia nō poſtulaſti diuitias, & ſubſtātiam, & gloriam, neque animas eorū qui te oderāt, neque dies vitæ plurimos: petijſti autē ſapientiam, & & ſcientiam, vt iudicare poſſes populum meum, ſuper quem conſtitui te Regē. Sapientia, & ſcientia data ſunt tibi: diuitias autem, & ſubſtantiam, & gloriam dabo tibi, ita vt nullus in Regibus, nec antè te, nec poſt te fuerit ſimilis tui.

Mau. Non pauci ſunt, qui ſolà poteſtate cōtenti eſſent, abiecta ſcientia.

Luo. Iſti nihil agunt; exigitur ſcientia: audi. Poteſtas Eccleſiaſtica eſt penès Papā, qui eā inferioribus dignitatibus cōmunicat: non tamen omnē; neque ſingulis æqualem. vndè remanet ipſe velut Sol, cæteri verò velut radij, c. loquitur, 24. q. 1. Ipſe eſt velut dominus meſſis, cæteri velut operarij, c. in nouo teſtamento, 21. diſt. Apoſtoli aſtiterunt Chriſto antè paſsionē, & tunc omnes erant æquales. Paſsione ſubſecuta, inter eos Petrus extitit Princeps, cęteri trāſmiſsi ſunt per Orbem, d.c. in nouo teſtamēto, & ibi gloſ. 21. diſt. Hoc exēplo Summi Pontifices, quaſi loco Apoſtolorū Chriſto aſsiſtentium, conſtituerunt ſibi Aſsiſtentes, Conſiliarios, Collaterales, qui tēpore B. Siluestri Cardinales appellati fuerunt, c. Præſul, 2. q. 4. tanquam Cardines, quibus regitur oſtium, & quorum cōſilio vniuerſalis regitur Eccleſia, gloſ. in c. 2. de offic. Archipresb. in verb. Cardinalium. Qui Cardinales tametſi per Papā creentur, VIII. De Cardinalibus, & eorum dignitate, & creatione.

non

non tamen creantur niſi ſecundùm cor,& animã Dei. Legitur 1.Reg.cap.2. Dominus pauperẽ facit & ditat, humiliat & ſubleuat. ſuſcitat de puluere egenum, & de ſtercore eleuat pauperẽ: vt ſedeat cum Principibus, & ſolium gloriæ teneat. Domini enim ſunt cardines terræ, & poſuit ſuper eos orbem. & ibidem in fine leguntur hęc verba: Et ſuſcitabo mihi ſacerdotem fidelem, qui iuxta cor meum, & animam meam faciet: & ædificabo ei domũ fidelem, & ambulabit cũ Chriſto meo cunctis diebus. Quę verba optimè indicant Summi Põtificis, Chriſti Vicarij geſta diuinæ menti cõuenire, & factas ab eo Purpuratorũ Præſulum electiones diuino iudicio procedere. Quando Moyſes, vt legitur Num.c.11. expoſuit Deo, ſe nõ valere vlterius vniuerſi populi pondus ſuſtinere, reſpondit Deus: Congrega mihi ſeptuaginta viros de ſenibus Iſrael, quos tu noſti, &c. & loquar tibi: & auferã de ſpiritu tuo, tradãq; eis, vt ſuſtentent tecũ onus populi, & nõ tu ſolus graueris. & ita Moyſes cõgregauit ſeptuaginta viros de ſenibus Iſrael, & Dominus deſcendit per nubẽ, & loquutus eſt ad eum, auferens de ſpiritu, qui erat in Moyſe, & dans ſeptuaginta viris. & huc reſpexit Sixtus V. qui ſua Cõſtitutione quinquaginta Cardinalium numerũ ad ſeptuaginta reſtrinxit, & definiuit. Hoc Moyſis exemplo Papa aſſumit ſibi in Cõſiliarios, & Coadiutores eos tãtum, quos cognoſcit, & de quorũ fide, & probitate cõfidit. & nihil refert ſi aſſũpti proceſſerint ignotis parentibus, vel humili loco: dum eorum qualitates aſſumenti non obſcuræ ſint, non ignoti ſint eorum mores. Nihil refert, ſi ad hanc dignitatem non aſſumantur, qui nobilitate ſunt celebres: quandoquidem Petrus eſt qui aſſumitur; Apoſtoli ſunt, qui mittuntur.

tuntur.

tuntur. & in Eccleſia Dei ſucceſſor quæritur Petro, & quæruntur ſucceſſores Apoſtolis, non Cæſari, non Proceribus, facit text. in c. quoniam vetuſto, 24. q. 1. ibi, cum ſucceſſore piſcatoris, & diſcipulo Crucis. & ibi gloſ. in verb. inuidia. refert, quòd cũ duo certarent de electione, & vnus allegaret ignobilitatem alterius; alter ex aduerſo reſpondit, piſcatori Petro, Fabri filio ſucceſſorem quærimus non Auguſto: nihil refert ſi originis nobilitate careant illi, quos propria virtus ad honores extollit. Cicero contra Saluſtium dicebat, ſanctius eſt me meis geſtis florere, quàm maiorum opinione niti: & ita viuere, vt ſim poſteritati meę nobilitatis initium.

M. Nerua Cocceius Imperator, vt legitur apud Dionē, ob ſenectam ætatē Marcum Vlpium Traianum adoptauit, & in Curia Cæſarem deſignauit, cum quo nulla intercedebat cognatio: immò verò propinquos, & cognatos quamplurimos habebat; publicæ tamen vtilitati, atque ſaluti ſocietatem ſanguinis poſtpoſuit. neque eo deterritus, quod Traianus genere Hiſpanus, aut ex Italia oriundus non eſſet: quòdq. antè eum peregrinus, & alienigena Romanum Imperium non tenuiſſet: virtutem hominis non genus, aut patriam ſpectari oportere exiſtimauit.

IX. De Epiſcopis & eorũ inſtitutione.

Loco Apoſtolorũ, qui poſt paſſionem Chriſti miſsi fuerunt per Orbem, conſtituti ſunt Epiſcopi, c. quorũ vices, 68. diſt. in partem, ſcilicet, ſolicitudinis Papæ, non autem in plenitudinē poteſtatis, c. decreto, cum ſeq. 2. q. 6. quorum tripartitus eſt ordo. alij ſunt Patriarchæ, Archiepiſcopi alij, alij Epiſcopi. ſicut quatuor ſunt mundi partes, & quatuor fuerunt Euangeliſtæ:

liſtæ: ita quatuor ſunt Patriarchæ, ideſt Principatus; nempè, Conſtantinopolitanus, Alexandrinus, Hieroſolymitanus, & Antiochenus. & ſicut multæ ſunt orbis Prouinciæ, ita multi ſunt Archiepiſcopi, velut primi, & principes omnium Epiſcoporum vnius Prouinciȩ. tandem ſicut plures ſunt Ciuitates, ita plures ſunt Epiſcopi ſingulis Ciuitatibus præſidentes. quæ inſtitutio, & nuncupatio Prælatorum Eccleſiaſticorum traxit exemplum à Gentilibus, apud quos cum non valerent omnes, nec cuilibet permiſſum eſſet, ſiuè ob loci diſtantiam, ſiuè ob cauſæ tenuitatem, ad Imperatoris, Regiſvè aulam confugere pro iuſtitia conſequẽda, & oppreſſione quacunque repellenda: ideò in Prouincijs, & Ciuitatibus fuerunt conſtituti diuerſi Magiſtratus, quorum alij toti Prouinciȩ, & alijs ſingulis Ciuitatibus prȩeſſent, c. 1. diſt. 99. ſic etiam deſtinati erant Sacerdotes, quorum alij Protoflamines, alij Archiflamines, & alij Flamines appellabantur, §. 1. 21. diſt. & c. 2. diſt. 80. Flamines dicebantur à filo, quo vtebantur, quaſi filamines: habebant enim in capite pileum, in quo erat breuis virga, qua arcebant aues à carnibus ſacrificiorum, deſuper habens lanæ aliquid: ſed quia propter æſtum ferre non poſſent pileum, filo tantum capita religare cœperunt: eos enim fas non erat incedere nudo penitùs capite, c. cleros, circa med. verſi Sacerdos autem, 21. diſt. & ibi gloſ. in verb. virga. Ita ergò ad eorum inſtar ſunt conſtituti Epiſcopi in partibus mundi, in Prouincijs, in Ciuitatibus: diſtinctiq. ſunt eorum ordines, c. 1. cum duob. ſeqq. 80. diſt. & quamuis ſint aliqui, qui appellantur Primates, & Metropolitani: tamen hæc duo nomina non faciunt

gradus diſtinctos: nam Patriarchæ,& Primates vnam formam tenent,licèt ſint diuerſa nomina,c.1.diſt.99. Immò ſunt etiam quidam Archiepiſcopi, qui Primates appellantur, vt refert Pauin. de offic. & poteſtate Capituli ſede vacante, prælud.6. verſ. ſunt etiam primates,nu.13. & Metropolitani nomen idem eſt cum nomine Archiepiſcopi, §. 1. 21. diſt.dicti autem ſunt Epiſcopi, quaſi ſuperintendentes, ſeù curam gerentes ſubditorum,& quaſi ſpeculatores, eo quod ſpeculari, & perſpicere debeant populorum infra ſe poſitorum mores, & vitam. qua ſignificatione Epiſcopi etiam dicebantur, qui præerant pani, & cæteris venalibus rebus, quæ Ciuitatum populis neceſſariæ ſunt, l. munerum ciuilium, §. item Epiſcopi, ff. de muner. & honor. vndè Cic. ad Atticum,lib.7. epiſt.10. ait,vult enim me Pompeius eſſe quem tota hæc campania, & maritima ora habeat epiſcopum, ad quem delectus, & negocij ſumma referatur. dicti etiam ſunt Pontifices, quaſi ſint via ſequentium,d.c.cleros,verſ.Pontifex. Sunt etiam propriè dicti Paſtores,quia cuſtodes eſſe debent gregis Domini. quocirca aduerſus Epiſcopos negligentes, & prauos exclamat Deus in Ezec. c.34. Vos lac comedebatis, & lanis cooperiebamini. & quid craſſum erat occidebatis;gregem autem meũ non paſcebatis. & paulò infra, Ecce ego ipſe ſuper paſtores requiram gregem meum de manu eorum.

Mau. Vis mihi dicere aliqua de actibus huius poteſtatis?

Luc. **Actus Eccleſiaſticæ poteſtatis, vel ſpectant ad Ordinem, provt clericos ordinare, Chriſma conficere, Clericos deponere, benedicere Virgines, Conſecrare**

crare Eccleſias, & altaria, & ſimilia. vel ad iuriſdictionem, prout iudicare, excommunicare, corrigere, iuramenta recipere, beneficia conferre, & ſimilia. & iſti actus iuriſdictionales poſſunt exerceri ſtatim poſt electioné. qui verò ſunt Ordinis, nóniſi poſt cóſecrationem, gloſ. in c. tranſmiſſam, in verb. de talibus, de elect. gloſ. 1. in c. quia periculoſum, de ſentent. excommunicat. lib. 6. & tex. eſt in c. quamuis, 68. diſt. & quia, vt ſæpiùs dictum eſt, Papa non communicauit inferioribus omnem poteſtatem: ideò multa ſunt, quæ ſolus Papa facere poteſt, Leges ſcilicet vniuerſales condere, contra ius diſpenſare, & iuri derogare, dignitates creare, quæſtiones de fide definire, c. quoties, 24. q. 1. Concilia congregare, & eorum dicta approbare, vel improbare, maiores & difficiliores quæſtiones terminare, cauſas Epiſcoporum cognoſcere, c. multis, 17. diſt. c. dudum, 3. q. 6. Epiſcopos de vna ad aliam ſedem transferre, c. mutationes, 7. q. 1. duos Epiſcopatus vnire, vnumq. partiri, c. & temporis, 16. q. 1. Epiſcopos à Metropolitani iuriſdictione eximere, c. frater, 16. q. 1. Epiſcopos deponere, & depoſitos reſtituere, c. ideò, 2. q. 6. Ceſſiones ab Epiſcopis recipere, c. 2. de tranſlat. Epiſcop. & plura alia, quæ graue eſſet referre.

Mau. Dixiſti Papam eligere Cardinales vti Conſiliarios, ergò ſequi debet eorum conſilium?

X. Papa non omnia cómunicauit inferioribus, & multa ſolus facere poteſt ſine aliorum conſilio.

Luc. Ex eo, quod ſupra dixi, Papam eligere Cardinales vti Conſiliarios, non inferas, quòd ideò Papa ſolus nihil facere poſſit ſine Cardinalium conſenſu. licèt enim Imperator, vel Princeps debeat expedire ardua negocia cum conſilio Procerum; tamen ſi aliter fiat

geſta tenent, Bart. in l. 1. §. ſi plures, ff. de exerc. act. Franc. March. deciſ. 1295. per tot. par. 1. nam vt ait Paul. de Caſtr. in l. 1. nu. 5. ff. de leg. & conſ. 284. incip. In præſenti. licèt Papa conſueuerit ponderoſa negocia expedire de conſilio Cardinalium, non tamen de neceſsitate tenetur, ſi non vult: immò, vt firmat Abb. in c. 2. nu. 4. verſ. numquid autem, de cleric. nõ reſid. non poſſet conſuetudine introduci, vt Papa non ageret ſine conſenſu Cardinalium: quia eſſet præſcribere contra ſupremam poteſtatem Papæ, contra quam nõ currit aliqua præſcriptio, Innoc. in c. bonæ, il 2. de poſtulat. Prælator. Si enim Cardinales repræſentant Apoſtolos, quando aſsiſtebant Chriſto; nulla ſuadet ratio, vt conſilium præbere debeant inuito. Atque, ſi hæc militans Eccleſia repræſentat triumphantem, vbi vnus eſt Deus, cui omnia obediunt, vtiq. conuenit, vt eius Vicarius, caput militantis Eccleſiæ talis ſit, vt omnes ei pareant: & ita eſt. Dominus conceſsit Petro, & Apoſtoli inter ſe idipſum voluerunt, vt Petrus reliquis omnibus præeſſet Apoſtolis, & Cephas, ideſt caput, ſeù principium teneret Apoſtolatus: qui & eandem formam ſuis Succeſſoribus tenendã tradiderunt, vt dicitur in c. 2. poſt med. 22. diſt. Sed quantum cõueniat prudentiæ cuiuſuis Principis ſapientum conſilia exquirere, exemplo docuit Marcus Antonius Philoſophus; qui, vt refert Iul. Capitolinus in eius vita, ſemper cum optimatibus non ſolùm bellicas res, ſed etiam ciuiles, priuſquam faceret aliquid, contulit; & ſententia illius præcipua ſemper hæc fuit, Æquius eſt, vt ego tot, & talium amicorũ conſilium ſequar, quam vt tot, & tales amici meã vnius voluntatem ſequantur.

N *Luc.*

XI. An Papa liget manus ſucceſſorum & an Eccleſia habeat ius gladij, & an liceat poteſtatem appetere.

Mau. Oblectarunt quidem animum meum, quæ hactenus dixiſti. ſed inſuper niſi moleſtum tibi foret, vellem alia tria intelligere. Primo, An Papa, qui omnia poteſt, poſsit ligare manus Succeſſorum. Secundo, An Eccleſia habeat ius gladij. Tertio, An ſit licitum appetere hanc poteſtatem ſiuè Eccleſiaſticam, ſiuè ſæcularem.

Luc. Paucis abſoluam. ad primum reſpondet Papa in c. final. de reſcript. in 6. dicens, quòd nobis licere non patimur, noſtris Succeſſoribus indicamus, & in c. innotuit, de elect. dicit Papa in hæc verba, ea non fuit prohibentis intentio, qui Succeſſoribus ſuis nullum potuit præiudicium generare, pari poſt eum, immò eadē poteſtate functuris, cum non habeat imperium par in parem; & hæc vera ſunt: ſed nihilominus ordo rationis ſuadet, vt qui ſua à Succeſſoribus deſiderat mandata ſeruari; deceſſoris ſui proculdubio voluntatem, & ſtatuta cuſtodiat, c. iuſtitiæ, 25. q. 1. Hinc Gregor. Felici Epiſcopo ſcribens dixit, ſi ea deſtruerem, quæ Anteceſſores noſtri ſtatuerunt, non cōſtructor, ſed euerſor eſſe iuſtè comprobarer, vt legitur in c. ſi ea deſtruerem, 25. q. 2. & idem Gregorius ad Natalem ſcribens, ait, mihi iniuriam facio, ſi Prædeceſſorum meorum iura perturbo, c. quod verò, 25. q. 2. Et ſanè nimis aſperum eſſet, & bonis moribus contrarium, ſine vlla ratione quæ benè conſtituta ſunt reſcindere; & exemplo ſuo docere cæteros, ſua quandoq. poſt ſe conſtituta diſſoluere, provt idē Gregorius dixit ſcribens Bonifacio primo defenſori, vt refertur in c. inſtitutionis, 25. q. 2. Ad ſecundum reſpondet Bonifacius Octauus in extrauag. vnam ſanctam,

de

de maior.& obed. quod vterq. gladius ſpiritualis,ſcilicet,feriens animam,& materialis feriens corpus,eſt in poteſtate Eccleſiæ; ſed is quidem pro Eccleſia, ille verò ab Eccleſia exercendus. ille Sacerdotis, is manu Regum & militum, ſed ad nutum, & patientiam Sacerdotis. Ideòq. criminoſi,poſtquam fuerunt excommunicati,cum Eccleſia non habeat vltrà quod faciat, traduntur Curiæ ſæculari, vt eis legitima pœna inferatur, c. cum non ab homine, de iudic. Exercent autē Eccleſiaſtici gladium materiale,quando ſcilicet hābēt dominium temporale Vrbium, & locorum, & tunc non tanquam Eccleſiaſtici, ſed tanquam Principes temporales. eisq. in loco tēporalis iuriſdictionis poſſunt tria competere; iuriſdictio, honor, & diſtrictus, ſcilicet cauſam, in princ. de probat. atque etiam Prælati Eccleſiaſtici, & Epiſcopi, qui non habent niſi iuriſdictionem Eccleſiaſticam, exercent gladium temporale, citra tamen ſanguinem: videlicet pro executione ſuæ poteſtatis. & ideò Epiſcopus poteſt habere familiam armatam, Dec. in d. c. cum non ab homine, nu. 9. de iudic. & Sac. Conc. Trid. cap. 3 ſeſſ. 25. de reformat. definiuit, quòd Iudices Eccleſiaſtici abſtineant à cenſuris, quando executio realis vel perſonalis, propria auctoritate, ab ipſis fieri poterit: videlicet per mulctas pecuniarias, ſeù per captionē pignorum, perſonarumq. diſtrictionem per ſuos proprios, aut alienos executores faciendam. Ad tertium ex traditis per Henric. Boich. in c. qualiter, nu. 4. de elect. breuiter reſpondeo, quòd poteſtas, ſeù dignitas Eccleſiaſtica tria in ſe habet, honorem, adminiſtrationem rerum temporalium, & exercitium operis ſpiritualis.

Digitized by Google

Honor rarò appetitur ſine ambitione, & præſumptione: & propterea reprehendũtur in Euang. Matth. 23. qui amant primos recubitus in cœnis, & primas cathedras in Synagogis, & ſalutationes in foro, & vocari ab hominibus Rabbi. Vtilitas autem, & commodum rerum temporalium vix appeti poteſt ſine cupiditate, ſeù auaritia, c. auaritiæ, de elect. lib. 6. Exercitium verò ſolum operis ſpiritualis appetere, citrà tamen præſumptionem, & cupiditatem, vtiq. licet, ait Apoſtol. 1. ad Timoth. c. 3. in princ. Si quis Epiſcopatum deſiderat, bonum opus deſiderat, & dicitur in c. qui Epiſcopatum, 8. q. 1. Apoſtolum, dum hæc dixit, exponere voluiſſe quid ſit Epiſcopatus: quia nomen eſt operis, non honoris. qui ijs, quibus pręficitur, ſuperintendit, curam eorum gerens; ſed rarò contingit, vt quis id appetat, quod plus habet incommodi, quàm vtilitatis. Nolo plura de hac re dicere.

Mau. Sat habeo, reliquum igitur eſt, vt aliqua, de meo, & tuo, ſeù rerum diuiſione notes.

XII. De meo, & tuo, & rerũ diuiſione.

Luc. Res à natura productæ, omnes ſunt corporales. ex quibus aliæ ſunt mobiles, aliæ immobiles, at, quoniam creatæ fuerunt ad hominum vſum, conueniens fuit pro faciliori vſu, & maiori concordia illas partiri. Gentes itaq. dicere poſſumus tres feciſſe partes, vnam tribuiſſe Deo, alteram Reipublicæ, tertiam priuatis. Ita vt ad primam partem pertineant res ſacræ, religioſæ, & ſanctæ. ad ſecundam res communes, publicæ, & vniuerſitatis. ad tertiã res ſingulorum, quę ſunt vniuſcuiuſque vel rationę poſſeſſionis, vel dominij. ad quę tria capita, ni fallor, referri poſſunt quæcunque dicuntur in tit, Inſtit. & Digeſtor. de rerum diuiſione.

Mau.

Mau. Audiam libenter, quam portionem rerum Deo homines attribuerint.

Luc. Nullo vnquam tempore extiterunt aliqui homines, inſipientibus tamen omiſſis, qui non crediderint, Deum eſſe, ſed qualis fuerit, multi non cognouerunt. Dixit inſipiens in corde ſuo: nō eſt Deus, Pſal. 52. At Cicero in lib. 2. de natura Deorum paulò poſt principium ait, Omnibus innatum eſt, & animo quaſi inſculptum, eſſe Deos. quales ſint, varium eſt. eſſe nemo negat. & in lib. 1. de legib. circa med. inquit, ex tot generibus nullum eſt animal præter hominem, quod habeat notitiā aliquam Dei; ipſiſq. in hominibus nulla gens eſt neque tàm immanſueta, neque tàm fera, quæ non, etiamſi ignoret qualem habere Deum deceat, tamen habendum ſciat. obſequium Dijs gentes præſtiterunt; non tanquam indigis, ſed adiuuantibus. & aliàs Heſperiæ multa mala contigiſſe dixit Horat. Oda 6. lib. 3. XIII. De portione rerum Deo attributa.

Dij multa neglecti dederunt
Heſperiæ mala luctuoſa.

Plura exempla refert Valerius Max. eorum, quibus tanquam iratis, & vindicibus Dijs, triſtiſsimi caſus cōtigerunt, in tit. ſcilicet de neglect. Relig. c. 2. nec ſatis viſum fuit rerum partem Dijs dicare; ſed etiam tēporis, & dierum portionem gentes conſecrarunt, & dies feſtos, quaſi Deorum iuſſu, cōſtituerunt. vndè cecinit Ouid. lib. 2. de Ponto, ad Germanic. Eleg. 1.

Dij quoque, vt à cunctis hilari pietate colantur:
Triſtitiam poni per ſua feſta iubent.

Quibus diebus quę agenda eſſent exponit Tibul. lib. 2. Eleg. 1.

Luce ſacra requieſcat humus, requieſcat arator.
Et graue ſuſpenſo vomere ceſſet opus.
Soluite vincla iugis nunc ad præſepia debent.
Plena coronato ſtare boues capite.
Omnia ſint operata Deo non audeat vlla
Lanificam penſis impoſuiſſe manum.

Atque quod feſtiuis diebus non aliud cõueniat, quàm diuinis vacare, explicat Ouid. lib. 1. Faſtorum.

Proſpera lux oritur: linguisq. animisq. fauete:
Nunc dicenda bona, ſunt bona verba die.
Lite vacent aures, inſanaq. protinus abſint
Iurgia. differ opus liuida lingua tuum.

Gentes dicarunt Dijs partem rerum, vt oſtenderent ſe exiſtimare Deum eſſe. vndè ait Ouid. lib. 1. de arte amandi.

Expedit eſſe Deos: & vt expedit eſſe putemus:
Dentur in antiquos thura merumq. focos.

Partem autem dierum conſecrarunt, vt demonſtrarent ſe benè intelligere, hominum opera à Deo pendere. vndè dicit Luc. lib. 9. bell. Ciuil.

Hæremus cuncti ſuperis temploq. iacente.
Nil agimus niſi ſpontè Dei.

Sed obſeruantia, quam gentes putabant Dijs debitam, eas eo vſque perduxit, vt hominum etiam partem obtulerint. & multos populos, qui pueros hominesq. in ſacrificijs mactarunt, refert Polyd. Virg. de Inuent. rer. lib. 5. c. 8. Et quod apud omnes gentes inducta fuerint ſacrificia, quaſi ad placandam iram Deorum, exprimit Ouid. lib. 5. Faſtorum.

Sæpè Deos aliquis peccando fecit iniquos:
Et pro delictis hoſtia blanda fuit:

Sæpè

Sæpè Iouem vidi cum iam ſua mittere vellet
Fulmina: thure dato, ſuſtinuiſſe manum.
At ſi negligimur: magnis iniuria pœnis
Soluitur & iuſtum præterit ira modum.

Errarunt Gentiles velut ij, qui obſcura nocte, luminibus offuſcatis oſtium propriæ domus quærentes, modò vnum, modò aliud intrant: donec luce aperta videant, quæ ſit propria domus, donec apertis oculis oſtium proprium circumſpiciant. Hebræis lux data fuit per Moyſen, qua poſſent Deum verum cognoſcere. illiſq. Moyſes, vt refert Ioſephus de bello Iudaico, poſſeſſiones diſtribuit. idemq. fecit Ioſue eius ſucceſſor. Leuitis verò, & Sacerdotibus nulla portio terræ data eſt, ſed aſsignata fuerunt quædam Tabernacula, & tantum agelli, quantum ſufficeret ad iumẽta & pecora alenda. necnon aſsignatæ fuerunt decimæ frugũ, & pecudum, ne ob victus inopiam relinqueretur negligereturvè cultus diuinus.ideòq. quicquid Leuitis,& Sacerdotibus dabatur propter cultum diuinum, Deo offerri dicebatur. ſed nedum partem rerum Hebræi attribuerunt Deo,ſed etiam dierum. Habuerunt præter Sabbatha plures dies feſtiuos azimorũ, primitiuorum,& frugum,Paſchæ,Pentecoſtes, & Scenophegiorum,vt legitur Exodi c.12. & dies tubarum, expiationis,& luminum, & aliorum,vt in Leuit.c.23.& Num. c.28 vſi fuerunt etiam triplici genere ſacrorum,vt refert Polydor.Virg. de Inuent. rerum lib. 5. c.7. vnum pertinebat ad rerum portionem debitam Deo,quãdo ſcilicet primogenitũ animaliũ,ſiuè bouem,ſiuè agnũ, ſiuè aliud animal,modo aniculũ, maſculumq. fuiſſet, immolabant; quod holocauſtum dicebatur. alterum

reſpiciebat gratiarũ actionem,quando offerebant animalia maiora aniculis. Tertium faciebat ad Dei laudẽ, quando pſalmis,& orationibusDeum laudabant. vndè dicitur in Pſ. 115. Dirupiſti vincula mea,tibi ſacrificabo hoſtiã laudis: & nomen Domini inuocabo. & inter Iudæos fuerunt quidã, qui aliud ſacrificij genus excogitantes, eorũ mentes virtute munitas Deo offerendas putarunt. & Eſſęi dicti fuerunt,ideſt Sancti, de quibus plura retulerunt Philon Hebræus, Euſebius,& poſt eos Polyd. Virg. de Inuent. rer. lib. 7. c. 1. Nõ habitabãt iſti Ciuitates: nõ reponebãt aurum,vel argentũ:non colebant ingentes agros:nolebant pluſquam ſufficeret eorum neceſſitati: quia ſummè diligebãt Deum,perpetua erat illorũ caſtitas:nulla erat inter eos iuriſiurandi mentio,nullum odiũ, nullum mendaciũ. & quia virtutem colebant,negligebant pecuniã; ſpernebant gloriam: odebant voluptatem. & quia feruentiſſimã etiã habebant erga proximum charitatẽ, vigebat inter eos beneuolẽtia,ſocietas,æqualitas. vna erat domus,vnicũ ærarium,vnus ſumptus. communis erat veſtis,cõmunis cibus, & potus, cõmunis menſa, omnis deniq. vita communis. Iudæi,quaſi in tenebris,ſola luce legis Moſaycæ,viderunt domũ propriam,cognouerunt Deum, ſed oſtiũ propriæ domus luce deficiente circumſpicere nõ potuerunt: provt optimè circumſpiciunt Chriſtiani,quos lux mundi illuminauit,& quibus Chriſtus fuit via,veritas,& vita. Chriſtiani meliùs,quàm cæteri, portionem rerum Deo debitam tribuerunt. dicarunt partem dierũ,didicerũt ſacris miniſterijs,votis,& orationibus Deo gratias agere, Deum collaudare, Dei irã ſuppliciter placare. Cõſtat ex hiſtorijs,quòd Chri-

ſtus

ſtus Saluator noſter habuit aliquas facultates, quamuis tenues, ſimulq. Apoſtoli aliquid habuerũt, c. 4. de verb. ſignific. in extrauag. Ioann. XXII. Habebat Dominus loculos, & à fidelibus oblata cõſeruans eorum neceſsitatibus, alijsq. indigentibus tribuebat, c. habebat, 12. q. 1. Poſt ſanctiſsimũ eius Aſcenſum Diſcipuli Apoſtolorum, qui domos, vel agros poſsidebant, vendebãt eos, & pretia eorum, & reliquas res, quas habebant, offerebant ponentes antè pedes Apoſtolorum, & diuidebãtur ſingulis, provt cuiq. opus erat, c. dilectiſsimis, 12. q. 1. non retinebant Apoſtoli prædia in Iudæa, ſed vẽdebant. & pretia recipiebãt ad fouendos egentes. poſtquam vero plures gentes, & Romani venerunt ad fidẽ baptiſmi, tandem Cõſtantinus Primus fidem veritatis patenter adeptus, licentiam dedit per vniuerſum Orbem non ſolùm fieri Chriſtianos; ſed etiam fabricare Eccleſias, & prædia tribuere poſſe conſtituit, & ipſe donaria immenſa cõtulit, c. futuram, 12. q. 1. Cum autem viſum fuit expedire, vt oblata prædia non venderentur, cœperunt ſummi Sacerdotes, & reliqui fideles ea tradere matricibus Eccleſijs, vt ex eorũ redditibus fideles communẽ vitam ducentes, alerentur, c. videntes, 12. q. 1. Inſuper Chriſtiani Sacerdotibus decimas perſoluerunt, tanquam tributa egentium animarum, vndè dicitur in c. decimæ, 16. q. 1. Si decimam dederis, abundantiam fructus recipies, corporisq. & animæ ſanitatem conſequeris. Deus pręmium non poſtulat, ſed honorem. qui dignatus eſt totum dare, dignatur etiam à nobis recipere decimam, non ſibi, ſed nobis profuturam. In portione igitur Dei ſunt omnes res Eccleſiæ, quæ dicuntur vota fidelium, pretia pecca-

torum,

Digitized by Google

torum,& patrimonia pauperum,c.quia iuxta, 16.q.1. Et cum ſint patrimonium Eccleſię ſponſæ Chriſti debent ſine læſione conſeruari, l. iubemus, 2. C. de ſacroſanct.Eccleſ.& quia à fidelibus Deo oblatæ fuerūt; c.res Eccleſiæ, 21. q. 1. & dicatæ vſibus ſecretorum cæleſtium, c. attendendum, 17. q.4. & collatæ pro remedio peccatorum, pro ſalute, & requie animarum, c. indignè, 12.q. 2. Ideò earum dominium, & poſſeſſio cenſetur eſſe apud Chriſtum, Innoc. in c. cum ſuper, nu.3. de cauſ. poſſ. & propriet. Earum verò cuſtodia,& adminiſtratio,& diſtributio pertinet ad Epiſcopos,& Eccleſiarum Rectores,c.vobis, 12. q. 2. qui earum rationęm diuino reddituri ſunt examini, c.cōceſſo, 12.q. 2.

Cum autem Chriſtiani receperint à Deo per Euagelium maiora beneficia,quàm Iudęi ſub lege: plures etiam dies feſtiuos pro ampliori gratiarum actione cōſtituerunt. & loco Sabbathi inſtituerunt diem Dominicum, cuius meminit Ioan.Apoc. c.1. ibi, Fui in ſpiritu in Dominica die. & S.Auguſtin.contra Fauſtū lib.19.ait. Cum quæris Sabbathi otium cur nō obſeruat Chriſtianus? Reſpondeo, id non obſeruat Chriſtianus; quia quod figura profitebatur, iam Chriſtus impleuit. & in c. 1. de conſecr. diſt.3. dicitur tempus feriandi eſſe omnem Dominicam, ne Iudaiſmo Chriſtiani capiantur.& ibidem recenſentur alij dies feſtiui vltrà Dominicā,videlicet Natalis Domini,& alij.quid autem deceat agere in diebus feſtiuis, oſtenditur in l.dies feſtos, C.de ferijs,vbi Imperatores Leo,& Antoninus reſcripſerunt, Dies feſtos Maieſtati Altiſſimæ dedicatos nullis voluptatibus occupandos; nec vllis

exactio-

exactionum vexationibus profanandos. Et ita Dominicum diem ſemper honorabilem, venerandum fore; vt à cunctis executionibus excuſetur. & in c.nullus, 15. q.4. Præcipitur Epiſcopis, & Clericis, ne audeant diebus feſtiuis, propoſitum cuiuſuis negocium ventilare, niſi hoc tantum, vt Deo ſtatuta ſolemnia peragant, & in c. placita, eadem 5. q. 4. Placita ſæcularia prohibentur in Dominicis diebus, & alijs pręcipuis feſtis, & executiones fieri prohibentur per ſeptem dies antè Natalem Domini, vſque ad Epiphaniam. & tempore Paſchę per totam Octauam: vt quiſque liberam facultatem habeat adeundi Eccleſiam, & orationibus vacandi. Et in c.commeſſationes, 44. diſt. Præcipitur omnibus, vt in feſtiuitatibus abſtineant à commeſſationibus, & ebrietatibus, & in c.irreligioſa, de conſecr. diſt. 3. Statuitur, vt in ſolemnitatibus debeant populi vacare diuini officijs, non autem ſaltationibus, vel cantilenis. Et in c. 1. de ferijs. ſtatutum legitur, Omnes dies Dominicos cum omni veneratione eſſe obſeruandos, & ab omni illicito opere eſſe abſtinendum; vt in eis mercatum minimè fiat, neque placitum: neque aliquis ad mortem, vel ad pęnam iudicetur: nec ſacramenta, niſi pro pace, vel alia neceſſitate, pręſtentur. Et in c. fin. eod. tit. dicitur, quòd quamuis non prorogari, ſed expediri deceat quæſtiones: debet tamen Iudicialis ſtrepitus diebus conquieſcere feriatis, qui ob reuerentiam Dei noſcuntur eſſe ſtatuti: ſcilicet Natalis Domini, & alij ibidem enumerati. Didicerunt inſuper Chriſtifideles ſanctum aliud ſacrificandi genus ieiunium ſcilicet, quod ex pluribus conſtat rem eſſe ſanctam: & primò propter corporis

ma-

Digitized by Google

macerationem, iuxta illud dictum Pſal. 108. Genua mea infirmata ſunt à ieiunio: & caro mea immutata eſt propter oleum. Secundo propter ſpiritus pertinacis expulſionẽ. vndè dicitur Matth. c. 9. Numquid poſſunt filij ſponſi lugere, quamdiù cum illis eſt ſponſus? Venient autem dies cum auferretur ab eis ſponſus, & tunc ieiunabunt. idem legitur Lucæ c. 5. Tertio propter diuinæ gratiæ implorationem, ſic dicitur Act. Apoſt. c. 14. Cum conſtituiſſent illis per ſingulas Eccleſias presbyteros, & oraſſent cum ieiunationibus, cõmendauerũt eos Domino, in quẽ crediderunt. Quarto & vltimo propter Chriſti ieiunantis imitationem; vt enim legitur Matth. c. 4. Cum ieiunaſſet Ieſus quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, poſteà eſurijt. Hinc vt dierum decima pariter ſoluatur Deo, inſtituta eſt Quadrageſima. quæ ſumma obſeruatione eſt obſeruãda, quia ipſi dies decimæ ſunt anni, vt oſtẽditur in c. Quadrageſima, de cõſecr. diſt. 5 Et quia annus voluitur per quatuor tempora, veris ſcilicet, æſtatis, autumni, & hyemis, ſtatuta etiã ſunt quatuor tempora communi ieiunio obſeruanda in menſibus Martij, ſeù in prima hebdomanda Quadrageſimæ, Iunij, Septembris, & Decembris, c. 1. & 2. 76. diſt. Tandem non defuerunt inter fideles, qui meliori ſorte, quàm Gentiles, Deo immolati fuerũt; illi ſcilicet Sancti Martyres, qui non dubitarunt pro Chriſti fide pati: qui Chriſti imitatores libentiſſimè ſanguinem effuderũt. provt nec defuerũt alij, qui ardenti erga Deum amore, feruentiq. erga proximum dilectione meliùs, quàm Eſſenij, veram religionem profeſsi fuerunt, vitæ innocentiam conſeruarunt, pietatem exercuerunt, &

chari-

charitatem: Eremitæ ſcilicet, Monachi, Mendicantes, cæteriq. Eccleſiaſtici tàm Regulares, quàm Sæculares, quos ad infinitum penè numerum excreuiſſe gloriari debet noſtra ætas: quia tot fidelium oblationes, tot deuotorum mentes, tot Religioſorum vota diuina benignitas non deſpexit. nec vllus eſt ſanæ mentis, qui putet laicos depauperatos eſſe ob tot munera Deo dicata, ob tot ædes ſacras exædificatas, ob tot Monaſteria dotata, ob tot beneficia erecta. maiores enim ſunt noſtrorum temporum diuitiæ, ampliores laicorũ facultates. creſcit numerus ſeruientium Deo, orantium pro populo: creſcunt diuinæ gratiæ: creſcit rerũ omnium copia. Iudæa, vt ſcribit D. Hieronym. in epiſt. ad Dardanum, anguſta erat, cuius longitudo iter tridui non excedebat: latitudo autem longè minor erat. & tamẽ maximum Sacerdotum Leuitarumq. numerum Deo dicauit, & aluit. Legitur Num. c. 3. quòd Moyſes recenſuit primogenitos filiorum Iſrael à menſe, & ſupra: & inuenti fuerunt viginti duo millia ducenti ſeptuaginta tres. & 1. Paralipom. c. 23. Dauid ſenex Regem conſtituit Salomonem filium ſuum ſuper Iſrael. & congregauit omnes Principes Iſrael, & Sacerdotes, atque Leuitas. numeratiq. ſunt Leuitæ à triginta annis ſupra, & inuenti ſunt triginta octo millia virorum. ex his electi ſunt, & diſtributi in miniſterium domus Domini viginti quatuor millia. Præpoſitorum autem, & Iudicum ſex millia: porrò quatuor millia & totidem pſaltæ canentes Domino in organis, quæ fecerat ad canendum. Quid mirum igitur ſi Chriſtianitas longiùs diffuſa, & propagata, & quę maiora à clementiſsimo Deo beneficia recepit, ingentẽ,

ac penè infinitum numerum ſeruientium Deo adhibeat? Eccleſiaſtici ſunt illi, qui debitam Deo rerum portionem attributam recipiunt, & diſtribuunt. iſti res ſacras, ſanctaſq. & religioſas cuſtodiunt; quæ autem ſint res ſacræ, religioſæ,& ſanctæ, & in quo differant, nolo recenſere; nam hæc optimè explicantur per DD. Inſtit. & ff. de rerum diuiſ.

Mau. Neſcio an maiore attentione, vel maiore animi iucūditate hæc audiuerim. ſequitur vt dicas de altera parte rerū, quam dicebas, attributā fuiſſe Reipublicæ.

Luc. Non dicam de Republica Athenienſium, Carthaginenſium, vel Romanorum.

Mau. Dices igitur de Patria Demoſthenis, qui interrogatus cuius eſſet, reſpondit ſe eſſe mundanum.

XIV. De portione Reipublicæ attributa.

Luc. Dicam de diuiſione, quam fecerunt gentes, quæ vnam partem Reipublicæ, hoc eſt, publicæ omnium commoditati, publico vſui reliquerunt. tunc quando fuerunt diſcretæ gentes, & Regna condita, dominia diſtincta, & agris termini poſiti, & ædificia collata, vt dicitur in l. ex hoc iure, ff. de iuſtit. & iure. Aer, aqua profluens, & mare, relicta ſunt pro communi hominum vſu,& commoditate. & publicus etiam eſt vſus litorum, fluminum, & riparum, vt in §. & quidē naturali iure, cum ſeqq. Inſt. de rerum diuiſ. Quędam etiam ſunt communia Ciuitatum, Vniuerſitatum, vt viæ, ædificia, palatia, Curiæ communes, & ſimilia, §. vniuerſitatis, Inſtit. eodem, de rerum diuiſ.

Mau. Omiſſa longiori rerum communium explicatione, aggredere tertiam partem, quam dicebas priuatis datam fuiſſe.

Luc. Tertia pars, quę fuit data priuatis pertinet ad ſingulos,

gulos,vel ratione poſſeſſionis, vel ratione dominij.

Mau. Dic primò aliqua de poſſeſſione, deindè de dominio.

Luc. Ex rebus humani iuris, & quæ ſunt in bonis noſtris vel ratione poſſeſſionis, vel dominij, aliæ tangũtur, aliæ non. illæ ſunt corporales, iſtæ incorporales. ex corporalibus, quæ ſunt immobiles, calcantur pedibus. & quæ ſunt mobiles, manibus capiũtur. incorporales verò, quia in ſolo iure cõſiſtunt, ſolo acquiruntur animo, vt hæreditas, vſusfructus, ſeruitutes, obligationes, & actiones, l. 1. §. quædam prætereà, ff. de rer. diuiſ. De immobilibus, quia pede calcantur propriè dicitur poſſeſſio, quaſi pedum poſitio, l. 1. ff. de acquir. poſſeſſ. Sed de mobilibus, quia capiuntur manibus, minùs propriè dicitur poſſeſsio, gloſ. in d. l. 1. in princ. At de incorporalibus, quia ſolo apprehenduntur animo nõ dicitur poſſeſſio, ſed quaſi poſſeſſio, l. ſeruus, §. incorporales, ff. de acquir. rer. domin. Nonnulli ex noſtris, qui cæteris eruditiores cẽſentur putant poſſeſſionem non à pedibus, ſed à ſedibus dictam, vt ſit ſedium poſitio non pedum, & ita legi aiunt in pandectis Florentinis, & gloſ. in d. l. 1. dicit à pedibus, aliàs à ſedibus. & vulgatam editionem d. l. 1. vbi legitur poſſeſſionem appellatam eſſe à pedibus, quaſi pedum poſitio, velut corruptam, & mendoſam reprobant. quod videntur didiciſſe à Grammaticis docẽtibus verbum, poſsideo, deductum eſſe ab antiquo verbo pos, & ſedeo, quaſi potens ſedeo. Sed quicquid ſit, non recedamus à communi, & vulgata editione, quam tot ſæcula receperũt, & approbarunt tot legum oracula: etenim nullibi legitur gentes in rerũ diſtinctione hoc ius dixiſſe, quicquid

XV. De portiore ſingulorum, & de poſſeſſione.

quid ſedibus occupaueris, tuum ſit, provt vulgatum eſt ita ſtatuiſſe, quicquid calcauerit pes tuus tuum ſit, gloſ. in d. l. 1. in verbo, quia naturaliter, ff. de acquir. poſſeſſ. & vt legitur Deuter. in c. 11. Moyſes dixit filijs Iſrael: Omnis locus, quem calcauerit pes veſter, veſter erit. & in lib. Ioſue c. 1. dixit Dominus: Omnẽ locum, quem calcauerit veſtigium pedis veſtri, vobis tradam, ſicut locutus ſum Moyſi. Scimus etiam denominationem ſumendam eſſe ab eo, quod principalius eſt, & dignius, l. quæritur, ff. de ſtat. hom. Non ergò ſine ratione poſſeſsio dicitur à pedum poſitione, quæ prçcipua eſt, & poſitionem ſedium omnemq. aliã corporis operationem præcedit: quandoquidem pedes ſunt ſuſtentamentum, & vehiculum totius corporis, & ſe habent ad reliquum corpus ſicut baſes ad columnas, Bald. in rubr. extr. de cauſ. poſſeſſ. & proprietat. nu. 2. Nec vim facit, quod ex omni pedum poſitione non ſequatur poſſeſſio, cum pedes ponantur in via, in foro, & in Eccleſia, & tamen iſtorum locorum poſſeſſio non acquiritur. quia hoc accidit nedum propter defectum animi poſſidendi; verum etiam propter inhabilitatem materiæ; ea enim, quæ ſunt aut vniuerſitatis, aut in nullius bonis, non ſubiacent poſſeſſioni dominiovè ſingulorum, §. vniuerſitatis, cum duob. ſeq. Inſtit. de rer. diuiſ. Sicut etiam non facit ſcrupulum, quòd poſſideantur etiam mobilia, quæ tamen non pedibus calcantur, ſed manibus apprehenduntur: quia neque id fit ſine pedum miniſterio, & ope; immò, quia vt ait Caſtr. in d. l. 1. n. 3. ff. de acquir. poſſ. poſſeſſio mobilium vilis eſt, & abiecta ex quo facilè amittitur, ſtatim ſcilicet omiſſa, vel neglecta cuſtodia,

dia, l. ſi rem mobilem, ff. de acquir. poſſeſſ. mirum non eſt ſi eius, & manuum ratio habita non fuit in denominatione ſumenda, quæ deſumpta fuit à pedibus, inſpecta poſſeſſione immobilium, quæ dignior eſt, & difficiliùs amittitur. nec fuit habita ratio oculorum, tametſi cenſeantur ſedes, & animi habitaculum, qui quaſi præſtantiores poſtremi perficiuntur, & antè cæteras corporis partes exoriuntur, vt aiunt naturales; nam ſolo aſpectu poſſeſſio non acquiritur, niſi aliud concurrat, velut præſentia rei, & voluntas poſſeſſoris, l. quod meo, §. ſi venditorem, ff. de acquir. poſſ. Nulla tandem animi ratio habita fuit in denominanda poſſeſſione, quia ius gentium ſolam corporalē apprehenſionem, & naturalem inſiſtentiam conſiderauit in acquirenda, & retinenda poſſeſſione. eoq. iure quis poſſeſſor exiſtebat, quamdiù rem detinebat. & qui vnius rei poſſeſsionem capiebat, alterius poſſeſſionem amittebat, quando illa corporalis inſiſtentia deficiebat. quam gentium conditionem hodie nobis repręſentare videntur Zingari, & Arabes, qui modò vnum locum occupant, modò alium ſuis ſedibus, & tugurijs. quippè qui eas amouentes, prioris loci poſſeſſionem nullatenus retinent. vndè dicere poſſumus illo iure loca omnia fuiſſe, qualia remanſerunt litora maris: ibi enim ſi quis ædificium ponit, fit poſſeſſor: ſublato autem ædificio tollitur & poſſeſſio, & ita dicitur in l. quod in litore, ff. de acquir. rer. dom. litora eſſe ſicut ea, quę primum natura prodita ſunt, ſed poſt oppida conſtructa, poſt conditas vrbes, quia fieri non poterat, vt quis ciuiles domos habitaret, ſimulq. ruſtica prædia per ſe eodem tempore coleret, & naturaliter

O poſſi-

poſſideret. Iure ciuili inductum fuit, vt non ſolius corporis, ſed etiam animi ratio haberetur in acquirenda, retinenda, & amittenda poſſeſsione, l. 1. ff. de acquir. rer. dom. l. 3. §. in amittenda, & l. clam poſsidere, §. qui ad nundinas, ff. de acquir. poſſeſſ. quo iure inſpecto, potior quidem eſt animus corpore in poſſeſsione retinenda, & amittenda. ſed in acquirendo, potior eſt naturalis, & corporalis apprehenſio. neque enim ſolo animo poteſt acquiri poſſeſsio, niſi antecedat naturalis poſſeſsio, l. 3. §. Neratius, ff. de acquir. poſſeſſ. Hinc duo ſubſecuta ſunt, vnum quòd quis, nedum per ſe, ſed etiam per alium, & nedum ſibi, ſed etiam alteri poſsideat. ſic videmus per Procuratores poſſeſsionem abſentibus acquiri; & per colonos, inquilinos, vel conductores detineri, & poſſeſſoribus conſeruari. alterum eſt, quòd qui, vel prohibiti ſunt à lege, vel qui animo ſunt infirmo, & imbecilli, velut furioſi, & pupilli poſſeſsionem iure ciuili nõ acquirunt: licet enim valeant rem pedibus calcare, & manibus apprehendere; tamẽ quia animum poſsidendi, vel natura, vel iure prohibente non habent; poſſeſsionem non acquirunt; non retinent. & quamuis corporali apprehenſione poſsidere quodammodo incipiant; poſſeſsionem tamen, animo poſsidendi deficiente, non perficiunt: ſunt velut dormientes, qui ſi in eorum manibus aliquid ponatur; tenent quidem, ſed tenendi affectionem non habent, l. 1. §. adipiſcimur, ff. de acquir. poſſeſſ. vbi declarat etiam Iuriſconſ. pupillum ſine tutoris authoritate poſſe incipere poſsidere, quia hæc res eſt facti, nõ iuris. & ſubiungit in ſequenti §. ſi vir vxori, quòd ſi maritus cauſa donationis cedat vxori poſſeſsionem,

licet

licèt talis donatio ſit prohibita inter coniuges; tamen vxor poſsidet: quia res facti, iure ciuili infirmari non poteſt. & eleganter dicitur in l. poſſeſsio quoque, ff de acquir. poſſ. quòd qui in aliena poteſtate ſunt, rem peculiarem tenere poſſunt; habere autem, & poſſidere non poſſunt: quia poſſeſsio non tantùm corporis, ſed etiam iuris eſt. Et hac ratione de rebus incorporalibus, de iuribus ſcilicet, non dicitur poſſeſsio: quia naturalis apprehenſio non concurrit. ſed dicitur quaſi poſſeſsio; quia ex duobus, quæ in acquirenda poſſeſſione requiruntur, ſola concurrit animi apprehenſio, l. ſequitur, §. ſi viam, ff. de vſucap.

Man. De poſſeſsione ſingularia quædam dixiſti, & mihi grata. ſequitur dicendum de dominio.

Luc. Dominium propriè dicitur de rebus corporalibus, illudq. incepit ex naturali poſſeſsione, l. 1. ff. de acquiren. poſs. tunc quando Ius gentium conſtituit, quicquid calcauerit pes tuus, tuum ſit. ex qua naturali occupatione cauſatum fuit dominium, quod illo iure conſiſtebat in ſolo vſu, & ſola rei commoditate, gloſ. in d. l. 1. in verb. ait, intantum vt corporali inſiſtentia deficiente, dominium quoque deficeret, l. 3. l. naturalem, ff. de acquir. rer. domin. Veſtigium, & exemplum huius dominij, remanſit in his dumtaxat, quæ terra, mari, cæloq. capiuntur: quippè quæ fiunt eorum, qui primi eorum poſſeſsionem apprehenderint. & deſinunt eorum eſſe quamprimum ſeſe recipiunt in naturalem libertatem: rurſusq. fiunt occupantis, §. feræ, Inſtit. de rer. diuiſ. Idem erat de alijs rebus corporalibus, quæ vel immobilia ſunt, vel non ſe mouentia, d. l. 1. ff. de acquir. poſſ. Vtiliter, & ſufficienter — XVI. De dominio.

Digitized by Google

prouidit Ius gentium; tunc quãdo latus erat campus, & pauci erant occupatores. at conſtructis Vrbibus, auctis Ciuibus, Ciuili iure opus fuit. quod cum induxiſset, vt non ſolo corpore, ſed etiam animo acquireretur, & retineretur poſseſsio; induxit etiam illud dominij genus ſolo animo conſiſtens, ſeparatumq. ab vſu, & vtilitate: quale eſt illud, quod habet dominus feudi, vel emphiteuſis, & etiam hæres proprietarius, l. 2. ff. quibus modis vſusfructus amittatur, l. ſed ſi, cũ l. ſequenti, ff. de vſufr. adeò vt dicere poſsimus, duplex eſse dominium, vnum quod corpore, aliud quod animo detinetur. illud eſt vtile, iſtud directum. illud naturale, iſtud ciuile. & differunt inter ſe ſicut fructus, & proprietas, quæ nihil habet commune cum poſſeſſione, l. naturaliter, §. nihil commune, ff. de acquir. poſs. iungi tamen poſsunt inter ſe, & conſolidari, & tunc dicitur dominium plenum, §. vltim. Inſtit. de vſufr. l. fœminæ, §. illud, C. de ſecun. nupt. Ideòq. fieri poteſt, vt vnus poſseſsor ſit, non dominus. & alter dominus quidem ſit, poſſeſſor verò non ſit. & tandem vt poſseſsor idem & dominus ſit, vt legitur in l. 1. in princ. ff. vti poſsid. quarundam itaq. rerum dominium acquiritur Iure gentium, quarundã verò iure ciuili. illud per occupationem, iſtud per traditionem, l. 1. ff. de acquir. rer. dom. ſed vera, & propria acquiſitio dominij eſt per occupationem: quãdoquidem fit de eo, quod naturaliter commune eſt. per traditionem autem verè non acquiritur dominium, ſed mutatur, & transfertur de vno in alium. ideòq. rectè dicitur in l. traditionibus, C. de pact. dominia rerum traditionibus transferri. eodẽq. dicendi genere vtitur

Iuriſc.

Digitized by Google

Iuriſc. in l.traditio,& in l.nunquã nuda, ff. de acquir. rer. dom. De rebus autem incorporalibus dominium non dicitur,ſed ius, l.rectè dicimus,ff.de verb. ſignif. quaſi dominium verò dicitur illa opinio, quàm habet is, qui bona fide poſſidet, & credit ſe dominum,cùm tamen verè dominus non ſit; ideò dicitur habere fictum, ſeù quaſi dominium, §. namq; ſi cui, Inſtit. de act. l.bona fides 2. ff. de reg. iur.

Et hæc inter priuatos rerum diſtributio fuit neceſſaria triplici ratione, vt ait Diuus Thom. 2. 2. q. 66. art. 2. quem refert Rip. in rubric. ff. de acquiren. poſſeſſ. num. 3. Prima eſt, ne ratione communionis bona communiter negligerentur: naturale enim eſt vitium negligi, quod communiter poſsidetur; & quis arbitratur ſe nihil habere, quòd totum non habeat. & dum inuidet alienæ parti, ſuam quoque partem patitur corrumpi, l. 2. C. quando, & quibus quar. pars deb. lib. 10. Secunda eſt, vt euitetur confuſio; nam ordinatè res tractantur, ſi ſingulis tanquàm propriæ gubernandæ tradantur, c. 1. & 2. 89. diſt. Tertia, & vltima eſt, vt euitentur rixæ, & diſcordiæ; quæ ex communione naſcuntur: Ideòq. nemo inuitus compellitur ad communionem, l. ſi non ſortem, §. ſi autem debens, ff. de condit. indeb. legitur in libro Geneſ. c. 13. quòd terra non poterat capere Abraham, & Lot, vt habitarent ſimul: erat quippè ſubſtantia eorum multa, & nequibant habitare communiter. vndè facta eſt rixa inter paſtores gregium eorum Abraham, & Lot. Dixit ergò Abraham ad Lot: ne quæſo ſit iurgium inter me, & te, & inter paſtores meos, & paſtores tuos: fratres enim ſumus.

XVII. Rerum diſtributio inter homines cur fuerit neceſſaria.

ecce vniuerſa terra coram te eſt: recede à me obſecro: ſi ad ſiniſtram ieris, ego dexteram tenebo: ſi tu dexteram elegeris, ego ad ſiniſtram pergam. elegitq. ſibi Lot regionem circa Iordanem, & receſſit ab Oriente: diuiſiq. ſunt alterutrum à fratre ſuo. Legitur inſuper in libro Ioſue c. 13. quòd poſt Moyſen, & poſt factam ab eo poſſeſſionum diuiſionem inter tribus; cùm Ioſue ſenuiſſet, terraq. latiſſima derelicta eſſet; quæ nec ſorte eſſet diuiſa: iuſſit ei Deus, vt diuideret terram in poſſeſſionem Tribubus, & ipſe diuiſit. Hinc etiam legitur apud Liuiũ lib. 2. & apud alios, quòd Romani promulgarunt legem agrariam, de agris populo diuidendis. & nos ex iure Canonico didicimus, neceſſarium, & vtile fuiſſe, vt illa portio rerum Deo dicata, diuideretur inter plures Eccleſiaſticos, quoad illud ſcilicet dominium naturale, quoad fructum inquam, & vtilitatem, ſeù potiùs quoad ſolam adminiſtrationem, vt paulò antè dicebam. Quid modo cogitas Maure?

XVIII. De venatione, piſcatione, & aucupio.

Mau. Mente reuoluo modũ illum res occupandi, quẽ dicebas remanſiſſe in his, quæ terra, mari, cæloq. capiuntur. & ſtupeo conſiderans illorum dementiam, qui feras conſectantur, inſidiantur piſcibus, inſequuntur aues.

Luc. Quiſquis te audiret, vereor nè velut ſtupidum, ſenſuq carentem increparet.

Mau. Te alloquor, non venatores; quorum alij diù noctuq. vagantur per montes, & valles, inter ſaxa, & ſpinas. & quid ſectantur? lepuſculum. Alij ſatagunt aquas hamo percutere. quid autem quærunt? piſciculum. Alij verò nihil melius putant, quam ſi-

fiſtula, vel ſibilo auiculas decipere, cogere in retia.

Luc. Quisq. venator audax, ingenioſus piſcator, auceps agilis te proculdubio notaret animi imbecillitate, tarditate ingenij, corporis pigritia.

Mau. Quiſque ſibi placet, ſuam quiſque partẽ opinionemvè tueri conatur. ſed non video qua ratione debeăt homines ducere noctes inſomnes pro re exigua; tempus terere exercitio periculoſo; exponere ſe imbribus, vel pruinis pro re vili. Tumultuoſa eſt, & inquieta venatorum vita; damnoſum eſt eorum exercitium alienis rebus, agris ſcilicet, vineis, ſyluis. Malè vtuntur iſti propria ſubſtantia, dum alunt canes, accipitres, bubones, & ſimilia. ſunt inimici propriæ vitæ, dum aquis, & luto piſcium cauſa ſe inuoluunt. ſunt propriæ ſalutis immemores; dum ventorum rigori, iniuriæ Solis, immanitati ferarum ſe ſubijciunt. ſunt permoleſti, dum ſuis fiſtulis, & ſibilis familiarium, & vicinorum capita iugiter obtundunt: dum euntes manè, moleſtis clamoribus quieſcentes interturbant; & ſero redeuntes tumultu, & ſtrepitu tranſeuntes omnes exurdant. ſed aliquando pœnam luunt eorum demẽtiæ, quando vacui domum repetunt, ab amicis illuſi: quando defeſsi valdè, accumbere non valent; & cæteri præda fruuntur abſque labore.

Luc. Ait Varo. lib. 4. de lingua latina, venationem dictam eſſe ab euentu: quia præda nõ ſemper eſt certa. multiq. venantur, & euenit, vt non omnes prædam conſequantur. gloria autem, quæ naſcitur à felici euẽtu, ſuperat quaſcunque voluptates. In libro Geneſ. cap. 9. Deus benedixit Noe, & filijs eius, & dixit ad

eos, terror veſter, ac tremor ſuper cuncta animalia terræ, & ſuper omnes volucres cæli. omnes piſces maris manui veſtræ traditi ſunt, & omne, quod mouetur, & viuit, erit vobis in cibum: quaſi olera virentia tradidi vobis omnia. Ideòq. colligimus, neceſſe eſſe, vt homines ſtudeant venari, piſcari, aucupari: ne aliàs viderentur cõtemnere diuinam munificentiam, & negligere elargitum imperium. Verum eſt non omnia omnibus conuenire: & propterea hæc permittuntur illis præcipuè, qui ſi fortè ocioſi remanerent, aliud malè agere diſcerent. & illis etiam, qui rei militari operam daturi ſunt: vt tali ſtudio, & exercitatione fiant robuſti, celeres, & laborioſi. dicebat Cic. lib. 2. de nat. Deorum, circa finem, immanes, & feras belluas nanciſcimur venando, vt & veſcamur ijs, & exerceamur in venando, ad ſimilitudinem bellicæ diſciplinæ: vt vtamur domitis, & condocefactis; multaq. ex eorum corporibus remedia morbis, & vulneribus eligamus. Hæc autem permiſsio intelligitur dummodo nihil fiat cum iniuria, & damno alterius. Plato in libro de legib. dial. 7. in fin. præſcribit, venatorem nocturnum retibus, & canibus ſuis fidentem, nemo vſpiam ſinat venari: auceps per incultos agros, monteſq. vagari permittatur; à cultis locis ſacriſq. incultis, à quocunque pellatur. Piſcator nec in portubus, nec ſacris paludibus, ſtagniſq. venetur. in alijs liceat, dummodo ſuccorum non vtatur permixtione. Rurſus hæc permiſſa ſunt, quatenus non dimittantur, negligantur vè quæcunque præcipua ſunt, & potiora. Ruſtici, qui culturæ agrorum adſcripti ſunt, tempus culturæ deſtinatum conterrere non debent in perſe-

quendo

quendo lepuſculo: ſi tamen animalia fera nocentia capiant, digni ſunt laude. Capite nobis vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas, dicitur in lib. Cant. c. 2. Ciues illi, qui domus, & familiæ curam habent, peſſimè agunt; ſi inopes, nihil aliud ſtudent, quàm retia conficere, & alere canes. eorumq. deploranda eſſet conditio, quippè qui velut Actæon, ſe à ſuis canibus dilacerari paterentur. Qui præſunt publicis negocijs, hæc agunt laudabiliter animi cauſa. Marcus Antoninus Philoſophus Imperator, etſi ſtudioſus, à grauioribus Reipublicæ curis animum remittens, in venationem pergebat, & interdum piſcando ſe oblectabat, & vt ſcribit Iulius Capitolinus in eius vita, amauit pugilantium luctamina, & curſum, & aucupatus, & pila luſit apprimè, & venatus eſt. Venabatur etiam, & piſcabatur nonnunquã Alexander Seuerus alioquin Reipublicæ intẽtus: vt enim refert Lampridius in eius vita, ad maiorum effigies rem diuinam faciebat, ſi id non poterat, pro loci qualitate, vel vectabatur, vel piſcabatur, vel deambulabat, vel venabatur; dehinc, ſi hora permitteret, actibus publicis poſt multam operam dabat. Interdictæ ſunt ſeruis Dei venationes, & ſyluaſticæ vacationes, ijq. prohibiti ſunt habere accipitres, & falcones, c. Epiſcopum, cum ſeq. 34. diſt. c. 1. & 2. de Cleric. venat. vt enim legitur in c. Eſau, 86. diſt. Eſau venator erat, quoniam peccator erat. Et penitus non inuenimus in ſcripturis ſanctis Sanctũ aliquẽ venatorem; piſcatores autem inuenimus Sanctos. Ideòq. vt innuit ibidem gloſ. permittitur Eccleſiaſticis piſcatio; quia pauca in ea poteſt eſſe delectatio, & in ea poteſt de diuinis cogitari. Chriſtus

elegit

Digitized by Google

elegit piſcatores in Apoſtolos, eosq. fecit fieri piſcatores hominum; inter quos, vt dicitur Ioan. 21. Simon Petrus dixit alijs, vado piſcari; & dixerunt ei, venimus & nos. Legitur de ſancto Euſtachio, & de alijs, quòd venati fuerunt. vndè dicere poſſumus, quòd Sancti fuerunt, non quia venatores, ſed Petrus, Andræas, & cæteri, Sancti fuerunt: quia piſcatores. Ex eo autem, quòd aliquando prohibeatur venatio, nō tamen actus damnatur: ſed nimia delectatio mentis. quandoquidem in huiuſmodi rebus, non vſus, ſed libido vtentis in culpa eſt, c. 1. diſt. 41. tempore, quo vacandum eſt orationi, prohibentur omnes venari, c. an putatis, 86. diſt. Alijs verò diebus laicis venari licet, c. non eſt in poteſtate, de decimis. Prælati autem, & alij Eccleſiaſtici poſſunt venari, aliquando recreationis gratia, cum ſilentio tamen, & modeſtia, vt not. Doct. in dicto c. 1. de Cleric. venat. & in c. cum Apoſtolus, §. quo circa, de cenſibus.

Mau. Venatórum cauſam apud me ſatis defendiſti. reliquum eſt vt aliqua notes de bello, poſtquam ſat habeo notata hucuſq. de poteſtate Eccleſiaſtica, de meo, & tuo, de diuiſione rerum, poſſeſſione, & dominio.

Luc. In fine diei neceſſe eſt, vt breuiter dicam.

Mau. Quid autem de bello vlterius dices?

Luc. Quatuor propono; vnum, quid obſeruandum ſit in bello gerendo. Alterum, an ex humano conſilio, an verò diuino iudicio bellum proueniat. Tertium vndè expectanda ſit victoria. Poſtremum capta in bello cuius fiant.

XIX. De bello, & quæ ſint obſeruāda inter bellatores.

Mau. Curioſa ſunt hæc. audiam libentiſſimè.

Luc. Quantum igitur ad primum, cum vt alias diceba-

mus,

mus, bellum eſſe debeat neceſſarium, & iuſtum contra hoſtem, qui non vult pacem; & ad repellendam iniuriam, non ad inferendam: multa ſunt in bello gerendo obſeruanda. ſed ego colligo nonnulla ex libro Deuteron. c.20. Vnum eſt, vt qui bellum gerunt, omnem fiduciam reijciant in Deum. ibi, Non pertimeſcat cor veſtrum: quia Dominus Deus veſter in medio veſtri eſt, & pro vobis contra aduerſarios dimicabit. Alterum, vt in exercitu non admittantur impediti, formidoloſi, & inutiles. ibi, Duces quoque per ſingulas turmas, audiente exercitu proclamabunt. Quis eſt homo, qui deſpondit vxorem, & non accepit eam? Vadat, & reuertatur in domum ſuam, ne fortè moriatur in bello; & alius accipiat eam. his dictis addent reliqua, & loquentur ad populum. Quis eſt homo formidoloſus, & corde pauido? vadat, & reuertatur in domum ſuam, ne pauere faciat corda fratrum ſuorum; ſicut ipſe timore perterritus eſt. Tertium eſt, vt antè aggreſſus offeratur hoſti pax. ibi, Quando acceſſeris ad expugnandam ciuitatem, offeres ei primùm pacem. Si receperit, & aperuerit tibi portas; cunctus populus, qui in ea eſt, ſaluabitur, & ſeruiet tibi ſub tributo. Sin autem fœdus inire noluerit, & cœperit contra te bellum, oppugnabis eam. Quartum eſt, vt victor modeſtè victoria vtatur: & parcatur fœminis, & pueris. ibi, Cumq. tradiderit Dominus Deus tuus illam in manu tua, percuties omne, quod in ea generis maſculini eſt, in ore gladij abſque mulieribus, & infantibus, iumentis, & cæteris, quæ in ciuitate ſunt. Quintum, vt præda inter milites diſtribuatur. ibi, Omnem prędã exercitui diuides, & comedes

medes de ſpolijs hoſtiũ tuorum, quæ Dominus Deus tuus dederit tibi. Poſtremũ, vt in obſidione non deuaſtetur regio. ibi, Quando obſederis ciuitatem multo tempore, & munitionibus circũdederis, vt expugnes eas; non ſuccides arbores, de quibus veſci poteſt; nec ſecuribus debes vaſtare regionẽ: quoniam lignum eſt, & nõ homo. nec poteſt bellantiũ cõtra te augere numerũ. Si quæ autem ligna nõ ſunt pomifera, ſed agreſtia; in cæteros apta vſus, ſuccide: & inſtrue machinas, donec capias ciuitatẽ, quę contra te dimicat. Nõnulla verò, quæ pertinẽt ad eos, quos exercitus inimicus aggreditur, & obſidet, pariter colligo ex c 32. lib. 1. Paralip Vnũ eſt, vt Princeps ciuitatis, vel loci cõgreget ſapientes, & rei bellicę expertos, & ab eis conſilium capiat: & iuxta eorũ ſententiã decernat. ibi, Senacherib Rex Aſſyriorũ ingreſſus Iudæã obſedit ciuitates munitas, volẽs eas capere. quod cũ vidiſſet Ezechias Rex, iniuit conſiliũ cum Principibus, viriſq. fortiſſimis. Alterũ, vt ſtudeat auferre exercitui aduerſario qualcũq. commoditates. ibi, Et omniũ decernẽte ſententia, cõgregauit plurimã multitudinem, & obturauerunt cũctos fontes, & riuum, qui fluebãt in medio terræ, dicẽtes, ne veniant Reges Aſſyriorũ, & inueniant aquarũ abundantiã. Tertiũ, vt muros, & arces reædificet, & extruat. ibi, Ædificauit quoq. agens induſtriè omnẽ murum, qui fuerat diſſipatus: & extruxit turres, & forinſecus alterũ murum. Quartũ, vt adhibeat arma, & Duces, & exercitum benè muniat. ibi, Et fecit vniuerſi generis armaturã, & clypeos, cõſtituitq. Principes bellatorũ in exercitu. Quintũ, vt milites, & populũ confortetur, & animet. ibi, Et cõuocauit vniuerſos in platea

portæ

portæ Ciuitatis; ac locutus eſt ad cor eorum dicens: Viriliter agite, & confortamini; nolite timere, nec paueatis Regem Aſsyriorum,& vniuerſam multitudinem, quæ eſt cum eo: multò enim plures nobiſcum ſunt, quàm cum illo: cum illo enim eſt brachium carneum, nobiſcum Dominus Deus noſter, qui auxiliator eſt noſter, pugnatq. pro nobis. Confortatusq. eſt populus huiuſmodi verbis Ezechiæ Regis Iuda. Poſtremũ eſt, vt populus fortiter ſuſtineat primos aggreſſus, & vigilet, oret, & ſperet in Deo. ibi, Inſuper & clamore magno contra populũ, qui ſedebat in muris Ieruſalem, perſonabat, vt terreret eos, & caperet ciuitatem. orauerũt igitur Ezechias Rex, & Iſaias filius Amos Prophetæ. ac vociferati ſunt vſque ad cælum. & miſit Dominus Angelum, qui percuſsit omnem virum robuſtum,& bellatorem, & Principem exercitus Regis Aſsyriorum. reuerſusq. eſt cum ignominia in terram ſuam.

Mau. Præclarè dixiſti ad primum.

Luc. Quantum ad alterum,etſi bellũ immediatè oriri videatur ex humanis cõſilijs,& deliberationibus Principum: nõ tamen prouenit niſi Dei iudicio,& motu. quando,vel Regnorum, vel Prouinciarũ, vel Vrbium ſceleribus ad iram commouetur,& vindictam. qua ratione excitat gentes extraneas, & feroces; vt eorum voracitati,& furori tradat populos contumaces. Iſaias cap.5. ait, Iratus eſt furor Domini in populum ſuum; & extendit manum ſuam ſuper eum, & percuſsit eũ: & conturbati ſunt montes, & facta ſunt morticina eorum quaſi ſtercus in medio platearum. & Ierem.c.5. exclamat dicẽs:Hęc dicit Dominus Deus exercituum; Ego

XX. Bellum non oritur ſine diuino iudicio.

Ego adducam ſuper vos gentem de longinquo: gentem robuſtam, gentem antiquam, cuius ignorabis linguam, nec intelliges quid loquatur. Atque idem legitur in libro Deuteronomij c.28.ibi, Adducet Dominus ſuper te gentem de longinquo, & de extremis terræ finibus in ſimilitudinem Aquilæ volantis cum impetu: cuius linguam intelligere non poſſis. gentem procaciſſimam, quæ non deferat ſeni, nec miſereatur paruuli, & deuoret fructum iumētorum tuorum, ac fruges terræ tuæ: donec intereas. Equidem non video quomodo fieri poſſet, vt Principes animum ad bellandum applicarent: niſi eos quodammodo cogeret diuina iuſtitia: aliàs enim deterrerentur, & bellum omninò euitarent; conſiderantes quanta ſint bellorum incommoda, quanta fiant diſpendia, quanta excidia naſcantur; & quàm incertus ſit euentus. minusq. poſſibile eſſet, vt miles inueniretur, qui, pro paruo ſtipendio menſtruatim promiſſo, tanto rigori diſciplinæ, & obedientiæ militaris ſe vellet ſubijcere; & ſemper eſſe anxius, ſemper ſolicitus, & omni tempore miſer.

Man. Impoſsibile ſanè eſt, vt hæc res aliter ſe habeat: ad alia.

XXI. Victoria, & liberatio ab alio non eſt expectanda, quam à Deo.

Luc. Quantum ad tertium. ab alio non eſt expectanda victoria, ſeù liberatio; quàm à Deo: vt enim legitur lib.2. Machabæorum c.8. Iudas Machabæus conuocatis ſeptem millibus, qui cum eo erant, eos rogabat ne hoſtibus reconciliarentur, neque metuerēt iniquè venientium aduerſum ſe hoſtium multitudinem: ſed fortiter cōtenderent. reddens rationem: nam illi quidem armis confidunt, ſimul & audacia: nos autem in omni-

omnipotente Domino, qui poteſt, & venientes aduerſum nos, & vniuerſum mundum vno nutu delere, cõfidimus. Nihil ſanè valent vires humanæ. plerumq. qui fortiſsimi ſunt; debili cedunt brachio. in libro 1. Regum c.17. Dauid dixit ad Philiſtæum: tu venis ad me cum gladio, & haſta, & clypeo. Ego autem venio ad te in nomine Domini exercituum. Cum ergò ſurrexiſſet Philiſthæus, & veniręt, & appropinquaret contra Dauid, feſtinauit Dauid ad pugnam, & miſit manum in peram, tulitq. vnum lapidẽ, & funda iecit, & circumducens percuſſit Philiſtæum in fronte. Sæpè euenit, vt minor pugnantiũ numerus ſuperet maiorem volente Deo. In lib. Ioſue c.10. cum habitatores Gabaon eſſent obſeſsi à Regibus Amorrhæorum, petierunt auxilium à Ioſue, cui dixit Deus: Ne timeas eos: in manus enim tuas tradidi illos: nullus ex eis tibi reſiſtere poterit. Cum autem Amorrhæi fugiſſent, Dominus miſit ſuper eos lapides magnos de cęlo, & mortui ſunt multo plures lapidibus grandinis, quàm quos gladio percuſserant filij Iſrael. & vt legitur in lib. 2. Paralipomen. c.14. Aſa, pugnaturus contra numeroſum exercitum Æthyopum, inuocauit Dominum dicens: Domine non eſt apud te vlla diſtantia: vtrum in paucis auxilieris, an in pluribus. adiuua nos Domine Deus noſter: in te enim, & in tuo nomine habentes fiduciam venimus contra hanc multitudinem. Domine Deus noſter tu es, non præualeat contra te homo. Exterruit itaq. Dominus Æthyopes corã Aſa, & Iuda: fugeruntq. Æthyopes. Victoria ſanè eſt diuini operis, nõ humanæ fortitudinis. vt enim legimus in eodem libro 2. Paralipom. c.20. Ioſaphat aggreſſus

à Syrijs,

à Syrijs orauit ad Dominum. & Iahaziel, ſuper quem factus eſt ſpiritus Domini in medio turbæ, & ait: Attendite omnis Iuda, & qui habitatis Ieruſalem, & tu Rex Ioſaphat: Hęc dicit Dominus vobis. nolite timere, nec paueatis hanc multitudinem: non eſt veſtra pugna, ſed Dei. non eritis vos, qui dimicabitis; ſed tantummodo confidenter ſtate: & videbitis auxilium Domini ſuper vos. Ideòq. vt inferiùs ſubiungitur Ioſaphat dedit conſilium populo, & ſtatuit cantores Domini, vt laudarent eum in turmis ſuis, & antecederent exercitum. ac voce conſona dicerent: Confitemini Domino, quoniam in æternum miſericordia eius. cumq. cœpiſſent laudes canere, vertit Dominus inſidias eorum in ſemetipſos, filiorum ſcilicet Amon, & Moab, & montis Seir, qui egreſsi fuerant, vt pugnarēt cōtra Iudam, & percuſsi ſunt. Reuerſusq. eſt omnis vir Iuda, & habitatores Ieruſalem: & Ioſaphat antè eos in Ieruſalem cum pſalterijs, & cytharis, & tubis in domum Domini. irruit autem pauor Domini ſuper vniuerſa regna terrarum, cū audiſſent, quòd pugnaſſet Dominus cōtra inimicos Iſrael. quieuitq. regnum Ioſaphat, & præbuit ei Deus pacem. Pariter in lib. 1. Machab. c. 3. quando Iudæi viderunt magnum exercitum Seron Principis exercitus Syriæ, dixerunt Iudę. quomodo poterimus pauci pugnare contra multitudinem tantam, & tam fortem? nos fatigati ſumus ieiunio hodie. Et ait Iudas, facilè eſt concludi multos in manu paucorum; & non eſt differentia in conſpectu Domini cæli liberare in multis, & in paucis: quoniam non in multitudine exercitus victoria belli, ſed de cælo fortitudo eſt. vt autem ceſſauit loqui, inſiluit in

eos

eos ſubitò, & contritus eſt Seron, & exercitus eius in conſpectu ipſius. Et re vera quò magis homines proprijs viribus confidunt,eò magis confunduntur. dicitur Iſaię c.30.Hęc dicit Dominus Deus ſanctus Iſrael. Si reuertamini; & quieſcatis: ſalui eritis, in ſilentio, & in ſpe erit fortitudo veſtra. & noluiſtis: & dixiſtis nequaquam, ſed ad equos fugiemus: ideò fugietis. & ſuper veloces aſcendemus: ideò velociores erunt, qui perſequentur vos. Tunc autem victoria, vel liberatio à Deo conceditur, quando populus percuſſus, & fortiter pugnans ſe corrigit: & Clerus oratione diuinam iram placat. Primum deduco ex libro Iudith c.8. ibi, Et nos ergò non vlciſcamur nos pro his,quæ patimur: ſed reputantes peccatis noſtris hæc ipſa ſupplicia minora eſſe flagella Domini, quibus quaſi ſerui corripimur ad emendationem, & non ad perditionē noſtram eueniſſe credamus. Alterum colligo ex lib. Exodi c.17. vbi venit Amalec, & pugnabat contra Iſrael, & Moyſes dixit ad Ioſue, Elige viros,& egreſſus pugna contra Amalec: cras ego ſtabo in vertice collis, habens virgam Dei in manu mea. & fecit Ioſue, vt loquutus erat Moyſes: & pugnauit contra Amalec. Moyſes autem, & Aaron, & Hur aſcenderunt ſuper verticem collis. Cumq. leuaret Moyſes manus,vincebat Iſrael. ſin autem paululum remiſiſſet, ſuperabat Amalec. & addo text. in c.12. lib.2. Paralipomen. vbi cum roboratum fuiſſet Regnum Roboam,& confortatum dereliquit legem Domini, & omnis Iſrael cum eo. Anno autem quinto Regni Roboam aſcendit Seſac Rex Ægypti in Ieruſalem: quia peccauerāt Domino. Semeias autē Propheta ingreſſus eſt ad Roboā,

& Principes Iuda, qui cōgregati fuerunt in Ieruſalem, fugientes Seſac, dixitq; ad eos: Hæc dicit Dominus: vos reliquiſtis me, & ego reliqui vos in manu Seſac. Conſternatiq; Principes Iſrael, & Rex dixerunt: Iuſtus eſt Dominus. Cumq; vidiſſet Dominus, quòd humiliati eſſent, factus eſt ſermo Domini ad Semeiam dicens: Quia humiliati ſunt, nō diſperdam eos, daboq; eis pauxillum auxilij, & non ſtillabit furor meus ſuper Ieruſalem per manum Seſac. Niſi fallor huc ſpectare volebant Ethnici, & Gentiles, quando bellorum euentus non humanę fortitudini, ſed fortunæ, & fato tribuebant. vndè dicebat Cæſ. in Comment. lib. 6. multum cùm in omnibus rebus, tum in re militari fortuna poteſt. ſed quaſi infirmis oculis rem benè proſpicere non valuerunt. quòd ſi ipſi etiam Deum verum, Deum fortem, Deum malorum vindicem cognouiſſent, neque hæc, neque alia confictis Idolis adſcripſiſſent. Finis igitur bellorum eſt debellatio vnius, & victoria alterius. Ex prima hoc boni naſcitur; quòd illi, qui anteà præ ocio, & pace, qua fruebantur ſuperbi, & iniuſti facti erant, bello tandem correcti, iuſti, & humiles redduntur. vt enim ait Ariſt. lib. 7. Politic. c. 15. Bellum quidem ipſum cogit homines eſſe iuſtos, ac temperatos: fortunæ autem proſperæ fruitio, & ocium cum pace, petulantes magis facit. Ex altera autem, ex victoria ſcilicet duo naſcũtur. Triumphus, qui debetur Principi exercitus vincẽtis; & præda, quæ militibus vincentibus diuiditur. Quoad triumphum legitur in 1. lib. Regum c. 18. Cum reuerteretur Dauid percuſſo Philiſtæo, egreſſæ ſunt mulieres de vniuerſis vrbibus Iſrael cantantes, chorosq; ducentes in

occur-

Digitized by Google

occurſum Saul Regis, in tympanis lætitiæ, & in ſiſtris, & præcinebant mulieres ludentes, atque dicẽtes: Percuſſit Saul mille, & Dauid decem millia. Apud Romanos, qui bello hoſtes profligauerant, Romam ingrediebantur triumphantes magna ſolemnitate, & pompa, prout referunt Plutarch. in vita Marcelli, Plin. lib. 5. c. 5. Liuius lib. 10. Decade 4. & alij. Quoad prædam in lib. Numeri c. 31. cum Iudæi bellarentur cum Madianitis, dixit Dominus ad Moyſen: Tollite ſummam eorum, quæ capta ſunt ab homine, vſque ad pecus, tu, & Eleazar Sacerdos, & Princeps vulgi. diuidesq. ex æquo prædam inter eos, qui pugnauerũt. Quòd autem milites nõ debeant omni tempore trahi cupiditate prædæ, Iudas Machabæus admonuit, vt legitur in lib. 1. Machab. c. 4. ibi, Et reuerſus eſt Iudas, & exercitus eius ſequens eum, dixitq. ad populum: Non concupiſcatis ſpolia, quia bellum contra nos eſt; & Gorgias, & exercitus eius propè nos in monte: Sed ſtate nunc cõtra inimicos noſtros, & expugnate eos, & ſumetis poſteà ſpolia ſecuri. Hoc autem Galli aliquãdo non obſeruarunt, qui vt notat Polib. lib. 2. antè med. & lib. 3. poſt med. dum certarent inter ſe in Italia ſuper prædæ diuiſione, exiſterẽtq. incompoſiti, à Romanis eorum hoſtibus inopinatè inuaſi, & timore perculſi, fugerunt. Itaut nedum prędam, ſed etiam magnam exercitus partem perdiderint.

Mau. De victoria non magis diſertè, quàm verè loquutus es. remanent capta in bello.

Luc. Quantùm igitur ad tertium. Ius gentium introduxit ſecundum modum acquirendi dominia, per captiuitatem, quæ differt ab occupatione; quia per XXII. De captis in bello cuius fiunt.

occupatio nem acquirebatur dominiũ rei vacantis,ſeù communis . per captiuitatem autem acquirebantur res hoſtium , captæ in bello, iuſtè tamen, & legitimè indicto. Hoſtes enim ſunt illi, quibus bellum publicè Populus Romanus , vel alius Princeps ſuperiorem nõ recognoſcẽs,decreuit. cæteri verò,latrunculi,vel prędones appellantur: & ideò qui à latronibus captus eſt, ſeruus latronum non eſt,l.hoſtes,ff.de capt.& poſtlim. reuerſ. l. hoſtes, ff.de verb.ſignificat. Si capiuntur ſingulares homines,liberi in ſeruitutem deducũtur: qui tamen ſi euaſerint capientium poteſtatem , & ad ſuos reuerſi fuerint , priſtinum ſtatum recipiunt , §. item ea quæ , Inſtit. de rerum diuiſ. Si capiantur vniuerſitates; tunc homines non fiunt ſerui , ſed ſubditi quoad iuriſdictionẽ, & remanent ciues, & retinent ſua bona, Bart. in l. Diuus, in princ. ff.de iur. fiſci,Bald. in rubr. extr. de treug. & pace,num. 12. Si capiuntur agri ſingulares, fiunt capientiũ; ſed expulſis hoſtibus ex agris, quos cœperant , dominia eorum agrorum ad priores dominos redeunt, l. ſi captiuus, §. expulſis, ff. de capt. & poſtlim. reuerſ. Sed an fiant militum capientiũ,vel Principis, cuius nominę bellum geritur, licèt Doctores multa dicant , Ego dicã breuiter, quòd res immobiles fiunt Principis , vel Reipublicæ , quæ bellũ indixit, d. l. ſi captiuus , ff. de captiuis , & poſtlim. reuerſ. Bart. in l.ſi quid bello, nu.3.ff. eodem . Mobiles verò, etſi fiant Principis, debet tamen Princeps prædam,& ſpolia, quæ ſcilicet mobilia ſunt,vel ſe mouentia,inter milites diſtribuere,ſecundùm eorum merita. vt enim dicitur in c. dicat aliquis,23.q.5. Decet militarem diſciplinam, vt Regi omnia ſeruentur. vt ſcilicet diuidat

ſecun-

ſecundùm militum merita, provt ibi ſubiungit gloſ. id, quod probatur per text. in c. ius militare, 1. diſt. vbi dicitur, quòd ad ius militare pertinet prædæ deciſio, & pro perſonarum qualitatibus, & laboribus iuſta diuiſio,& Principis portio.Quòd autem,tàm apud Romanos,quàm Græcos, & alios in vſu fuerit, prædã inter milites diſtribuere: referunt ferè omnes Hiſtorici. aliàs enim, niſi tali ſpe milites ducerentur, ſanè non multum allicerentur ad pugnam, & victoriam, ſolo ſtipendio, ſoliusq gloriæ cupiditate. Hinc videmus venatores,quò magis ad prædam canes alliciant, ferarum, quas cœperunt, præcordia illis obijcere. an autem in diuiſione prædæ habẽda ſit ratio dumtaxat illorum, qui prædam cœperunt; explicauit Dauid, qui, vt legitur in lib. 1. Reg. c. 30. quodam viro peſſimo dicente, eis, qui non venerunt, nobiſcum non dabimus quidquam de præda, quam eruimus; dixit. Non ſic facietis fratres mei de his, quæ tradidit nobis Dominus: nec audiet vos quiſquam ſuper hoc ſermone: æqua enim pars erit deſcendentis ad prælium, & remanẽtis ad ſarcinas,& ſimiliter diuident. & ſubiungitur in hæc verba, & hoc factum eſt ex die illa, & deinceps conſtitutum, & præfinitum, & quaſi lex in Iſrael vſque in diem hanc. Sed ecce Maure Sol recedit: ſi vis plura de bello, milites conſule.

Mau. Recedente Sole, recedamus & nos: reliquis autem ſatisfacies in ſequenti, niſi moleſtum putaueris.

Luc. Quod in me erit non negabo.

SEXTVS CONGRESSVS.

MAVRVS. LVCIVS.

Luc. PERVENIMVS Maure ad contractus, ſucceſſiones, & iudicia: quæ tu conſiderabas velut medicamina contraria, & venenata. Sed hodie, quaſi mutato cõſpicillo, rem diuerſam perſpicies.

Mau. Acceſſi hoc deſiderio motus.

Luc. De contractibus, dicebas eos inuentos, vt homines ſe inuicem circumueniant. damnabas tot contrahendi modos, tot cautelas. arbitrabaris nullam eſſe eorum firmitatem; ſed ob cuiusvis leuioris ſolemnitatis, ſeù clauſulæ defectum illos corruere, illosq. corrumpi, ſiuè teſtium contradictione, ſiuè ſcripturarum ambiguitate, ſiuè interpretationum multiplicitate.

Mau. Rationes etiam adduxi.

I. Reſpõdet Lucius, contractus eſſet neceſſarios, & vtiles.

Luc. Non ſum oblitus. In primis ergò neceſſe eſt, vt fatearis neceſsitatem, & vtilitatem contractuum, ea ratione: quia inuenti ſunt iure gentium, l. ex hoc iure, ff. de iuſtit. & iur. Ius autem gentium nihil aliud eſt, quàm quod naturalis ratio conſtituit inter omnes gẽtes, & apud omnes peræq. cuſtoditur, & vocatur ius gentium, quaſi quo iure omnes gentes vtuntur, §. ius autem ciuile, Inſtit. de iure nat. gent. & ciu. ſed vt examinemus breuiter multiplicitatem, & varietatem contractuum, quare fuerit neceſſaria: putas nè poſt rerum diuiſionem, poſt acquiſitum per ſingulos rerũ dominium, & poſſeſsionem, compertũ fuiſſe, vt vnuſquiſque

quiſque rei propriæ ſatis haberet, an autem indigeret aliena?

Mau. Credo non potuiſſe fieri ita æqualem diuiſionē, & occupationem rerum, vt vni aliquid non ſupereſſet, & alteri aliquid non deeſſet.

Luc. Ergò neceſſarium fuit Commercium: vt inter homines fieret rerum permutatio; & alteri quiſque daret id, quod ſuperfluum habebat, pro re, cuius indigeret.

Mau. Non facilè euenire poterat, vt quiſque tantum dare poſſet, quantum recipere neceſſe haberet.

Luc. Auctis gentibus, & cognita permutandi difficultate, inuenta fuit Pecunia, cuius perpetua eſt æſtimatio; quæ idcircò omnia æquat; vt enim ait Ariſt. lib. 5. Ethic. nummo omnia commenſurantur. & inſtitutus fuit contractus Emptionis, & Venditionis. vt res quiſque ſibi neceſſarias pretio compararet, l. 1. ff. de contrahen. empt.

Mau. Habebat ne quiſque tantum pecuniæ?

Luc. Quia non habebat quiſque facultatem emendi rem alienam; nec aptus erat quiſque in quauis re ſibi neceſſaria operari. introductus fuit contractus Locationis, & Conductionis; vt quiſque valeret, ſiuè res, ſiuè operas proprias alteri locare, alienasq. ab alio conducere, non pretio, ſed penſione, ſeù mercede.

Mau. Quid verò agebant illi, quibus deerat pretium, & penſio?

Luc. Quia vel pretium, vel mercedem quiſque non habebat, nec quiſque res proprias, aut vendendi, aut locandi neceſſitatem, voluntatemvè habebat; naturalis æquitas ſuadebat, vt qui rebus affluebant, liberales

exiſterent erga indigentes, beneuolos præcipuè, & amicos. Vndè fuerunt inducti alij duo contractus, Mutuum ſcilicet, & Commodatum. Mutuum, vt poſſent homines, ea quæ conſiſtunt in pondere, numero, & menſura, velut frumentum, vinum, oleum, pecunia, & ſimilia, concedere gratis, & mutuare amicis, & beneuolis, recepturi idem, & non plus in genere ſuo, l. 2. ff. de rebus credit. Commodatum verò, vt quiſque poſſet gratis ea concedere, quæ nõ conſiſtunt in pondere, numero, & menſura; ſiuè ſint mobilia, ſiuè immobilia, ſiuè etiam incorporalia, prout ſunt veſtis, equus, fundus, & habitatio, eandem rem in ſpecie recepturus, non aliam, l. 1. §. huius edicti, ff. commodati.

Mau. Nonne facilè euenire poterat, vt quis ita re alterius indigeret, vt poſteà neque idem genus, neque eandem ſpeciem valeret reſtituere?

Luc. Vt plurimum etiam hodie contingit; ſed quia obligatur quiſque naturaliter benefacienti benefacere, l. ſed & ſi, §. conſuluit, ff. de petit. hæred. Ideò eodem iure gentium inuentus eſt contractus Donationis, vt poſſet quilibet, nullo iure cogente, ſed ſola liberalitate, & munificentia, rem propriam alteri dono dare, l. 1. & l. donari, ff. de donat.

Mau. Hoc autem eſt de rarò contingens.

Luc. Non ita rarò fiunt donationes: euulſa non eſt ab humano pectore liberalitas, & gratitudo. ſed quoniã præfati Contractus ad hoc tendunt; vt inter homines poſſint bona transferri de vno in alium, ratione dominij, poſſeſſionis, vel vſus: ideò ad effectum, vt aliqui poſſent etiam inter ſe bona propria conferre, & communi-

municare operas, lucra, & res. neceſſe fuit introducere contractum Societatis, quæ contrahitur, vel ad vberiorem quæſtum, vel ad commodiorem vſum, & vel in perpetuum, hoc eſt ad vitam, vel ad tempus, vel ex tempore, vel ſub conditione, l. 1. ff. pro ſocio.

Mau. Quid opus fuit de exulante rerum communione vlterius cogitare?

Luc. Exulat adhuc rerum omnium vniuerſalis communio; ſed particularis inter aliquos ſocietas, humano generi haud vnquam inimica fuit: cuius priuatæ ſocietatis, & communionis præcipuum principium eſt Matrimonium, Viri, & mulieris coniunctio, continens indiuiduam vitæ conſuetudinem, §. 1. Inſtit. de patria poteſtate; quod etſi ratione coniunctionis, ſit de iure naturali, §. 1. Inſtit. de iur. nat. gent. & ciuil. & ratione inſtitutionis dicatur de iure diuino: quia Deus in Paradiſo coniugium inſtituit, c. ſicut, §. 1. 32. q. 2. ratione autem formæ, & ſolemnitatis ſit de iure poſitiuo, ciuili, vel canonico; tamen ratione mutui conſenſus, eſt de iure gentium; c. tuæ fraternitati, de ſponſal. & eo iure vtiliter inuentus eſt contractus Dotis, Bart. in rubr. ff. ſolut. matrim. in fine, vt ſcilicet mulier valeat proprium patrimonium viro communicare, & conferre pro ſuſtinẽdo onere matrimonij, l. 1. & l. dotis fructus, ff. de iure dotium.

Mau. Non eſt ergò, vt conquerantur, qui vel filiabus, vel ſororibus dotes conſtituunt; quaſi marito dent proprium ſanguinem, & proprias pecunias?

Luc. Neuriquam graue videri debet, ſi proprium mulieri patrimonium aſſignent; ſi inter conſortes cõmunicentur bona, inter quos mutua etiam ſeruitia

debent

Digitized by Google

debent præſtari. In prædictis contractibus contingebat, vt quis alterius fidem ſequi deberet, reſpectu vel ſolutionis pretij, & penſionis; vel traditionis, & reſtitutionis rerum; & quiſque cupiebat ſibi cautum fore. ideò inuentus fuit contractus Pignoris, quo poſſet debitor ſecurum reddere creditorem, & illi aliquã rem propriam pugno, manu vè dare, nõ reſtituendam, niſi debito perſoluto, l. plebs, §. pignus, ff. de verbor. ſignificat.

Mau. Iſte pignoris contractus parùm, vt puto, placebat Martiali, qui libro 12. in Theleſinum 25. conquerebatur hoc Carmine.

Cum rogo te nummos ſine pignore, non habeo inquis.
Idem, ſi pro me ſpondet agellus, habes.
Quod mihi non credis veteri Theleſine ſodali,
Credis colliculis, arboribusq. meis.

Luc. Iure quidem iraſcitur amicus, ſi alter dubiam eius fidem habere demonſtret.

Mau. Sed multò magis amicus conqueritur, ſi amicitiæ colore ab altero deludatur.

Luc. Verum dicis: progrediamur vlterius. Natura non dedit quidquam maius, & carius Amicitia; ideòq. vt amici mutuis operationibus, & officijs ſibi poſſent opem ferre, inuentus fuit contractus Mandati; vt quod per ſe ipſum quis implere nõ valeret, amico committeret expediendum. & hac ratione mandatum debet eſſe gratuitum: quia trahit originem ex officio, & amicitia, l. 1. ff. mandati.

Mau. Amicitiæ non permanent ſtabiles, fragiliores ſunt vitro.

Luc. Iracundi ſunt homines, iraſcuntur facilè, oriuntur

Digitized by Google

tur bella, contentiones, rixæ; quæ turbant pacem, & amicitiam: & proptereà, vt poſſent amici ad concordiam reduci, & pacem inire; introductus eſt contractus Pacis, ſeù Pactum fœderis. quæ conuentio ſi fiat ex cauſa publica ad breue tempus, dicuntur Induciæ, ſi ad longum, dicitur Treuga, ſi in perpetuum, dicitur Pax: ſicut etiã ſi fiat ex cauſa priuata, dicitur Pax, ſeù Concordia, l. conuentionum, & ibi gloſ. in verb. quædam paciſcantur, ff. de pactis. Inſuper, quia natura rerum inductum eſt; vt plura ſint negocia, quàm vocabula, l. natura, ff. de præſcriptis verbis: ideò, vltrà prædictos contractus, qui ſortiti ſunt propriũ nomen, idem ius gentium induxit etiam alias conuentiones, & obligationes; quæ proprio nomine carent, & dicuntur contractus Innominati, qui ſunt quatuor, Do, vt des, Do, vt facias, Facio, vt facias, Facio, vt des, l. naturalis, ff. de præſcript. verbis: qui ad aliud non tendunt, quàm ad conſeruationem humanæ ſocietatis, humani commercij, humanæ amicitiæ, provt cæteri Nominati.

Mau. Non ergò ſunt iſti cõtractus laquei, & decipulæ, vt dicebam?

Luc. Mox tu ipſe iudicabis. Indubitatum eſt, contractus, pacta, & conuentiones nullatenus fieri poſſe, niſi vtraq. pars conſentiat: eſt enim pactio, duorum pluriumvè in idem placitum, & conſenſus, l. 1. §. pactum, ff. de pactis. & ſicut conuenire dicuntur ij, qui ex diuerſis locis in vnum locum colliguntur, & veniunt: ita qui ex diuerſis animi motibus in vnum cõſentiunt, ideſt in vnam ſententiam decurrunt. & conuentionis nomen adeò generale eſt, vt nullus ſit contractus, nullaq.

II. Probat leges reſcindere cõtractus illos, quibus cauſã dedit error metus, vel dolus.

nullaq. obligatio, quę non habeat in ſe conuentionem, d. l. 1. §. conuentionis verbum, ff. de pactis. inuitus autem nemo cogitur conſentire, nemo obligatur inuitus, l. inuitum, C. de contrahend. empt. & ſcienti, & conſentienti non fit fraus, neque dolus, c. ſcienti, de reg. iur. in 6, Quotieſcunque igitur cōtrahentes verè conſentiunt, tunc contractus dici nequit laqueus, vel decipula, quorum proprium eſt capere, & detinere nolentes, & incautos; ſed rectè dici poteſt ligamen, quo quis ſpontè ſe ligat: vt enim dicitur in l. ſicut, C. de act. & obligat. vnuſquiſque intelligere debet, ſe voluntariæ obligationi ſemel nexum, ab ea, non cōſentiente altera parte, minimè poſſe diſcederę. Sanè nihil tàm congruum eſt humanæ fidei, quàm ea, quæ placuerint, ſeruare, L. 1. ff. de pactis. E conuerſo contractus illi, quibus non interuenit verus, & ſpōtaneus conſenſus, non ſunt ligacula iuſtitiæ, ſed nexus iniquitatis.

Man. Si leges non fouent iſtos contractus, neque contrahentium aſtutias, tibi adhæreo.

Luc. Leges perſtringunt, & iuuant vincula iuſtitiæ, & prohibent, diſſoluuntq. iniuſtitiæ nodos.

Man. Hoc ſi probaueris acquieſcam.

Luc. Poſſunt ne omnes naturaliter conſentire?

Man. Pueri, & furioſi (vt dicitur) non habent velle, neque nolle.

Luc. Mulieres verò, & minores habent ne cōſenſum liberum à natura?

Man. Habent, ſed, vt experientia docet, ob eorum animi leuitatem, & imbecillitatem iudicij, neſciunt conſentire, niſi in proprium damnum.

Luc.

Luc. Leges nõ admittunt pupillorum, & furioſorum contractus abſque tutoris, & curatoris authoritate, & conſenſu: ne aliàs iniquè illaquearentur. neque ſinunt mulieres, & minores contrahere ſine certis ſolemnitatibus: nè aliàs omni procul conſilio, deciperentur. cæterorum autem contractus, quorum libera eſt voluntas, leges vtiq. recipiunt, & exequuntur: ſed in primis ſolicitæ ſunt, vt de eorum certo, & vero conſenſu appareat, vel per teſtes, vel per ſcripturas, ſiuè priuatas, ſiuè publicas, l. pactum, quod bona fide, C. de pactis. atque vt magis explicitus ſit contrahentium conſenſus, ius ciuile induxit ſtipulationem, illam videlicet verborum cõceptionem, quæ fit ex præcedente interrogatione, & ſubſequente reſponſione, l. 1. ff. de verbor. oblig. quæ vtiliter apponi conſueuit in omni contractu, & inſtrumento: ne aliàs facilè eſſet cuiq. improbo homini præſtitum conſenſum cõtrouertere, vel negare. Contractus autem illos, quibus error, metus, dolusvè cauſam præbuit, annullant, vel reſcindũt: quia ea impediunt conſenſum, l. ſi per errorem, ff. de iuriſdict. omn. Iudic. & quæcunque agenda ſunt ex animi deſtinatione, non niſi vera, & certa ſcientia perfici poſſunt, l. in totum, ff. de reg. iur. reſcindunt etiam læſiuas cõuentiones, & prohibent vſuras, & monopolia, neque volunt vt homines iniquè lucrentur, l. fin. C. pro emptore.

Mau. Ergò leges prohibent etiam Mercatores?

Luc. Quæ illatio eſt hæc? quæ neceſſaria conſequentia? III. De mercatura, & cautelarum vſu, & earum vtilitate.

Mau. Si leges nolent homines quærere iniqua compendia, vtiq. arcerent Mercatores: ſicut Dominus, nolens

nolens templum fieri ſpeluncam latronũ, eiecit ementes, & vendentes in templo, & menſas nummulariorũ, & Cathedras vendentium columbas euertit, vt legitur Matthæi cap. 21.

Luc. Mercatura connumeratur inter ea, quæ per ſe non ſunt mala; poſſunt tamen circũſtantijs deprauari. Sacerdotes Ieruſalem, vt referunt ſacri expoſitores, nimia cupiditate, & auaritia ducti, mittebant familiares ſuos ad vendendum in atrijs templi ea, quæ conſueuerant in templo offerri, conſtituebantq. ibi certos nummularios, qui ſub certa cautione traderent pecunias illis, qui ad templum veniebant; idq. non alia ratione agebant Sacerdotes illi; niſi vt maiores fierent oblationes: & ne illi, qui veniebant de longinquo ceſſarent ab oblatione, ſeq. excuſarent, quia animalia offerenda ſecum ducere non potuiſſent, & promptam pecuniam nõ habuiſſent. Factum iſtud diſplicuit Domino. Ratione perſonarum non decet Sacerdotes, & cultui diuino mancipatos negotiationibus, & lucris ſe inuoluere, c. 1. 88. diſt. quos etiam monere voluit Prophet. Pſal. 70. dicens: Quoniam non cognoui negotiationes, introibo in potentias Domini. Ratione autem loci templum eſſe debet domus orationis, non autem negotiationis, c. conſequens, dicta diſt. 88. c. & hoc diximus, 16. q. 7. Quoad laicos verò, & extra loca ſacra non damnatur negotium, & mercatura: ſed periurium, & mendacium, eadem 88. diſt. c. eijciens, & c. ſequen. & vt dicitur in c. qualitas, de pœnitent. diſt. 5. Qualitas lucri negotiantem aut excuſat, aut arguit: quia eſt, & honeſtus quæſtus, & turpis: nemo etenim militat ſuis ſtipendijs, Apoſt. 1. ad Corint. c. 9. & dignus

eſt

Digitized by Google

eſt mercenarius mercede ſua, Matth. c.10. Quàm vtilis, neceſſariusq. ſit mercaturæ vſus oſtendit Iuriſc. in l.2. ff. de nundinis: qui ex authoritate Platonis in lib.2. ciuilis conuerſationis, probat Ciuitatem indigere pluribus, & ruſticis, & conductoribus, & alijs miniſtrantibus, quorum alij inuehant, & alij euehant ſingula, & iſti ſunt negotiatores: neque enim expedit, vt cultores agrorum, piſcatores, & cæteri, qui diuerſas res, diuerſas operas faciunt, & conſtruunt, debeant ſedere ociosè in foro, diùq. ceſſare ab eorum opere, & expectare indigentes, quibus vendant. & hac ratione neceſſarij ſunt mercatores, qui ab eis emant, & alijs vendant oportunè. Docet experientia in vna regione deficere multa, quæ in altera ſuperabundant. vndè dixit Virgil. lib.1. Georgic.

India mittit ebur, molles ſua thura Sabæi?
At Chalybes, nudi ferrum, viroſaq. pontus
Caſtorea, eliadum palmas epeiros equarum?

Vſu etiam compertum eſt, quòd alibi homines in colendis agris ſe exercent; alibi in artibus mechanicis occupantur; alibi dant operam militiæ: cum ergò nō omnes poſſint cōmodè ire ad res, quibus egent comparandas, & deferendas: neque ad id omnes induſtriá habeant, & peritiam; neceſſe eſt, vt ſint qui huic officio mancipentur; in eoq. alicuius lucri ſpe nutriantur. hinc dixit Horat. lib.1. epiſt.1. ad Mecænatem.

Impiger extremos mercator curris ad Indos,
Per mare pauperiem fugiens, per ſaxa, per igneis.

Et quia Reipublicæ vtilitas poſtulat, vt res facilè, & abſque mora emantur, & vendantur: ideò Imperator in l. nobiliores, C. de commerc. & mercat. prohibet

nobi-

nobiliores mercimonium exercere, vt inter plebeios, & negotiatores faciliùs ſit emendi, vendendiq. commercium. id quod intelligi debet de rebus minutatim vendendis. An verò mercatura obſtet nobilitati, benè diſtinguit Cic. in lib. 1. offic. de temperant. Mercatura, inquit, ſi tenuis eſt, ſordida putanda eſt: ſin magna, & copioſa, multa vndiq. apportans, multiſq. ſine vanitate impertiens, non eſt admodum vituperanda. atque etiam ſi ſatiata quæſtu, vel contenta potiùs, vt ſæpè ex alto in portū, ex ipſo portu ſe in agros, poſſeſſionesq. contulerit, videtur iure optimo poſſe laudari. Referunt Hiſtorici, plures etiam præclariſſimos viros mercaturam exercuiſſe, nempè Thaletem, Solonem, Hipocratem, & Platonem, & alios. Sed vlterius priſci cognouerūt, mercaturam hanc vtilitatē afferre, quia multarum, & maximarum rerum vſum, experientiamq. homines edocet; & inſuper ad barbarorum neceſſitudines, Regumq. amicitias contrahendas plurimum valet. At quoniam in negotiatione, & mercatura requiritur fides, veritas, & iuſtitia, ideò in lib. Leuit. c. 19. ad iuſtitiam monentur mercatores hoc ſermone. Nolite facere iniquum aliquid in iudicio, in regula, in pondere, in menſura: ſtatera iuſta, & æqua ſint pondera, iuſtus modius, æquusq. ſextarius, & in c. 25. Time Deum tuum, vt viuere poſſit frater tuus apud te: pecuniam tuam non dabis ad vſuram, & fructuum ſuperabundantiam non exiges. ad veritatem autem, & fidem ſeruandam in mercatura hortatur quiſque in lib. Deuteronom. c. 25. Non habebis in ſacculo diuerſa pondera, maius, & minus: nec erit in domo tua modius maior, & minor: pondus

habe-

habebis iuſtum,& verum; & modius æqualis,& verus erit tibi: vt multo viuas tempore ſuper terram. Et quoniam habendi cupiditas homines ad malum perducit: ideò Eccleſiaſtic.c.27. admonet quemuis mercatorem, vt ſuam lucri cupiditatem moderetur, dicens. Propter inopiam multi deliquerunt: & qui quærit locupletari, auertit oculum ſuum. Sicut in medio compaginis lapidum palus figitur, ſic & inter mediũ venditionis,& emptionis anguſtiabitur peccatũ. conteretur cum delinquente delictum. ſi non in timore Domini tenueris te inſtanter, citò ſubuertetur domus tua. ſicut in percuſſura cribri remanebit puluis, ſic aporia hominis in cogitatu illius. & pariter quia cuilibet dictum eſt reſpice finem: ideò Salomon Prouer. c.11. prædicit qualis futurus ſit iuſtorum, & qualis iniuſtorum mercatorum finis, in hæc verba. Qui abſcondit frumenta, maledicetur in populis: benedictio autem ſuper caput vendentium. qui cõfidit in diuitijs ſuis corruet:iuſti autem quaſi virens folium germinabunt, & c.20. Suauis eſt homini panis mendacij; & poſteà implebitur os eius calculo. Et quia (vt dicitur) malè parta malè dilabũtur. Ideò D.Ioannes Chryſoſt. vt refertur in c. eijciens, 88. diſt. loquens de iniquis mercatoribus,dicit, ſtabilem non eſſe eorum ſubſtantiam, neque ad bonum proficere, quod de malo congregatur: quemadmodum enim ſi triticum,aut aliud tale cernas in cribro,dum huc, & illuc iactatur,grana omnia paulatim deorſum cadunt; & tandem in cribro nihil remanet, niſi ſtercus ſolùm; ſic de ſubſtantia negotiatorum nouiſſimè nihil remanet, niſi ſolũ peccatum. ſed procul ſint impij mercatores, & doloſi

contrahẽtes: de quibus dicere poſſumus vnà cum Michæa c. 6. Comedunt, & non ſaturantur; ſeminant, & non metent; calcant oliuam, & non vnguntur oleo; comprimunt vuas, & vinum non bibunt.

Man. Iura diuina humanam quidem cupiditatem exprobrant, & coercent; ſed leges humanæ volunt, vt contrahentes ſe inuicem decipiant, & ſimplicitatem, quam appellant amicam, derident, & alterius contrahentis verſutiam adiuuant, & extollunt, vt dicebam, ſi, provt dixiſti, non es oblitus.

Luc. Naturale eſt, vt quiſque plus ſibi velit, quàm alteri, vndè dixit gloſ. in l. præſes, in verbo proximum, C. de ſeruit. & aqua.

Alpibus ille perit, qui ſe plus diligit nullum.

Nam ordinata charitas incipit à ſe ipſo. & hoc pertinet ad partem illam prudentiæ, quam prouidentiam dicunt. quod ergò dicitur in l. in cauſæ la 2. §. idem Pomponius, ff. de minor. quam allegaſti, intelligi debet de circumuentione abſque dolo, & fraude; qua alter contrahentium ſibi magis vult cõſulere, & prouidere, ſic dicitur in l. itẽ ſi pretio, §. quemadmodum, ff. locati. In emendo, & vendendo naturaliter conceſſum eſſe, quod pluris ſit, minoris emere: & quod minoris ſit, plus vendere: & ita inuicem ſe circumſcribere, vbi gloſ. aduertit, verbum, circumſcribere, ſtare impropriè; pro circumſcriptione, ſeù circumuentione abſque dolo. Si ex contrahentibus vnus prouidus ſit, & alter improuidus; lex prouido aſſiſtit. & hoc eſt quod dicitur in l. pupillus, in fine, ff. de ijs, quæ in fraudem creditorum, quam adduxiſti. vigilantibus ſcilicet ius Ciuile ſcriptum eſſe. Ideòq. laudatur iure merito

Digitized by Google

ritò diligentia hæredis, qui res hæreditarias vendidit ſua diligentia, maiori pretio, & cauetur, vt illud plus in eius vtilitatem cedat, non creditorum, vt in l.ſi hæres la prima, ff.ad l. Falcidiam, quam attuliſti. At ſi in contrahendo vnus callidus ſit, & alter ſimplex; lex ita cauet ne lucroſa ſit malitia, & damnoſa ſimplicitas, l. 1. ff. de dolo malo. Doloſa cenſetur circumuentio, ſi detur auricalcum pro auro: ſi menſurentur octo pro decem: ſi tradatur animal morboſum pro ſano. tunc non concurrit conſenſus vtriuſque, is, qui vult ſibi tantum dari, haud cenſeri poteſt improuidus; ſed ſimplex: ſi minus accipiat, ſeductus. At ſi quis petat pretium magnum, & rigoroſum; & alter offerat minimum, & pium; & deindè in altero ex illis, aut in medio conueniant; qui minus accipit; non ſimplex meretur dici, ſed improuidus. At non ſolùm in quantitate, & qualitate rerum conſideratur doloſa circumuentio: ſed etiam in pretio, quando contrahitur cum minore, quem lex reſtituit etiam aduerſus modicam læſionem, ob eius facilitatem, & alterius præſumptam calliditatem, l.Seio, ff. de in integr.reſtitut.Item quãdo in contractu inter maiores læſio eſt vltrà dimidiũ iuſti pretij: tunc enim lex humanum putat, vt vel contractus reſcindatur, vel ſuppleatur iuſtũ pretium, l. 2. C.de reſcind. vendit. Ex innumeris contractibus, qui quotidiè, & vbiq. fiunt, pauciſſimi in controuerſiam deducuntur: & non ſunt contractus, qui pariunt lites, ſed vel contrahentium improbitas, vel perſonarum mutatio, vel ambiguitas verborum rem dubiam facit. Quamobrem neceſſarium fuit, vt lex certam contrahendi formam præſcriberet: ſtatueret modum

probandi; contractus ad libram iuſtitiæ, & æquitatis appenderet; probaretq. alios; alios reijceret: dubios autem, vel iuxta verborum proprietatem, vel iuxta veriſimilem contrahentium mentem interpretaretur.

Vſus cautelarum, & clauſularũ in contractibus, & inſtrumentis omninò neceſſarius eſt, & vtilis: vt valeat quiſque ſibi ſecundùm ius, & iuſtitiam in ſuis negocijs proſpicere, & cauere: neque enim omittendum eſt quidquam, quod ad cautelam pertineat, c. quanto, 63. diſt. & ea dumtaxat laudabilis eſt cautela, in qua totùm ratio agit, c. illa, 11. q. 3. ſi omnes homines ipſo honeſto mouerẽtur, eſſent omnes viri boni. non opus eſſet Iudice, nec teſte: obſeruarentur cõtractus abſque ſcriptura. nulla obſtaret verborum ambiguitas. incorrupta eſſet paciſcentium fides. At quoniam plures, callidi potiùs, quàm boni, ſola ducuntur vtilitate, & fructu; ad faciliorem promiſſorum obſeruantiam vtiliter conficitur ſcriptura, adduntur cautelæ, adhibentur teſtes, aditur Iudex. Sed hęc, & alia quęcunque, quæ ad iuſtitiam commutatiuam pertinent, quàm benè legibus, & conſtitutionibus diſpoſita ſint, & definita, in progreſſu ſtudiorum tuorum comperies.

Mau. Aperuiſti ſatis hanc rem, tranſeamus ad ſucceſſiones.

IV. Reſpõdet Lucius ad oppoſita cõtra ſucceſſiones, & nõnulla dicit de morte Auari.

Luc. Introducta Succeſſio, ſuccedendi ordo, vſus teſtandi humanam cupiditatem prorſus coercent; confouent pietatem; tranquillitatem cõſeruant inter homines, & concordiam. Niſi teſtandi modum, & ſuccedendi ordinem leges tradidiſſent, quæſo quid eſſet de bonis cuiusq. morientis? profectò extraneus quiſq. inhiaret, occuparet, diriperet, non ſine iniuria, impetu, rixa,

rixa,& cæde. Filius careret patre,& patrimonio: cæteri proximiores defunctum hominem lugerent; & res direptas. Ratio naturalis, quaſi lex quædam tacita, liberis parentum hæreditatem addicit; vocat eos ad debitam ſucceſſionem, l. cum ratio, ff. de bonis damnatorum. Ratio miſerationis parentes admittit ad liberorum bona, l. ſcripto, ff. vndè liberi: Turbato etenim ordine mortalitatis pium eſt, vt liberis ſuccedant parentes, l. nam etſi parentibus, ff. de inoff. teſt. At non ſolùm natura, ſed Deus ipſe ſucceſſionem, ſuccedendiq. ordinem docuit, vt enim legitur Num. c. 27. dixit Deus Moyſi, ad filios Iſrael loqueris hæc. Homo cum mortuus fuerit abſque filio, ad filiam eius tranſibit hæreditas: ſi filiam non habuerit, habebit ſucceſſores fratres ſuos: quòd ſi & fratres non fuerint, dabitis hæreditatem fratribus patris eius: ſin autem nec patruos habuerit, dabitur hæreditas his, qui ei proximi ſunt. eritq. hoc filijs Iſrael Sanctum lege perpetua, ſicut præcepit Dominus Moyſi. Dicebas inuentos fuiſſe aliquos ex filijs, & proximioribus, qui ob ſuccedendi cupiditatem deliquerunt. Ego quidem non nego aliquorum inſolentiam, & temeritatem; ſed tu mecum cogites velim, non omnes volucres eſſe miluos, aut vultures; non omnes homines eſſe hæredipetas, & teſtamentorum captatores, qui cadaueribus inhient; qui ſeniores veneno è medio tollant: qui morientium voluntates adulationibus, & fallacijs aucupentur. quicunque autem hæc tentare audeat, certò ſcire debet flagitiorum omnium turpes eſſe exitus. Inueniuntur quidam homines (ſi tamen humanitatis nomẽ mereantur) qui pecuniæ ſtudio ita addicti ſunt,

vt nulli commodum vllum afferant, dum viuunt: ſed dum moriuntur voluptatem, & emolumentum afferunt hæredibus. Si iſtius generis hominum mors, & hæreditas expectaretur cum lætitia, parum dolendum videretur: quia vt in adagio erat apud priſcos, Auarus nihil rectè facit, niſi cum moritur.

Mau. Immo iſti Auari non viuunt, dum putant ſe magnam vitam victuros, interim tempus illos deſerit. ſed proſequamur alia.

Luc. Subiungebas inuentos fuiſſe nonnullos, qui, hac facultate teſtandi, iram, & odium conceptum euomerunt aduerſus filios, & proximiores: Illis nempè exhæredatis, extraneos inſtituerunt. Et ego addo, quòd ex ijs, qui nimium ſe dedere cupiditati habendi, qui nimiam ſuorum nummorum curam habuerunt, qui nimio affectu propria bona proſecuti fuerũt: Alij ita inuidos ſe oſtendunt, quòd ſi poſſent, ſe ipſos morientes teſtamento hæredes inſtituerent, non alios, provt legitur apud Lucillium de auariſſimo Hermocrate, qui moriens in teſtamento ſe ipſum rerum ſuarum ſcripſit hæredem. Alij ſunt tam impij, qui ſi poſſent, aureos ſuos ſecũ deferrent; provt legitur apud Atheneum dipnoſophiſtarũ lib. 4. c. 18. de Lente poſt med. de quodam inſigniter Auaro, qui morti proximus, ne nummos ſuos alijs relinqueret, multos aureos deglutiuit, vt ſecum deferret; reliquos verò conſuit in ſago, & eadem veſte ſe induit, & ſuis familiaribus iuſſit, vt eum ita indutum ſepelirent, neque vrerent, aut cultũ quempiam adderent. At quemadmodum deteſtanda ſunt iſtorum exempla, qui nollent bona alijs relinquere; ita etiam deteſtantur conſilia illorum, qui ex-

cluſis proprijs liberis, parentibus, & conſanguineis, alios indignos inſtituunt; & quaſi extractis rebus ex propria domo, eas in cloacam proijciunt. Narrat Valerius Maximus lib. 7. cap. 7. de teſtam. quæ reſciſſa fuerunt, quòd Vetilius Leno inſtitutus hæres à Quinto Metello, cũ peteret à Prætore Vrbanô bonorum poſſeſſionem ſecundùm tabulas teſtamenti; Prætor non dedit: quia noluit comprobare factum illius, qui fortunas ſuas in ſtabulum contaminatum proiecerat: & iura etiam prouident, ne liberi abſque cauſa exhæredentur, ne parentes debita portione priuentur, ne prætermiſſis fratribus inſtituãtur turpes perſonæ. Sed verũ fateri neceſſe eſt, qui tàm malè de rebus ſuis diſponant, rari ſunt, ſicut Corui albi. Vix vno quolibet ſæculo inueniri poſſent duo tam improba teſtamenta: & ab eis quæ raro accidunt argumentum ſumptum non valet.

Mau. Quia (vt vulgò dicitur) vna hirundo nõ facit ver; nec vnus vir facit ciuitatem; acquieſco. procedamus vlterius.

Luc. Deducebas ex l. 1. C. de his, quib. vt indig. ſucceſſionem eſſe quaſi ſpeciem vindictæ, & hæredes inſtitutos eſſe ad finem vindicandi. At ego reſpondeo, illam vindictam dumtaxat damnabilem eſſe, quæ priuata fit authoritate: ea enim quæ authoritate publica fit, laudabilis eſt. legitur in l. 1. C. de precibus Imper. offeren. Quòd ſeruus quidam accuſauit eum, qui occiderat dominum ſuum, & quia ei obijciebatur ſeruilis conditio, & inhabilitas adeundi Iudicem; Imperator reſpondit laudabilis eſſe exemplum fidei ſuper vindicanda cæde domini. & quoniam d. l. 1. quam allegaſti

loquitur de vindicta, quæ fieri debet non occidendo, ſed accuſando homicidam prædeceſſoris; ideò illam appellat debitum officium pietatis.

Man. Tranſeant hæc; duriora remanent.

V. De ſubſtitutionibus, & earum vtilitate.

Luc. Mox diſſoluam. Videbatur tibi durũ, quòd parentes liberam illam, quam ipſi viuentes habuerunt, diſponendi facultatem de rebus à prædeceſſoribus relictis, morituri reſtringant ſucceſſoribus ſuis pluribus legatorum obligationibus, & fideicommiſſorum vinculis. Inſuper tibi mirum videbatur, quòd etiam rudes perſonæ condant teſtamenta plena ſubſtitutionibus, & clauſulis, quas nunquam intellexerunt. Itaq. mecum conſidera, quòd ſicut humanum videtur, vt quiſque viuens ſit rei ſuæ moderator, & arbiter, l. in re mandata, C. mand. ita pium eſt, vt quiſque moriens diſponat de rebus ſuis, §. diſponat, authent. de nupt. Sed vlterius, religioſum eſt, vt dum quiſque moritur, teſtamento ſuo cogitet de anima, de cadauere, de remuneratione beneuolẽtiæ, de obſequiorum compenſatione, & de cõſeruatione familiæ. In teſtamentis anima commendatur Deo; Eccleſiaſtica eligitur ſepultura; legatur ad pias cauſas; donatur amicis cauſa mortis; reliquuntur aliqua vxori, beneuolis, benefactoribus, & famulis; inſtituuntur in reliquis, hæredes; ſubſtitutiones fiunt, & fideicõmiſſa. nec eſt quis tàm rudis, qui hæc neſciat vulgari ſermone exprimere; quamuis ignoret terminos legales: neque ſunt enim, vt dicebas, enigmata, non dæmonum nomina, ſuitas, inſtitutio, ſubſtitutio vulgaris, pupillaris, fideicommiſſaria, & cætera; quia ſunt termini legales, ſunt nomina apta, & idonea ad ſignificandum illam neceſsitatem,

tatem, qua filij debent ſuccedere in parentum bonis. ad denotandum illam vocationem, quam teſtator facit de altero hærede, caſu quo primus hæres ſcriptus adire nequeat, vel recuſet. ad declarãdum illam inſtitutionem, quam facit pater filio decedenti in pupillari ætate, ad exprimendã illam prouidentiã, quam habet quiſque de conſeruandis bonis in familia, ne diminueretur honor familiæ, ſi diminuerentur diuitiæ, §. hoc quoque, Inſtit. per quas perſon. nobis acquir. Proſequere ergò, Maure mi, animo læto ſtudia cœpta, & videbis quæcunque ſunt à legibus ſancita, & à Doctoribus conſcripta, de ſucceſsionibus, teſtamentis, ſubſtitutionibus, fideicommiſsis, & legatis clara eſſe, & miro ordine diſpoſita, optimisq. rationibus munita: quæ autem difficiliora ſunt, miraberis quàm ſubtiliter, & ingenioſè tradita ſint, & explicata. Non nego materiã hanc ſucceſsionum ipſis Iuriſperitis fuiſſe difficilem, & lucroſam, vt aiebas, ſed rectiùs infero ad eius neceſsitatem, & vtilitatem: cum pro eius explicatione, & diſcuſsione facta ſint omni æuo tot impendia, impenſi ſint tot labores. pretioſiores cenſentur lapides illi, qui vt abſolui, & perfici poſsint, exigunt maiorem laborem, & impenſam.

VI. De teſtamẽtis, & vndè oriãtur lites ſuper eis.

Exortæ ſunt plures lites circa teſtamenta, vt dicebas, quibus (vt puto) cauſam dedere, vel oppoſita teſtatoris inhabilitas, vel ſcripti hæredis obiecta incapacitas, ſolemnitatis omiſſio, defectus formæ, verborum ambiguitas, coniecturata mens teſtatoris, dubia vocatorum qualitas, proximitas incerta: ſed tandem, vel iure medio, vel tranſactione definitæ fuerũt, & extinctæ. De impenſa non eſt, vt quis conqueratur,

quan-

quando ob rei difficultatem præceſſit longus labor, longa diſcuſſio cauſæ. imputet ſibi damnum, & diſpendia paſſa, qui teſtamentum illius, cuius ſucceſſionem affectabat, voluit impugnare cauſa dementiæ; quandoquidē animaduertere debebat, ſi quod diſpoſuit teſtator præ ſe ferebat, aut mentis ſanitatē, aut dementiam. refert Valerius Maximus lib. 7. c. 8. quòd quidam Tuditanus notæ inſaniæ, vtpotè qui populo nummos ſparſerat, togamq. velut tragicam veſtem in foro trahens, maximo cum hominum riſu cōſpectus fuerat, ac multa his conſentanea fecerat, teſtamento filium inſtituit hæredem; quod Titus longus ſanguine ei proximior, haſtæ iudicio ſubuertere fruſtrà conatus eſt: magis enim centum viri, quod ſcriptum eſſet in tabulis, quàm quis ea ſcripſiſſet exiſtimarunt. Ideòq. legibus cautum eſt, vt qui teſtatoris allegatum furorem, vel inſaniam non probauit, ſuccumbat, l. nec codicillos, C. de codicillis. Adſcribat propriè culpæ, qui plura diſperſit in iudicio, ſe opponens teſtamento patris, matrisvè; ea ratione, quia minus ſibi relictum, fuerit, quàm alteri fratri. contentus enim eſſe debebat, ſi legitima portio ei non fuerit adempta. & in omni caſu, quòd meliùs fuiſſet tacere, exemplum affert idem Valerius Maximus d. l. 7. c. 8. Eburcia Lutij Merenij Agrippæ vxor condidit teſtamentum plenum furoris; nam cum haberet duas ſimillimæ probitatis filias Pletoniam, & Aphroniam, animi ſui potiùs inclinatione prouecta, quàm vllis alterius iniurijs, aut officijs commota, Pletoniam tantummodo hæredem inſtituit. Aphronia autem cum ſorore contendere noluit; ſed teſtamentum matris, patientia honorare,

quàm

quàm iudicio conuellere ſanctiùs eſſe duxit: eò ſe ipſam indigniorẽ iniuria oſtendens, quò eam æquiore animo ſuſtinebat. Tandem quiſquis ſit, qui vel teſtamentum validum euertere, vel inualidum ſuſtinere audeat: ſcire debet ſibi euenturum, quod cani oſſa mordenti, qui dentes conſumens nihil comedit. Vis plura de hac re?

Mau. Fateor neceſſariam fuiſſe ſucceſsionẽ. At ſi verum ſit leges tradidiſſe congruum ſuccedendi ordinẽ; intelligere nequeo, qua ratione permiſſum ſit, vt proximus morti, inter tot anguſtias dolens, tremulus, pauidus, balbutiens, ſuo teſtamento vel blanditijs vxoris, vel alterius interrogationibus inductus, à iuſto legis pręſcripto ineptè recedat. Pro commendatione animę opus eſſe videtur oratione, & pœnitẽtia, potius quàm teſtamento. Superuacaneum videtur diſponere de cadauere, de pompa funerali. Cura ſepeliendi, proprij eſt Parochi. Eluſoria redditur voluntas conſeruandi bona in familia; quandoquidem ex fideicõmiſsis medietatem conſumunt legitima, & Trebellianica: reliquum autem lites abſorbent; & non rarò accidit, vt Principes fideicommiſsis derogent, commutent vltimas voluntates. VII. Quàm vtile ſit, & cõuenieus teſtari.

Luc. Naſcimur nudi, laboramus induti, nudi quieſcimus. Ebrij ſunt illi, qui in nocte ſomno cedunt induti. At nulla eſt eorum quies. Quiſque prudens dormiturus, ſpontè veſtes deponit, ne alias vi ab alijs, præreptus ſomno, ſpoliaretur. Mors eſt ſomnum, eſt dormitio. Naſcentes nihil attulimus, viuentes laboramus, morientes nihil nobiſcum ferimus: qui igitur cogitare debet de morte, de quiete; neceſſe eſt, vt ſe

veſti-

Digitized by Google

veſtibus exuat, deponat terrenorum affectum, fortunas ſuas ſpontè diſtribuat pauperibus, amicis, & proximis: ne fortè affectionibus humanis inuolutus, morti cederet; &, eo quaſi inuito, abſque vllo animæ ſuffragio, diriperetur eius hæreditas. Iura ſtatuunt ſuccedendi ordinem caſu, quo quis decedat inteſtatus. at illis, qui teſtari volunt, rectam præſcribunt formã, quæ non ſeruata, teſtamentum reijciunt, vel vti iniuſtum, nullum, irritum, ruptum, vel inofficioſum; vtpotè, quando filius præteritus eſt, quando conditur teſtamentum à perſona inteſtabili, quando inſtituitur indignus, & quando legitima portio non relinquitur titulo Inſtitutionis: provt ex legibus, & Doctorum interpretationibus tu ipſe percipies. Corporis languor rarò officit intellectui, & pauor mortis minuitur pia diſpoſitione, pijs legatis, & deuota miſericordiæ diuinæ recordatione. Qui boni ſunt, & prudentes, non admodum turbantur mortis timore: ſciunt eã à nemine euitari poſſe, eamq. non eſſe formidandã amplius cõfitentur, quam Saluator deuinxit. quo fit, vt fidelibus aliud non ſit mors, quàm carceris eductio, hoſtis deiectio, exilij terminatio. Homini iniuſto amara eſt memoria mortis, at mors iuſtorum pretioſa in conſpectu Dei. Serui ſunt mortis, qui mori timent, ſed qui ingenuo ſunt animo, non curant quo tempore eorum vita finiatur: Conſiderant vitæ iſtius miſerias quàm maximas, ſciunt cuilibet viuenti innumerabiles penè mortes imminere, & incertum eſſe, quænam illarum futura ſit; ideòq. iucundius putant, vnã moriendo perpeti, quàm omnes viuendo timere, atque ita quod vitare nequeunt, conſtanti ferunt animo:

iuxta illud carmen relatum per Archidiac. in c. quàm præpoſterum, 13. q. 2.

Quod vitare nequis, conſtanti ſuſcipe mente;
Dum quoque dura fuit, mors tibi leuis erit.

Blandis verbis inducere aliquem ad teſtandum, iniquum non eſt; dummodò abſit dolus, l. fin. ff. & C. ſi quis aliquem teſtari prohib. Illa commendatio animæ, quæ Deo fit in vltimo elogio, aliud non eſt, quàm oratio, & pœnitentia. Habetur in c. perfectã, de pœnit. diſt. 3. tunc perfectam, & fructiferam eſſe pœnitentiam, quando in corde peccatoris eſt contritio, in ore confeſſio, & in opere humilitas. Vera teſtatoris eſt contritio, quando animam Creatori offert, & commendat. Vera eſt confeſſio, quando ſe agnoſcit, profitetur miſerum peccatorem, & moriturum. Vera eſt humilitas, quãdo cogitat, & diſponit de cadauere, de ſepultura. Nec quiſquam putare debet, extremam hanc teſtatorum orationem, & pœnitentiam à Deo reſpuendam fore: quandoquidem iuſtus eſt, & miſericos Dominus: & non ſolùm temporis, ſed etiã cordis eſt inſpector. & grata fuit pœnitentia Latronis: quia cũ eſſet in pœna, pęnituit, c. ſi presbyter, & c. ſeq. 26. q. 6.

Quantum autem proficiant, & ſuffragẽtur animabus defunctorum pia relicta, orationes, & ſacrificia, addiſcimus ex lib. 2. Machab. c. 12. in fin. in his verbis. Iudas facta collatione, duodecim millia drachmas argenti miſit Ieroſolymam offerri pro peccatis mortuorum ſacrificium, benè, & religioſè de reſurrectione cogitans. Niſi enim eos, qui ceciderunt reſurrecturos ſperaret, ſuperfluum videretur, & vanum orare pro mor-

VIII. Quantũ proſit in teſtamẽto diſponere pro anima, & legare ad pias cauſas.

mortuis: & quia conſiderabat, quòd hi, qui cum pietate dormitionem acceperant, optimam haberent repoſitam gratiam. Sancta ergò, & ſalubris eſt cogitatio pro defunctis exorare, vt à peccatis ſoluantur. Legimus in c. non æſtimemus, 13. q. 2. nihil aliud ad mortuos peruenire; niſi quod pro eis ſiuè altaris, ſiuè orationum, ſiuè eleemoſynarũ ſacrificijs ſolemniter ſupplicamus, & in c. animæ, eadem 13. q. 2. dicitur, animas defunctorum quatuor modis ſolui, oblationibus Sacerdotum, Sanctorum precibus, eleemoſynis charorum, cognatorum ieiunio. Refert Polidorus Virgil. de Inuentor. rerum, lib. 6. cap. 9. quòd circa annum milleſimum, quidam Odilo Præfectus Monachorum Cluniacenſium in Sicilia, audiebat frequenter gemitus, & clamores circa Ætnam montem, vbi dicitur eſſe aditum ad inferos; & ibidem in ignea voragine ſontium animas expiari: & ratus fuit Cacodęmones lamentari, quòd per preces, & ſacrificia Chriſtianorũ animæ mortuorum ab illis ſupplicijs liberarentur. Itaq. egit cum ſuis Monachis, vt poſtquam Kalendis Nouembris in Sanctorum Omnium honorem ſacrificaſſent, ſequenti itidem die omnibus defunctis iuſta facerent. quod inſtitutum vti pietatis plenum, Patres demùm receperunt.

IX. Quàm vtile ſit prouidere de cadauere ſepeliendo.

Cura cadaueris, funeralis pompa, parentatio, nullatenus cenſeri poſſunt res ſuperuacaneæ: quandoquidem nulla gens fuit, quæ aliquam conſuetudinem ſepeliendi mortuos, eosq. lugendi, non receperit. Ægyptij defunctorum cadauera vnguentis perungebant, ne putreſcerent: qui mos, & hiſce temporibus apud Principes durat. Romani certum tempus luctus ſeruabant,

nabant, & parentabant ad ſepulchrum, quod indicat Cicero in prima Philippica, dicens, Vt cuius ſepulchrũ nuſquàm extet, vbi parentetur, ei publicè ſupplicetur. Et quantùm conueniat mortuos honorare tumulo, & ſacrificio, cognouit etiam Ouidius, quaſi tamen cœcutiens, quando lib. 2. Faſtorum dixit.

Eſt honor, & tumulis animas placare paternas;
Paruaq. in extructas munera ferre pyras.
Parua petunt manes: pietas pro diuite grata eſt
Munere: non auidos Styx habet ima Deos.

Hebræi fleuerunt Moyſen triginta diebus, vt in Deuteron. c. vlt. & Dauid, & cæteri, qui cum eo erant audita morte Saul, & Ionatę fleuerũt ſuper eos, 2. Reg. c. 1. Et fratres Iudæ, qui obierat eum ſepelierunt; & omnis populus Iſrael fleuit eum planctu magno, lib. 1. Machab. c. 9. Tempore Apoſtolorum obijt Tabitha, diſcipula illa, quę opera bona faciebat, & eleemoſynas: & diſcipuli eam lauerunt, & poſuerunt in cœnaculo, quã poſteà ſanctus Petrus virtute Dei ſuſcitauit. Act. Apoſt. c. 9.

Mau. Res ſanè lachrymis digna eſt, propter fœtorem, & corruptionem cadaueris, fugiendum eſſe illum, cuius aſpectus tam gratus erat, tam dulcis conuerſatio, familiaritas tam chara. Ferri ad tumulum hominem illum, qui viuens ſibi, coniunctis, amicis, & patriæ ſuo ingenio, ſua virtute, opem ferebat; miſerabilis res eſt: commouet quemuis ad fletum.

Luc. Duplex ratio eſt (vt putò) quæ ſuadet, vt mortuos defleamus: quia ipſi luce, & nos eorum ſocietate orbati ſumus. Sic ait Eccleſiaſticus c. 22. Super mortuum plora, defecit enim lux eius, & c. 38. Fili in

mor-

mortuum produc lachrymas, & quaſi dira paſſus incipe plorare. At ſicut nulla gens fuit; quæ mortuos non fleuerit, ita nulla fuit, quæ conſolationi locum eſſe debere non cognouerit. Gentiles conſiderabant, mortem eſſe communem, nec poſſe mortuos lachrymis ad vitam reuocari. Vndè dixit Horat. lib. 1. Carminum, Oda 4. ad P. Seſtium.

Pallida mors æquo pulſat pede, pauperum tabernas,
Regumq. turres:

Et Ouidius in conſolatione ad Liuiam.

Supprime iam lachrymas: non eſt reuocabilis iſtis:
Quem ſemel vmbrifera nauita lintre tulit.
Sed rigidum ius eſt, & ineuitabile mortis.

Et Propertius eodem conſolationis genere vtitur lib. 4. Eleg. ad Paulum.

Deſine Paule meum lachrymis vrgere ſepulchrum:
Panditur ad nullas ianua nigra preces.
Quum ſemel infernas intrarunt funera leges,
Non exorato ſtant adamante via.
Te licet orantem fuſca Deus audiat Aula.
Nempè tuas lachrymas litora ſurda bibent.

Valer. Maximus lib. 5. c. 10. de Anaxagora, benè conſiderat à rerum natura cuilibet, & accipiendi ſpiritus, & reddendi eodem temporis momẽto legem dici: & neminem poſſe mori, qui non vixerit: nec aliquem viuere, qui non ſit moriturus. Hebræi conſolabantur alia ratione: quia lege didicerunt, mortem, & vitam in manu Dei eſſe, & mortuos requieſcere in Domino, vndè dicitur in Leuit. c. 19. Super mortuo non incidetis carnem veſtram, neque figuras aliquas, aut ſtygmata facietis vobis. Ego Dominus. & in lib. Eccleſiaſt.

c.22. Modicum plora ſupra mortuum, quoniam requieuit. Chriſtiani autem conſolantur eiſdem, & alia inſuper ratione meliori, quia firmiſſimã habent ſpem futuræ reſurrectionis. Scribit Apoſt. ad Theſſalonic. epiſt. 1.c.4. Nolumus vos ignorare, fratres, de dormiẽtibus, vt non contriſtemini, ſicut, & cæteri, qui ſpem non habent. Si enim credimus, quòd Ieſus mortuus eſt, & reſurrexit: ita & Deus eos, qui dormierunt per Ieſum, adducet cum eo: & legitur in c. quàm præpoſterum, 13.q. 2. Fratres noſtros non eſſe lugendos acceſſione Dominica de ſæculo liberatos: cum ſciamus, non eos amitti, ſed præmitti; & recedentes præcedere, vt proficiſcentes, & nauigantes ſolent. & in c. habent, eadem 13. q. 2. dicitur, Habent forſitan illi iuſtam longi doloris excuſationem: qui vitam alteram neſciunt, qui de hoc ſæculo ad meliùs eſſe tranſitum non confidunt. Nos autem, qui nouimus, qui hoc credimus, & docemus; contriſtari nimium de obeuntibus non debemus: ne quod apud alios pietatis tenet ſpeciem, hoc magis nobis in culpa ſit.

Man. Iſtæ conſuetudines lugendi mortuos tumulandi, & parentandi; etſi apud homines vſque ab initio viguerint, nihil tamen mortuis proficiunt.

Luc. Dicitur in c. non æſtimemus, 13. q.2. Corpori humando quicquid impenditur; non eſt præſidium ſalutis, ſed humanitatis officium, ſecundùm affectũ, quo nemo vnquam carnem ſuam odio habet. Vndè oportet, vt quam poteſt pro carne proximi curam gerat, cum ille receſſerit, qui gerebat. & ſi hæc faciunt, qui carnis reſurrectionem non credunt; quantò magis debent facere, qui credunt? vt corpori mortuo, ſed

R tamen

tamẽ reſurrecturo,& in ęternitate mãſuro, impenſum eiuſmodi officium, ſit etiam quodammodo eiuſdem fidei teſtimonium, & in c. animæ, eadem 13. q. 2. Dicitur, curatio funeris, conditio ſepulturæ, pompa exequiarum, magis viuorum ſolatia ſunt, quàm ſubſidia mortuorum. Si aliquid prodeſt impio ſepultura pretioſa; oberit pio vilis, aut nulla. Inteſtatus decedens debet ſepeliri, vel in ſepulchro maiorum, vel in propria Parochia: volens autem teſtari poteſt ſibi illam eligere, c. 1. de ſepult. Tobias cum moriturus eſſet, vocauit ad ſe filium ſuum Tobiam, dixitq. ei. Audi fili mi verba oris mei, & ea in corde tuo, quaſi fundamentũ conſtrue. Cum acceperit Deus animam meam, corpus meum ſepeli, Tob. c. 4. Et Ioſeph moriens in Ægypto rogauit fratres ſuos in hęc verba. Aſportate oſſa mea vobiſcum de loco iſto, Genſ. c. vlt. in fine; vbi ſubiungitur: Et mortuus eſt expletis centũ decẽ vitæ ſuæ annis,& conditus aromatibus, repoſitus eſt in loculo in Ægypto. De Iure Ciuili prohibitum erat ſepeliri corpora mortuorum in Ciuitate, l. mortuorum, C. de relig. & ſumpt. fun. Et puniebantur illi, qui in Ciuitate ſepulchrum faciebant, l. 3. §. Diuus Adrianus, ff. de ſepulchro viol. Ratio erat, ne Ciuitas fętore corrumperetur. At Iure Canonico inductum eſt, vt in Eccleſijs ſepeliantur, cuius inſtituti triplicem rationem affert gloſ. in c. cum grauia, 13. q. 2. Prima ratio deſumitur ex d. textu ibi, hoc prodeſt mortuis, ſi in Eccleſia ſepeliantur; quòd eorum proximi quoties ad eadem ſacra loca veniunt, ſuorum, quorum ſepulchra aſpiciunt, recordantur, & pro eis Domino preces fundunt; nam quos peccata grauia

depri-

deprimunt,nõ ad abſolutionem potiùs, quàm ad maiorem damnationis cumulum eorum corpora in Eccleſijs ponuntur. Altera eſt,quia ſpecialiter commendantur patrocinijs Sanctorum illorum, in quorum nomine dedicata eſt Eccleſia illa; & hæc ratio deſumitur ex c. non æſtimemus, 13.q.2. in fine, ibi, quòd verò quiſque apud memoriam Martyrum ſepelitur; hoc tantùm videtur prodeſſe defuncto,vt cõmendans eum etiam Martyrũ patrocinio affectus pro illo ſupplicationis augeatur. Vltima eſt, quia minus ibi vexantur à ſpiritibus immundis, quæ colligitur ex c.aurum, 12. q. 2. ibi, In ſepulturis Chriſtianorũ requies defunctorum eſt. Et propterea ſi quis eligeret ſibi ſepulturam extra locum ſacrum,vana eſſet electio. ſicut etiam ſi quis iuberet, ſuum cadauer deferri ad ſepulturam alia, quam religioſa pompa, & vſu recepta, inanis eſſet iuſſus. Dicitur in c. qui diuina vocatione, 13.q.1. Mortui cum Pſalmis tantummodo,& pſallentium vocibus debent ad ſepulchra deferri; nam funebre carmen,quod vulgò defunctis cantari ſolet, vel in pectoribus ſe, aut proximos, aut familias cędere, omninò prohibemus; ſufficiat autem,quòd in ſpe reſurrectionis, Chriſtianorum corporibus famulatus diuinorum impenditur canticorum. & cauetur in l. non oportet, c. de his,quib. vt indign. ne priuetur hæres ſucceſſione, qui voluntati teſtatoris in ſepultura non obtemperauerit, quando ſcilicet (vt ibi gloſa ſupplet) voluntas fuit minùs legitima.Refert ibidem Paulus de Caſtro, quendam Doctorem Paduanum, mandaſſe ſuum corpus ſepeliri cum tubis, & indui familiam de roſato. quam diſpoſitionem beſtialem appellat, &

minimè ſeruandam dicit: tanquam contra communem vſum hominum. Venit in mentem pulcher textus in l. quidam,ff. de condit.inſtit. Quidam in ſuo teſtamento hæredem ſcripſerat ſub tali conditione: ſi reliquias eius in mare proijceret. quæritur,an hæres inſtitutus priuandus ſit hæreditate, cum non paruerit conditioni: in hæc verba reſpōdet Modeſtinus. Laudandus eſt magis, quàm accuſandus hæres, qui reliquias teſtatoris non in mare ſecundùm ipſius volūtatem, abiecerit; ſed in memoriam humanæ conditionis ſepulturæ tradidit. & vt in textu ſubiungitur, Teſtator,qui talem conditionem appoſuit,non præſumitur fuiſſe mentis compos: ideóq. hæres ſcriptus neceſſe habet talem ſuſpicionem perſpicuis rationibus amouere; quando legitimus hæres de hæreditate controuerſiam faciat.

Man. Conuenit ergò, vt teſtator eligat ſibi Eccleſiaſticam ſepulturam: ſed quid prodeſt, vt fideicommiſſum faciat (ſi vt dixi) facilè euerti poteſt?

Luc. Legitimam tollere fideicōmiſſum propriè dici nequit; ea enim reijcit omne onus, & grauamen; & ſuper ea fideicommiſſum non cenſetur appoſitum, l. quoniam in prioribus, C. de inoff. teſtam. Trebellianica pariter propriè dici non poteſt, quòd minuat fideicommiſſum; quia teſtator quando vult,poteſt illam prohibere, iuxt. not. in auth. ſed cum teſtator, C. ad l. Falcid. gloſ. in §. ſed quia ſtipulatio, in verbo, liceat, Inſtit. de fideicom. hæredit. quam ſi non prohibeat, non videtur illam fideicommiſſo ſupponere. Principes haud faciles ſunt in commutandis vltimis voluntatibus, & cum maiori difficultate ſolent fidei-

com-

commiſſis derogare: & niſi conſentiant ij, quorum intereſt, precibus petentium non annuunt: & ſi aliquando commoueantur; nihil agunt, niſi re benè diſcuſſa, & (vt inquiunt) cum grano ſalis. Et quando id ratio ſuadet, non eſt, vt quis conqueratur, quia ſi Principes debent viuentium geſta corrigere; æquum eſt etiam, vt morientium voluntates ad debitum rationis, & æquitatis modum, quando opus ſit, reducant.

Mau. Hoc tranſeat. Anceps ſum: cur homines cogitent de agnatione conſeruanda, de præferenda linea maſculina fœmininæ. qui enim talem differentiam inducunt, quaſi naturæ accuſatores exiſtunt, cur non totos maſculos generauit, vt vndè generentur non fiant, mulieres ſcilicet, vt dicitur in l. maximum vitium, C. de liber. præter. & ibi gloſ. ſubiungit. Ait Apoſt. ad Galat. c. 3. Omnes filij Dei eſtis per fidem; non eſt Iudæus, neque Græcus; non eſt ſeruus, neque liber; non eſt maſculus, neque fœmina. X. Quantũ conueniat diſponere pro cõſeruatione agnationis.

Luc. Vtique ſeruatur æqualitas inter maſculum, & fœminam: eodem enim modo procreatur, & alitur maſculus ſicut fœmina. Legitima portio eodem iure inſtitutionis relinquenda eſt vni, ſicut alteri. quòd ſupereſt, ſtat in libera teſtatoris voluntate, qui vt magis proſpiciat propriȩ, quàm alterius agnationi, omnis ratio ſuadet. Præcepit Deus Moyſi, vt in ſucceſſione primum locum daret filio maſculo, ſecundùm fœminæ, vt Num. c. 27. Fœmina autem nubere non poterat extra propriam Tribum, ne de vna in aliam familiam poſſeſſio bonorũ egrederetur, vt legitur eod. lib. Num. c. vlt. Hinc eſt, vt diuerſæ Ciuitates rationabiliter ſtatuerint, quòd ſtantibus maſculis, fœminæ nõ

ſuccedant, vt ſic prior ſit ſucceſſio maſculorum, & ne facilè contingeret, quòd forenſibus nuptæ bona nedum extra agnationem, ſed etiam extra Ciuitatem transferrent. Immo æquiſſimum viſum eſt, vt perſonæ nobiles erigant primogenituras; quibus familiæ decor faciliùs conſeruetur. quod euenit ſi vnus in familia præcipuus ſit, qui cæteros alat, & tueatur: alioquin diuiſis opibus, nemo eſſet, qui dignitatem familiæ poſſet omninò ſuſtinere.

XI. Quam neceſſariū ſit teſtatoris voluntatem ex coniecturis interpretari.

Mau. Si teſtator expreſsè hoc agat, nūc tuis rationibus motus, haud graue puto, quòd ſeruetur: ſed qua ratione leges, & Doctores velint ex coniecturis defunctorū intentionem colligere, & modò in vnam, modò in alteram partem trahere, adhuc non intelligo.

Luc. Quando verba ſunt clara, nō eſt locus cōiecturis, l. non aliter, ff. de leg. 3. Ius ſemper eſt certū: ſed de facto plerumq. dubitatur, l. 2. ff. de iur. & fact. ignor. Et ideò cōiectura circa quęſtiones facti dūtaxat, verſatur. Rhetores vocāt ſtatum coniecturalē, quādo ex coniecturis quęritur, an aliquid factū ſit, Cic. ad Heren. lib. 1. Quando igitur dubitatur, quidnam ſenſerit teſtator, ſtante ambiguo eius ſermone, neceſſariò recurrendū eſt ad coniecturas: dum enim quicquid verè voluerit, nō apparet; neceſſe eſt, vt ſaltem colligatur, quicquid veriſimiliter velle potuerit. Et hoc effici non poteſt, niſi ex coniectura; quæ eſt opinio veri, deducta ex probabili ſigno. Eſt quidam mentis conceptus vel Iudicis, vel iuris authoritate comprobatus. Eſt rei dubiæ rationabilis præſumptio, lege approbata, ad aliquid in animo figendum. Eſt opinio, quę in animo Iudicis, vel cuiuſcunque concipitur, ex varijs argumentis, coniecturis,

ćturis, vel iudicijs. Eſt animi motus, per quem cogitur apparentiam ſequi, donec contrarium probetur. Eſt rei latentis iudicium, quod quis per rationes, & ſigna, & tempora conijcit. Eſt veriſimilitudo quædam probabilis animum inducens ad aliquid opinandum. Eſt rationabile veſtigium latentis veritatis, vndè naſcitur opinio Sapientum. Et quia nihil proprius eſt humani ingenij, quam in dubijs coniećtare, conijcere, opinari, & ex ſignis, veriſimilitudinibus, probabilibus indicijs latentem veritatẽ eruere, veriſimilemq. agẽtis intentionem colligere; dicẽdum eſt, conie ćturas vltimarum voluntatũ neceſſariò, & vtiliter ſumẽdas eſſe.

Mau. Hoc dolendum eſt, quia ſæpè euenit, vt aſſumatur coniećtura, quæ verę teſtatoris menti repugnet.

Luc. Non nego, id aliquando contingere poſſe; quia animus cuiusq. deficientibus verbis, ſciri non poteſt. At ſatis eſt, ſi non abſit veriſimilitudo; quamuis veritas abſit: dum enim veritas ignoratur, ſubintrat coniećtura, quæ non adaptatur, niſi rebus veriſimilibus. & quando plures, & diuerſæ coniećturæ deſumi poſſunt, tunc præferenda eſt ea, quæ legum authoritate magis comprobatur. Quam rem vti latiſſimam, modò non poſſumus paucis complećti.

Mau. Dixiſti ſatis, vnum ſupereſt, ſi teſtandi vſus tàm neceſſarius eſt, & vtilis: cur homines teſtari negligũt? cur differunt ad extremum? XII.

Cur homines teſtari negligant, & differant ad extremum.

Luc. Voluntas hominis (vt dicunt) eſt ambulatoria vſque ad mortem: & non permanent res in eodem ſtatu: ſed quotidiè multa de nouo accidunt. Hinc eſt, vt teſtamenta anteà condita, aut diuerſo reuocentur, aut ſaltem declarentur in codicillis.

Mau. Addo aliam rationem; vita dulcis eſt, & mors amara. Ideò non deſunt, qui odio habeant memoriam mortis, qui veniente die, mori velint inuiti.

Luc. Seruus ille, qui cũ triſtitia duceretur ad conſpectum domini, poſſet ne ſperare prꝗmium?

Mau. Nequaquam, ſed damnatione dignus eſſet.

Luc. Acriter ergò reprehendendi eſſent illi, qui accerſiti, reluctarentur diuino imperio; qui libenter nõ parerent; & quaſi peruicaçes ſerui, indigni eſſent venia; ſperare nequirent honorari cæleſtibus prꝗmijs à Domino, ad quem accederent inuiti, & cum mœrore. Textus eſt in c. quàm præpoſterum, 13. q. 2. Vis plura de hac re?

Mau. Sat habeo. reliquum eſt, vt dicamus de Iudicijs.

Luc. Occubuit Sol, dicemus in ſequenti.

Mau. Placet. Vale.

SEPTI-

Digitized by Google

SEPTIMVS CONGRESSVS.

MAVRVS. LVCIVS.

Luc. SI rectè ſum memor, dicebas Iudicium inuentum, non vt ſuccurratur hominum malis; non vt ſuum, cuiq. tribuatur: ſed vt coaleſcant inter homines ira, furor, & cupiditas. liberam accuſandi facultatem dari putabas, vt quiſque poſſit de inimico vindictam ſumere, calumniari, obijcere falſa crimina: & ſi quandoq calumnia puniretur, aiebas nihil prodeſſe, quaſi non dimittatur innocens ſine iactura. addebas, agendi liberam facultatem concedi, non vt tribuatur ſuum cuique. Conſiderans quãta abſorbeant mercedes Notariorum, Procuratorum ſalaria, honoraria Aduocatorum, Iudicum ſportulæ. enumerabas duros caſus litigãtium, ex quibus alij, vel probationum defectu, vel imperitia patrocinantium, vel Iudicum nequitia, cauſas amittunt. Alij ob minimam etiam contumaciam à iudicio repelluntur. Alij ob grauitatem expenſarum recedunt à lite. Alij deniq. bonum ius, quod fouent, non niſi poſt plures inſtantias obtinent. Ex iudicijs aſſeuerabas, oriri controuerſias, lites, falſitates, periuria, & homicidia; quæ omnia deteſtata ſunt iure diuino, & naturali. Tandem mirabaris, quare iudicandi facultas tribuatur homini, qui ſuaptè natura cupidus, inuidusq. eſt. aiebas perindè eſſe, ac ſi famelico toxicum, vel furenti enſis præponeretur.

Mau. Hæc dicebam, nec pauci ſunt qui idem dicunt.

Luc.

I. *Luc.* Erras tu, errant illi. Tranſgreſſor diuini præcepti, ne iudicaretur inauditus, Deus eũ vocauit, Adam vbi es? Geneſ. c. 3. Ædificãtes Turrim illam, cuius culmen pertingere deberet cælum, ne damnarentur ex abrupto, & quaſi non conſtito de corpore delicti, Deſcendit Dominus, vt videret Ciuitatem, & Turrim quã ædificabant filij Adam, Gen. c. 11. Habitatores Ciuitatum illarum, quę meritũ incendium paſſæ fuerunt; ne punirentur, abſque cauſæ cognitione: Dixit Dominus ad Abraham, Clamor Sodomorũ, & Gomorrhæ multiplicatus eſt, & peccatum eorum aggrauatum eſt nimis: Deſcendam, & videbo, vtrùm clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint, Gen. c. 18. Filij Iſrael, cũ de Ægyptijs conquererentur, & clamarent ad Dominum; Deus ne videretur procedere querela nondũ iuſtificata, dixit ad Moyſen, Vidi afflictionem populi mei in Ægypto, & clamorem eius audiui, propter duritiam eorum, qui præſunt operibus: & ſciens dolorẽ eius, deſcẽdi, vt liberem eum de manibus Ægyptiorũ, Exodi c. 3. Natura docuit cætera animãtia, vt ſe tueantur, congruaq. arma tradidit: ideò equus offendentẽ, calce percutit; canis dentibus mordet; boues cornu iniuriam vindicant, l. 1. §. ſed etſi canis, & §. at ſi cum equum, & §. cum arietes, ff. ſi quadrupes pauperiem feciſſe dicatur. Homines autem natura ad defenſionẽ inſtruit, non ad vindictam, non arma dedit, quibus offendant. Hoc tantùm præſtitit, vt vim vi repellere poſſint, l. vt vim, ff de iuſtit. & iur. Hinc homines cognouerunt duo neceſſaria eſſe, pro humanę ſocietatis conſeruatione, quòd ſcilicet culpa puniatur, & defendatur innocẽtia, c. quę Lotharius, §. in manifeſtis, 2. q. 1.

Lucius reſpondet ad oppoſita cõtra iudicia, quæ oſtẽdit à Deo proceſſiſſe, & à natura.

Et

Et introduxerunt Iudicium, actum illum trium perſonarũ, Actoris, Iudicis, & Rei, c. forus, §. in omni quoque negotio, de verbor. ſignif. Vt ſi vnus accuſet, alter defendat, l. qui accuſare, C. de eden. Si agat vnus, excipiat alter, l. in tribus, ff. de iudicijs. Inuenerunt actionem, ius illud perſequendi in iudicio, quod ſibi debetur, §. 1. Inſtit. de act. Inuenerunt itidem exceptionem, ius illud ſe defendendi, & actionem excludendi, l. 2. ff. de except. In huiuſmodi autem Actoris, & Rei contentionibus, neceſſarium fuit interponere Iudicem, perſonam illam publicam, quę publica auctoritate ius diceret, & quod iuſtum foret exequeretur, c. 1. 23. q. 2. Tumultus quàm maximus fieret, ſi quod ad Magiſtratum pertinet, ſingulis concederetur, l. non eſt ſingulis, ff. de reg. iur. Augeretur offenſi rabies, ſi ei liceret iniuriam ſuo marte vindicare, l. vnica, C. ne quis in ſua cauſa iudicet. Inualeſceret creditoris auiditas, ſi negantem debitorem, propria authoritate vrgere poſſet, & deterrere. l. negantes debitores, C. de act. & oblig. Optimè igitur legibus cautum eſt, vt nemo ſit Iudex in propria cauſa, l. qui iuriſdictioni, ff. de iuriſdict. omn. Iud. Nemoq. iudicet tanquam priuatus, ſed tanquam publica perſona, & ſecundùm acta, & probata, l. illicitas, §. veritas, ff. de offic. Præſidis. Ideòq. Iudici, non alteri debent fieri probationes, l. quingenta, in fine, ff. de probation. Qui ſi nihil ei conſtaret, nihil decernere poſſet, l. 1. cum gloſ. fin. in fine, C. de bon. poſſeſſ. ſecundùm tabul. At quoniam partes nunquam faterentur, ſed ſemper negarent, l. inter ſtipulantem, §. 1. in fine, ff. de verbor. obligat. Opus fuit alias perſonas addere, Notarios ſcilicet,

Ta-

II. Probat in Iudicijs neceſſarios eſſe Tabelliones, Procuratores, & Aduocatos, & oſtēdit quid accidat calūniantibus.

Tabelliones, Actuarios, qui iudiciorum acta fideliter conſcribant, ex quibus veritas poſſit declarari, c. quoniam contra, de probat. Factis hinc indè probationibus per ſcripturas, per teſtes, & alio quouis modo, c. forus, verſ. probatio autem, de verbor. ſignific. duplex oritur quæſtio, facti ſcilicet, & iuris, l. eum quem temerè, §. Iudicibus, ff. de iudicijs. Quò circa conſtituuntur Procuratores, qui de facto contendant. Adhibentur Aduocati, qui de iure diſputent. Interponuntur Iudices, qui veritatem inueſtigent, l. is apud quem, C. de eden. Iura non admittunt accuſantes, niſi ad pęnam talionis ſe inſcribant, l. qui crimen, C. de his, qui accuſare non poſſ. Æquum eſt enim, vt alterutram partem, accuſati, vel accuſatoris, terrere poſſit digna legum auctoritas, l. in cauſis, C. de accuſat. & inſcript. Et iuſtum eſt, vt qui non probauit, quod obiecit, pœnā, quam intulerit, ipſe patiatur, c. qui crimen obijcit, 2. q. 8. Inſtigatores non ſe inſcribunt, at calumniatorum non euadunt pœnas, ſi de calumnia conuincantur, tot. tit. ff. & C. de calumniat. c. 1. & 2. extr. eod. Iſtorum temeritas tribus modis detegitur, aut enim calumniantur quando intendunt falſa crimina, aut præuaricāntur, quando abſcondunt vera crimina, aut tergiuerſantur, quando ab incepto deſiſtunt, l. 1. ff. ad Sen. Conſ. Turpill. Non capitur, non inquiritur quiſquam, niſi præcedant informationes, & indicia. Ideòq. ſi accidat, vt innocens repertus dimittatur poſt aliqua paſſa incommoda; non eſt imputandum legibus: nemo eſt enim, qui detrahat medicinæ, quando infirmitatis periculum euaſit, etiam poſt dolores, & ſumptus. Iudicum proteruiæ, litigatorum temeritati,

om-

Digitized by Google

omninò leges occurrunt, l. 1. C. de pœna Iud. qui malè iudic. §. 1. Inſtit. de pœna tem. litigan. Et in omni caſu ſolicitę ſunt, vt per eos, qui in iudicio ſuccubuerunt, reſtituantur fructus, damna reſarciantur, reficiantur expenſæ, l. 2. C. de fruct. & lit. expenſ. Si in foro cōtendentibus hæc neceſſaria ſunt, Tabellionum opera, Cauſidicorum prudentia, Aduocatorum ſcientia, Iudicum diſceptatio; hæc etiam neceſſaria eſſe debent, merces, ſalarium, honorarium, ſportulæ. Si damnandi eſſent illi, qui hæc ſupra modum cuperent extorquere; magis deteſtanda eſſet illorum tenacitas, & ingratitudo, qui laborem præmio compenſare denegarent. Res deploranda non eſt, ſi probationum defectu quis in iudicio, quod volebat, non obtinuerit: quia dum nihil apparet, non deficit ius, ſed probatio, l. duo ſunt Titij, ff. de teſtam. tut. & Actore non probante, conuenit, vt reus abſoluatur, l. qui accuſare, C. de eden. Et, vt vulgò dici ſolet, quæ ſunt extra acta extra mundum exiſtunt. Qui cauſas amittunt, vel ob patrocinantium imperitiam, vel ob Iudicis malitiam, propriæ adſcribant culpæ, cur peritiores non adhibuerint, cur ſuſpectum Iudicem non recuſauerint. Contra contumacem omnia iura clamant; contumax autem regulariter cauſam non amittit, ſed condemnatur in expenſis, l. & poſt edictum, ff. de iudic. Qui ob grauitatem expenſarum recedunt à lite, ſibi conſulunt, & nemini ſunt moleſti. Qui bonum ius fouet, ſi illud non conſequantur, niſi poſt plures inſtantias, abſurdum non eſt: quia ſententia non facit ius, niſi tranſierit in iudicatum, l. 1. ff. de re iud. Non perficitur aurum, nec argentũ ſine ſumptu, & labore. & magis

III. Cur neceſſe ſit, vt deficiens in probatione ſuccumbat in iudicio.

glo-

glorioſa cenſetur victoria, quando non fuit incruenta. Si in iudicijs quandoq. accidant falſitates, periuria, & homicidia, auctorum improbitas ſeueræ ſubiacet Iudicis correctioni. Leges non fouent, ſed odio habent lites. Iudicia nõ ſunt cauſa litium, ſed lites dirimunt. Iudices non protrahunt, ſed coarctant lites, & quì ſecus agunt, qui deuiant à tramite iuſtitiæ, Iudicis nomen perdunt; non enim eſt Iudex, ſi non eſt in eo iuſtitia, c.forus, verſ. non eſt ergò, de verbor. ſignificat. c.1.23.q.2. Et ad officium Iudicis pertinet, lites diminuere, l. quidam æſtimauerunt, ff. de reb. cred. & ſi cert.pet. Lis odioſa res eſt, & verecunda cogitatio eius, qui lites execratur, non eſt vituperanda, l. item ſi res, §. poſt autem, ff. de alien. iud. mut.cauſ. fact. Homines litigioſi permoleſti ſunt, quia ſemper diſſident, concordiam non diligunt, non amant pacem, §. litigioſus, 90. diſt. Ideò leges magnam curã adhibuerunt, ne facilè homines ad litigandũ procederent, & temeritatem tàm agentium, quàm eorum, cum quibus agitur, modò pœna pecuniaria, modò iuſiurandi religione, modò infamiæ metu coercent. Cogitur quiſque litigator iurare de calumnia, quòd putet ſe bonam cauſam fouere. Negans id, quod debet, aliquando cõdemnatur in duplum, & qui ſuccumbunt, in certis caſibus ignominioſi fiunt, §.1. & toto tit. Inſtit. de pœna tem.litig. Et quia plerumq. lites ſunt malum neceſſarium, ideò iura prouident, vt quàm citò expediantur, l.properandum, C.de iudic. Iudicandi poteſtas homini quidem committitur, non tamen famelico, vel furenti, ſed illi qui toga candida indutus magiſtratum petere, & omni procul timore, cupiditate, odio, & amore,

IV. Leges nõ fouent, ſed dirimunt lites.

V. Iudex qualis eſſe debeat, & cur nequeat ex arbitrio procedere.

amore, quę ſenſus hębetant, & opiniones peruertũt, debet exercere, 3. q. 5. c. accuſatores il 3. & 11. q. 3. c. quatuor. Quiſque Iudex cogitur omnibus iuſtitiam æqua lance miniſtrare, excutere manus ab omni munere, & rectè iudicare, c. qui rectè, 11. q. 3. Bonus Iudex perſonam non cognoſcit, Prouerb. c. 24. Non conſiderat perſonam pauperis, non honorat vultum potentis, Leuit. c. 19. Non tollit diuitibus, vt det egenis, c. fortè, 14. q. 5. Cauet ne in quo alterum iudicat, ſe ipſum condemnet; non agit quæ iudicat, Apoſt. ad Rom. c. 2. Et cuicunque Iudici iura præcipiũt, ne agat ex propria voluntate, ne aduerſetur legibus, ne leuitate, aut furore ducatur in dictandis ſententijs, ſed opinionem ſuam iuxta leges concipiat, examinet merita cauſæ, iuri obtemperet, iudicet ſicut audit, & ſecundùm quod probatum eſt, ſententiam ferat, c. iudicet, 3. q. 7. c. ſummopere, 11. q. 3. Ait Cic. lib. 3. de legib. Magiſtratus hãc eſſe vim, vt præſit, præſcribatq. recta, & vtilia, & coniuncta cum legibus: vt enim magiſtratibus leges, ita populo præſunt magiſtratus. verèq. dici poteſt magiſtratum legem eſſe loquẽtem: legem autem mutũ magiſtratum, & D. Thom. 1. 2. q. 95. art. 1. ad 2. inquit, Melius eſt omnia ordinari lege, quàm dimittere Iudicum arbitrio; & hoc propter tria, Primò, quia faciliùs eſt inuenire paucos ſapientes, qui ſufficiant ad rectas leges ponendas, quàm multos, qui requirerentur ad rectè iudicandum de ſingulis. Secundò, quia illi, qui leges ponunt, ex multo tempore conſiderant, quid lege ferendum ſit; ſed iudicia de ſingularibus factis fiunt ex caſibus ſubitò exortis: faciliùs autem ex multis cõſideratis poteſt homo videre,

quid

quid rectum ſit, quàm ſolùm ex vno facto. Tertiò, quia legiſlatores iudicãt in vniuerſali,& de futuris;ſed homines, iudicijs præſidẽtes, iudicant de pręſentibus, ad quæ afficiuntur amore, vel odio, aut aliqua cupiditate; & ſic eorum deprauatur iudicium. Quia ergò iuſtitia animata Iudicis non inuenitur in multis, & quia flexibilis eſt;ideò neceſſarium fuit,in quibuſcũq. eſt poſſibile, legem determinare, quid iudicandum ſit, & pauciſſima arbitrio hominum committere. Et inferiùs ad tertium dicit, quòd quædam ſingularia, quæ non poſſunt lege comprehendi, neceſſe eſt committere Iudicibus; putà de eò, quod eſt, factum eſſe, vel non eſſe; & de alijs huiuſmodi. Ioſaphat,vt legitur in lib.2. Paralip.c.19. conſtituit Iudices terræ in cunctis Ciuitatibus Iuda munitis, per ſingula loca præcipiens Iudicibus, Videte, ait, quid faciatis; non enim hominis exercetis iudiciũ, ſed Domini: & quodcunq. iudicaueritis, in vos redundabit. Sit timor Domini vobiſcum, & cum diligentia cuncta facite: non eſt enim apud Dominum Deum noſtrum iniquitas, nec perſonarum acceptio, nec cupido munerum.

Mau. Si tales eſſent Iudices, vtique ſufficeret vnius ſententia, non plurium plures emanarent, & vt plurimum inter ſe contrariæ, & diuerſæ. Si leges vellent lites coarctare, non permitterent diſcuti tot, tantaq. inutilia antè cognitionem negocij principalis; non darent tot dilationes; non inducerent tot ferias; non reciperent tot appellationes; nullitates vti nõ tangentes bonũ ius,non admitterent; non reſtituerent quemquam aduerſus rem iudicatam; minusq. ſinerent executionem impediri, quando quis ſe recipit in domũ,

vel

vel in Eccleſiam, vel quando quis extorquet nongrauetur, moratorias, inducias, inhibitiones, cartas dotales, quæ, velut calumnioſa ſubterfugia, protrahunt lites ad annos Noe; ita vt nullus ſit eorum exitus, nullus diſpendiorum finis.

Luc. Controuerſiæ modicæ quantitatis ab inferioribus Iudicibus, omni ordine ſepoſito, terminantur; cũ de modica ſumma modica habenda ſit conſideratio, l. ſi oleum, §. fin. ff. de dolo malo. Quæſtiones de momentanea poſſeſſione, quando ſcilicet quæritur, quis interim in poſſeſſione eſſe debeat, ſummarijſſimè expediuntur, l. 1. C. ſi de momentan. poſſ. fuer. appellat. Cauſæ executiuè citò terminantur: quia nullam exigunt Iudicis cognitionem; ex quo conſtat debitum eſſe id, quod petitur: ita vt nullæ aliæ ſint partes Iudicis, niſi in exequendo: Executor enim eſt ille qui, audita, & diſcuſſa omni lite, nullam fert ſententiam, ſed rem diſpoſitam ad effectum deducit, l. executorẽ, C. de execut. rei iudic. Tunc autem res diſpoſita, & exequenda dicitur, quando debitor conuictus, & condemnatus eſt in iudicio, l. fin. C. eod. tit. Et quamuis inſtrumenta de iure communi non habeant vim rei iudicatæ, l. minor annis 25. ff. de min. tamen quando in inſtrumento debitor coram Notario, quaſi coram Iudice, fatetur ſe debitorẽ, & ipſe quodãmodo præcipit ei, vt ſoluat, provt fit in inſtrumentis, quæ habent formam guarantigiæ, tunc locus eſt executioni; quia confeſſi in iudicio habentur pro condemnatis, l. poſt rẽ iudicatam, ff. de re iud. Et inconfeſſum non eſt ferẽda ſententia; ſed danda eſt ei dilatio ad ſoluẽdum, l. ſi debitori, ff. de iudic. Similiter quãdo in inſtrumẽto ſe

VI. Iudicia executiua, & poſſeſſoria habẽt celerem expeditionẽ.

obligat quis tanquã debitor Fiſcalis, provt fit in inſtrumẽtis, quæ habent obligationẽ in forma Cameræ, executiuè agitur: quia debitores Fiſci nulla exceptione, nec appellatione, poſſunt ſolutionẽ differre, l. abſtinẽdum, C. quorum appellationes non recipiuntur. Lites ſuper poſſeſſione, vel adipiſcenda, vel retinenda, vel recuperanda, non multum durant, ſunt ſummariæ, dãtur breues dilationes, & appellationes vt plurium non admittuntur; nec mirum eſt, quia quæſtiones iſtæ poſſeſſoriæ, rem non finiunt, ſed præparant cauſam proprietatis: Ideòq. dicuntur interdicta poſſeſſoria, quaſi non ad perpetuum, ſed ad tempus, & interim ſeu inter duos dicta de poſſeſſionibus, donec de proprietate conſtet, §. 1. Inſtit. de interdict. l. 3. in fine, ff. de liber. exhiben.

VII. *In cauſis petitorij periculoſa eſt celeritas, & ordo iudiciarius neceſſarius eſt.*

Cauſæ petitorij rem finiunt, in eis proponuntur actiones, & exceptiones; requiritur cognitio, & diſcuſſio cauſæ; ſunt magni præiudicij; & ideò in illis terminandis periculoſa eſſet celeritas, & feſtinatio. At quoniam vbi non eſt ordo, ibi eſt confuſio, neceſſariũ fuit, vt lex præſcripſerit ordinem iudiciorum, vt actor citet, & vocet reum ad iudicium, d. l. 1. ff. de in ius voc. & petat ab eo, quid velit, libellumq. offerat, auth. offeratur, C. de lit. conteſt. Reus autem compareat, nec contumax ſit, l. 2. ff. ſi quis in ius vocatus nõ ierit: & Iudex per narrationem negocij cauſam audire incipiat, & litem cõteſtetur, l. 1. C. de lit. conteſt. Deindè præfigat terminum ad probandum, vt primo Actor, deindè Reus probent intentionem ſuam, vel per confeſſionem, vel per inſtrumentum, vel per teſtes, vt deindè Iudex agat, quod ſuum eſt, concludatur in

cauſa

cauſa, publicetur proceſsus, edantur acta, allegetur hincindè, & diſputetur ſuper dubijs cauſę. Qui ordo vt vnus ſit, qui petat, alter qui reſpondeat, & tertius, qui iudicet, omninò neceſſarius eſt: aliàs enim ſtultus eſſet, qui priùs reſponderet, quàm audiret, Prouer. c. 18. Vnumquemque admonet Eccleſiaſticus c. 11. Priuſquam audias, ne reſpondeas verbum: & in medio ſermonum ne adijcias loqui. At ne aliquo caſu pręſcripta iudiciorum figura, & temporis diuturnitas, damnum afferret, Iudici permittitur, vt in neceſſitatibus aliquid decernat per modũ prouiſionis, l. ſi neget, ff. de liber. agnoſc. l. ait Prætor, §. in cauſæ, ff. de iure delib. Et in aliquibus etiam arbitretur, arbitrio tamen à iure regulato; quoad merita cauſæ, ſecus quoad ſolemnitates, l. fin. §. ſed etſi, & ibi Doct. C. com. de leg. Principi autem relicta eſt facultas, vt ſuadente neceſſitate, ſuo reſcripto tollere poſſit, quæ ſunt ordinis iudiciarij: Vndè dicitur in Clem. ſæpè, de verbor. ſignificat. quòd ſæpè contingit, vt committantur cauſæ cognoſcendæ, & terminandę ſimpliciter, & de plano, & ſine ſtrepitu, & figura iudicij, ad hoc, vt Iudex, cui ita mandatur, neceſſariò libellum non exigat, litis conteſtationem non poſtulet, tempore etiam feriarum ob neceſſitates hominum indultarum à iure, procedere valeat, amputet dilationum materiam, litem quantum poterit faciat breuiorem, exceptiones, appellationes, dilatorias, & fruſtratorias repellendo; partium, Aduocatorum, & Procuratorum contentiones, & iurgia, teſtiumq. ſuperfluam multitudinem refrenando. Non ſic tamen Iudex litem abbreuiet, quin probationes neceſſariæ, & defenſiones legitimæ admittantur. Sententiam verò

diffinitiuam præuia citatione, & inſcriptis proferat, ſiuè ſtans, ſiuè ſedens, provt magis ſibi placuerit, etiam conclusione non facta, ſecundùm iudiciorum figurã.

VIII. Quid ſit cognoſcere cauſas de plano.

Proferri debet ſententia à Iudice non ſtando, ſed ſedendo, c. fin. de ſent. & re iud. lib. 6. Et optima ratione: quia quiſque ſedendo plus ſapit, hinc ait Plaut. in Muſtellaria Actu 5.

Sic tamen hinc conſilium dedero, nimio plus ſapio ſedens.

Anima ſedendo, & quieſcendo, fit prudentior: Ideòvt maturitas ſententiæ comprobetur, fertur à Iudice ſedente pro Tribunali, gloſ. in d. c. fin. in verbo, ſedendo, de ſent. & re iudic. in 6. Antiquitùs, provt etiam hodie obſeruatur, ſedes, ſolium, ſeù Tribunal Iudicis, erat locus excelſus, ſupra ſolum, aream, ſeù planum: in plano autem, area, ſeù ſolo Iudex ſtabat, vel antequam aſcenderet Tribunal, vel poſtquam deſcẽderet. huc pertinet, quod dicit Suet. in Tiberio c. 33. Iudicesq. aut è plano, aut è quæſitoris Tribunali legum, & religionis, & noxæ, de qua cognoſcerent, admonebat. Quando ſtabat Iudex in plano, audire, & agere poterat ea, quæ cauſæ cognitionem nõ exigebant, quæ requirebant celerem expeditionem; & tunc interloqui dicebatur, iuxt. tex. in l. 1. ff. de conſtit. princ. ibi vel de plano interlocutus: ea verò quæ cauſæ cognitionem deſiderabant, non in plano ſtans, ſed pro Tribunali ſedens expedire debebat, tex. eſt in l. à procedente, C. de dilat. ibi, & cognitio cauſæ non interpellatione planaria, ſed conſidente magis Iudice, legitimè colligatur. & in l. 1. §. abolitio, ff. ad Sen. Conſ. Turpill. ibi, Abolitio impetrari ſolet à Præſidibus pro Tribunali non de plano; & in l. 2. §. dies, ff. quis ordo in bonorũ poſſ.

Digitized by Google

poſſ. ſeruetur in hæc verba; Dies bonorum poſſeſſionis vtiles eſſe, palàm eſt, ſed non ſeſſionum numerabuntur, ſi modò ea ſit bonorum poſſeſsio; quæ de plano peti potuit; quòd ſi ea eſt, quæ cauſę cognitionem pro Tribunali deſiderat, vel quæ decretum expoſcit, ſeſsiones erunt computandæ, quibus ſedit. En igitur Maure ſi leges curant lites, & controuerſias abbreuiare, dum aliæ per Iudicem in area, in ſolo, in plano ſtãtem, & interloquentem infrà Tribunal ſedantur, & aliæ pe eundem in Tribunali ſupra planum ſedẽtem, & pronunciantem, cum maturitate, provt res exigit, terminantur.

Nec mirum eſt, ſi in Iudicijs ordinarijs vnius ſententia non ſufficiat, quia in ore duorum, vel trium ſtat omne verbum, Deut. c. 19. Itaq. non ſine ratione iura volunt, vt ad conſtituendam rem iudicatam tres ſententiæ requirantur, l. vnica, C. ne lic. in vna eademq. cauſ. tert. prouoc. Statuta autem particularia, & etiam Principes aliquando non ſine ratione volunt, vt ſemel tantùm liceat appellare, & duæ habeant vim trium. Quòd autem vnica ſententia tranſeat in iudicatum, vel ob non interpoſitam infra decem dies, vel ob non proſecutam infra biennium appellationem, prouenit ex præſumpta voluntate partis, quæ cauſam deſerens cenſetur acquieſcere, & ſententiam approbare, l. 1. C. de poſtul. l. fin. C. de ſentẽtia, quæ ſine cert. quant. prol. eſt. Quòd autem plures à pluribus ferantur ſententiæ inter ſe diuerſæ, & contrariæ, rarò ex iudicantium imperitia, vel errore prouenit; ſed vt plurimũ naſcitur ex varietate, & mutatione probationũ: quandoquidẽ poteſt quiſque corã Iudice appellationis vti nouis aſſer- IX. In Iudicijs ordinarijs cur vnica ſentẽtia nõ ſufficiat.

tionibus,vel nouis exceptionibus,l.per hãc,C.de tẽpor. & repar.appell.& cõmuniter dici ſolet;nõ deducta deducã,& nõ probata probabo,l.eos qui,§.1.C. de appell.

X. Cur neceſſariũ ſit, plura diſcutere antè negotium principale.

Neque etiam mirandum eſt, ſi antequã attingatur negotiũ principale,aliquando plura diſcutiantur; quia neceſſariò id accidit,& ne in exemplis deficiam:Certũ eſt,lites non aliter finiri poſſe,niſi vnus ſit,qui petitoris onus ſuſtineat,& alter,qui poſſeſſoris cõmodo fruatur, l. inter litigantes,ff. de iudic. Modò ſi vterq.cõtendat, ſe poſsidere, neceſſe eſt diſcutere,quis debeat manuteneri in poſſeſsione,vt cõſtet quis actoris,& quis rei partes debeat ſuſtinere. Agit,vel conuenitur vnus tanquã Procurator,ſeù filius, vel hæres,aut deſcendẽs; vt rectè iudiciũ agi poſsit cum eò,oportet quærere, an talis ſit, qualẽ ſe facit,l. 2.vbi gloſ.& Doct.C.de edict.Diu.Adr. toll. & non antè iuris ratio,quàm perſona quærenda eſt, l.quidã referunt, ff. de iure codicil. Sed ne longiùs in hac re immoremur; certò ſcimus, quòd dum quis trahitur ad Iudicem,ſi contingat dubitari an ſit cõpetens, diſcuti priùs debet,an ratione domicilij,originis, contractus, rei ſitæ,vel perſonarum ei competat iuriſdictio. Pariter ſi teſtes ſint examinati,& iura ſint producta ; videndũ eſt an validũ ſit examen, & valida extractio. Itaq.cũ ex his ſatis intelligere poſsis,quàm neceſſariũ,& vtile ſit,vt plura antè diſcuſsionẽ rei principalis,præcognoſcantur: tranſeamus ad alia,& breuiter oſtendã,qua ratione iura dẽt dilationes,ferias inducãt, permittant appellationes,nullitates tollant,reſtituãt in integrũ,attentata reuocent.

XI. Cur dentur dilationes in iudicijs.

Dilationes à lege dãtur ad deliberandum,&probandũ,ideò neceſſarię ſunt,c.pręterea, de dilat. l.oratione,ff.de ferijs,& dilat. vbi etiam caue-

cauetur, ne poſt primã, altera detur abſque cauſæ cognitione: vbi autem dilatio danda ſit, vel pro teſtibus examinandis, vel pro extrahendis inſtrumentis, moderanda eſt ſecundum locorum diſtantiam, l. 1. C. de dilat. ne aliàs quod bonum eſt, conuerteretur in malũ, c. 1. 2. quæſt. 7. Feriæ apud antiquos dicebantur, quando ceſſandum erat ab opere. Romani dies illos, quibus ius reddebatur, faſtos appellabant: quia fas erat Prætoribus fari tria illa verba do, dico, addico. eos autem quibus à iudicandi munere vacandum erat, nefaſtos dies vocabant; quia non licebat Prętoribus fari, quàm rem Ouidius explicat Faſtorum, lib. 1. XII. Cur feriæ indicantur.

Ne tamen ignores variorum iura dierum,
Non habet officium Lucifer omnis idem.
Ille nefaſtus erit, per quem tria verba ſilentur:
Faſtus erit, per quem lege licebit agi.

Nos autem iſtos dicimus iuridicos, illos autem feriatos: quorum alij ſunt feriati in honorem Dei, & dicũtur feriæ ſacræ, diuini cultus gratia inuentæ, quibus iuſtum eſt, vt iurgia iudiciorum ſileant: ſunt enim dies feſti, dies ſolemnitatis, & lætitiæ, dies Maieſtati Altiſſimę dicati, l. dies feſtos, C. de ferijs. Alij ſunt feriati ratione meſſium, & vindemiarum; & appellantur feriæ neceſſarię, quas neceſſitas fructuum colligendorum adinuenit; quibus iniquum eſſet, vt homines compellerentur ad iudicium. Sunt dies rei ruſticæ debiti, l. 1. ff. de ferijs, & dilat. Sunt dies humanæ neceſſitatis, quibus cauendum eſt, ne pereat commoditas cæleſti prouiſione conceſſa, l. omnes Iudices, C. de ferijs. Alij ſunt dies feriati in honorem Principis, & dicuntur feriæ honoratiæ, quibus iura meritò ſilent: quia vel

ſunt dies, natalitij Principis, l. ſed etſi, §. feriæ, ff. ex quib. cauſ. maior. l. 3. C. de dilationibus, quorum memoria cum lætitia coli debet, vndè dixit Horat. Epiſt. ad Torquatum lib. 1.

Mitte leueis ſpes, & certamina diuitiarum,
Et Moſchi cauſam. cras nato Cæſare feſtus
Dat veniam, ſomnumq. dies.

Vel ſunt dies creationis, ſeù coronationis Principis, quibus feriari decet ob debitam Principi reuerentiã, l. omnes dies, §. noſtris etiam diebus, C. de ferijs. Permittunt tamen iura, vt partes renunciare valeant ferijs neceſſarijs, & honorarijs, non tamen ſacris, c. fin. de ferijs. Debitores autem Fiſci, & ita etiam illi, qui ad eorum inſtar obligati ſunt, contra quos ſola executio deſideratur, non condemnatio, Ferijs neceſſarijs meſſium, & vindemiarum non iuuantur, l. publicas, C. de ferijs.

XIII. Cur appellationes admittantur.

Appellationem, dicũt Doctores, eſſe remedium neceſſarium contra ſententiarum iniquitatem; ſicut theriaca remedium eſt optimum contra venenum; nam vt ait Vulpianus in l. 1. ff. de appellat. Appellandi vſus neceſſarius eſt ad corrigendum iniquitatem, vel imperitiam iudicantium; licet nonnunquam benè latas ſententias in peius reformet. neque enim vtique meliùs pronunciat, qui nouiſſimus ſentẽtiam laturus eſt. ſed de hoc habenda non eſt ratio; quia conſiderandum non eſt quod fit, ſed quod fieri oportet, ſic etiam dicitur in l. penult. ff. de iuſtit. & iure. Quòd Prætor ius reddere dicitur, etiam cum iniquè decernit: relatione ſcilicet facta non ad id, quod ita Prætor fecit: ſed ad illud, quod Prætorem facere conuenit. Aditur ergò

ergò per viam appellationis ſuperior, vt inferioris facta corrigat; quòd ſi ſecus agat, ei, non legibus imputari debet, c. 1. 2. q. 6. l. ſi quis, ff. de appellat. Ex alio etiam vtile eſt remedium appellationis, vt qui in primo iudicio minùs probauit, in ſecundo valeat perſequi quod omiſſum eſt, l. eos qui, §. ſi quid in agendo, C. de appellat. Si quis autem cauſa differendi appellaret, non deberet audiri, c. quicunque, 2. q. 6. Et qui temerè prouocaret, malamq. litem proſequeretur, non exiret impunè, l. eos qui, §. ne temerè, C. de appellat.

XIV. Cur nullitates tollãtur, & reuocẽtur nulliter geſta.

Si leges tollunt reuocantve nullitates benè agunt, puniunt tranſgreſſiones, reprimunt præuaricationes. Qui caret iuriſdictione, ſi ſententiam ferat, legem offendit, l. 1. §. fin. ff. ad Sen. Conſ. Tertull. Qui damnat non vocatum, legem tranſgreditur, l. de vno quoque, ff. de re iudic. Qui admittit comparentem ſine mandato, non obtemperat legi, l. licet, C. de Procurat. Eſt igitur ſalubre remedium, quòd prȩuaricatorum reprimatur temeritas, & redarguatur audacia, c. qua frõte, extra de appellat. c. ſi religioſus, de elect. in 6. Eorumq. ſententiæ ita iudicentur, & habeantur, ac ſi non eſſent, & dȩ facto tollatur, quod de facto factum fuit, Clem. Paſtoralis, in fin. de re iud. l. 1. §. & hoc edictum, ff. ſi mul. ventr. nom. Atque ita agatur, vt non entium nullæ remaneant qualitates, l. eiuș qui in prouincia, ff. de rebus cred. Hinc rectè dicunt Doctores, vitium nullitatis prouenire ex legis tranſgreſſione, & quòd nulla maior eſt iniuſtitia, quàm nullitas. Verum eſt, quòd nullitates negotium principale non tangunt, non decidunt punctum, an res mea ſit, vel tua. Remedium tamen nullitatis hoc efficit, quòd admodũ vtile eſt, vt

in

in diudicando principali negotio non attendatur id, quod nulliter,& de facto proceſſit,ſed de medio tollatur quodcunque contra leges temerè geſtum eſt.

XV. Reſtitutio in integrũ cur detur.

Reſtitutio in integrũ eſt alterum remediũ iuris,vtile quidẽ,& neceſſarium,ad ſubueniendũ hominibus,vel lapſis, vel circumſcriptis; ſiuè metu,ſiuè calliditate,ſiuè ætate, ſiuè abſentia inciderint in captionẽ, l.1.ff.de reſtit.in integr.Datur enim ei,qui vel petit veniã proprij erroris, vel allegat aduerſarij circumuentionem, l.Præfecti, ff. de min. Et nõ ſolùm aduerſus cõtractus, ſed etiam aduerſus rem iudicatã, ſiuè minoribus, ſiuè maioribus,ex cauſa tamen, l. 1.C.ſi aduerſ.rem iudic. c.4.de in integr.reſt.Cauſa autẽ reſtitutionis in integr. eſt iniuſtitia ſentẽtiæ,quãdo per viã appellationis corrigi nõ poteſt,in caſu ſcilicet; quò appellatio ſit prohibita,gloſ.in l.vnic.in verb.reformationẽ,C.ſi de mom. poſſeſſ. Ideòq. reſtitutio in integrũ dicitur remedium extraordinarium, quod non cõpetit,niſi ceſsãte remedio ordinario appellationis, vel nullitatis; & eius finis eſt,vt iniquitas,& iniuſtitia ſententię tollatur,& lęſus in priſtinum ſtatũ reponatur, & tantũ reſtitutio reparat, quantum læſio priùs abſtulerat, l.quòd ſi minor, §.reſtutio,ff.de min.l.videamus la 2.§.in fauiana,ff.de vſur. Ad petendã,& finiendam reſtitutionem in integrũ,datur quadriennium, l.fin.C.de tempor.in integr. reſtit. Et regulariter ſuſpẽdit executionẽ rei iudicatæ,l.vnic. C.in integr.reſtit.poſtul. ne quid noui fiat: niſi tamen calumniosè peteretur, c. ſuſcitata, de in integr. reſtit. Provt præſumitur,quando petitur contra tres conformes, Clem. vt calumnijs, de ſentent. & re iudic.

XVI. Cur attentata reuocentur.

Attentatorũ reuocatio vtilis eſt,& neceſſaria; nam

Iudex

Iudex poſtquam ſemel dixit ſententiam, poſteà Iudex eſſe deſinit, l. Iudex poſteaquam, ff. de re iudic. Poſtquã aditus eſt ſuperior per viã appellationis, nullitatis, vel reſtitutionis, ſuſpẽditur iuriſdictio inferioris, c. venientes, de iure iuran. Medio igitur tempore nihil nouari oportet; quia ſi recepta fuit appellatio, quiſque debet abſtinere à nouatione hac ratione, quia recepta eſt appellatio: ſi verò non eſt recepta, nihil eſt innouãdum, ne præiudicium fiat ei, quoad deliberetur, vtrùm recipienda ſit appellatio, an non. Recepta autẽ appellatione, nihil erit innouandum, quamdiù de appellatione erit pronunciatũ, l. vnic. ff. nihil nou. appellat. interp. Itaq. ſi lite pendente vel Iudex, vel pars quidquã agere auderet, legem proculdubio tranſgrederetur, læderet partem, & Iudicis maieſtatem offenderet, tot. tit. extra vt lit. pend. Optimum ergò, & ſalubre remediũ eſt, vt attentata breui manu reuocentur, & facili negotio, officio Iudicis omnia reponantur in priſtinum., c. non ſolùm, de appellat. in 6.

XVII. In domo, & in Eccleſia quare nequeat fieri executio perſonalis.

Domus cuiq. tutiſſimum eſt refugiũ, & receptaculum, l. pleriq. ff. de in ius voc. & ibi tutus, & ſecurus vnuſquiſq. eſſe debet, l. 1. C. de Prætoribus, & honore Præturæ, lib. 12. Itaq. ſi debitor de domo extraheretur, vt duceretur ad carceres, vis fieret, & iniuria: cum nemo inuitus de domo ſua extrahi debeat, l. nemo de domo, ff. de reg. iur. Cumq. competat actio iniuriarum contra eũ, qui domum alienam inuito domino introiuit, etiã ad effectũ in ius eum vocãdi, l. is qui in domũ, ff. de iniur. Et quæ ſit prærogatiua domus cuiusq. eleganter explicat Cic. in oratione pro domo ſua, dicens, Quid eſt ſanctiùs? quid omni religione munitius: quã

domus

domus vniuſcuiuſque ciuium? hic aræ ſunt, hic foci, hic Dij penates, hic ſacræ religionis cęrimoniæ continentur: hoc perfugiū eſt ita ſanctum omnibus, vt indè abripi neminem fas ſit. Id, quod nos multò magis dicere debemus de ſacroſanctis Eccleſijs, vt ex eis debitores, tāquam à domo Dei, extrahendi nō ſint, l. fideli, C. de his, qui ad Eccleſ. confug. vt ſcilicet honor Dei, & Sanctorū eius conſeruetur, c. reum ad Eccleſiā. 17. q. 4.

XVIII. Dilationibus, & inhibitionib., an vtile ſit executionē realem differre.

Iudices non dant ſuperſeſſorias, dilationes, nongrauetur, moratorias, inhibitiones, niſi ius, vel æquitas ſuadeat. Petit quis, prorogari terminum ad ſoluēdum; niſi id malitioſè petat, æquum eſt, vt concedatur, l. debitoribus, ff. de re iud. Oſtendit quis inualiditatē cœptæ executionis; iniqua res eſſet, ſi vlterius procederetur, l. 1. ff. de execut. rei iud. Eſt quis ære alieno grauatus, omnibus ſatisfacere nequit, vult cedere bonis; omnis ratio poſtulat, vt admittatur ad ceſſionem, & creditores quieſcant, l. qui bonis, & l. fin. ff. de ceſſ. bon. & ipſe carceres euitet, l. 1. C. qui bon. ced. poſſ. Sed ne quiſque hoc remedium temerè ſuſciperet, illud amaritudine ignominiæ iura conſperſerunt. Fit executio in re, quæ allegatur aliena: iuſtum nō eſt, vt perficiatur, niſi cauſa ſummatim cognita, l. à Diuo Pio, §. ſi ſuper rebus, ff. de re iud.

XIX. Per cartas dotales cur executio debeat impediri.

Vxor dotem dedit viro; Creditores omnia diripiunt: Reipublicæ intereſt, mulieres dotes ſuas ſaluas habere, propter quas nubere poſſint, l. 2. ff. de iure dotium. Conſtante autem matrimonio expedit eas in tuto collocari, vt ex fructibus vxor ſe alere poſſit, maritum, & filios, l. vbi adhuc, C. de iur. dot.

Man. Rem iudiciariam planam feciſti. reſtat vt dica-

dicamus nonnulla de virtute legum, & de pœnis, breuiter tamen, quia adueſperaſcit.

XX. De virtute legum.

Luc. Condocefactus non indiges multis, nō opus erit multo labore, quò ſatisfaciam propoſitis dubitationibus, de virtute legis, & de pœnis. Diximus multa de neceſſitate humanæ poteſtatis, quæ in hoc potiſſimùm cōſiſtit, vt ſi ſint, qui ſuadeant, plures etiam ſint, qui coerceant. Sapientes quaſi ex viſceribus Iuris Naturalis, & Diuini, eliciunt, & colligunt quid bonum ſit, quid malum. Cognoſcit quiſque ſuo lumine, quid appetendum, quid fugiendum. Suadent parentes quid liberos diligere, & quid odio habere oporteat. Demōſtrant Magiſtri quantùm diſcipulos deceat virtutem amplecti, fugere vitia. Morales quid honeſtati, Spirituales quid pietati conueniat edocent. Hæc quidem proſunt humanæ ſocietati, at non ſufficiunt: qui boni ſunt, non egent lege: qui mali, dicta, ſcriptavè non conſiderant, paruifaciunt admonitiones, prȩcepta cōtemnunt: effrȩni lædunt humanam ſocietatem: diſſoni ciuilem conſonantiam interturbant.

XXI. De pęnis, & cur ęquo ſuſtinendę ſint animo.

Auctor legum Deus poſuit antè hominem bonum, & malum: adiecit inſuper mādata, Eccleſiaſtic. c. 15. Poſuit inquam hominem in Paradiſo voluptatis, vt operaretur, & cuſtodiret illum. Præcepit inſuper ne de ligno illo ſcientiæ boni, & mali comederet; addidit pœnam, vt quacunque die ex eo comederet, morte moreretur, Geneſ. c. 2. Præuaricatorem deniq. condemnauit, vt reuerteretur in puluerem, Geneſ. c. 3. Hinc didicerunt mortales, quòd peccata vindictam clamant, & vindicanda ſunt morte. Hinc leges vetant facta, dicta, ſcripta, & conſilia illa, quæ mala ſunt.

dam-

damnant furta, cędes, conuicia, falſitates, coniurationes, ſacrilegia, aliaq. huiuſmodi facinora, l.aut facta, ff. de pœnis. Morti tradunt fures, latrones, adulteros, homicidas, incendiarios, veneficos, ſacrilegos, falſarios, monetæ violatores, conſpiratores, cæterosq. huius claſſis criminoſos, l. 3 C. de Epiſc. audien. Æquum eſt, vt tranſgreſſores luant pœnas, quibus conſenſerũt; expectent flagitioſi quòd fecerunt; non mereantur veniam, qui commiſſerunt in legem; indigni ſint miſeratione inſidiatores; eijci debeant turbatores communis concordiæ; truncanda ſint diſſonantia neruia, quæ conſonantium armoniam interrumpunt: non eſt culpa culpam punire, c. quia ſunt, 28. diſt. Reddit bonum pro malo, & pro iniuſto iuſtum Iudex, qui ſontes punit, c. ſex differentię, 23. q. 3. Non eſt crudelitas crimina punire, ſed pietas, c. legi Syromaſten. 23. q. 8. Reipublicæ intereſt, ne delicta maneãt impunita, l. ita vulneratus, ff. ad l. Aquil. Vindicãda ſunt mala, ne quis alius poſteà tale quid facere moliatur, l. Diuus Adrianus, in fin. ff. de cuſtod. & exhib. reorum. Salubris eſt pœna, quia eſt coerctio delictorũ, l. aliud eſt, §. 1. ff. de verbor. ſignif. Eſt improborum metus, l. 1. C. ad l. Iul. repetund. Eſt proborum incolumitas, l. penult. C. de ferijs. Pœnas ob maleficia ſolui, magna ratio ſuadet, l. ſi à reo, §. fin. ff. de fideiuſſ. Natura æquum eſt, non eſſe impunitum eum, qui audactior factus eſt, l. 1. §. 1. ff. ſi quis teſt. liber eſſe iuſſus fuer. Conſentire videtur pœnæ is, qui deliquit, l. Imperatores, ibi, Ipſe te huic pœnæ ſubdidiſti, ff. de iure Fiſci. Ideòq. pœna quæ iuſtè infligitur, æquo ſuſtinẽda eſt animo, ſicut è conuerſo iniuſta difficillimè toleratur: vndè dixit Ouid. Epiſt. 5.

Leniter,

Leniter, ex merito quicquid patiare, ferendum eſt,
Quæ venit indignè, pœna dolenda venit.

Et dixit etiam bonus ille Latro, & nos quidem iuſtè; nam digna factis recipimus: hic verò nihil mali geſſit, Luc. c. 23. Non debet Iudex miſereri delinquentis, cogitur iuſtè iudicare, Deuteron. c. 19. Puniri malum non eſt: ſed pœna dignum fieri, malum eſt, D. Thom. 1. 2. q. 87. art. 1. in reſponſ. ad 3. De damnatorum pœnis dedecet quoſcunque lætari. Iuſta eſt vltio, quàm lex ſtatuit, iniqua eſt libido vlciſcendi, d. c. ſex differentiæ, 23. q. 3.

XXII. Pœna remorſus cõſcientiæ, & crucia tus Inferni quomodo ſe habeãt cum pœnis humanarum legũ.

Conſcientiæ ſtimulus nocentem torquet, quando ordo propriæ rationis peruertitur. Quando lex Dei offenditur, punit Deus viuentes ægritudine, paupertate, morte, mortuos autem æterno ſupplicio. Si autem contemnuntur humanæ ordinationes, lex punit, lex inquam quæ donum Dei eſt; dogma ſapientum; Ciuitatis compoſitio; quæ præeſt bonis, & malis; quæ præcipit facienda, non facienda prohibet, l. 2. ff. de legib. Quæ iuſtè imperat, vetat, permittit, & punit, l. legis virtus, ff. de legibus.

XXIII. Reſpõdet Lucius leges puniẽdo, & permittendo, nõ facere de bono malũ, nec è cõtra, neq. offẽdere præceptum Decalogi negatiuum non occides.

Non facit de bono malum, nec de malo bonum, quando permittit, vel punit indifferentia; Plura ſunt, quæ per ſe conſiderata, & in abſtracto poſſunt eſſe, vel bona, vel mala: ſecundùm accidens verò, ſecundùm qualitates, & circumſtantias, in concreto, & in indiuiduo; nihil ferè eſt, quòd vel bonum non ſit, vel malũ. Itaq. lex, quæ regula eſt agendorũ, & omittendorum, conſideratis qualitatibus, & circumſtantijs, ſi quid decernat; indicat quid cenſeri debeat bonum, & quid malum: non autem malùm auget, nec bonũ minuit,

vt enim docet D.Thom. 1.2. q. 92. art. 2. in reſponſ. Præcepta legis ſunt de actibus humanis, in quibus lex dirigit. Sunt autem tres differentiæ humanorum actuum, quidam actus ſunt boni ex genere, qui ſunt actus virtutum: & reſpectu horum ponitur legis actus præcipere, vel imperare. Præcipit enim lex omnes actus virtutum, vt dicitur in 5. Ethic. Quidam verò ſunt actus mali ex genere, ſicut actus vitioſi, & reſpectu horum lex habet prohibere. Quidam verò ex genere ſuo ſunt actus indifferentes, & reſpectu horum lex habet permittere: & poſſunt etiam indifferentes dici omnes actus, qui ſunt vel parùm boni, vel parùm mali. Id autem, per quod inducit lex ad hoc, quòd ſibi obediatur, eſt timor pœnæ, & quantùm ad hoc, ponitur legis effectus, punire. Et per hoc, quòd aliquis incipit aſſueſieri ad vitandum mala, & implendum bona propter metum pęnæ, perducitur, quandoq. ad hoc, quòd delectabiliter, & ex propria volũtate hoc faciat. & ſecundùm hoc lex etiam puniendo perducit ad hoc, quòd homines ſint boni. Sed veniamus ad alia.
Dum lex imponit pœnam mortis, non offendit præceptum negatiuum Decalogi, Non occides: quia id non reſpicit Iudicem, & publicam perſonam: ſed priuatam: dictum etiam fuit Hebræis, Non occides, Exod. c. 20. & tamen Moyſes Deuter. c. 19. dixit, Si quis inſidiatus fuerit vitæ proximi eius, ſurgensq. percuſſerit illũ, & mortuus fuerit, & aufugerit; mittent Seniores Ciuitatis eius, & arripient eũ de loco effugij, tradétq. in manų proximi, cuius ſanguis effuſus eſt, & morietur, & in c. 22. Si dormierit vir cũ vxore alterius, vterq. morietur, ideſt adulter, & adultera: & auferres malum de Iſrael.

Pro

Pro ſimplici furto, fur caſtigatur fuſtibus,auth. ſed nouo iure,C. de ſeru.fugit. At qui graſſator eſt,& latro famoſus, furca ſuſpenditur, l. capitalium , §. famoſos, ff. de pœnis: qui textus etſi videatur loqui de eo, qui furatur cum interfectione: tamen generalis conſuetudo toto Orbe recepta interpretatur, vt famoſus latro cēſeri debeat,qui ſolitus eſt furari: & quicunq.tria furta, etiam abſque cæde, commiſit, ſuſpendatur, vt not. Bald. in d. auth. ſed nouo, num.3. addens idem eſſe, ſi quis vnicum, enorme tamen,furtum commiſit; quia vnum magnum delictum ſæpè æquiualet tribus paruis, arg. l. ſi is, qui tres, § fin. ff. de excuſat.tut. Et propter enormitatem delicti æquum eſt, vt pœna augeatur,l.aut facta, §.penult. ff.de pœnis. Legitur in libro Ioſue c.7. quòd Achan fecit furtum enorme, vidit inter ſpolia pallium coccineum valdè bonum, & ducentos ſiclos argenti, regulamq. auream quinquaginta ſiclorum, & concupiſcens abſtulit, & abſcondit in terra contra medium tabernaculi ſui, argentumq. foſſa humo operuit. Idq.cum confeſſus fuiſſet,ſe feciſſe, miſit Ioſue miniſtros,qui currentes ad tabernaculū illius, repererunt cuncta abſcondita in eodem loco, & argentum ſimul. Auferenteſq. de tentorio tulerunt ea ad Ioſue, & ad omnes filios Iſrael, proieceruntq. antè Dominum. Tollens itaq. Ioſue argentumq & pallium, auream regulam (& omnis Iſrael cum eo) Achan duxerunt ad Vallem Achor: & dixit Ioſue: quia turbaſti nos, exturbet te Dominus in die hac. Lapidauitq. eum omnis Iſrael: congregaueruntq. ſuper eum aceruum magnum lapidum, qui permanet vſque in præſentem diem. Profectò indigni ſunt fures, qui viuant: XXIV. Fures cur mortis pœna ſint puniēdi.

quia ſi id tempus, & eandem induſtriam ad bonum conuerterent, omni procul periculo, ex opere plus cõſequerẽtur, quàm ex furto, vt enim ait Salomon Prou. c.11. Alij diuidunt propria, & ditiores fiunt: alij rapiunt non ſua, & ſemper in egeſtate ſunt. Odioſi ſunt fures etiã brutis, quæ tametſi ratione careant, aliquando tamen tantum ſcelus inultum tranſire non permiſerunt. Legitur de quodam hoſpitis famulo, qui ſurripuit hordeum, antè equum poſitum; & ab eo fuit calce percuſſus in facie, qua remanſit impreſſio ferri, & clauorum. Sed peius legitur de alio pariter hoſpitis famulo, qui dum equi cuiuſdam perſonæ nobilis pabulum furabatur; equus ſtrinxit dentibus brachium furis, & detinuit quouſque captus fuit: qui ductus ad Iudicem, crimenq. confeſſus, eadem pœna, quam petere viſus erat equus, amputationis manus punitus extitit. Conſiderauit enim Iudex ille, quid mali euenire potuiſſet, ſi equus fame oppreſſus, nobilem illum itinerantem, vel à fluminis impetu, vel ab inſidijs latronum, propria fortitudine, & velocitate non valuiſſet liberare. Areopagitæ, vt ait Quintil. lib. 5. inſtit. orat. Cum damnauerunt puerum Cornicum oculos eruentem, non videntur aliud iudicaſſe, quàm id ſignum eſſe pernicioſiſſimæ mentis, multisq. malo futuræ, ſi adoleuiſſet. At magis veriſimile eſt, quòd qui ſoliti ſunt furari grauiora patrarent, ſi dimitterentur. Alexander Seuerus Imperator, vt refert Lampridius, ſeueriſsimus fuit contra fures, vocans eos ſolos hoſtes, inimicosq. Reipublicæ. Tranſeamus ad alia.

XXV. Dignitati deferendum eſt in pœnis ſtatuendis.

Dignitati deferendum eſt in ſtatuendis pœnis; ex perſonarum enim conditione æſtimandæ ſunt pœnæ,

l. Pedius, §. fin. ff. de incend. ruina, & naufrag. Inhoneſtum eſſet, vt eadem pœna imponeretur perſonæ nobili, quæ vili, l. ſeruos, C. ad l. Iul. de vi publ. Conſideranda eſt qualitas eius qui fecit, & eius qui paſſus eſt, l. aut facta, verſ. perſona, ff. de pœnis, nullius tamen delictum relinquitur impunitum. Alij damnis, alij verberibus, diſtrictius alij, alij leuius corriguntur, c. fraternitas, 12. q. 2. Nobiles ſuarum ſubſtantiarum proſcriptionem patiũtur, ignobiles in corpore puniũtur, aut caſtigantur exilio, c. qui contra, 24. q. 1. Si qui ſunt puniendi, qui vel arte, vel ſcientia excellant, non puniuntur vulgari pœna, ſed conſulitur Princeps, qui arbitrio, vel puniat, vel miſeratione indulgeat, l. ad beſtias, ff. de pœnis. Iure quidem meritò; nam, vt ait Valer. Maximus lib. 5. de pietate erga fratres, tit. de Tiberio Cæſare, etiam Dij fautores ſunt eximiarum virtutum. Quòd tuta conſcientia exigi nequeat pœna, intelligitur de pœna pecuniaria, quæ applicatur parti, vt in foro conſcientiæ non ſit exigenda, vltra intereſſe. Secus autem de pœna, quæ applicatur Fiſco.

Mau. Omittamus pœnas pecuniarias, quæ non tantũ habent acerbitatis; & proſequamur pœnas corporales. Mirantur ferè omnes, quòd cauſæ criminales tàm citò expediantur: & Ciuiles, in quibus non de vita, ſed de rebus agitur, tot dilationes habeant, & tot inſtantias.

Luc. Ad pœnalem ſententiam nõ peruenitur, niſi reus fuerit confeſſus, vel probationibus clariſſimis conuictus, l. qui ſententiam laturus, C. de pęnis, & crimine liquidato, non debet ſententia differri, l. cum reis, C. de pęnis, ne differatur publica vltio, ne reis, qui confeſſi, & conuicti vlterius nihil deducere poſſunt, detur XXVI. Criminales cauſæ cur celerius expediantur, quã Ciuiles.

occaſio pęnas eludendi. Idem fit in Ciuilibus, quando debitor cõfeſſus eſt, vel conuictus, provt in executiuis. At quia in ordinarijs nõ confitentur debitores, ſed negant; ideò non poteſt deueniri ad executionẽ, niſi poſt rem iudicatam, vt paulò antè dicebamus, loquentes de Iudicijs.

XXVII. *Confeſſiones reorũ vi tormentorũ extorquere an ęquum ſit.*

Mau. Quænam eſt reorum confeſſio? non quidem ſpontanea eſt, ſed dura vi tormentorum extorquetur. Ducitur reus ad Carceres; durè cuſtoditur; ad torturę locum adducitur; applicatur funi; in altum eleuatur; quaſſatur funis, ne dormiat; vt brachia in altum tollat, ictibus torquetur; vt crura dimittat inferiùs, aut lignũ, aut lapis, aut ferrum magni ponderis pedibus alligatur. Interrogatur importunè, num velit fateri veritatem; mox admonetur placidè, ne vlterius patiatur ſe in tormento detineri; liberè dicat quod egit. Deus bone, quis præ dolore non diceret ſe feciſſe, quod nunquam cogitaſſet? Si quis brachio infirmus ſit, vel alia de cauſa torqueri nequeat, tormento ſupponitur non minori. Sedens tenet pedes in Cippis nudatos, quos miniſter vngit lardo; apponit ignem validum iuxta illos; mox inter ignem, & pedes apponitur tabella, cum importunis exhortationibus, ne velit magis cruciari; ne ampliùs veritatem taceat. Si Dijs placet, quis veritatem non confingeret? quis non fateretur, quod non egit, ne vlteriores huius generis cruciatus ſentiret? non deſunt alij modi, quibus reorum non veræ confeſſiones elijciuntur. Qui vel torturę, vel igni aliqua ratione ſubijci non poſſunt; proſtrati in terra coguntur talum pedis dexteri ponerę inter duos taxillos ferreos, & concauos; quos miniſter, quodã ligno,

&

&, vt inquiunt, Stanghetta, inhumaniter comprimit: aut manus antè ligatas coguntur offerre miniſtro, qui inter binos earum ſingulos digitos, ligna quædam, ſibilla appellata, accommodat, illaq. funiculo currente fortiter conſtringit. Hæc quis non paueret? quis libentiùs non moreretur? ſed non eſt hic torquendi finis. Si quis forti animo, & funem, & ignem, & taxillos, & ſibilla ſuſtinuerit, vt quieſcat, offertur ei ſcamnum quoddam ligneum, quòd Vigiliam vocant: accliue eſt, & in medio eleuatum, conficiens angulum acutũ, potius quàm obtuſum: ſuper quo reus manere cogitur, quouſque vel dicat, quod quæritur, vel perforatus, dimidiatusq. intereat. Proh dolor; quæ fuerunt merita auctorum tantæ immanitatis? quo pręmio digni extiterunt atroces? Buſiris crudeliſſimus Tyrannus Ægyptiorum, hoſpites omnes Ioui immolabat. Cum autem Hercules in Ægyptum veniſſet, eiq. eaſdē inſidias Tyrannus pararet; res non ſucceſſit ex voto. Hercules interfecit Tyrannum, ſimul & filium, & miniſtros Aræ. Perillus, qui donauit Phalari Agrigentinorum Regi crudeliſſimo, æneum taurum, à ſe artificioſè fabricatum, in quem damnati immiſſi, ſuppoſito igne, vi vi exurerentur, & pro eiulatu humano mugitum ederent, pro ſui artificij munere, quod maximũ ſperabat, in eodem tauro iuſſu Tyranni incluſus eſt, & vi ſubiecti ignis primos mugitos edidit; primus ſuę artis ſpecimen præbuit; primus guſtauit fructus ſui ingenij. Et quòd hoc ſit dignum prępmium, cuiusq. crudeliſſimi inuenti, vt crudelitas in auctorem retorqueatur, exprimit Claudianus in Eutropium lib. 1.

Quàm benè diſpoſitum terris, vt dignus iniqui
Fructus conſilij primis auctoribus inſtet.
Sic multos fluuio vates arente per annos,
Hoſpite qui cæſo monuit placare tonantem;
Inuentus primum Buſiridis imbuit aras,
Et cecidit ſæui, qui dixerat hoſtia ſacri:
Sic opifex tauri, tormentorumq. repertor;
Qui funeſta nouo fabricauerat æra dolori.
Primus inexpertum, Siculo cogente Tyranno,
Senſit opus, docuitq. ſuum mugire Iuuencum.

Poſteà verò idem Phalaris, quando eius atrocitas diutiùs ferri nõ potuit, correptus eſt vniuerſorum ciuium impetu, & in eodem tauro poſitus, ipſe quoque mugiuit, & crematus eſt. Vndè dixit Cic. lib. 2. Officiorum. Teſtis eſt Phalaris cuius eſt præter cæteros nobilitata crudelitas: qui non ex inſidijs interijt, vt is, quem modò dixi, Alexander non à paucis, vt hic noſter, ſed in eum vniuerſum Agrigentinorum multitudo impetũ fecit. Iudices profitentur torquere reum, vt ſciant, quis deliquerit, ne fortè punirẽt innocentem. Proh Deum, atque hominum fidem: dubitatur quis ſit nocens, & vnus certiſſimè cruciatur: vnus pro incerto ſcelere luit certiſſimas pęnas. Non ſolus conqueror, conqueritur etiam Diuus Auguſtinus in lib. 19. de Ciuit. Dei, c. 6. dicens, Cum proptereà Iudex torquet accuſatum, ne occidat neſciens innocentem, fit per ignorantiæ miſeriam, & vt tortum, & innocentem occidat, quem, ne innocentem occideret, torſerat. Fallax ſanè eſt iudicium quæſtionis. mentitur, qui pati poteſt, mentitur, & ille, qui pati non poteſt. ille patientia, aut obſtinatione ſuperat, hic infirmitate ſuperatur.

Luc.

Carceres, quæſtiones, tormenta, ſunt mala neceſſaria; ſi tamen Iudices modũ non excedant, non affectent gloriam aut clementiæ, aut ſeueritatis, ſed perpenſo iudicio ſtatuant, prout quæq. res expoſtulat, l. reſpiciendum, ff. de pœnis. Inuenti ſunt Carceres ad cuſtodiam, non ad pœnam, l. aut damnum, §. ſolent, ff. de pœnis. Durior cuſtodia eſt res miſera innocentibus; noxijs autem non ſatis ſeuerum, l. 1. C. de cuſtod. reor. Tormenta ad eruendam veritatem ſunt efficaciſſima, non tamen adhibenda in omni cauſa, in omni perſona; ſed tunc demum, quando capitalia, & atrociora extant maleficia, eaq. non aliter explorari poſſunt, & inueſtigari, l. edictum, ff. de quæſt. Quæ ſit ratio efficaciæ tormentorũ, demonſtrat Cic. in Topic. ad Trebatiũ, dicens, Facit neceſſitas fidem, quæ tùm à corporibus, tùm ab animis naſcitur; verberibus torti, & igne fatigati, quæ dicunt, ea videtur veritas ipſa dicere. & quæ à perturbationibus animi ſunt, dolore, cupiditate, iracundia, metu; quia neceſſitatis vim habẽt, afferũt authoritatem, & fidem. Verum eſt, quòd pleriq. ſunt, qui innata quadam patientia, & duritia quodcunque tormentum contemnunt, vt exprimi ab eis veritas nullo modo poſſit. Et alij ſunt tanta impatientia, vt potiùs velint in quouis mentiri, quàm pati tormenta, vt legitur in l. 1. §. quæſtioni, ff. de quæſt. Attamen non ſunt confouenda ſcelera: negligenda non eſt publica vltio: Occiſus eſt homo, incenſus ager, ſpoliata domus. Occultus eſt, qui commiſit, inueſtigari debet. ſi accuſatus nullis vrgeatur argumentis, torquendus non eſt, l. vnius facinoris, ff. de quæſt. inſpiciendũ eſt cuius æſtimationis ſit in Ciuitate, qua conſtantia dicat, qua

Digitized by Google

trepidatione, l. de minore, §. tormenta, ff. de quæſt. Conſcius culpæ pallet, ſtupet, tacet. Vndè dicit Ouid. lib. 2. Metamor.

Heù quàm difficilè eſt, crimen non prodere vultu.

E conuerſo, qui vacat culpa, confidenter loquitur: vt enim ait Plaut. in Amphitrione, qui non deliquit, decet audacem eſſe confidenter pro ſe, & proteruè loqui. Duo ſunt ſuſpecti; ſubijciuntur ambo quæſtioni: qui nocens eſt, ſuſtinet, non fatetur; æquum eſt, vt purgatis indicijs dimittatur; vitam dolore redemit. Innocens prodit ſe ipſum, facit ſe reum; non punitur innocens, ſed reus; extra acta, & probata Iudices nihil ſciunt. nõ fuit inutilis quæſtio, non remanſit delictum impunitũ: quamuis pro delicto pœnam ſuſtinuerit, qui illud ſibi falſo adſcripſit. Lauit ſe turpis in flumine, prudens euadit: mundus ſe proiecit, ſtultus ſubmergitur. non deſinit flumen eſſe neceſſarium; non ceſſat vtilitas illius vſus. Indignus eſt omni miſeratione, qui pro ſe eximẽdo à momentaneo brachiorũ, pedum, manuũq. dolore, vitam, famam, propriamq. ſalutem perdere vult turpi mẽdacio. Culpa eſt abiecti, & iniqui animi, non Iudicum, qui legibus obtemperant: non legum, quæ tormentorũ, & pęnarum metu admonent homines ne peccent: non Principum, qui quos elegerunt ad officia ſubijciunt ſindicatui, vt de exceſsibus rationem reddãt, & ipſi quoque pęnas, quas meruerint, luant. Dura ſunt tormenta, quæ recenſebas, at duriora erãt ea, quibus antiquiores vtebantur, terrebant quoſcunq. eculei, laminæ cãdentes, fidiculæ, & alia quorum meminerũt Valer. Max. lib. 6. c. 8. de ſeruo M. Antonij, & Sueton. in Tiberio, c. 62. de crudelitate, & ſæuitia

eius

eius aucta. Medicina leuis non proficit, quando grauis eſt infirmitas. facilè delinquerent praui homines, quando cognoſcerent facilè eſſe, factum in tormentis negare, & ita pęnas euadere.

Mau. Poſtquam leges puniunt malos, cur bonos non premiant? XXVIII. Præmiare an pertineat ad legẽ ſicut punire.

Luc. Virtus cæteris rebus pretioſior eſt, vndè ait Horatius lib. 1. Epiſt. ad Męcenatem.

Vilius argentum eſt auro, virtutibus aurum.

Virtutis pręmium eſt honos, Cic. in Bruto circa finẽ. Et trahimur omnes ſtudio laudis: & optimus quiſque maximè gloria ducitur Cic. pro Archita Poeta circ. fin. At quoniã ſapientiores dixerũt Rempublicam duabus rebus contineri, pręmio, & pęna, & pręmia propoſita eſſe virtutibus, & ſupplicia vitijs. ideò quàm benè leges circa iuſtitiam diſtributiuam prouideant, vt pręmia, munera, dignitates, & officia æquè, & pro meritis diſtribuantur, tu ipſe alio tempore videbis. Et ego nunc conſidero, quòd lex dum corrigit, expellit, & extinguit malos, tũc punit: dum verò cõfouet, defendit, & cõſeruat bonos, in tranquillitate, tunc præmiat. ergò lex nõ minus præmiat bonos, quã puniat malos.

Mau. Cur Modeſtinus in l. legis virtus, ff. de legibus, inter virtutes legis non enumerat præmiare?

Luc. Ea, quæ habent vim coactiuam, ſunt propria legis. & ideò Modeſtinus enumerat ſola quatuor, imperare, vetare, permittere, & punire. Omittit autem præmiare, quòd non eſt ſolius legis, & competit etiam priuatis, & coactiuam vim non habet. pęna homines vrgentur, pręmio autem exhortantur, iuxta text. in l. 1. ff. de iuſtit. & iure, ibi, bonos non ſolùm metu

pęna-

pęnarum, verùm præmiorum quoque exhortatione, efficere cupientes. Hinc Horat. Epiſt. lib. 1. ad Quintium ſcribit.

Oderunt peccare boni virtutis amore.
Tu nihil admittes in te, formidine pœnæ.

Boni, quia ſponte agunt, digni ſunt laude: mali, qui propter metum non audent, ſatis eſt, quòd Reipublicæ non noceant: at qui à malo non abſtinent, qui noxij ſunt alijs, expelli debent propter Reipublicæ incolumitatem, propter aliorum correctionem, & ſolatium offenſorum: quòd tamen ita intelligendum eſt, vt illis compatiendum quidem ſit de merito pęnæ, ſed non de pęna. Vndè dicebat Ouid. lib. 2. de Ponto ad Meſſalinum, in fine.

Et mala Naſonem quoniam meruiſſe videtur,
Si non ferrę doles, at meruiſſe dole.

Hinc dicit D. Thom. 1. 2. q. 92. art. 2. in reſponſ. Quòd conſulere non eſt proprius actus legis, ſed poteſt pertinere etiam ad perſonam, cuius non eſt condere legem; & ideò non ponitur inter actus legis; ſicut nec præmiare, cum poſſit ad quemlibet pertinere; ſed punire, non pertinet niſi ad miniſtrum legis, cuius auctoritate pęna infertur: & ideò præmiare non ponitur actus legis, ſed ſolùm punire. Iam verò aliquid dicam de reis damnatis.

XXIX. Cōdemnati ad mortem quid boni cō ſequantur.

Qui à lege puniuntur; qui à Iudice traduntur ſupplicio; qui culpam agnoſcunt, hoc boni conſequuntur, quòd ſolutione pęnæ temporalis, æternam illam à Deo comminatam, quæ valdè tremēda eſt, & horribilis (vt dicebas) poſſunt redimere: & velut ij, qui inſtitori ſatisfecerūt, ſperare poſsūt à Domino liberationē.

Mau.

Digitized by Google

Mau. Verendum potiùs videtur, ne temporalis pęna, principium ſit diuinæ vltionis: ne quos propria continere nequiuit conſcientia, & quos eijcere debuit humana ſocietas, trahant ſecum ſpiritus immundi.

Luc. Naum Propheta c. 1. dicebat Niniuitis, Non conſurget duplex tribulatio; quia dicit Dominus; afflixi te, non affligam te vltrà: In quo loco Sanctus Hieronymus latè quærit, quomodo intelligendum ſit dictum Prophetæ, quòd non vindicabit Dominus bis in idipſum in tribulatione; & ex eius verbis, quæ referũtur in c. quid ergò, 23. q. 5. breuiter dicere poſſumus, quòd ſi homines inter ipſa flagella pęnitentiam agãt, in ſupplicijs ſe emendent, ſe abluant, Deus non iudicabit illos. non reſpuit Deus pęnitentiam quamuis breuem, & momentaneam. At qui in flagellis duriores, & in pęnis deteriores fiunt; vlterius iudicabuntur. tunc incipit vindicta, ſuccenditur ignis, qui perpetuò ardebit. Suppliciũ temporale, quod æquo animo non ſuſtinuerunt, quod abſque cordis contritione pati voluerunt, initium eſt æternæ damnationis; vt etiam dicitur in c. ſunt plures, §. 1. & in c. ignis ſuccenſus eſt, & in c. quærat aliquis, de pęnit. diſtinct. 3. Iſtis, qui in pęna peccatum non agnoſcunt, vel agnoſcentes paruifaciunt diuinam miſericordiam, accidit, quod illis, qui Ciuitatem tranſire volunt, vel non ſoluto vectigale, vel proiecta publicani apoca: eos enim ſtatim egreſſos inuadunt exploratores, ſatellites ligant, detrudunt cuſtodes.

XXX. Eccleſiaſtici cur pœnam mortis nõ infligant, & cur reos ad Eccl. ſiam confugiẽtes tueãtur.

Mau. Abeant iſti. At ſi iuſtum eſt, vt pęnæ corporales pro delictis imponantur; quare Eccleſiaſtici illas non infligunt? ſi iuſtum eſt, vt homicidæ, fures, cæteriq. rei

rei ſanguinis afficiantur vltimo ſupplicio, quare Eccleſia eos defendit cùm ad Eccleſiam confugiunt?

Luc. Qui præſunt Eccleſiæ, qui multitudinem fideliũ regunt, ſat habent, ſi malos ab Eccleſia expellant, ſi eos ſeparent ab aliorum communione, ſicut qui præſunt Ciuitati, qui Ciuium vniuerſitatem gubernant, eijciunt ſontes à Ciuitate, delent illos de numero viuentium, tradunt vltimo ſupplicio. Habet Eccleſia Dei gladium ſpiritualem, qui non occidit, ſed viuificat, c.inter hæc, 23. q. 2. At gladium temporalem portant ſæculares Iudices, qui miniſtri exiſtunt iræ Dei in malefactores, c. non ſolùm, 23 q. 5. Qui conſtituti ſunt propter latrones, homicidas, & raptores, vt & illos damnent, alios verò ſuo timore compeſcant, c. ſunt quædam, 23. q. 5. Dixit Deus ad Moyſen, Maleficos non patieris viuere, Exodi c. 22. At Ieſus dixit Petro, Conuerte gladum tuum in locum ſuum, Matthæi c. 26. Gladius ſpiritualis, quo Eccleſia vtitur, dicitur excommunicatio. Contingit autem, vt aliquando ſufficiat delinquentem arcere à ſolis liminibus, ſolaq. Eccleſiæ ſacramentorum perceptione; & tunc dicitur minor excommunicatio: aliquando autem neceſſe eſt nedùm ab his, ſed etiam ab omni fidelium conſortio contumaces ſeparare, & tunc dicitur maior, & Græco nomine appellatur Anathema, ideſt deteſtatio, execratio, maledictio, c.ad menſam, §.euidenter, 11.q.3. Excommunicatio minor à fraterna ſocietate ſeparat: maior verò recidit ab ipſo Chriſti corpore, quod eſt Eccleſia, c.Engeltrudam, 3. q.4. Rationabilis ſanè, & omninò neceſſaria eſt huiuſmodi pęna, tàm ad ſalutẽ Eccleſię, quàm ad correctionem delinquentium; nam

vt

vt dicebat Salomon Prouerb. c.22. Eijce deriſorem, & exibit cum eo iurgium, ceſſabuntq. cauſæ, & contumeliæ: & dixit Ieſus quaſi loquens Eccleſiæ: Si oculus tuus dexter ſcandalizat te, erue eum, & proijce abs te: expedit enim vt pereat vnum membrorũ tuorum, quàm totum corpus tuum mittatur in gehennam, Matth.cap 5. & Paul.Apoſt. fornicarios tradidit Sathanæ in interitum carnis, vt ſpiritus ſaluus ſit in die Domini Noſtri Ieſu Chriſti, 1.ad Corinth. c. 5. Et in 2.ad Theſſalonic. c.3. eos monet dicens, Si quis non obedit verbo noſtro, per epiſtolam, hunc notate, & ne cõmiſceamini cum illo, vt confundatur. Ideòq. ſecundùm ſacros Canones, excõmunicatio eſt neruus Eccleſiaſticæ diſciplinæ, c.cum inter, de conſuet. Eſt cenſura, & correctio, c.quærenti, de verb. ſignific. Non eſt eradicatio, ſed diſciplina, c.notandum eſt, 24.q.3. Et ad hoc quicunque grauiter errat, & contumax eſt excõmunicatur, vt notatus ab omnibus erubeſcat, ſuffuſusq. pudore reſipiſcat tandem, & ad frugem bonam redeat, c.audi, 11. q. 3. Si pareatur, medicina eſt ſalutaris, c. multi, 2. q. 1. c. 1. de ſentent. excom. lib. 6. Sin minùs, æternæ mortis damnatio eſt, c. nemo Epiſcoporum, 11.q.3. c.corripiantur, 24.q.3. Simili pęna, ſimili ſeparatione vtebantur Arabes, qui, vt teſtatur Plinius lib. 6. cap. 22. in fin. Morte multabant, nullo interimente, auerſantibus cunctis, & commercia etiã ſermonis negantibus. Refert Cæſ. in ſuis Commentarijs, lib. 6. de bello Gal. quòd Dryides erant Sacerdotes Gallorum, qui intererant diuinis, ſacrificia publica, & priuata procurabant, Religiones interpretabantur, ad illos magnus adoleſcentium numerus diſciplinæ
cauſa

cauſa concurrebat, & magno erant apud eos in honore; nam ferè de omnibus controuerſijs publicis priuatisq cōſtituebant; iſti, vt idem paulò inferiùs refert, dum quis, aut priuatus, aut populus, eorum decreto non ſtabat, ſacrificijs interdicebant. Græci eorum anathemate foro, & ſacris ſceleſtes arcebant. Apud Romanos interdicebatur, prohibebatur, ſcilicet aqua, & ignis Romanis Ciuibus rerum capitalium damnatis, cum nec ſupplicium de Ciue Romano ſumi liceret, nec is prius Ciuitatem amitteret, quàm in aliam receptus eſſet. Ideòq. duobus elementis, quæ humanā vitam maximè continent, priuabantur, vt egrederentur Romanam Vrbem, atque ita in aliam Ciuitatem ſe conferrent, vt oſtendit Cic in Orat. pro domo ſua. Grauiſſima quidem pęna eſt excommunicatio, quam nemo contemnere debet; neque enim homo eſt, qui ligat, ſed Chriſtus, qui ſolis Eccleſiaſticis, hanc poteſtatem dedit, & dominos fecit tanti honoris, c. nemo contemnat, 11. q. 3. Ego ſum vitis, vos palmites, dixit Ieſus, Ioan. c. 15. Quicunque igitur excommunicatus eſt, tanquàm palmes abſciſſa neceſſe eſt, vt areat, vt cōburatur. In Eccleſia eſt Chriſtus, extra Eccleſiā Diabolus. quicunque igitur extra eam ponitur, Sathanæ traditur, c. omnis Chriſtianus, 11. q. 3. Si fideles ſunt mēbra Chriſti; ergò qui nō eſt membrum eius, nō vegetatur ſpiritu eius, c. nihil ſic debet formidare, 11. q. 3. quantumuis laudabiliter viuat, hoc ſolo ſcelere, quòd à Chriſti vnitate diſiunctus eſt; non habet vitam, ira Dei manet ſuper eum, c. ſi quis à Catholica, 23. q. 4. non poteſt abſolui à vinculis peccatorum, non ingreditur ianuam regni cæleſtis, c. quicunque ab vnitate,

24. q. 1.

24. q. 1. deſtitutus iacet omni procul Eccleſiæ ſuffragio, c. quicunque, 11. q. 3. vitatur vti leproſus, vti ouis ſcabioſa, vti morbida pecus, c. reſecandæ, 24. q. 3. At quoniam excommunicatio nō fertur niſi pro grauibus exceſſibus, c. nemo Epiſcoporum, 11. q. 3. Ideò Eccleſia alijs etiam leuioribus modis ſolet leuiores errores corrigere, & punire: aliquos ſuſpendit à miniſterio, & officio ad tempus, c. presbyter ſi à plebe, 2. q. 4. Alios in perpetuum, c. ſi quis viduam, 50. diſt. Alios in Monaſteriū detrudit, c. ſi Epiſcopus, 50. diſt. Alios carceri mancipat, vel ad tempus, vel in perpetuum, c. quamuis, de pœnis, in 6. Alios degradat, & Curiæ ſæculari tradit, c. ſtatuimus, 11. q. 1. Alios corpore affligit, c. antè omnia, 35. diſt. Alios in exilium deportat, c. 1. de calumn. Et aliquando punit pęna pecuniaria, iuxt. tradita in c. licet, de pœnis. A pœna autem mutilationis membrorum, aut vltimi ſupplicij, Eccleſia non ſolùm abſtinet, verùm etiā reos ſanguinis miſericorditer tuetur. Cuius rei plures rationes poſſunt afferri: Vna eſt, ne Eccleſia effuſione ſanguinis particeps fiat, c. reos ſanguinis, 23. q. 5. Altera, quia domus Dei, ſecundùm Euāgelicam veritatem, domus orationis eſſe debet, & tutela refugij, c. cum Eccleſia, de immun. Eccleſ. Tertia, quia honor Dei, & Sanctorū eius debet conſeruari, c. reum ad Eccleſiam, & c. diffiniuit, 17. q. 4.

Ob id tamen cenſeri nō poteſt, quòd Eccleſia ſe opponat humanæ iuſtitiæ, quia publicos latrones, depopulatores agrorum, & ſimiles, omni miſeratione indignos, nullatenus defendit, c. inter, de immunit. Eccleſ. Sic etiam Exodi c. 21. præcipiebatur, ſi quis per

indu-

induſtriam occiderit proximum ſuum,& per inſidias; ab altari meo euelles eum, vt moriatur. Alios autem vti pia mater cuſtodit, quouſque valeat obtinere pro eis, vel indulgentiam, vel commutationem corporalis pœnę in mitiorem d.c.cum inter,& c.ſi vobis. 23.q.8. Immo expedit Reipublicę, vt ſint publica loca conſtituta, ad quæ, qui aliquem offenderint, tutè confugiãt: ne alias priuata, aut offenſi, aut eius cognati manu, interficerentur. Num.c.35. ait Dominus ad Moyſen: Loquere filijs Iſrael,& dices ad eos: Decernite, quæ vrbes eſſe debeant in præſidia fugitiuorum, qui nolentes ſanguinem fuderint: in quibus cum fuerit profugus, cognatus occiſi non poterit eum occidere, donec ſtet in conſpectu multitudinis, & cauſa illius iudicetur. Eadem etiam poſteà locutus eſt Dominus ad Ioſue, vt legitur in lib.Ioſue, c.20. Apud Græcos, nepotes Herculis timentes vim eorum, qui ab Hercule eorum auo præmortuo vexati fuerant, Athenis primùm ſibi conſtituerunt Aſylum, hoc eſt locum, ſeù templum miſericordiæ, & refugij: vndè nullus per vim poſſet abduci. Aſylum etiam in Vrbe Romulus collocauit inter Capitolium,& Palatium, quod Quercetum dicebatur, cuius rei plures meminerũt, Plutarchus ſcilicet, Liuius, Seruius,& alij; & eſt textus cum gloſ. in l quis ſit fugitiuus,§ apud Labeonẽ, in verb Aſylũ, ff. de ædil.edict.

Mau. Optimè,& ſumma cum animi iucunditate percepi hanc rem, ſed lapſa eſt dies.

Luc. Quænam remanent?

Mau. Omnia quæ dicebam aduerſus legale ſtudium.

Luc. Reducam ad memoriam, & pro viribus in ſequenti ſatisfaciam.

OCTA-

OCTAVVS CONGRESSVS.

MAVRVS. LVCIVS.

Mau. QVÆ dicebam de legum ſtudio, vt tuus minuatur labor, breuibus perſtringo. Inutile videtur, iniucundũ, laborioſum: Verſatur enim circa leges, quæ ſunt mutabiles, obſcuræ, innumerabiles. Inutile eſt dare operam rebus illis, quæ nullum habent ſtatũ firmitatis; nullam afferunt iucunditatem ea, quorum certitudo non poteſt haberi; duriſſimus labor eſt ingentem molem, omni procul exitu, reuoluere.

I. Maurus repetit breuiter quæ dixerat contra ſtudiũ legum. & Lucius quoad mutationem legũ reſpondet, eam eſſe aliquando neceſſariam, & vtilẽ.

Luc. Non debet reprehenſibile iudicari, ſi ſecundùm varietatem temporum, ſtatuta quandoq. varientur humana; præſertim cum vrgens neceſſitas, vel euidens vtilitas, id expoſcit: quoniam ipſe Deus, ex his, quæ in Veteri teſtamento ſtatuerat, nonnulla mutauit in Nouo, c. non debet, de conſanguin. & affin.

Mau. Non mutatur lex Dei, qui incommutabilis eſt; nec variatur lex naturæ, quæ velut ignis, talis eſt apud nos, qualis apud Indos. Leges ſolæ, quæ ab hominibus ponuntur, ſunt mutabiles, & variæ; eædem non ſunt omni tempore; non ſunt eædem apud omnes; quotidiè nouæ dantur leges; noua conduntur ſtatuta; edicta noua proponuntur; abrogantur primęua iura; variantur primæuæ Conſtitutiones. Hæc ſunt, quæ legalem ſcientiam confundunt, quæ deludunt ſtudiorum labores.

Luc. Solus Deus eſt immutabilis: ego enim Dominus,

& non mutor, legitur Malach.c.3. Attamen ipſe Deus incommutabilis (vt habetur in ſacris literis) ſua promiſſa ſæpè mutauit, ſuam ſæpè pro miſericordia tẽperauit ſententiam, c.incommutabilis, 22.q.4. Ieremias, c.18.ait, Et factum eſt verbum Domini ad me dicens, repente loquar aduerſus gentem,& aduerſus regnum, vt eradicem,& deſtruam,& diſperdam illud: ſi pœnitentiam egerit gens illa à malo ſuo, quod locutus ſum aduerſus eam: agam & ego pœnitentiam ſuper malo, quod cogitaui,vt facerem ei: & ſubito loquar de gẽte, & de regno,vt ædificem,& plantem illud: ſi fecit malum in oculis meis, vt non audiat vocem meam, pœnitentiam agam ſuper bono, quod locutus ſum, vt facerem ei. & Ionas c.3. dicit, Et vidit Deus opera Niniuitarum, quia conuerſi ſunt de via ſua mala: & miſertus eſt Deus ſuper malitiam, quam locutus fuerat vt faceret eis, & non fecit. Verum eſt, quòd Deus nec mutatur,nec mutari poteſt; mutabilia tamen facit,& temporalia creat,ſine vlla ſui commutatione,ſine vllo ſuo temporali motu, vt per Magiſt. ſent. lib.1.diſt.8. verſ.hic de incommutabilitate, lit.C. Quæcunque igitur Deus ſimpliciter,& abſolutè diſpoſuit,non mutat. Ea verò, quæ vel per modum comminationis propoſuit,vel prout merita exigunt, diſpoſuit,vel ſub conditione conſtituit, Deus ipſe mutat,minuit,& pro miſericordia temperat. Ideòq. dicitur in c.ſi agamus, de pœnit.diſt.1. ſi agamus pœnitentiam; ipſum quoque Deum ſuæ pœnitebit ſententiæ: ſi negligentia diſſoluamur; & illum pœnitebit ſponſionis ſuæ, promiſſaq. mutabit. Non igitur mirũ eſt, ſi leges, quæ ab hominibus feruntur ſub ea cõditione, vt ſint iuſtæ, & vtiles; defi-

deficiente conditione mutentur, & corrigantur. Lex naturæ eadem eſt apud omnes; vna eſt natura rerum omniũ parens: & ius naturale eſt, quod natura omnia animalia docuit: & quod apud omnes gentes peręque cuſtoditur, ius naturale gentium appellatur. At quoniam natura non docet, niſi quædam prima principia inter omnes recta, & ab omnibus cognita, quæ humanæ ſocietati prorſus non ſufficiunt; ideò neceſſe eſt, vt homines ex eiſdem principijs, quaſdam alias rationes eliciant, concluſiones deſumant, leges conſtituant, ad vniuerſitatis, & reipublicæ vtilitaté, quę nequeunt eſſe perpetuæ, nequeunt apud omnes habere eiuſdẽ æquitatis, & iuſtitiæ imaginem, nequeunt omni tempore eiuſdem eſſe vtilitatis. Quandoquidẽ diuinæ res perfectiſſimæ ſunt: humani verò iuris conditio, ſemper in infinitum decurrit: & nihil eſt in ea, quod perpetuò ſtare poſſit: multas enim formas edere natura nouas deproperat, l. 2. §. ſed quia diuinæ, C. de vet. iur. enucl. & diuinæ leges natura, humanæ verò moribus conſtant: quia aliæ alijs gentibus placent, c. omnes leges, 1. diſt. Gentium diuerſitas inducit diuerſitatem morum, c. aliter, 31. diſt. morum diuerſitas inducit diuerſitatem legum, c. illa, 12. diſt. Variantur humanę leges: quia in rebus humanis bono melius inuenitur, & melioris optimum. Et quæ parum benè prima ſuccedunt, experientia, ſecunda nonnunquam commodius eueniunt. Finis legis eſt publica vtilitas; & quouſque lex finem hunc non attingit; nequit conſiſtere. Duplex cauſa eſſe poteſt, quòd lex humana mutetur, vt ait D. Thom. 1. 2. q. 97. art. 1. in reſponſione ad 1. arg. Vna ex parte rationis; Alia ex parte hominum, quorum

Digitized by Google

actus à lege regulantur. Ex parte rationis, quia humanæ rationi naturale eſſe videtur, vt gradatim ab imperfecto ad perfectum perueniat. vnde videmus in ſcientijs ſpeculatiuis, quòd qui primo philoſophati ſunt, quædam imperfecta tradiderunt, quæ poſtmodum per poſteriorés ſunt tradita magis perfectè: ita etiam in operabilibus: nam primi qui intenderunt inuenire aliquid vtile communitati hominum, non valentes omnia ex ſe ipſis conſiderare, inſtituerunt quædam imperfecta, in multis deficientia: quæ poſteriores mutauerunt, inſtituentes aliqua, quæ in paucioribus deficere poſſunt à communi vtilitate. Ex parte verò hominum, quorum actus lege regulantur, lex rectè mutari poteſt propter mutationem conditionum hominum, quibus ſecundùm diuerſas eorum conditiones, diuerſa expediunt. Hac igitur ratione, quia leges ſunt mutabiles, vtile eſt legum ſtudium; vt ſint, qui perſcrutari ſciant, quid temporum varietas, quid mutatio morum, quid humana neceſſitas expoſcat. Non enim mutanda ſunt ea, quæ interpretationem certam ſemper habuerunt; niſi neceſſitas ſuadeat, l. minimè ſunt mutanda, ff. de legibus. Et vtilitas euidens eſſe debet in rebus nouis condendis, vt recedatur ab eo, quod diù æquum viſum fuit, l. in rebus nouis, ff. de conſt. Princ. Probat D. Tho. 1.2.q.97. art. 2. in reſp. legem humanã in tantùm rectè mutari, in quantùm per eius mutationem communi vtilitati prouidetur: habet enim ipſa legis mutatio, quantũ in ſe eſt, detrimentum quodam cõmunis ſalutis; quia ad obſeruantiã legum plurimũ valet conſuetudo, in tantùm quòd ea, quæ contra cõmunem conſuetudinem fiunt,

etiam

etiam ſi ſint leuiora, de ſe grauiora videntur: vndè quando mutatur lex, diminuitur vis conſtructiua legis, in quantum tollitur conſuetudo: & ideò nunquã debet mutari lex humana, niſi ex aliqua parte tantum recompenſetur communi ſaluti, quantum ex iſta parte derogatur. quod quidẽ contingit, vel ex hoc, quòd aliqua maxima, & euidentiſſima vtilitas ex nouo ſtatuto prouenit, vel ex eo, quòd lex conſueta, aut manifeſtam continet iniquitatem, aut eius obſeruatio eſt plurimum nociua. Hinc laudatur Zaleucus Locrenſium Legislator, qui rectè conſtituit, vt quiſque verba facturus eſſet de legibus innouandis, in publicum prodire deberet cum laqueo collo illigato; qui ſi populo id, quod proponebat, ſuaderet, exiret indemnis; ſin contra, laqueo protinus attracto moreretur.

Mau. Senſit iſte Zaleucus non modicum damnum ex legibus à ſe latis; nam vt refert Valerius Maximus, lib. 6. c. 5. ſtatuit hanc in adulteros pœnam, vt deprehenſi in adulterio vtroque orbarentur oculo. Oblato filio, multisq. teſtibus adulterij conuicto, cum neque paternum animum poſſet exuere, neque ſolus pœnę, quam in alio ſtatuerat immunis eſſe vellet: ſibi primum vnum oculum, quamuis plurimum reclamante plebe, & filij crimen patris virtuti condonante, deindè & filio alterum iuſſit erui.

Luc. Vtraque lex optima fuit. Indigni ſunt luce, qui alieno inſidiantur pudori. rectè admonet Ouid. lib. 3. de arte amandi:

Nupta virum timeat, rata ſit cuſtodia nuptæ:
Hoc decet, hoc leges, iusq. pudorq. iubent.

Comprimenda eſt temeritas iugiter affectantium re-

rum innouationes, vt cæteri, qui ſuo ingenio nunquã quieſcunt, nullaq. probant, niſi quorum ipſi ſunt auctores, alieno moniti exemplo, legibus optimè conſtitutis acquieſcant. Quando igitur contingit, vt ſemel ſancita in melius reformentur, vtile eſt, & laudabile opus iuriſprudentiæ, quæ metitur, quid iuſtum ſit, quid iniuſtum, quid æquum, & quid iniquum. Quando accidit vt leges mutentur, & priora iura tollantur, non confunditur, ſed purgatur iuris ſcientia: vtilis eſt Iuriſprudentum labor, quando publicæ conſulitur neceſſitati.

Mau. Si leges omnes obſcuræ ſunt, vt vix intelligi poſſint; quæ eſt legum vtilitas? quæ legalis ſtudij iucunditas?

II. Quoad obſcuritatẽ legum oſtendit Lucius interpretationem ſupplere.

Luc. Iura generaliter conſtitui debent, vt generaliter ab omnibus obſeruentur, l. iura non in ſingulas, ff. de legibus. Legum Conditores eligere debent verba generalia, vt ex eis ſequatur multorum deciſio, c. nam concupiſcentiam, de conſtit. Verborum generalitas ſolet in legibus cauſare confuſionem, & obſcuritatem; ſed non ideò damnandæ ſunt leges; quandoquidem etiam in diuinis Scripturis ſunt multa verba, quæ poſſunt trahi ad eum ſenſum, quem vnuſquiſque ſpontè præſumpſerit: at ille ſumendus eſt, qui magis conuenit veritati, c. relatum, 37. diſt. non abhorrent leges proprietatem verborum; ſed volunt, vt ea rationi legis deſeruiat, l. cum ratio, ff. de bonis damnat. Hinc fertur, ſcire leges, non eſſe earũ verba tenere, ſed vim, & poteſtatem habere, l. ſcire leges, ff. de legibus. Contingit non raro, vt lex ſit ambigua ex natura verborum; ſed tunc accipienda eſt ea ſignificatio, quæ vitio

vitio caret, l. in ambigua, ff. eodem. Accidit ſæpè, vt lex obſcura ſit ratione ſermonis; & tunc benignè interpretanda eſt quò voluntas legis conſeruetur, l. benignius, ff. de legibus; aliàs fieret fraus legi, ſi legis ſententia, ſaluis verbis, circumueniretur, l. contra legem facit, ff. de legibus. Euenit aliquando, vt lex vel dura ſit, vel incerta, & tunc duritia legis emendatur Principis humanitate, & auctoritate Imperiali tollitur omnis dubitatio, l. leges ſacratiſſimæ, C. de legibus. & quoduis iſtorum præſtari, & effici nequit ſine ope iuriſprudentiæ, ſine prudentia Iuriſperitorum, l. humanum, C. de legibus. Non eſt ergò res iniucunda, dignoſcere qualis ſit verborum ſignificatio, & perſcrutari, an vna, vel altera legis menti conueniat. Dulcis eſt labor, leges latas ad iuſtitiæ, & æquitatis librá appendere: conſiderare an interpretatione indigeant, & iudicare num corrigi, vel reſtringi, num ampliari debeant, vel declarari. Suaue eſt ſtudium, perpendere vim verborum, rationem legum ponderare, elicere veros earum ſenſus.

Mau. Si minor eſſet legum numerus, hæc poſſent ſtudioſi inueſtigare; at multæ ſunt, & propè infinitæ, vt nec toto vitæ curriculo legi, minusq. memoria queant retineri.

Luc. Multæ quidem ſunt leges, at remanent plura, quæ nequeunt iure ſcripto terminari, l. neque leges, ff. de legibus. Infinitus non eſt legum numerus, cùm paucis voluminibus contineantur. Parùm refert, ſi omnes leges nequeant ſtudioſi memoria retinere: neque enim pauper cenſetur ille, qui domi habet multum pecuniæ, licèt ſecum parum ferat. III. Si multæ ſint leges, mirum non eſt; quia remanēt plura legibus nō definita.

Mau. Quæ ergò eſt legis neceſſitas, quæ vtilitas ſtudij legum, ſi multò plura ſunt quæ legibus nequeunt definiri?

Luc. Satis prouiſum eſt, quia lex cauit, vt quoties aliquid iure ſcripto inductum eſt, cætera, quæ tendunt ad eandem vtilitatem ſuppleãtur vel Doctorum interpretatione, vel Principum iuriſdictione, l. nam vt ait Pedius, ff. de legibus; vt ſcilicet de ſimilibus ad ſimilia procedendo, in omnibus ius dicatur, l. non poſſunt, ff. eodem; id quod effici nequit, niſi ſint qui legum ſcientiam calleant.

Mau. Euentus, qui (vt fertur) eſt magiſter ſtultorum, optimè docuit, quàm vtilis fuerit iſta hæc prouiſio: cùm indè ortæ ſint Doctorum interpretationes, quæ vaſtiſſima volumina impleuerunt.

IV. Interpretatio iuriſperitorum quã neceſſaria ſit

Luc. Non minùs neceſſariæ, & vtiles ſunt Iuriſperitorum interpretationes, quàm ſint leges; quippè quæ omiſſa ſupplent, & ſancita ab omni dubitatione conſeruant. Quando res dubia non eſt, ſufficit naturalis ratio, quæ pro lege habetur, l. ſcire oportet, §. ſufficit, ff. de excuſat. tut. dicebat Ariſtot. 8. de Phiſico auditu quærere rationem vbi ſenſus fidem facit, ingenij eſſe infirmitatem. Quæ dubia ſunt nequeunt ſola naturali ratione definiri: requiritur auctoritas legis. erubeſcimus ſine lege loqui, §. conſideremus, Auth. de triente, & ſemiſſe. de dubitabili lex fertur, l. quod labeo, ff. de Carb. edict. cum lata eſt lex, non licet ab ea recedere, ſublata remanet omnis dubitatio, non eſt diſputationi locus etiam ſi ratione carere videretur, l. non omnium, ff. de legibus. Satis eſt dicere, ita placet Principi, ita ſcriptum eſt, §. ſed & quod

Prin-

Principi, Inſtit. de iure nat. gent. & ciu. l. proſpexit, ff. qui, & à quibus: quòd ſi neceſſariò reddenda eſſet ratio omnium, quæ conſtituuntur, multa ex ijs, quæ certa ſunt, ſubuerterentur, l. & ideò rationes eorum, ff. de legibus; quamuis nulla ferè ſit lex, cuius aliqua ratio, ſaltem naturalis, conſiderari non poſſit. Vbi lex per ſe plana eſt, nullam recipit interpretationem, ait Iuris Conſ. in l. ille, aut ille, ff. de leg. 3. Cum in verbis nulla eſt ambiguitas, non debet admitti voluntatis quæſtio. Id autem, quod dubium eſt, indiget interpretatione, l. pediculis, §. argento, ff. de aur. & argen. leg. lex quidem certa eſt omnium, quæ de præſenti ſunt in rerum natura, ſed non futurorum, l. cum quidam, §. ſuum, ff. de acq. hæred. Et legibus latis naturaliter euenire ſolet, vt prudentum interpretatio deſideretur, l. 2. §. his legibus, ff. de orig. iur.

Maur. Cur ergò Iuſtinianus in l. 1. §. noſtram autem, C. de vet. iure enucl. iuſſit, ne ſuis legibus commentaria applicarentur, adijcerenturve Iuriſperitorum interpretationes? V. Iuſtinianus quæ comentaria, & quas interpretationes prohibuerit adijci ſuis legibus.

Luc. Vt hoc faciliùs intelligas, dic mihi, vndè Iuſtinianus deſumpſit ſuum ius, quod in libris digeſtorum Codicis, & Authenticorum, Inſtitutionumq. recluſit?

Mau. Ex plurium Iuriſperitorum interpretationibus, & Commentarijs, Voluminibusq. diſperſis, d. l. 1. §. cum itaque, C. de vet. iur. enucl.

Luc. Quorum ſtudio, & opera in illis componendis vſus eſt?

Mau. Tribuniani, & aliorum Iuriſconſultorum, vt ipſe enarrat in Procemio Inſtit.

Luc.

Digitized by Google

Luc. Ergò non deſpexit Iuſtinianus Iuriſperitorum interpretationes, Doctorum ſtudia.

Mau. Ex antiquorum operibus potiora ſelegit; recentioribus autem iura prohibuit interpretari.

Luc. Putas ne id feciſſe, quia crediderit defecturam eſſe humanam prudentiam, & periturum humanum ingenium: ita vt poſteri eorum ſtudijs, & interpretationibus forent inutiles, & non valerent humanis neceſſitatibus eorum prudentia, & conſilio, æquè, ac vetuſtiores, occurrere?

Mau. Sum anceps. neſcio quid proferam; ſi hoc putaſſet Iuſtinianus, vtique vecors extitiſſet: natura enim non deficit in neceſſarijs, & omni tempore naſcitur idem homo rationalis. at ſi id non ſenſiſſet, inuidus ſanè poſterorum ſtudijs obſtitiſſet.

Luc. Magna prudentia eſt, quæ ſemel collecta ſunt, cauere, ne iterum confundantur. Collegit Iuſtinianus iura, quæ ne iterum confunderentur, ſuſtulit eam Iuriſperitorum interpretationem, quæ totum ius anteà conturbauerat.

Mau. Id minimè aſſecutus eſt. res accidit præter ſpē. Ius hodie magis, magisq. conturbatum eſt tot Doctorum libris, tot contrarijs interpretum opinionibus.

VI. De opinionibus varijs Doctorū An ius conturbent.

Luc. Hæc ius non turbant. ſed quę interpretatio fuerit ſublata, mox intelliges. Antè Auguſti tēpora plures Iuriſcōſulti apud Populum Romanum iura interpretabantur, reſpondebant de iure, libros, & Commentaria conſcribebant. at id non agebant Principis auctoritate, ſed fiducia ſtudiorum ſuorum, l. 2. §. iuris ciuilis, in fin. verſ. hoc tamen illi conceſſum erat, ff. de orig. iur. Probabiles erant eorum opiniones, non neceſſariæ;

Digitized by Google

ceſſariæ; vincebat ratio, non auctoritas. Poſtquàm respublica interijt, primus Diuus Auguſtus (vt maior iuris auctoritas haberetur) conſtituit, vt prudentes ex auctoritate eius reſponderent d.l.2.§.primus Diuus Auguſtus. Iſtorum reſponſa vim legis obtinebant, §.reſponſa prudentum, Inſtit.de iur.nat.gent.& Ciuil. Iſtorum contrariæ ſententiæ, & diuerſæ interpretationes iura confundebant. quod ne in poſterum eueniret, eam reſpondendi auctoritate Principis facultatem Doctoribus ademit; non tamen reſtrinxit poſterorum ſtudia. tradidit eis facultatem interpretandi, l.vnic.C.de profeſſ. qui in vrbe Conſtantinop.lib.12. vt ſcilicet poſſint Iuris, ac legum voluntates pendere, l.vnic.circa fin. C. de ſtudijs liberalibus vrb.Rom., & Conſtantinop.lib.11. atque vt nō ita eſſent ampliùs velut iuris conditores; ſed iuris conditi teſtes, quibus non propter auctoritatem, ſed propter ſolam rationem credendum ſit, ad inſtar eorum, qui reipublicæ temporibus leges interpretabantur, de quibus loquēs Cic.pro Cecinna dixit, Qui interpretes iuris vituperat: ſi imperitos iuris eſſe dicit: de hominibus non de iure ciuili detrahit. ſin peritis non putat eſſe obtemperandum: non homines lædit, ſed leges, ac iura labefactat. Hæc eadem interpretandi, & gloſſandi facultas datur in Doctoratu; & probabiles ſunt ſententiæ Doctorum, quæ ſtudia legum coadiuuant: at iura minimè confundunt.

Mau. Perlegat quiſque legum libros, verborum ſenſus conſideret, ponderet diſponendi rationes, non quieſcit animus. recurrat ſtudioſus ad gloſſas, & Interpretes; amittet ſtatim quod multo labore ex legibus

VII. An interpretationes Doctorum confundant legū intelligentiā

gibus perceperat. totus confundetur. plus ignorabit, quo plus didiciſſe putauerat. variæ etenim, & controuerſæ Doctorum interpretationes, diuerſi legum intellectus, ſi ius non turbant, legum tamen intelligentiam confundunt.

Luc. Id nullatenus accidere poteſt, quandoquidem quiſquis eſſet etiam ex peritioribus, qui contra caſum legis loqueretur, tanquam negans prima principia redargueretur, l.regula,in fine, ff.de iur.& fac.ignor. loqueretur aduerſus Solem, & manifeſta controuertens, ignorantiæ notam incurreret, ait Ariſt. lib. 2. Rethoric. manifeſta negare impudentia eſt. Non trãſiret ſine reprehenſione quicunque cõtra leges,etiam per incuriã, opinaretur. inquit idem Ariſt. 1. Topic. qui negat ea,quæ clara ſunt, doctrina non indiget,ſed correctione. Duo ſunt conſideranda in quauis lege, ratio, & verba: quæ ſe habent inter ſe velut anima, & corpus; ſicut anima dominatur corpori, ita ratio verbis, l. non dubium, C. de legibus. quando vel expreſſa eſt ratio legis, vel apparet de certa Legislatoris mente, debent verba omninò illi deſeruire, etiam contra propriam ſignificationem, c. ſecundo requiris,de appellat. l. cum pater, §. dulciſſimis, ff.de leg. 2. Quiſquis igitur ſuam opinionem deſumeret ex cortice verborum, tanquàm Iudaicus interpres haberetur, irridereturq. at vbi vel non eſt expreſſa ratio, vel colligi nequit Legislatoris intentio, talis eius mens præſumitur, qualem indicat verborum proprietas, à qua ſi quis recederet, diuinare potius videretur, quàm ratiocinari, l. non aliter, ff. de leg. 3. Sin autem verba clara non ſint, ſed multipliciter poſſint intelligi, ſumenda

Digitized by Google

menda eſt interpretatio, vel ab alijs legibus (expedit enim iura iuribus concordari, c. cũ expediat, de elect. in 6.) vel ab eo, quod frequentiùs obſeruatum eſt: conſuetudo enim eſt optima legum Interpres, l. ſi de interpretatione, ff. de legibus. Si quis igitur argumentum ſumeret ab eo intellectu, qui neque legi, neque conſuetudini conueniret, velut deficientibus teſtibus, ſua ſpontè ſecum murmuraret. Tandem ſi varij ſunt alicuius legis intellectus; nec vnum magis, quàm alterum ſuadeat lex, vel obſeruatio; nulla vis fieri poteſt in ea, non debet allegari ad deciſionem cauſarum, l. in ambiguo, & ibi Bart. not. ff. de reb. dub. haſta flexili niteretur, qui eam pro ſe adduceret. Non ergò fieri poteſt, vt Doctorum interpretationes legum ſenſus perturbent.

Mau. Si ius dictum non turbant; confundunt tamen ius dicendum: quod vnus probat, confutat alter: cõfingere vult quiſque nouas opiniones; nullus eſt contradicendi finis: in tantùm vt in rebus dubijs, & controuerſis, quid de iure reſpondendum ſit, omnibus penè ignotum videatur.

VIII. An variæ Doctorum ſententiæ cõfundant ius dicendum.

Luc. Corrupta eſt humana natura; nihil tam indubitatum eſt inter homines, quod non poſſit aliquam ſolicitam dubitationem recipere, Auth. de tabell. §. ſi verò indignus. Naturalis eſt hominum facilitas ad diſſentiendum, l. item ſi vnus, §. principaliter, ff. de recept. arbitr. Terent. in Phorm. actu 2. ſcen. 3. ſic ait: Quot homines, tot ſententiæ, ſuus cuique mos. Nihil eſt tàm peculiare cuique homini, quàm ſibi placere, alteri contradicere, non ſemper ſapere. Inſita eſt cuilibet noſtrum illa philautia, ille amor ſui ipſius, quo

dictis,

dictis, aut factis proprijs, velut oculati, blandimur; at velut cœci, quæ noſtra non ſunt, prorſus negligimus. Legitur de Chriſippo Philoſopho, qui propria animi propenſione corruptus, interrogatus cui nam traderet filium ſuum præceptis philoſophiæ inſtituendum, reſpondit ſibi ipſi: ſubiungens, ſi alium me præſtantiorem arbitrarer, apud hunc Philoſophiæ operam darē. Multi quidem ſunt Chriſippi, & multi ſunt, qui ſuo ingenio oblectati, putant ſe eſſe vnicum Tireſiam, illum ſcilicet vatem, cui vt apud Homerum in Odiſſea legitur, Proſerpina dedit, vt vita functus inter volitantes vmbras ſolus ſaperet. Inter cuiuſuis artis, & ſcientiæ peritos naturalis ferè eſt æmulatio; & vulgò dici ſolet artem arti inuidere, figulum figulo, fabrum fabro. Nullus eſt æmulator, qui non ſe iactet, ſua non extollat, non deprimat aliena. Quiſque contradicit alteri, Quiſque putat oraculum quidquid ſibi ſua ratio dictat, quidquid ſua fert opinio. At non ſemper ſapiunt iſti. Qui nimium ſibi placent, qui æmulationis gratia contendunt, ſæpè contingit, vt noui operis, nouæ opinionis auctores in aliquo deficiant, & allucinentur; ſed rectiùs alij iudicant. id quod docere voluit Socrates, dum dicebat, rectiùs iudicare obſtetricem, quàm matrem ipſam. Hinc facilè intelligere potes, nequaquam cōfundi ius dicendum, quamuis vnus vnam opinionem ſtruat, alter alteram: quia præualet ea, quæ à pluribus recipitur, vincit plurium calculus; nec tutum eſt egredi via, quam plures ingrediuntur.

IX. An controuerſiæ Doctorum turbent ſtudioſorū mentē.

Man. Si iſtæ Doctorum interpretationes, nec etiam confundunt ius dicendum; attamen eorum libri, quibus

bus vel ab alijs ſcripta reſcribunt, vel multa commiſcent, quæ aut erronea ſunt, aut controuerſa; vtique turbant mentem ſtudioſorum: quibus meliùs eſſet pauca addiſcere, & vtilia, quàm multa inutilia perlegere, cum temporis detrimento, & ingenij iactura.

Luc. Non poſſet quæuis opinio cenſeri recepta, niſi plures eſſent, qui eandem referent, & repeterent eaſdem rationes. Neceſſe eſt vt qui debent eſſe teſtes Iuris, conueniant in dictis, & rationibus. Non eſt nouum, vt per diuerſas vias ad eundem locum plures perueniant; nec raro contingit, vt plures teſtes idem concludant, & alij vnam, alij verò plures rationes afferant eorum dicti. Itaque damnandi non ſunt Doctores noſtri, ſi aliquando diuerſis argumentis in vnã coeant ſententiam, ſi ad illam comprobandam rationes ſuperaddant. Profectò non turbantur, ſed acuuntur ſtudioſorum ingenia; tametſi in libris aliqua ſint vel erronea, vel controuerſa; cum ita valeant ratiocinando errores euitare, & in controuerſia opinionũ, quid veritati, quid iuſtitiæ conueniat, dijudicare. Nullus ſit ſtudioſorum Iuris, qui putet ſibi ſatis fore, ſi pauca ſciat: cum vix ſufficiat multa didiciſſe. Non ſufficiunt anguſta vaſa ad capiendum aquas emanantes ex copioſo fonte. non ſufficiunt parui riui ad irrigandum latiſſimos agros. Tres ſunt legum fontes; Omnium vberrimus, eſt mens, & ratio Diuina, vndè omnia iura fluunt. Alter vberior, eſt naturalis ratio, vndè proueniunt iura naturalia. Vber autem eſt ius humanum, vndè emanant iura Ciuilia, & Canonica. Qui hebeti ſunt ingenio, non accedant ad iſtos fontes, parum ſumpturi anguſtis vrnis. Latiſſimus ager hiſce

irri-

Digitized by Google

irrigandus aquis, ſunt actiones humanæ, humana negocia. Libri ſunt velut riui, qui niſi multi eſſent, & ampli, nequaquam ſufficerent ad moderandas varias hominum actiones, ad infinita negocia definienda. Magna videtur eſſe felicitas, & dignitas illorum, qui ſe dederunt huic legum ſtudio: quippè qui, cum ſint homines nati ad intelligendum, ratiocinandum, & agendum; habent multa, quæ intelligunt, plura de quibus ratiocinantur, plurima, quæ agunt ad propriam vtilitatem, ad reipublicæ conſeruationem, ad promouenda cæterorum ſtudia.

Mau. De quibus loqueris?

Luc. Loquor de omnibus illis, qui legibus operam dantes diſcunt, docent, conſulunt, patrocinantur, decidunt, iudicant: & de illis præſertim loquor, qui libros edunt; quippè qui intelligunt ea, quæ à legibus diſpoſita ſunt; ratiocinantur de ijs, quæ Doctores tradiderunt; & à ſimilibus ad ſimilia procedentes, de humanis actibus rectum iudicium ferunt; & quæcunque diſperſa, confuſa, mutilata hinc indè leguntur, recto ordine colligunt, ſunt veritatis ſectatores, qui Deo placent, gloſ. in l. puniri, C. ſi con. ius vel vtilit. public. ſunt ſibi, & poſteritati vtiles, non ſuffocant proprios partus, non ſinunt perire ſuſceptos labores, & quaſi in horrea Domini præcipuos ſtudiorum ſuorum fructus inferunt, c. reuertimini, 16. q. 1. Tria ſunt in anima, Intellectus, qui præconcipit; Ratio, quæ diſcernit; Memoria, quæ conſeruat, gloſ. in c. 1. in verbo, ſimplex, de ſumm. Trin. & fid. Cathol. Deperirent ſanè operationes intellectus, & rationis, niſi memoria cõſeruatrix opem ferret. Vtiliter igitur agunt illi, qui ſuis

ſuis ſcriptis conſeruant quæcunque egregiè, & vtiliter ſunt conſtituta, & quæcunque doctè, & eleganter ſunt explicata.

Mau. Non video, quam laudem iſti conſequantur, quam mereantur gratiam: cùm nemo vnquam extiterit, qui in ſuis ſcriptis non errauerit, ſententiam non mutauerit, reprehenſus non extiterit.

X. An iuris Interpretes laudem mereātur, etiam ſi in aliquibus errauerint.

Luc. Errandi facilitas non detrahit laudi. Laus eſt non multum errare. Neceſſe eſt, vt homo erret; ne aliàs inflatus crederet, ſe hominem non eſſe. Rectè dixit Imper. in l. 2. §. ſi quid autem in tanta, C. de vet. iure enucl. penitus in nullo peccare diuinitatis magis, quàm mortalitatis eſt. Ait Cic. 12. Philip. circa princ. cuiuſuis eſt hominis errare, nullius niſi inſipientis, perſeuerare in errore: poſteriores enim cogitationes (vt aiunt) ſapientiores eſſe ſolent. Prouenit vt plurimùm error ab illa philautia, ab illo nimio ſui ipſius amore: at ſi cuique ſuum naturaliter non placeret, nemo eſſet, qui moliretur quidquam: iaceret quiſque deſidioſus, & iners. Laudem pariter non mediocrem merentur Scribentes, quamuis in aliquibus errauerint; nam idem Pater, qui creauit boues, creauit & culices; & in magna domo non ſolùm eſſe debent vaſa aurea, & argentea; ſed & lignea, & fictilia, c. qui ſecundùm carnem, 23. q. 4. in libris plura ſunt vera, & erronea pauca; & ideò quemadmodum dicebat Turrecremata in cap. Sancta Romana Eccleſia, diſtinct. 15. num. 20. in libris vera principaliter ſunt attendenda, & pauca inueniuntur veritati contraria: & propter pauca inutilia, non ſunt tàm vtilia repudianda.

Si ergò boues ſunt magni, & culices paruulæ; fateri neceſſe eſt, magnam afferre vtilitatem ea, quæ in libris vera continentur, & vtilia. Ea verò, quæ vel inſipidè, vel erroneè ſcripta ſunt, nullam afferre perniciem; ſed velut culices, ſtudioſorum mentes, quaſi à ſomno reuocare, & excitare ingenia ad emendationem. Diuus Auguſt. vt legitur in cap. fin. 24. q. 3. quærens quare Diuina prouidentia permittat multos diuerſi erroris hæreticos eſſe, reſpondet, vt nos excutiamus pigritiam, & diuinas Scripturas noſſe cupiamus. Non ſunt ergò indigni laude Scribentes, ſi, vel in Iure Ciuili, vel Canonico errauerint: quandoquidem naturali ægritudine cæterorum ſtudia promouent: nec ſunt auctores alicuius diſſidij, cum legem, vel canonem malè intelligere; non ſit peccatum, cum ſit de Iure poſitiuo. Abb. in c. cum poſt, num. 4. de elect. at qui Scripturas ſacras malè intelligunt, tanquam vino inebriati omninò damnantur, c. vino, 37. diſt. Laudandi ſunt illi, qui veritate cognita, ſententiam mutant; meliùs eſt ſe ipſum corrigere, quàm expectare ab alijs corrigi. cogitationes poſteriores ſunt meliores, & ſapientis eſt mutare conſilium in melius. Opinionem mutauit D. Auguſtinus, vt legitur in cap. certè, 12. q. 1. ibi: Ecce in conſpectu Dei, & veſtro muto conſilium. & multa de ſuis dictis retractauit in libris retractationum, prout etiam legitur in c. quodam loco, 26. q. 4. ibi, Rem dixi occultiſſimam audaciori aſſeueratione, quàm debui. Qui demùm ab alijs reprehenſi extiterunt; non ideò propriæ gloriæ detrimentum fecere. Seruius Sulpitius ſcripſit librum de notis

Mutij

Mutij Sceuolæ eius Præceptoris, l. Mutius, ff. pro Socio: non tamen Mutij fama interijt. Papiniani quædam dicta obſeruarunt Vulpianus, Paulus, & Martianus, qui de notis eius ſcripſerunt, l. 1. ibi, & ideò quæ anteà in notis Emilij Papiniani ex Vulpiano Paulo, necnon Martiano adſcripta ſunt, C. de vet. iure enucl. non tamen diminuta eſt Papiniani gloria, quippè qui acutiſſimi ingenij vir, & meritò antè alios excellens appellatus eſt, l. cum acutiſſimi, C. de fideicom. Celſus Celſi patris ſententiam arguit, l. 3. §. ſi quis quaſi ſtatu liber, ff. de cond. cauſ. data: non tamen eius famam depreſsit. Reprehendit Baldus errata Bartoli, Baldi lapſus Poſteriores notarunt, & ſucceſsiuè alij redarguerunt Vetuſtiorum errores, & proprios Recentioribus corrigendos dimiſerunt. Quid tum? purgatus eſt vniuerſus ager Iuris prudentiæ. expunctis cuiuſuis erroribus, paucißimis quidem, magis emicat Auctorum celebritas, & excellentia: ſicut agri felicitas dignoſceretur, & extimaretur vbertas, quando adhibita omni diligentia, non eſſent niſi modicæ quædam herbę nullius fructus, quæ euellerentur.

Mau. Non ſunt ergò interdictæ Doctorum probabiles opiniones, & interpretationes eorum non commouent ius conditum, non turbant ius dicendum, non confundunt ſtudioſorum mentes. at quoniam permulti diuini propè ingenij, & eximiæ doctrinæ ità interpretati ſunt, & eorum virtutis monumenta reliquerunt: adhuc non intelligo, quid ſuperſit, vt recentiores interpretentur, impleant paginas, fatigent Impreſſores, bibliothecas impleant, imponant iugiter ſtudioſis noua vectigalia. XI. Recẽtiorum interpretationes poſt plura antiquorum Cõmentaria, an vtiles ſint.

Luc. Vulgata ſunt Sapientum dicta: magnam partem eorum, quæ ſcimus, eſſe minorem eorum, quæ ignoramus: & artem longam eſſe, vitam verò breuem. Hinc Plato aiebat velle eſſe diſcipulum donec meliorem, atque peritiorem eſſe ipſum pœnituiſſet: & Saluius Iulianus, qui fuit ſapientiſſimus legum, ac perpetui Edicti conditor, dicebat, etſi alterum pedem in tumulo haberem; adhuc tamen addiſcere vellem, l. apud Iulianum, ff. de fideic. libert. & Theophraſtus qui Peripateticorum eloquentiſſimus, doctiſſimusq. fuit Ariſtotelis diſcipulus, & in ſchola ſucceſſor, moriens accuſabat naturam vti nouercam, quæ dediſſet vitam diuturnam ceruis, & cornicibus, quorum id nihil intereſt; hominibus autem quorum maximè interfuiſſet, tàm exiguam dediſſet. Vndè fit, vt exiſtimemus, antiquiores non valuiſſe omnia ſcire, omniaq. perficere; ſed poſteris reliquiſſe multò plura, quæ & ipſi ſcire, & perficere poſſint: arbores antiquis temporibus fructus produxerunt, noſtris autem ſæculis non ſunt aridæ; aptæ quidem ſunt ad ſimiles fructus, æque copiosè producendos. Nec eſt deſperandum in legum ſcientia, quamuis plures Bartoli, vel Baldi non viſi ſint conſurgere: ſat eſt quemlibet præſtare, quod in eius facultate eſt: omni ætate floruerunt ingenia, viri excelluerunt, prodierunt monumenta, & quamuis ſidus à ſidere differat; omne tamen ſidus Cælo ornamentum adfert: ſed rem propiùs attingendo, aliud dicam. Leges nulla alia ex cauſa nos tenent, quàm quòd iudicio populi receptæ ſunt, l. de quibus, verſ. nam cum ipſæ leges, ff. de legibus.

nec

nec ſequimur Doctorum opiniones, niſi quatenus lege, ratione, vel auctoritate nitantur, & à cæteris recipiantur. Ait Terent. in Adelph. actu 5. ſcena 4.

Nunquam ita quiſquam benè ſubducta ratione ad vitam fuit,
Quin res, ætas, vſus ſemper aliquid apportet noui,
Aliquid moneat: vt illa, quæ te ſcire credas, neſcias.
Et quæ tibi putaris prima in experiundo repudies.

Sanè nulla accidit nouitas, quæ non pariat varios effectus, & vt cecinit Cornel. Gallus in lib. Eleg.

Euentus varios res noua ſemper habet.

Et propterea Imperator in Auth. de conſanguin. & vter. fratr. in princ. inquit, multis vndique natura nôuitatibus vtens, ad opus multarum nos protrahit legum: cùm igitur experientia, vſus, & iudicium populi ſæpè mutent leges, & varient opiniones; ſine dubio locus eſt recentioribus, qui qualitates temporum, & morum diuerſitates conſiderant; & quæ ab antiquioribus dicta ſunt, animaduertunt, & reformant. Iſti ſi paginas implent, non tranſeunt vitam cum ſilentio, non perdunt traditum talentum: ſi opera typis excudenda committunt, rationem reddunt eorum villicationis: ſi volumina impreſſa venalia habent, non exigunt præmium doctrinæ, neque impreſſionis precium extorquent.

XII. Lucius Iuſtinianum Tribunianũ, & alios Iuriſconſultos ab obiectis breuiter defendit.

Mau. Nunc opportunè repetam ſigillatim alia, quæ dicebam in ſecundo congreſſu, vt antequam dies intereat, illis quoque ſatisfacias. Dicebam ſtudiũ iſtud verſari circa ius Ciuile, & Canonicum: Ciuile autem conſiſtere in libris, quos Iuſtinianus compoſuit: qui cum fuerit litterarum ignarus, & analpha-

betus, inferebam dantes operam Iuri Ciuili, imperitum habere Præceptorem.

Luc. His, qui id dicere auſi ſunt, non multùm defero; ſed hoc parùm intereſt; quandoquidem quod Imperator ſcientia nequiuit, glorioſa auctoritate perfecit.

Mau. Adhibuit operam Tribuniani, qui non tranſiuit ſine nota magnæ auaritiæ.

Luc. Minorem fidem præſto virum inſignem calumniantibus: at ſatis eſt, quòd Tribunianus, & cæteri, quos ad glorioſum opus Imperator elegit, collegerunt ea, quæ ad iuſtitiam attinent, non quæ ad auaritiam.

Mau. Deſumpſerunt omnia ex ſcriptis illorum, qui verum Deum non cognouerunt.

Luc. Iuſtitiam tamen virtutum præcipuam, lumine naturali haud quaquam extincto, coluerunt. Extiterunt præclariſſima exempla in operibus iuſtitiæ, in iure dicundo, imitatione digna apud omnes. Laudatur Gallus Aquilius, quippè qui in cauendo, non in decipiendo inſiſtebat; & Iuris Ciuilis rationem nunquam ab æquitate ſeiunxit; & ita iuſtus, & bonus vir fuit, vt natura, non diſciplina conſultus fuiſſe videretur: iſtius reſponſis plena ſunt Digeſta. Extollitur Seruius Sulpitius, qui non magis Iuriſconſultus fuit, quàm iuſtitiæ; & ea quæ proficiſcebantur à legibus, & Iure Ciuili ſemper ad facilitatem, & æquitatem referebat: non lites conſtituere, ſed controuerſias tollere ſtudebat: huius reſponſa exornant Iuſtiniani libros. Sed omiſſis aliorum Iuriſperitorum encomijs, ex quorum libris Iuſtiniani leges ſunt deſumptæ; hoc dixiſſe ſufficiat; Omnia per Iuſtinianum

colle-

collecta, exceptis quibuſdam, pauciſſimis tamen, quæ canonica æquitas temperauit, fuiſſe longo vſu, iudicioq; vniuerſi populi Chriſtiani recepta, & religioſorum Principum auctoritate comprobata: ita vt vera iuſtitiæ dogmata ab omnibus exiſtimentur, addiſcantur, & obſeruentur.

Mau. Conqueruntur nonnulli de Iuſtiniano, quia perdidit tot ſcriptorum labores, tantam doctrinam, & elegantiam.

XIII. Iuſtinianus nullum damnum intulit dum ex pluribus Iuriſcõſultorum libris potiora ſelegit, & reliqua perdidit.

Luc. Iniuſta querimonia eſt, quando excuſſis paleis grana reponuntur; quando extracto muſto abijciuntur cortices, & racemi. Non perierunt Iuriſperitorum labores, non doctrina, neque elegantia: viuunt nomina illorum, glorioſa eſt eorum memoria: & quæcunque præcipua ſcripſere, remanent velut aurum puriſſimum.

Mau. Sunt tàm breuia, & mutilata (inquiunt) vt neceſſariò ſint obſcura; & quot adhibeantur Interpretes, tot exoriantur intellectus.

XIV. Leges cõtentas in libris Iuris Ciuilis reſpõdet Lucius, non eſſe imperfectas, vel diminutas, & dicit quædam de tempore.

Luc. Si leges Ciuiles in tuorum ſtudiorum progreſſu benè conſideraueris, nihil reperies, quod imperfectum ſit, vel diminutum. Fateor nonnullas eſſe, quæ diuerſimodè per Doctores intelliguntur; at id non legibus, non compilatoribus, non Interpretibus, ſed temporum mutationi adſcribendum eſt.

Mau. Tempus eſt igitur omnium malorum reus.

Luc. Hanc ſententiam non fero: ſi Iudex forem, tempus ab obiectis abſoluerem, non condemnarem.

Mau. Abſolueres tempus edax rerum, tempus inuidum?

Luc. Tempus, quod omnia producit, quod omnia

inter omnes æquè diſtribuit, non condemnarem: tempus producit, non ager; vetus eſt prouerbium: paterna æquitas eſt, non inuidia, quæ non ſinit primogenitos omnem laborem impendere, omniq. ſubſtantia frui: ſed aliqua recondit, vt poſteriores natu habeant, quibus & ipſi laborent, & fruantur. Niſi tempus plura mutaret, pluraq. abſconderet, omnis labor, omniſq. fructus eſſet antiquorum: non haberent ſucceſſores quid agerent, nihil prodeſſet ingenium; nulla inter eos eſſet induſtria. Tempore Iuſtiniani erant omnes eius leges claræ, & perſpicuæ: at confuſo idiomate, rebuſq. mutatis nonnullæ apparent difficiles, & ſcabroſæ; vndè fit, vt ex legum peritis cuiuſuis ætatis multi ſint, qui dolium cum Diogene voluant, qui ferant ligna, lapideſq. ad opus.

XV. Libri Iuris Ciuilis an cõpoſiti ſint abſque ordine, & an cõtineant contrarietates.

Mau. Sunt alij qui dictitant, libros Iuſtiniani compoſitos eſſe ſine ordine, eoſq. plura continere, quæ inuicem pugnant, & contrariantur.

Luc. Iſti latrant ad hoſtium, rem intus non inſpiciunt, non vident quid gloſæ notauerint, quid conſiderauerint Interpretes. Profectò nihil eſt, quod conſiſtere poſſit ſine ordine. Non eſt perfectæ cognitionis, ſcire quid facias, & neſcire quò ordine, dicebat Diuus Ambroſius, vt refert Bald. in Præfat. ad libros Digeſtorum, in princ. Nos nihil intelligere, ſcireuè poſſumus ſine ordine. Contraria autem non pugnãt; quia vnum cedit alteri; & poſteriora derogant prioribus; & ad poſitionem vnius contrarij neceſſariò ſequitur alterius deſtructio, l. Pomponius, §. ſed & is, ff. de Procurat. Igitur ſi quid compilatores Iuris Ciuilis præſtiterunt, non ſine ordine egerunt: ſi quid primæ-

primæuis illis temporibus Iuriſprudentes intellexerunt, non ſine ordine ex Iuſtiniani libris perceperunt: ſi quid noſtris temporibus ſcimus, non ſine ordine ex eiſdem addiſcimus. Qui ſi aliqua continent, quæ contraria ſint, & correcta, vtile eſt, vt iuxta terminos legis correctæ, lex corrigens intelligatur, §. fin. in Auth. de fil. antè dot. inſtr. nat. Cic. lib. 1. de Oratore, paulò ante finem, hæc dicit; ſi aut mihi facere licuerit, quod iamdiu cogito, aut alius quiſpiam, aut me impedito occuparit, aut mortuo effecerit, vt primùm omne Ius Ciuile in genera digerat, quæ perpauca ſunt, deindè eorum generum, quaſi quædam membra diſpertiat, tùm propriam cuiuſque cùm definitione declaret, perfectam artem Iuris Ciuilis habebitis, magis magnam, atque vberem, quàm difficilem, & obſcuram. Hoc effecit Iuſtinianus, qui iura digeſſit, detraxit, adiecit, mutauit: qui reſecatis ſuperuacuis, ſublatis contrarijs, omiſſis, quæ in deſuetudinem abierant, leges compoſuit, ſubdidit congruis titulis, diſtinxit libros recto ordine, totius denique iuris breue compendiũ obtulit, vt in procem. Inſtitut. & rectè quidem dixit in ſuis libris, nihil contrarium inueniri, ſi quis ſubtili animo diuerſitatis rationes diſcutiat, l. 2. C. de vet. iur. enucl. Docuitq. oportere leges legibus concordare, l. vnic. C. de inoff. dot. Et hæc omnia Iuſtinianum vtiliter præſtitiſſe, oſtendunt Gloſſatores, & Interpretes: quippè qui primò inueſtigant, qua ratione titulus ad titulum, & materia ad materiam connectatur; mox cuique legi contraria ſignant, conciliant, ſoluunt: & ex legibus correctis veros eliciunt ſenſus legum corrigentium.

Mau.

XVI. *Mau.* Ergò tot gloſſæ, tot interpretationes, tot legiſtarum volumina neceſſaria ſunt ob ſolam cognitionem connexitatis materiarum, ob ſolam intelligentiam legum Iuſtiniani?

Gloſſatores, & Interpretes legum quam vtilitatem attulerint, & an vtilis ſit librorum copia.

Luc. Gloſſatores, & Interpretes, qui in continuationibus rubricarum, in ſolutionibus contrariorum, in explicationibus legum, inſiſtunt; vtique vberrimum Iuris Ciuilis fontem reparant, expurgant, conſeruant. Qui verò ſtudent in pertractandis materijs, & in decidendis nouis caſibus, ſanè ex publico Ciuilis ſapientiæ fonte, aquas hauriunt, congregant paruis vaſis ad vtilitatem ſitientium, ad vſum commodiorem. Huiuſmodi miniſteria ſi vtilia ſunt, & neceſſaria; fateri oportet, etiam miniſtrantium multitudinem neceſſariam eſſe, & vtilem.

Mau. At multi ſunt qui conqueruntur de tanto librorum numero, cogitantq. de modo reſecandi tantam librorum multitudinem.

Luc. Iſti aut non ſitiunt, aut labore teruntur, aut retrahuntur impendio: ſi ſapientiores in hanc iuiſſent ſententiam, hactenus id peractum fuiſſet: at non exſiccantur fontes, aquæ ſemper fluunt; & niſi eſſent, qui eas colligerent, dilaberentur inutiliter, & vaſis cõfractis deperirent. Librorum multitudo minuit laborem, non auget. memoriæ labenti plenè ſuccurrit. Plura quæ ſparſim tradita ſunt in vnum colligere, magnus quidem labor eſt Auctoris: Lectorum autem exiguum eſt onus, ſed maxima vtilitas. Dicebat Diuus Hieronymus in epiſt. 40. vtinam omnium tractatorũ haberem volumina, vt tarditatem ingenij eruditionis diligentia compenſarem. Dicebat Cato:

Multa

Multa legas, facito perlectis, perlege multa.

Hic Cato meritò à Cicerone laudatur in lib. 3. de finibus bonorum, & malorũ in principio; dum ait, quo cum veniſſem, M. Catonem, quem ibi eſſe neſcieram, vidi in Bibliotheca ſedentem multis circumfuſum Stoicorum libris: erat enim, vt ſcis, in eo inexhauſta auiditas legendi, nec ſatiari poterat: quippè qui ne reprehenſionem quidem vulgi inanem reformidans, in ipſa curia ſoleret legere: ſæpè dum Senatus cogeretur, nihil operæ reipublicæ detrahens, quò magis tum in ſummo otio, maximaq. copia quaſi heluo librorum (ſi hoc verbo tàm in clara re vtendum eſt) videbatur. Sumptus autem in comparandis libris, graues non putant illi, qui ſcire cupiunt. Plato egenus erat, Pithagorici tamen philoſophi libros decem millibus denariorum emit. Ariſtoteles Platonis libros emit duobus millibus ſextertijs. Beatus Thomas conſueuerat dicere, quòd magis vellet habere Chryſoſtomum ſuper Matthæum, quàm Ciuitatem Pariſienſem, ita refert Oldrad. conſ. 84. Sapientiam omnium antiquorum exquiret ſapiens, dicit Eccleſiaſtic. c. 39. in princ. Studioſi cuiuſuis doctrinæ, qui plures libros legunt meliores fiunt, & doctiores, l. penult. ff. ad exhiben. & iuxta vulgatum Plinij dictum nullus eſt liber tàm malus, qui aliqua ex parte nõ proſit. Pauci ſunt qui in emendis ſupellectilibus, veſtibus, picturis, alijsq. ornamentis liberales non ſint: pauci etiam ſunt ex legum ſtudioſis, quos tedeat libros emere, quibus laborem minuant, augeant memoriam, ſcientiam perficiant.

Mau.

Digitized by Google

XVII. *Reſpõdet Lucius fieri nõ poſſe vt paucis libris ſeruatis, reliqui tradãtur igni.*

Mau. Putant aliqui id melius euenire poſſe, ſi paucis libris ſeruatis, reliqui omnes comburerentur: vel ſi opera Principum, ex tot libris ea, quæ præcipua ſunt, colligerentur in vnum, & perderentur reliqua: aut ſaltem ſi controuerſiæ, quæ ſunt inter Doctores in quauis quæſtione, & materia, Principis lege definirentur.

Luc. Qui librorum molem ægreferunt, pro illis reſecandis non indigent alieno auxilio: ſpontè poſſunt ſibi prouidere: non emant plures: ſi multos habent, contenti paucis reliquos tradant ſtudioſis, non igni; ne iacturam lignorum ſuperaddant. Qui verò ex pluribus libris vnum confici poſſe arbitrantur; eligant virum, qui id agat: nemo eſt, qui ſuo ingenio artem aliquam poſſit perficere, & totũ fontem ebibere: nemo eſt, qui futura omnia poſſit præcauere; & prouidere, ne aquæ fluant, excurrãt, erumpant. Nemo eſt, qui ex pluribus libris vnum poſſit perficere, & vaſe paruo includere copiam aquarum. Nulla eſt ars, quæ ſingulari ſit conſummata ingenio: omniũ rerum principia ſunt parua, ſed ſuis progreſſibus vſa augentur. Nõ obſtant inuentis inuenta; de indiuiduis ſcientia eſſe non poteſt: indiuidua ſunt propè infinita, vt nulla arte recipi queant, nullaq. diſciplina comprehendi. Duo ſunt, quibus omninò credere debemus, auctoritas, & ratio; auctoritati credere magnum compendium eſt, & nullus labor. Sanè qui diuino non ſunt ingenio, ſi ſolis rationibus vellent verum comprehendere, rationum ſimilitudinibus deciperentur, laberenturq in varias, & erroneas opiniones. Sublatis itaq. tot libris, remaneret lex, & ratio; at deperiret prudentum auctoritas;

Digitized by Google

ctoritas: & in contigentia facti nemo eſſet, qui breui tempore conſiderare, & comprobare poſſet, quæcũque tot Scriptores in tot ſæculis, cum tot laboribus ingenioſè conſiderarunt, & iuſtè comprobarunt.

XVIII. An vtile foret aut Principes controuerſias Doctorũ ſua lege definiret.

Mau. Augeretur ratio, inquiunt multi, & augeretur auctoritas, ſi, quæ ad ciuilem prudentiã pertinent, imperiali auctoritate; & quæ ad æquitatem canonicam ſpectãt, Pontificio imperio ex pluribus Auctorum voluminibus, per aliquos ex prudentioribus, doctioribusq. eligendos, redigerentur in vnum: tunc enim ratione, & auctoritate legis, ſemotis ambiguitatibus, tutiores duceremur.

Luc. Fons ciuilis ſapientiæ extructus eſt: vberrimus extat fons canonicæ æquitatis: perfectum eſt publicũ opus; nihil ſupereſt, niſi vt priuati aquas hauriant, cõgregent, conſeruent, non turbent. at quòd aquæ priuatorum ingenio priuatis vrnis collectæ, reduci deberent ad eundem fontem publico iuſſu, nulla vmquã vrgeret neceſſitas, nulla ſuaderet vtilitas. ſcaturiẽs aqua pugnaret; confunderetur vna cum altera; totus fons conturbaretur. In collectione noui Iuris ex priuatorũ libris magnum ſubeſſet periculum; ne plura corrigerentur, quæ Iure antiquo optimè eſſent conſtituta: nimirum in rebus humanis nulla cura ſufficit, nulla diligentia; ſemper vel omiſſum eſt aliquid, vel non ſatis penſatum. Si tollerentur libri omnes, & componeretur vnus, abirent quidẽ ſuperflua; ſed multa inſimul vtilia deperirent: non reſecantur putrida, niſi & quæ valida ſunt inſimul lacerentur. ſed res adhuc non cõſiſteret; maiores orirentur difficultates, excitarentur plures quęſtiones, an poſteriores leges abrogarẽt priores,

res, vel reſtringerent, vel extenderent, iuxta text. in l. non eſt nouum, & in l. ſed poſteriores, ff. de legibus. & quòd ſummè dolendum eſſet, deperditis tot propè diuinorum ingeniorum laboribus, de nouo agendum eſſet inter iuniores, qui incongruis, ſophiſticiſuè, aut etiam ſubtilioribus interpretationibus, totam iuris ſcientiam omni procul magiſtro, confunderent.

Mau. Abeant igitur quicunque cogitant de reſecandis libris, de exturbandis Auctoribus.

Luc. Sat habeamus, vt ſileant. profectò neceſſe non eſt, vt Principes tantum oneris aſſumant. & inutilis eſſet labor eorum, qui ad hoc opus eligerentur. Huic malo faciliora dantur remedia: ſi quid iure definitũ, vel Doctorum opinionibus comprobatum Ciuitatis regimini parùm conuenire experientia doceat; tunc vel Princeps æqua lege, vel populus æquo ſtatuto occurrit. Si quid controuerſum remanet, is qui iuri dicundo præeſt, dignoſcit quæ opinio ſit æqua, & quæ communis. & fortè maiorem iuſtitiam, & æquitatem ſapiunt communes Doctorum opiniones, quàm placita Principum; quippè qui vel paucorum conſilio, vel proprio nutu ſanciunt. Scribentes autem non ſine rationibus, eisq. maturè conſideratis, opinantur.

XIX. Laudandi sũt Doctores, dũ aliorum opiniones refellere, & nouas ſtatuere iure nituntur.

Mau. Siſte parum: multi obijciunt ſcribentibus quod ſtudio contradicendi, & æmulationis impetu varias opiniones concipiunt, & ſe ſe præ inuidia mordent, præ ſuperbia lacerant.

Luc. Neminem inueni, qui ſpreto Apoſtoli præcepto ad Rom. c. 13. ſcripſerit in contentione, & æmulatione, quivè ſpreto Sapientum conſilio ſuis ſcriptis ſalem

ſalem apponere, ſuamq. ſententiã ad æquitatis, & iuſtitiæ libram appendere neglexerit: ſcio multos acriter, & ingenioſè quæſtiones, à veteribus examinatas, diſputaſſe, & modò vnam, modò alteram opinionem reſpuiſſe: quos exiſtimo ſumma laude dignos; quia diſputatio multum prodeſt ad ſtudium, ad veritatem eruendam. Arcadius Iuriſconſ. in l. munerum ciuilium, §. mixta munera, ff. de muner. & honor. Laudat Herennium, & Modeſtinum; quia notando, & diſputando benè, & optima ratione decreuerunt. Sunt nonnulli, qui ſe iactant in confouenda propria opinione, & excandeſcunt in refellenda alterius ſententia; ſed hoc eſt naturale vitium æquo ferendum animo: deſipere etiam videtur natura ipſa, quando monſtra profert, & nociua producit. Comperio inter Scribentes vno tempore, vnam valuiſſe ſententiã, & alio tempore contrariam præualuiſſe: non miror; ille, cui omnia parent, & à cuius nutu omnia pendent, plura ſapientibus, prudentibusq. abſcondit, quæ reuelat paruulis. Matth. c. 11. Sunt maiores, ſunt inferiores Iudices, & qui minor eſt, veritatem meliùs aliquando inueſtigat, l. potioris gradus, C. de off. rect. Prouinc. & non raro poteſt vnius forſan deterioris ſententia, & multos, & maiores in aliqua parte ſuperare, l. 2. §. ſed neque ex multitudine, C. de vet. iure enucl. accidere igitur poteſt, vt ſi vno tempore pauciores multitudini non benè ſentienti cedant; alio tempore à pluribus rem æquè benè penſantibus, ſubleuati ſuperent: ait Sarnen. in reg. de trien. q. 5. verſ. itaque. Hoc malum videri datum mortalibus in pœnam, vt eorum opiniones ſecundùm varietatem temporum ſeneſcãt,

&

& intermoriantur: aliæq. diuerſæ, vel prioribus contrariæ earum loco renaſcantur,& pubeſcant. ait Perſ. ſat. 5.

Mille hominum ſpecies, & rerum diſcolor vſus:
Velle ſuum cuique eſt, nec voto viuitur vno.

Accidit aliquando, vt etiam qui prudentiores ſunt alijs, vel rem non benè intelligant, vel minus deliberatè reſpondeant, Bellam. deciſ. 42. ideò quorumuis opiniones ſequi non tenemur, quando tales non ſunt qui poſſint legẽ condere,& ſua dicta ratione non probant, Gemin.conſ. 142.num.2. circa fin. & quando in contrarium apparent validiores rationes, etiam cuiuſuis minimi Doctoris, Franc.in c.duobus, nu. 10. de reſcript. in 6. non enim putamus verum, niſi vel quod lege ſancitum eſt, vel quod ratione probatur, c. ego ſolis, 9. diſt. ſed hæc varietates, & mutationes opinionum, quia non niſi in difficilioribus contingere ſolent: ideò Principes conſueuerunt in dirimendis perplexitatibus facti, in decidendis ambiguitatibus iuris, in dijudicandis Doctorum opinionibus, certum Iuriſprudentum numerum præficere: illud enim cẽſetur iudicium integrum, quod plurium ſententijs confirmatur, c. extra conſcientiam, 64. diſt. c. prudentiam, 1. reſp. in fin. de off. deleg. Et faciliùs inuenitur,quod à pluribus quæritur, c. de quibus, 20.diſt. Et attenditur id, quod obſeruatur vbi copia eſt prudentum, c. ſicut nobis, de ſent. & re iud.

XX. Deciſiones Rotę Romanæ, quã auctoritatẽ habeant.

Mau. Ergonè Deciſionum Rotæ Romanæ auctoritas ex ſolo numero pendet?

Luc. Non pendet earum auctoritas ex ſolo numero; ſed etiam ex perſonarum qualitate; quia aſſumuntur

Audi-

Auditores ex primarijs Vrbibus diuerſarum Nationum, & ex nobili genere, qui velut plantæ generoſiarum arborum ſtatim cum fructu ſunt: & tanquàm benè nata ingenia, ſtatim matureſcunt, & ad frugem perueniunt. Non nominantur per alios, quàm per Vniuerſitates, Principes, Reges, Imperatores. Non eliguntur per alium, quàm per Pontificem. Non admittuntur niſi præuio totius Romanæ Curiæ conſenſu, poſt peractum publicè periculum eorum ingenij. Non recipiuntur per Collegas, niſi facto particulari experimento eorum peritiæ. Qui cum tot teſtes habeant eorum virtutis, digni ſunt, vt ab omnibus conſpiciantur, & obſeruentur. In leuibus negocijs non occupantur; ſtudent in difficilibus explicandis: tunc quando in Vrbe, in communi omnium patria, in omnium ſcientiarum hoſpitio, in præcipuo iuriſprudentiæ domicilio, viri doctiores, & excellentiores, ex illorum ordine, qui, & Procuratoris, & Aduocati munere funguntur, congeſtis prius, diſcuſſisq. rationibus, quæ ſuam partem adiuuant, trutinatisque, & reiectis aduerſis, rem Rotæ, quaſi orbi perfecto, offerunt: tunc quando, informationibus partium benè examinatis, aſſumunt Patres, quæ potiora ſunt; & reddunt vota per Turnum, componunt deciſiones, & quaſi in globum totam maſſam reducunt, & in cauſarum repropoſitione, eandem deciſionem (ſi quid partes omiſerunt) quaſi incudine emendant, igneve perficiunt. Præ oculis ſemper habent veritatem, & æquitatem. Non pugnant clauſis oculis Andabatarum more. Virtutis eorum præmia ſunt gradus ſublimiores, ad quos pro

 digni-

dignitate promouentur. Tanta eſt apud nos auctoritas Rotæ, quanta fuit Pithagoræ apud Pithagoricos; vt nullus non ſatis eſſe putet dicere, ſic Rota definiuit, Grauat. ad Veſtr. in praxi, lib. 2. c. 17. num. 3. In arduis Rotæ deciſiones ſequimur, ſicut in tenebris lumen. Eas Doctores omnes, omnes Iudices in honore habent, tanquàm Doctrinas magiſtrales. Conſilium Neapolitanum conſuluit Rotam Romanam in quadam caſu dubio, & ſecundùm eius opinionem iudicauit, Afflict. deciſ. 351. num. 10. Nec mirandum eſt, cum ea ſit tanquàm omnium Iuriſconſultorum auriga, & tanquàm Iuris lucerna totum illuminans Orbem, ſolita ſemper æquitatem amplecti, vt ait Franc. Viuius deciſ. 486. num. 13. Et non eſt locus in mundo Eccleſiaſticus, vbi cauſæ ità benè terminentur, ſicut ibi, vt experientia docet: & hoc facit copia peritorum, quæ ibi eſt; & diſertiſſimus modus cauſas audiendi, conſulendi, & decidendi, qui ibi habetur, vt dicit Bellam. deciſ. 37. circa finem. Iam verò Maure mi adueſperaſcit, colligamus ſarcinas; & ſi quid ſupereſt ex eis, quæ huic ſtudio legum obijciebas, breuiter repete, vt breuiter abſoluam.

Mau. Quoad Ius Ciuile acquieſco. optimè intellexi, illud conſiſtere in libris Iuſtiniani, velut in fonte publico: & in libris Doctorum, velut in priuatis vrnis ad faciliorem hauſtum. Immortalis itaque ſit Iuſtiniani gloria, qui hunc vberrimum fontem ciuilis ſapientiæ conſtrui fecit. Detur laus immortalis Iuriſprudentibus, qui in conſtructione huius celeberrimi fontis elaborarunt. Immortalis ſit honor Iuriſcon-

conſultorum, ex quorum libris Ius Ciuile deſumptum eſt, quaſi ea, quæ proprio ſtudio collegerunt, ad publicum opus mutuauerint. Numquam pereat memoria Gloſſatorum, & Interpretum, qui pro huius fontis expurgatione, & conſeruatione inuigilarunt. Vnum ægrè fero, videlicet mutuas Gloſſatorum, & Interpretum detractiones.

Luc. In hoc etiam acquieſces. Hirnerius, vt dicebas, fuit lucerna Iuris: aliqui tamen dixerunt, ab eo tenebras legum initium ſumpſiſſe. Hoc non officit: ab Hirnerio cæteri omnes plura didicerunt. Azo obiecit Placentino, quod in aliquibus ſomniauerit; eum tamen in pluribus ſecutus eſt. Odofredus deridebat ſummam Ioannis Boſiani; ex ea tamen plura collegit. Non deſunt, qui Azoni obloquuntur: At omnes Azonem ſequimur. Baldus aliquando reprehendit Bartolum; ſed vt plurimum eius opinionem amplectitur. Sic Iuniores omnes, qui aliqua vetuſtiorum dicta carpunt, eorundem ſententijs, proprios libros exornant: maxima laus eſt illorum, qui in paucis viſi ſunt erraſſe: maxima gloria eſt Scribentium, qui, vt ſe homines eſſe teſtentur, aliorum correctioni ſe libentiſſimè ſubijciunt.

XXI. Gloſſatorũ, & Interpretum mutuas detractiones Lucius excuſat.

Mau. Memini legiſſe, quòd D. Hieronymus dicere ſolebat, inuidos libenter occultè legere, quæ publicè latrant; & eum ſolũ malignantium linguas euitare, qui nihil ſcribit. Tranſeamus ad Ius Canonicum. Dicebam illud collectum eſſe in libris Decreti, & Decretalium, ex decretis Conciliorum, dictis Sanctorum, & Conſtitutionibus Pontificum; illud ſubiungebam,

Digitized by Google

non minus, quàm Ciuile, varijs gloſſis, & commentarijs conturbari.

Luc. Iam verò quid dices?

XXII. Pontificij Iuris libros velut fôtes canonicæ æquitatis Maurus agnoſcit.

Mau. Non immemor eorum, quæ probaſti, dicam, libros Iuris Pontificij, velut æquitatis Canonicæ fontes ęxiſtere. Gloſſatoresque, & Interpretes, eiuſdem æquitatis vbertatem conſeruare, & augere.

XXIII. Leges non sũt tela araneæ, & non trahitur homo diuerſis legibus in diuerſas partes.

Luc. Tu itaque daturus operam legum ſtudio, non dices ampliùs, leges telas araneæ; niſi quatenus, qui iuri præeſſent, rumperent vincula iuſtitiæ, & æquitatis nexus diſſoluerent per ſordes. Nec ampliùs exiſtimabis, impoſſibile eſſe, vt homo diuerſis iuribus, in diuerſas partes tractus, omnibus obtemperet; quia, vt animal, ducitur Iure naturæ; vti rationale, trahitur Iure gentium; vti ſociabile, dirigitur Iure Ciuili; vti Ciuis, regitur Iure Municipali; vti mortale, inſtruitur Iure Diuino; perficitur Iure Euangelico; cuſtoditur Iure Pontificio.

XXIV. Vndè accidat, vt Doctores aliquando certi non videãtur de legibus.

Mau. Abſit, vt tibi non paream. adhuc remanent duo ex ijs, quæ obijciebam. Doctores nunquàm videntur certi de eorum legibus; & litigatores ſemper ſunt dubij de eorum iure.

Luc. Doctores illi tuti non ſunt de legibus, qui libros legum rarò aperiunt. neſciũt quid iura velint, qui legum verba non conſiderant, nec perſcrutantur earum rationes. non intelligunt quid gloſſæ dicant, qui earum dicta non perpendunt. ignorant quid Doctores firment, qui eorum argumenta non examinant. Qui ſtudioſi ſunt, & pollent ingenio, facilè percipiunt, quando verba legum pro-

Digitized by Google

propriè, vel impropriè, latè, vel ſtrictè ſint ſumenda. optimè colligunt, quæ ſit diſpoſitionis ratio: & an ſufficiat tacita, vel requiratur expreſſa: & an impulſiua, vel finalis ſit attendenda. optimè dignoſcunt, an vna lex contraria ſit alteri, & quomodo conciliari debeant inter ſe: & optimè iudicant, quæ ex diuerſis Doctorum opinionibus æqua ſit, quæ communis, & recepta. & facilè diſcunt, quandò vel æquitas, vel rigor debeat præferri: quæ omnia, etiam tibi erunt facilia; niſi debitam ſtudijs operam negaueris.

Mau. Non negabo, ſed vt dicebat Horatius epiſtolarum lib. 1. epiſt. ad Sæuam.

Non cuiuis homini contingit adire Chorintum.

non æqualis eſt hominum poteſtas cognoſcendi, & intelligendi facultas.

Luc. In omni arte, omniq. ſcientia datur plus, & minus: alij acquirunt ſcientiam ſufficientem, alij mediocrem, alij eminentem. Periti in facilibus non errant: Peritiores non allucinantur in difficilibus: & in difficilioribus Peritiſſimi non deficiunt. Imperiti autem ſunt illi, qui in facilibus dubitant, in difficilibus vacillant, & in difficilioribus obſtupeſcunt: tametſi Doctoris nomine appellentur, habeantq. ſumptuoſas bibliothecas.

Mau. Non eſt citharœdus, quiſquis tenet citharam; ſed qui cithara rectè nouerit vti: at firmata Iuris diſpoſitione, nonne difficultas ſit in applicatione, vt dicebam?

XXV. Cur fiat error in applicatione.

Luc. Quando factum ab vtraque parte ponitur pro conſtanti, tunc dicitur quæſtio iuris; at quando factum controuertitur, facti quæſtio eſt, gloſ. in l. eum

quem temerè, §. 1. in verbo, de facto, ff. de iudic. In quæſtionibus Iuris, virtus eſt Iuriſperitorum, rectè adaptare ſimilia ſimilibus, l. non ſolùm, §. qui primipilum, ff. de excuſat. tut. ex diuerſis autem inferre, imperitorum eſt vitium, l. Papinianus, ff. de minor. at vitioſè argumentari, eſt malitia eorum, qui ſolo mouentur affectu; qui, vt rem, quò volunt perducant, cæteros, vel lucri cupiditate, vel ſpe honoris decipere conantur diuerſis fallacijs, quæ præcipuè ſumuntur ex æquiuocatione, ex accidenti, & ad ſecundum quid, ad ſimpliciter tale, vt poſt Dialecticos, oſtendit Specul. lib. 2. partic. 2. tit. de diſputat. & allegat. Aduoc. §. poſt hoc autem rei Aduocatus, nu. 22. Damnandi ſunt iſti ſophiſtici, & cauilloſi, qui aſſumpto eo, quod euidenter verum eſt, diſſimiliter acceptis terminis, quod falſum eſt, concludunt: ea eſt enim natura cauillationis, quam Græci ſophiſticam appellant, vt ab euidenter veris, per breuiſſimas mutationes, diſputatio ad ea, quæ euidenter falſa ſunt, producatur, l. ea eſt natura cauillationis, ff. de reg. iur. In quæſtionibus facti, antequàm factum legitimè probetur, iura non benè poſſunt adaptari: quandoquidem ex facto ius oritur, l. ſi ex plagis, §. in cliuo, ff. ad l. Aquil. & ex minima mutatione facti, totum ius mutatur. Doct. in d. l. ea eſt natura, ff. de reg. iur.

XXVI. Cur Litigatores nunquam videantur tuti de eorum iure.

Et hæc eſt præcipua ratio, cur litigatores dubij ſint de eorum iure, quandocunque nouæ probationes vel poſſunt afferri, vel priores coadiuuari, vel contrariæ reijci. Itaque vbi agitur de facto, hoc curare debent Iuriſperiti, vt probationes veras, & integras faciant. Clientes autem, vt ſolam veritatem, & iuſti-

tiam

Digitized by Google

tiam præoculis habeant; id, quod antiqui etiam admonuerunt, fabulantes, Themin Deam eſſe, quæ præciperet hominibus id petere, quod fas eſt. Alioquin quiſquis ſit, qui ſententiam iniquam, iniuſtamvè extorqueat; non quieſcit, adhuc pauet ne reuocetur appellationis remedio; ne reſcindatur auxilio reſtitutionis; ne retractetur ſubſidio denunciationis Euangelicæ, quæ reparat ea, quæ ſunt auxilio Iuris Ciuilis deſtituta, vt per Bart. in extrauag. ad reprimendam, in verbo, denunciationem, num. 5. ne quis ſcilicet indebitè rem contra conſcientiam, & cum peccato retineat, contra præcepta Euangelica. Abb. in c. nouit, num. 32. & ſeqq. de iudic.

Man. Supereſt (& breuiter dicas) an lex humana imponat homini neceſſitatem in foro conſcientiæ.

Luc. Dicam cum D. Thoma 1 2. q. 96. art. 4. in reſp. Leges poſitæ humanitus, ſunt iuſtæ vel iniuſtæ. ſi ſunt iuſtæ, habent vim obligandi in foro conſcientiæ à lege æterna à qua deriuantur: dicuntur autem leges iuſtæ ex fine, quando ſcilicet ordinãtur ad bonum commune: & ex actore quando ſcilicet lex lata non excedit poteſtatem ferentis: & ex forma quando ſcilicet ſecũdùm æqualitatem proportionis imponuntur ſubditis onera in ordine ad bonum commune. cũ enim vnus homo ſit pars multitudinis, quilibet homo hoc ipſum, quod eſt, & quod habet, eſt multitudinis. quælibet pars id quod eſt, eſt totius; vnde etiam natura aliquod detrimentum infert parti, vt totum ſaluet: & ſecundùm hoc leges huiuſmodi onera proportionabiliter inferentes, iuſtæ ſunt, & obligant in foro conſcientiæ, & ſunt leges legales. Iniuſtæ autem ſunt

leges dupliciter, vno modo per contrarietatem ad bonum humanum è contrario prædictis; vel ex fine ſicut cum aliquis præſidens leges imponit oneroſas ſubditis, non pertinentes ad vtilitatem communem, ſed magis ad propriam cupiditatem, vel gloriam; vel etiam ex actore, ſicut cum aliquis legem fert vltra ſibi commiſſam poteſtatem; vel etiam ex forma, puta cum inæqualiter onera multitudini diſpenſantur, etiã ſi ordinentur ad bonum commune: Et huiuſmodi magis ſunt violentiæ, quàm leges, & non obligant in foro conſcientiæ; niſi fortè propter vitandum ſcandalum, vel turbationem; propter quod etiam homo iuri ſuo cedere debet, ſecundùm illud Matthæi c. 5. Qui angariauerit te mille paſſus, vade cum eo alia duo; & qui abſtulerit tibi tunicam, da ei & pallium. Alio modo leges poſſunt eſſe iniuſtæ per contrarietatem ad bonum Diuinũ, ſicut leges Tyrannorum inducentes ad idolatriam, vel ad quodcunque aliud, quod ſit contra legem Diuinam; & tales leges nullo modo licet obſeruare: quia obedire oportet Deo magis, quàm hominibus. & hæc tibi ſufficiant quoad quæſtionem mox propoſitã. Sed vt cætera proſequar. Quæſtiones Iuris, qua ratione decidantur, addiſces in ſcholis. at quæſtiones facti, quomodo extricentur, neſcies, niſi quando verſatus fueris in foro. vulgatum eſt dictum Baldi in l. Aemilius, nu. 11. in fine, ff. de minor. Leges in Scholis deglutiri, & in Palatijs digeri: quia practica eſt ſcientia digeſtiua. vulgatum eſt etiam dictum Cæſaris de bello ciu. lib. 2. vſum omnium rerum magiſtrum eſſe. & quòd praxis perfectiùs doceat, quàm theorica præcipiat, ſenſit Iuſtinianus

nianus in §. fin. Inſtit. de ſatiſdat. dum ait, quòd omnia apertiùs, & perfectiùs quotidiano iudiciorum vſu, in ipſis rerum documentis apparent. & Quintilian. lib. 12. c. 6. hanc rem explicuit, dicens; & hercle quã. tumlibet ſecreta ſtudia contulerint, eſt tamen proprius quidam fori profectus; alia lux, alia veri diſcriminis facies: pluſque, ſi ſepares, vſus ſine doctrina; quàm citrà vſum doctrina valeat. Nolo tamen, vt erres cum aliquibus noſtrorum temporum ſcholaribus, qui prius praxim, quàm theoricam, vel ſaltem eodem tempore vnam, & alteram addiſcere præſumunt; & poſtea neutram percepiſſe dolent.

Mau. Non iſtos ſequar, ſed illos, qui recto ſtudent ordine: vellem, vt plura diceremus de perſonis; ſed abijt dies.

Luc. Redibit, & dicemus.

Mau. Ibo igitur, & lætus redibo. Vale.

NONVS

NONVS, ET VLTIMVS CONGRESSVS.

MAVRVS. LVCIVS.

I. De perſonis concordes differunt Lucius, & Maurus.

Mau. SVPEREST, vt in hoc nouiſſimo congreſſu diſſeramus de perſonis.

Luc. Memini te ab initio ſolam ſubditorum conditionem, & litigatorum ſortem deploraſſe; cæteras autem perſonas minimè commendaſſe.

Mau. Nox erat, dies eſt; tunc nubes, nunc Sol; reiectæ ſunt ferè omnes dubitationes, & ſublata ſunt omnia impedimenta.

Luc. Paratus es igitur palinodiam (vt aiunt) canere?

Mau. Rationibus mouebor, & quæ etiam de perſonis à me dicta ſunt, reuocabo.

Luc. Diſſeramus itaque primò de Legiſlatoribus, & de Subditis. ſecundò de Scriptoribus, & de librorum cenſoribus. tertiò de Lectoribus, & de Scholaribus. quartò de Iudicibus, & de Notarijs. quintò de Aduocatis, & de Procuratoribus. ſextò & vltimò de Litigatoribus, Actoribus ſcilicet, & Reis.

II. De Legiſlatoribus.

Mau. Telam orſus es, contexamus.

Luc. Primos latores legum pro Dijs habuit, & coluit antiquitas illa, quæ nihil aliud exiſtimabat Deum eſſe, quàm prodeſſe mortalibus.

Mau. Non aberrauit: magnâ enim vtilitatem hominibus attulerunt Auctores legũ. Sed miror quare Principes velint, ſe eſſe ſolutos legibus, & ſucceſſiuè exper-

tes

Digitized by Google

res illius vtilitatis, quam ſuis legibus afferre profitetur.

Luc. Conuenit, vt qui leges tulit, ſit legibus ſolutus, l. Princeps, ff. de legibus, vt ſcilicet tanquàm ſuprà legem poſſit rigorem remittere, ambiguitates interpretari, & reſtringere quæcunque vel temporis curſu, vel vſu prauo relaxantur; non autem decet, vt latę legis ipſe ſit contemptor: ſi quidem digna vox eſt maieſtate regnantis, ſe profiteri Principem legibus alligatum, dignumq. eſt ſubmittere potiùs principatum legibus, quàm principatui leges, l. digna vox, C. de legib. Immò nihil tàm proprium imperij eſt, quàm legibus viuere, l. 3. C. de teſtam. Durum nimis eſſet, vt quis eam legem alteri imponeret, quam ipſe negligeret obſeruare, c. pro illorum, de præben. vt meritò Sapiens monuerit, patere legem, quam ipſe tuleris, c. cum omnes, de conſtit.

Mau. Aquilæ reginæ auium, pullos, qui Solem nolunt intueri, damnant, & occidunt; hac, vt puto, ratione: quia vltra legem, quam illis ferunt, quòd Solis radios intueantur: eos etiam exemplo excitant, & ipſæ inſimul Solis fulgorem inconniuentibus oculis aſpiciunt: & vt verſu dicam:

Dant Aquilæ legem pullis, vos cernite Solem,
Et dant exemplum; nos quoque conſpicimus.

Luc. Honeſtum eſt dare leges auctoritate, & exemplo: & tunc Legiſlator exiſtimare debet, cuſtodiendas fore leges latas, quando illis ipſe reuerentiam præbet, nec ſibi licere patitur; quod alijs cenſuit prohibendũ, c. iuſtum, 9. diſt.

Mau. At quis eſt, qui à Principe exemplum, legisve latæ obſeruantiam exigat?

Luc. Non Principes pares, non ſubditi: ſed Deus, qui eos increpat in Euangelio, Matth.c.23. Super Cathedram Moyſi ſederunt Scribæ, & Phariſæi: omnia ergò quæcunque dixerint vobis ſeruate, & facite: ſecundùm opera verò eorum nolite facere: dicunt enim, & non faciunt. alligant enim onera grauia, & importabilia, & imponunt in humeros hominum; digito autem ſuo nolunt ea mouere. ait D.Thom. 1.2. q.96. art. 5. in reſp. ad tertium. quòd Princeps dicitur eſſe ſolutus à lege quantùm ad vim coactiuam legis: nullus enim propriè cogitur à ſe ipſo. Lex autem non habet vim coactiuam, niſi ex Principis poteſtate: ſic igitur Princeps dicitur eſſe ſolutus lege; quia nullus in ipſum poteſt iudicium condemnationis ferre, ſi cõtra legem agat. vndè, quantùm ad iudicium Dei, Princeps non eſt ſolutus à lege, quantũ ad vim directiuam eius: ſed debet voluntarius, non coactus legem implere. Eſt etiã Princeps ſupra legem, in quantùm, ſi expediens fuerit, poterit legem mutare, & in ea diſpenſare pro loco, & tempore; idq. quàm vtile ſit, & conueniens, docet idem D.Thom. 1.2.q.97.art.4.

Mau. Subditi igitur debent parere abſque eo, quòd exigant, vel expectent exemplum à Principe.

III. De ſubditis.

Luc. Leges feruntur ſubditis, & ab eis ſunt obſeruandæ, non violandæ, nec reprehendendæ quidem. non debent leges eſſe ludibrio, nec per quemquam irrideri, l. ſi Prætor, §. 1. ff. de iudic. Et quodcunque præcipitur, tametſi durius, æquo ferendum eſt animo: quia ità lex ſcripta eſt, l. proſpexit, ff. qui, & à quibus. nec licet de legibus iudicare poſtquàm inſtitutę ſunt, c. in iſtis, 4. diſt. & lex à Deo eſt; præuaricatio autem legis

legis à Diabolo, cap. ſexto die, 35. diſtinct.

Mau. Et tamen omnes, ſtatim vt promulgata eſt aliqua lex, de ea iudicant, de ea conqueruntur.

Luc. In humanis rebus vix fieri poteſt, vt quæcunque, quamuis optima ſint, omnibus placeant. qui boni ſunt, de legibus non conqueruntur: ipſi ſibimetipſis ſunt leges: & iura omnia tradita ſunt, vt boni tuti ſint à malorum iniurijs. at qui ſunt mali, ſi reſipiſcere, & ad mentis ſanitatem redire cupiunt, non eſt cur odio habeant leges, quæ non aliud curant, niſi vt corrigantur, & abſtineant à malo, & tendant ad bonum: quòd ſi obſtinati ſint, nolintq. ſalutaribus legibus acquieſcere, incidunt in pœnas, nec digni ſunt venia. Ferro neceſſe eſt vt abſcindantur vulnera, quæ fomentorum medicinam non ſenſerint, c. quia aliquanti, 82. diſt. Oportet igitur, vt ſubditi pareant, & tunc tranquillè, & pacatè viuitur, quandò legum imperio quiſque obtemperat.

Mau. Fingebat Æſchilus Poeta Græcus, Iouem ſuis legibus populi ſeruatorem, habuiſſe in vxorem Pitarchiam, ideſt Obedientiam; & ex eorum coniugio natam fuiſſe Euthargiam, ideſt Fælicitatem. Benè tetigit punctum iſte vates; quia ſi Princeps ſatagit ſuis legibus conſulere Ciuium ſaluti; & è conuersò, ſi Ciues Principis voluntati adhærere, & iuſſui conſentire non negant, oritur in Ciuitate quies quàm maxima.

Luc. Non inuenio rationem vllam, quæ poſſit populos commouere, vt Principi contradicant; tametſi nõ pauci reperiantur duræ ceruicis, qui non erubeſcunt Principi obſiſtere, Superiorem prouocare, Potentiorem laceſſere, Leonemq. (vt vulgò dicitur) ſtimulare.

Mau.

Mau. Leo eſt ſymbolum Principis, qui dormiẽs apertis oculis indicat, gubernatoris vigilantiam; ſolus inter animalia clementiam in ſupplices exercet; ſolus parcit proſtratis. Princeps ſolus parcit, & indulget: Leo, quia generoſus eſt, & fortis, nullas pati poteſt iniurias; ità Princeps, quia potens, & generoſus eſt, didicit ſuperbos debellare; vndè monerem quemcunque hoc Diſticon.

Stat clemens, fortisq. Leo: ſi percutis illum;
Ictu pro modico vulnera reſtituit.

Luc. Potentioribus nobis pares eſſe non poſſumus, l. 3. ff. de alien. Iud. mut. cauſ. fac. ſed mittamus homines iſtos contentioſos, nulli rationi cedentes, & veniamus ad Scriptores, & ad librorum Cenſores, ſecundo loco enumeratos.

IV. De Scriptoribus.

Et quoad Scriptores negari non poteſt, quin magno hominibus fuerint adiumento celeberrimi illi Iuriſconſulti, qui eorum ingenij monumenta poſteris reliquerunt. Illi enim, qui ſuis interpretationibus, & commentarijs leges explicarunt, & protulerunt veros earum ſenſus; vtiquè poſteritatem ſeruarunt ab errore. Illi, qui ſuis tractatibus materias vtiles, & varijs locis ſparſas in vnum collegerunt, rectoq. ordine expoſuerunt; vtiquè minuerunt ſtudioſorum labores. Illi, qui ſuis reſponſis, & conſilijs docuerunt qualis debeat eſſe litium exitus; vtiquè in ſimilibus caſibus iudicantium animos ad iuſtitiam direxerunt. Illi tandem, qui ſuis deciſionibus contingentes caſus definierunt; vtiquè occaſionẽ ſimilium litium amputarunt.

Mau. Ad hoc propoſitum venit mihi in mentem fabula illa de Oedipo, & Sphinge, quæ tametſi vulgata

ſit,

ſit, aliquid tamen noui ex ea colligo, audi. Sphinx erat monſtrum apud Thebas, inſidebat ſcopulo viæ imminenti, proponebat tranſeuntibus ænigmata; interficiebat vnguibus, & alis eos, qui ænigmata non diſſoluebant. tranſiuit Oedipus, ille ſcilicet filius Thebanorum Regis, quem pater tradidit paſtori occidendum, ex quo intellexerat ab Oraculo Apollinis futurum, vt à filio occideretur; ſed paſtor miſericordia commotus, gladio perforauit plantas pedum pueri, & vimine tranſiecto ſuſpendit ad arborem, vt inedia moreretur: at quidam paſtor Corinthiorum Regis illac iter faciens, audito vagitu puerum ſeruauit, & donauit Reginæ ſuæ, quæ filijs carebat, à qua velut puer cælitus miſſus, filij loco eſt educatus, & appellatus Oedipus à pedibus vulneratis. Iſte igitur Oedipus tranſiuit, & Sphinx ei propoſuit hoc ænigma, quodnam animal mane quadrupes, meridie bipes, veſpere tripes eſſet: reſpondit Oedipus, hominem eſſe, qui in infantia non valens incedere, repit manibus, & pedibus, velut quadrupes: maior factus, nullo egens adminiculo, ſolis pedibus ambulat, velut bipes, ſed ingraueſcente ætate, ſcipione indigens, tripes eſſe videtur. Oedipus liber exit, Sphinx verò ægrè tulit ænigmatis diſſolutionem, & ſtatim ſe de ſaxo præcipitauit. Hinc dico magnam laudem Oedipus meruit, quia ſoluit ænigma, & ſeipſum ſeruauit. ſed multò maiorem conſecutus fuit, ex quo cæteros illac tranſituros à duris ænigmatibus præcipitatæ Sphingis liberauit. Igitur Viri illi celebres, Qui optimè leges intellexerunt, Qui doctè in rebus dubijs conſuluerũt, Qui rectè in iudicijs definierunt, digni fuerunt magno honore.

nore. At illi Qui ſuos labores, ſimul cũ ipſis nõ permiſerunt mori; Qui non ſatis putarunt ſuæ ætati conſuluiſſe; Qui ſtudiorum ſuorum poſteritatem etiam participem eſſe voluerũt, proculdubio maiore digni ſunt laude, & reuerentia.

Luc. Parùm ſanè eſt ſibi ſoli ſtudere; & aliquid ita præſtare, vt breui tempore ſit periturum.

Mau. Conuenit nè, vt quiſque ſtudiorum ſuorum monumenta edat?

Luc. Multa ſunt, quæ pro cuiuſque vſu ſufficiunt, non tamen digna ſunt, vt alijs commodentur, & ſubijciantur omnium conſpectui. Dauus ille Terentianus (vt ego etiam aliquid ex relata fabula colligam) aiebat, Dauus ſum non Oedipus, actu 1. ſcena 2. in Andria. ſignificare volens, nõ omnes ad obſcuriora intelligenda, & clarè explicanda idoneos eſſe. Oedipus in arborem, in altum fuit eleuatus, & perforatis pedibus, non niſi cunctanter potuit incedere; ideò homines illi, qui nunquam in altum ſe eleuarunt, quiquè mediocri ingenio non niſi vulgaria quædam, & parum conſideratè, & tumultuario congeſſerunt, non eſt, cur illa edant; non eſt, cur Oediporum laudes emulentur.

Mau. In ſcribendo multa nè ſunt attendenda?

V. *Luc.* Duo, quid ſcilicet docendum ſit, & quomodo. primum reſpicit inuentionem, alterum diſpoſitionẽ.

Scribentes, quæ obſeruare, & vitare debeant.

Mau. At hæc duo multò plura fortaſſe continent?

Luc. Primum aliud non continet, quàm vt vera, & vtilia doceantur, omittantur quæque vulgaria ſunt, & inſipida: & ea præcipuè tractentur, quæ ad rem pertinent, vel ſaltèm cohærent rei, de qua agitur: quæ-

quæcunque autem extranea ſunt; non pro cibis, ſed pro condimentis; non ad ſatietatem, ſed ad gratiam apponantur. Studium ſanè deteſtandum eſſet, quando falſa, vel erronea docerentur. Inutilisq. & permoleſtus eſſet labor, ſi ab alijs ſcripta reſcriberentur; vel ſi indubitata traderentur. At indiſcreta res eſſet, vbi cumularentur, & miſcerentur plura extranea, quæ maiorem operis partem vendicarent, præcipuamq. materiam longè excederent..

Man. Perindè eſſet, ac ſi ab extraneis occupata maiori parte domus, iaceret præcipuus Herus in angulo. Sed alterum in quo conſiſtit?

Luc. In duobus, in ordine ſcilicet, & elocutione. Ad ordinem pertinet, vt omnia ſuo loco collocentur, non præmittantur, quæ poſtponenda ſunt: nec reijciantur in finem, quæ ante omnia debent explicari. Ità diſtinguendæ ſunt materiæ, congruisq. locis, & ſedibus diſponendæ; vt vna ad alterius intelligentiam conducat: ne aliàs, rebus confuſis, & indiſtinctis, vnumquodque prorſus ignoraretur.

Man. Sententiam probo; quia non eſt ponendus currus ante boues; nec debet confundi acetum cum vino, milium cum fabis, vetia cum leguminibus: & dolia quæ collocanda ſunt in cella vinaria, indecorum eſſet transferre in cubiculum. Sed ad elocutionem quid pertinet?

Luc. Vt vna quæque res congruo ſermone explicetur. feruntur leges, vt ab omnibus obſeruentur; ergò tali concipiendæ ſunt dicendi genere, quo ab omnibus intelligantur. Eduntur libri, vt Lectores diſcant; ergò quæ docentur, exprimi debent claro, &

vſitato ſermone, vt ſciri poſſint: itaut nihil obſcurum, nihilq. ambiguum remaneat. in lege nihil magis deſideratur, quàm claritas, l. leges ſacratiſſimæ, C. de legibus, c. fin. de conſtit.

Mau. Doctores legum acriter reprehenduntur, quòd ineruditè, & barbarè locuti ſint; omiſſa prorſus ea dicendi elegantia, qua reſponſa prudentum concepta ſunt, & qua etiam editæ fuerunt Conſtitutiones Imperatorum.

Luc. Eadem Iura eiſdem temporibus, quibus emanarunt, clara erant, & vſitato ſermone prolata; at noſtris temporibus propter linguarum varietates, & mutationes idiomatum, difficilia reddita ſunt, & obſcura. Non eſt igitur repræhenſioni locus, dum agitur cum hominibus iſtius temporis, quorum maior pars non olfecit illius elocutionis ſuauitatèm, eo tempore vſitatam, & minimè affectatam: dumq. antiqui ſermonis difficultas ſoluitur, & explicatur claro, & vſitato ſermone. Antiquis etiam temporibus præcipiebant Sapientiores, vt quiſque viueret moribus præteritis, & loqueretur verbis præſentibus, vt ait Aul.Gell.lib. 1. noct.actic. c. 10. Et in libro Edictorum Iuſtiniani, & Conſtitutionum Iuſtini Tiberij, & Leonis Auguſtorum, legitur in Conſtit. 77. de falſariorum pœna, Leonem Imperatorem ſcribentem ad Stilianum, dixiſſe in hæc verba. Non arcana quædam ſanctiones legis ſunt, vt à multitudinis intellectu remotæ eſſe debeāt; ſed potius, ſi fieri poſſet, neminem illas latere, neque virum, neque puerum, neque mulierem oportebat: quippè quod id ad hominũ mores in melius cõuertendos, cõmunisq. vitæ vtilitates, vel maximè cõduceret.

Mau.

Mau. In hanc quoque opinionem deſcendo, conſiderans, quòd ſi mihi nocte ambulanti, quis accenſa face obuiam veniret; & ſtatim atque pollicitus eſſet, me adducere quò tendebam, lumen extingueret, ei non parum ſuccenſerem: quòd eiſdem tenebris cœcus cœcũ ducere vellet; vt ipſe non viderẽ, quid ille mihi oſtenderet; ſimulq. quod mihi demonſtraret, ipſe ignoraret.

Luc. In verbis doctrina non conſiſtit, ſed verbis traditur: ignotum autem non docetur per æquè ignotũ, minùsq. per ignotiùs; & paria ſunt nihil reſpondere, & reſpondere obſcurè; nihil intereſt neget quis an taceat interrogatus; an obſcurè reſpondeat, vt incertum dimittat interrogatorem, l. de ætate, §. nihil, ff. de interrogat. act.

Mau. Non deſunt qui putant, obſcuriore ſtylo tractandas eſſe ſcientias, & artes; ne eas paſſim omnes aſſequantur.

Luc. Manifeſtum inditium eſſet animi inuidi, & proditoris; ſi data opera, is qui docere profiteretur, rem difficiliorem redderet; & diſcendi cupidos magis deterreret, & à ſtudio repelleret.

Mau. Omni ſanè reprehenſionis genere arguendus, & increpandus eſſet is, qui inuitatis amicis ad cœnã, apponeret ſtudioſè crudas, vel ſemicoctas carnes; ne diſcumbentes manducare poſſent; vel ſaltem ne comederent ſine difficultate, & moleſtia.

Luc. Omnia tractanda ſunt ex fide; & in omnibus querenda eſt Diſcipulorũ vtilitas; & in cuiuſuis artis facultate tradenda, non difficultas, non obſcuritas, ſed claritas, & facilitas requiritur, vt animi dociles citò percipiant, & percepta conſeruent.

Mau. Adhæreo: & dicaces illi, illi operum omnium deriſores, qui ſecus ſentiunt; hauriant ſua ſponte turbidas aquas; voluant ſe in horroribus noctis; nihil ad illos claritas, nihil lux ipſa pertineat.

Luc. Etſi autem clarum, & vſitatum dicendi genus in legibus tradendis, & explicandis, adhibendum ſit; non tamen quilibet ſermo ſordidus, & demiſſus admitti debet: nam obſcura quæque poſſunt explicari ſtylo facili, & polito: à rudi autem, & iniucundo debet quiſque abſtinere. Et quia legum ſcientia eminet inter alias; non niſi pro dignitate, non niſi rectè eloquio doceri, & tractari debet.

Mau. Si rudi, & barbaro ſermone leges traderentur, & explicarentur, perindè eſſet; ac ſi lauti, pretioſiq. cibi in vaſis cœno conſpurcatis, præpararentur, & mox in alijs luto commaculatis apponerentur. ſed aliud quæro, an ſcilicet ſint aliqui abuſus in ſcribendo.

Luc. Tres ſeſe offerunt: Vnus eſt eorum, qui ab alijs inuenta, vel alio loco tractata tranſcribunt; & quaſi ex agris alienis omniũ herbarum faſciculum faciunt, & in horreum proprium congerunt, & abſque ingenio in lucem proferunt. Alter eſt illorum, qui quodcunque efficiunt proprio ingenio, pulchrum exiſtimant, & ſibi nimiũ cõplacentes, & philautia decepti, vllo abſque conſilio edere volunt: cùm tamen quodlibet opus lucernam prius olere, prius peritorum approbationẽ deberet expectare, antequam prodiret. Poſtremus eſt aliorum, qui in titulis, & inſcriptionibus librorum, ingentia pollicentur, in libro autem, aut nihil præſtát, aut parum, quod vel vtile ſit, vel ingenioſum, vel quod ad rem promiſſam attineat.

Mau.

Man. Contra Tranſcribentem quæ ab alijs inuenta, & ſcripta ſunt dicerẽ quod de Formica, quę vtiliter grana colligit pro ſe; ſed inutiliter ea colligeret pro alijs animalibus, quæ alibi per ſe maiorẽ copiã poſſunt haberẽ.

Eſt prudens Formica, ſibi quæ grana reponit:
Imprudens, quæ alijs pabula ferre putat.

Et contrà præcipitãtes editionem operis parũ elimati, dicerẽ prout de Cane, quæ feſtinãs cęcos parit catulos.

Expectare Canis non vult, vult edere partum:
Ede Canis? quid tum? cæcus erit catulus.

De illis autem, qui nihil exhibuerũt dignum promiſſis, dicerem vt de Fulica, quæ tanquàm paritura ſit totum mundum, parturiens parùm plumæ, & parum quid inſipidæ carnis vociferatur.

Parturiens Fulica ingentes, dat ſtridula voces:
Plumoſus pullus naſcitur exiguus.

At quoniam ſatis intelligo, ea, quæ eduntur ingenio inuenta, ordine diſpoſita, facilè explicata, ſtudio elaborata, conſilio approbata, digna eſſe, quæ ab omnibus excipiantur ſummo cum honore, ſummaq. cũ laude, & reuerentia; nunc deueniendo ad Cenſores, dic quæſo, vndè fit, vt plures de libris etiam benè diſpoſitis, & cunctanter editis, malè iudicent? **VI. De Cenſoribus librorũ.**

Luc. Triplex iſtorum hominum genus conſtituo: vt alij ſint indocti, alij docti, medij verò ſint quaſi ſemidocti. De indoctis, & imperitis curandum non eſt, dicant quod lubet, neminem afficiunt; non iudicat cæcus de colore; laus prouenit à laudato viro; ſine dentibus quis non mordet.

Man. Dicam ergò de iſtis, quod de Muſcarum vellicationibus.

Digitized by Google

Nemo eſt, qui pereat, quamuis volet vndique, morſu
Et cunctos tangat, paruula Muſca, ſuo.

Sed non ità dicemus de doctis.

Luc. Ex doctis plerique ſunt, qui plus ſapere, plus caſtigare volunt, quàm par ſit. Perlecto aliquo libro, ſi plura ſubtilia, & ingenioſa videant, parui faciunt: ſi quid erratum ſit, carpere nunquam deſinunt.

Mau. Dicam de iſtis, vt de Sue, qui ſpretis floribus ſe inuoluit etiam paruo luto.

Cultum percurrens, omiſſis floribus, agrum;
Siſtit, cænoſam, Sus vbi tangit aquam.

Veniamus ad ſemidoctos.

Luc. Ex iſtis multi ſunt, qui ne videantur nihil ſcire; ſed vt irrepant in aliquam vulgi opinionem, vt in admirationem amicorum ſe intrudant; ſemper ſe offerunt pugnaturos cum egregio hoſte; ſemper aliena virtute ſibi laudem comparare contendunt. Iſti igitur, vt librum aliquem, nuper editum, legunt, modò vnum mordent, modò aliud: ſiſtunt in vno, quaſi id meliùs ipſi fuiſſent dicturi: ſiſtunt in alio, quaſi id alibi meliùs dictum perlegiſſent: & cum ipſi nihil inuenire, aut in lucem proferre valeant, alienis laboribus inſidiantur.

Mau. Sunt velut ruſtici Canes, ad venatum inepti, qui poſt venatores, poſt venaticos Canes, vt ipſi etiam videantur aliquid poſſe, baubari nunquam deſiſtunt; & vt Carmine explicem.

Infecto naſo, nullis venatibus aptus
Latrat, vel mordet, ruſticus ille Canis.

Sed dic quæſo, ſi poſſint aliquo ingenio euitari iſtorum criticorum dicacitates?

Luc.

Luc. Mos inoleuit dedicandi libros viris celeberrimis, quorum auctoritatem, & maieſtatem cenſores timeant; haud tamen ſufficit, præſertim vbi ſit, quod morderi poſſit. Opinor ego veteres illos non alia ratione, inter ſuos Deos poſuiſſe Momum contemplantem opera aliorum Deorum, & carpentem quidquid ab eis fuiſſet omiſſum, vel perperam factum; niſi quia ſciebant, neminem fore, qui iudicialium, & naſutorum cenſuras poſſit euitare. Dedicant Scriptores editos libros viris virtute, & dignitate præſtantiſſimis, vt eorum ſint velut Dij tutelares; ſed res non ſuccedit ex voto: oppugnabantur etiam antiquitus Vrbes illæ, quæ Deos tutelares habebant; idq. oppugnatores agere didicerunt abſque Deorum contemptu: eos enim (vt fertur) euocabant certis carminibus, & rogabant, vt foras exirent; ne cum illis bellum ſuſceptum videretur.

Man. Si dicturus ſim quid ſentiam; non omninò inutile eſt id hominum genus; & aliquandò neceſſarium videtur, vt ſint, qui ambitioſorum arrogantiam deprimant, & auertant. Sed in cauſa propria, de Lectoribus, & Scholaribus, tertio loco propoſitis, quid dicemus?

Luc. Nihil quod veritati, & honeſtati non conueniat. Quantam vniuerſitatibus vtilitatem afferant legum profeſſores; quantam præcipuis Vrbibus gloriam addant legum Interpretes, teſtis ſit Iuſtinianus Imperator, qui eorum Cathedras conſtituit in ſolis Vrbibus regijs, in quibus voluit Iura tradi, & non in alijs locis, quæ à maioribus tale priuilegium non meruerunt, §. hæc autem tria, in procem. Digeſtorum. Teſtes ſint

VII. De Lectoribus, ſeù publicis legum profeſſoribus.

 ſint

ſunt noſtrorum temporum Principes, Duces, Reges, qui maximam ſemper adhibuerunt diligentiam in erigendis, conſeruandis, augendisq. publicis Gymnaſijs: maximamq. exercuerunt liberalitatem in conducendis viris celeberrimis ſummo cum honore, & emolumento.

Mau. Sunt tamen, qui putant hodiè in tanta librorum copia ſuperuacaneum eſſe laborem iſtorum legum Interpretum.

Luc. De quauis rei ſemper aliud iudicat imperitus oculus, & aliud artificis regula. Dum rudes ſumus, non ſufficiunt libri; non habemus à natura ſcientiā, ſed ſolam aptitudinem ad ſciendum. Non habent agri inſita frugum ſemina, ſed ſolam diſpoſitionem ad fruges producendas. Non ſufficiunt ſola vaſa ſeminibus plena, ſed opus eſt Agricola; qui ex ſuis vaſculis eam ſeminis portionem ſumat, quæ conueniat agro, quem priùs diligenter excoluerit. Non igitur ſufficiunt tradita in libris: ſed opus eſt Præceptore, qui ſtudio, & diligentia ex libris tantum ſumat, quantum neceſſarium ſit diſcere volenti. Nulla doctrina poteſt haberi ſine Præceptore. Et niſi prius voce magiſtra didicerimus, impoſſibile eſt, vt libros intelligere valeamus. Quando verò eruditiores facti ſumus, proſunt quidem libri ſine Præceptore: ſed non ità, vt lectionem præferre debeamus auſcultationi. Quinimmò Sapientiores omnes conſuluerunt, meliùs eſſe auſcultare, quàm legere, vbi Præceptoris ſit copia; tametſi mediocri ſit eruditione. Acriora ſunt, quæ leguntur, ſed altiùs in animo ſedent, hærentq. tenaciùs, & promptiùs occurrunt, quæ pronunciatio,

vultus, geſtusq; dicentis affigit. Continent libri plura, & eruditiora, & quaſi Præceptores indefeſſi, nunquam grauantur ſuam nobis operã impertire: ita, vt quod ingenij celeritate nequimus, laboris aſſiduitate conſequamur. Poſſumus in libris ſingula preſſiùs inſpicere, retractare, & expendere. At quoniam ſunt muti magiſtri, non reſpondent nobis dubitantibus, & nulla facta virium noſtrarum exploratione, plura tradunt, eaq; difficiliora. vndè facilè eueniret, vt dubitationibus confuſi, & rerum copia perterriti, omni procul Præceptoris auxilio, deficeremus.

Mau. Hunc defectum librorum non videntur Doctores ſupplere in Scholis; quippè qui ſolent quaſdam quæſtiones ferè inutiles ad partes diſputare; & totum tempus conterere in reijciendis aliorum opinionibus, & nouis ſtruendis, & firmandis.

Luc. Omnia Iura clamant, maiorum mores iunioribus ſacroſanctos eſſe debere; maiorum moribus viuendum: fideliſſimæ vetuſtatis mores retinendos. Vetuſtiſſimus eſt mos diſputandi in Scholis, & confutandi communes opiniones, excogitandiq; ſingulares: hoc more ſeruato maiores noſtri didicerũt, profecerunt, excelluerunt. Non eſt igitur contradictioni, reprehenſionivè locus. Non conſumitur tempus in Scholis, dùm Lectores in confirmanda vna, & reprobanda alia opinione vtuntur lege, ratione, & auctoritate. Non perdunt operam Scholares in publicis Gymnaſijs, dùm attentè audientes Lectorem diſputantem, notant modum ſoluendi contraria, ponderant ſenſus legum; eoq; duce limitant regulas, & excitato ingenio limitationes ponderant, conſiderant

diſtin-

diſtinctiones, declarationes examinant. Non aliò conſiſtit hæc legum profeſſio; non aliò verſantur Doctores, quàm in intelligentia legum, & earum applicatione ad contingentes caſus, & in reſponſione ad oppoſita, & in dijudicando, conciliandoq. opiniones. Ductores militum non ſat habent, ſi tympani ſonitu milites euocauerint, ſi milites ſtipendio conuento arma ſumpſerint; ſed inſuper eos ficta quadam pugna, quotidiè conantur exercere. Inutilis fortè aliquibus videtur illud fictum præliolum, quo hoſtis non capitur, nec expugnantur arces; ſed vtile eſt exercitium, vt ad militiam vnuſquiſque aſſueſcat. Nihil ſanè, aut parùm prodeſſet Scholari, percurriſſe libros Inſtitutionum, Digeſtorum, Codicis, & alios, niſi publici Lectores eorum animos, & ingenia primis elementis, quaſi armis aſſumptis, ad diſputationem deindè excitarent, & acuerent: eueniret enim, vt ſi in contradictionem aliquam, in aliquamve contrarietatem inciderent, ſiuè in Scholis, ſiuè in Iudicijs, quaſi improuiſo hoſte inuaſi, caderent, & metu deiecti nunquàm exurgerent.

Mau. Sic fabulantur de Vulpe, quæ vt vidit Leonem, quaſi metu cecidit; ſed vt ſecundò conſpexit, non multum timuit; tertiò autem, omni timore poſtpoſito, acceſſit, & animosè Leonem allocuta fuit. Sed ſi res ità ſe habet, vndè euenit, vt ex multis, qui ad Gymnaſia conueniunt, pauci diſcant, & pauciores excellant.

VIII. De Scholaribus. *Luc.* Non æquè diſpoſiti ſumus, & apti omnes ad quodlibet ſtudium, ad quamlibet ſcientiam, vel artem. Agri, etſi eiuſdem ſint naturæ, & continentis

ſoli,

ſoli, non apti ſunt omnes ad eoſdem fructus producendos; proferunt ſæpè diuerſos quantitate, vel ſubſtantia. Sunt igitur aliqui, qui exploratis proprij ingenij viribus, vel recedunt, vel perdunt operam genio refragante. Sunt alij, qui ſe ita incautè gerunt, vt cum iactura temporis, cum honoris detrimento in Sirenum ſcopulos incidant.

Mau. Viperarum exemplo iſti diſcere deberent: nam in coëundo (vt aiunt naturales) mas caput in os fœminæ immittit, eoq. dentibus confracto, ſtatim perit; & ideò hæc Diſticon monebo condiſcipulos meos.

Mas coit, & moritur, rabida dulcedine tacta,
Dum caput oblatum, Vipera dente ferit.

Non tamen omnes incidunt in iſtos laqueos.

Luc. Verum dicis. At alij ſunt, qui vel ludo, vel crapula conſumunt tempus, libros, veſtes, & tandem ſemetipſos.

Mau. Quos nouero hiſce rebus propenſos, monebo exemplo Muris.

Mus rodit veſtes, libros, ſemperq. ligurit,
Ad mortem breuius, ſic ſibi pandit iter.

Quid modò dicemus de illis, qui patriam repetunt laureati?

Luc. Illi, quos à labore ocioſus lectulus non prohibuit, non deterruit frigus, æſtus non auertit: illi inquàm, quos à ſtudijs voluptates non abduxerunt, non ſeiunxerunt à libris, non remouerunt ab Academijs, & vtilibus exercitationibus, ſuſcepta corona, læto animo reuertuntur; reuerſi recipiuntur hilari Conciuium vultu; illiſq. offeruntur munera, & parantur honores in Republica. At qui recedunt ignari, per-

perpetuò

petuò ſilent, & quæcunque audent, ineptè agunt non ſine riſu, & contemptu. Iacent quaſi inutilia, & mortua Reipublicæ membra.

Mau. Iſtos aſſimilarem Simiæ, quæ ſi quid agere tentat, excitat riſum, & perperam agit. Habet nihil in ſe, quod valeat, pellis, caro, oſſa, nullius ſunt vſus. Hoc dicam verſu.

Naſcitur ad riſum, ſtat Simia rebus inepta;
Pellis eius, carnes, & nihil oſſa valent.

Occurrunt quarto loco Iudices, & Notarij.

IX. De Iudicibus.

Luc. Iudicium neceſſarium eſt inter homines, vt exorientes controuerſiæ, Iure, non iniuria dirimantur; ſed quaſi æquitatis, & Iuſtitiæ libra, dignoſcatur quid præualeat; an ius actoris, vel rei; an actio, vel exceptio; explorata tamen priùs, quaſi ad indicem, facti veritate; diſcuſſa ſcilicet inſtrumentorum fide, diſcuſſis teſtium dictis. Duo itaque præcipua requiruntur in Iudice, Scientia, & Integritas. Sola virtute, non fautoribus ad munus iudicãdi quiſque debet promoueri. Olim apud Romanos, qui magiſtratum erant petituri, induebant togam candidam, vt colore tàm puro, & minimè inquinato ſincerum affectum in petendo oſtenderent, & animi candorem in gerendo officio ſe omninò ſeruaturos pollicerentur.

Mau. Quid agitur noſtris temporibus.

Luc. Deferuntur hæc munera per electiones, vel Vniuerſitatum, vel Principum, & non niſi priùs eorum, qui proponuntur, qualitatibus cognitis, & examinatis.

Mau. Sed quid, ſi aliquis promiſſam fidem, & integritatem non præſtet?

Luc. Recipit digna factis.

Man. Si quis verò ſolo emolumento contentus, oneri cedat, quid euenit?

Luc. Aufertur vtrumque, munus, & onus; cùm vnum ſit propter aliud.

Man. Addo iucundam rationem. Iudices eliguntur: electio, vt plurimum, fit per fabas; ergo is, qui eligitur quodammodo fabas comedit. At quoniam fabæ ſunt ventoſæ, & ſtomaco moleſtiam afferunt, ſequitur, vt qui ad iudicandi munus eligi voluit, paratus etiam ſit officij ſuſcepti incommoda ſuſtinere: audi verſus.

Quiſque fabas auidus comedit, ſed cogitur inde,
Inflati ventris tormina quiſque pati.

Luc. Aut nulli ſunt, aut pauci, qui laborem iudicandi recuſent. Audiuntur quidem multi conquerentes de Iudicibus, quòd cauſas non expediant; ſed audiuntur etiam plures lamentantes, quòd ſententiæ fuerunt præcipitatæ, & proceſſum fuit nimia cum feſtinatione: ſi damnoſa eſt cunctatio, periculoſa eſt celeritas; in definitione ergò maturitas; in executione verò facilitas exigitur. Iuuat tamen aliquandò, rem potius in longum proferre, quàm cum aliquo periculo explicare. Legitur, quòd cum inter Calidonios, & Eleos quædam lis eſſet, vtrique detulerunt rem ad arbitrium Bunæ Athenienſis; & conuenerunt, vt à manibus temperarent, donec ille de negocio pronunciaſſet: quod vbi ſenſiſſet Bunas, de induſtria audiebat quidem vtramque partem; cæterùm per fictas occaſiones rem in longum diſtulit, nec vnquam de lite voluit pronunciare. Profuit hæc mora, qua durante impeditus remanſit furor armorum; ſed hoc

fieri

fieri poteſt, vel ab Arbitro, vel à Principe abſoluto: cæteri autem Iudices hoc tantùm curare debent, vt rectè proprio fungantur officio.

X. Iudex an poſſit eſſe illiteratus.

Mau. Circumferuntur quædam de Iudicibus axiomata, quæ prædictis parum videntur conuenire. Vnum eſt, quòd Iudex poteſt eſſe illiteratus. Alterum, quòd nequit iudicare ſecundùm propriam conſcientiam. Tertium, quòd non poteſt inducere partes ad concordiam. Poſtremùm, quòd poteſt gratificari amico.

Luc. Laborem, quem tui cauſa ſuſcepi, & ſuſtinui, non debeo ſuprema die ægre ferre; hoſce etiam ſcrupulos libenter tollam.

Ad primùm non debet dari Iudex, qui per ſe non poteſt cognoſcere, quid iuſtum ſit, & qui neceſſe habet aliundè emendicare iudicandi honeſtatem; & ab alijs diſcere, quid eum deceat eloqui iudicando. Officium autem, & adminiſtratio habens inter alias curas annexum onus iudicandi, committi, & dari poteſt etiam non habenti legum peritiam; quippè qui eam iudicandi partem, per alium poterit explicare: exempli gratia, Adminiſtratores Principis, Præſides Prouinciarum, Gubernatores Ciuitatum, etiam ſi legum ſcientia careant, tamen vti detenti alijs curis, iudiciorum complent partem per ſuos Conſiliarios, Aſſeſſores, ſeu Locatenentes, explicantes ea, quæ legum ſunt, Auth. de Iudicibus &c. in princ. collat. 6. ſic etiam Magiſtris militum conceſſa eſt iudicandi facultas, vt de eis, quorum peritiam habent per vſum quotidianum, iudicent; altercationibus autem illis, quæ eorum peritiam excedunt, mediantibus Conſiliarijs, & Peritis finem imponant, l. certi iuris, C. de iudic.

iudic. ſic etiam partes compromittunt quandoque in amicum illitteratum, ea tamen conditione, vt quæſtionem finiat conſilio Sapientis. Vnde nunquàm datur caſus, quòd imperitus ex ſe imperitè debeat iudicare, & ſtatuere, quid Iuris: cauſæ enim tractandæ ſunt per eos Iudices, qui Canonum, Legumve ſtatuta non ignorant, c. 1. de conſanguin. & affinit.

Mau. Monſtruoſa, ac penè ridicula res eſſet, quòd Iuris imperitus vellet de iure reſpondere, & iudicare: & ſi quem viderem hac ſimilitudine deriderem.

Eſt riſu dignum, citharam ſi pulſat Aſellus,
Vult animos grato, qui refouere, ſono.

Veniamus ad ſecundùm. XI.

Iudex an poſſit ſequi propriam conſcientiam.

Luc. Iudex eſt perſona publica, non priuata; publicam ergò ſequi debet conſcientiam, non priuatam. Ex publicis actis publica ſcientia, ex priuatis ſuggeſtionibus priuata naſcitur. Ideòq. bonus Iudex ex proprio arbitrio, & voluntate nihil agit; ſed opinionem ſuam concipit, & confirmat, iuxta legum diſpoſitionem: obtemperat Iuri, non propriæ voluntati: iudicat ſicut audit, decernit ſicut ſe habet natura negocij, non aduerſatur legibus, examinat cauſæ merita, eaq. non mutat, c. iudicet. 3. q. 7. & vt dicitur in c. ſummoperè 11. q. 3. exercentes publica iudicia non ex eorum corde, ſed ſecundùm quòd probatum eſt, ſententiam debent proferre. Damnabilis ſanè videretur Iudex velut prodigus ſuæ famæ, & proprij perſecutor honoris, ſi contrà ſcientiam, reſultantem ex actis, & contrà iuſtitiam probantis, auderet pronunciare, & ſe excuſare ratione priuatæ conſcientiæ. Quinimmo non alia de cauſa præſumeretur iudicium

ſuum

ſuum diſpoſuiſſe, niſi vel per gratiam, vel per ſordes.

Mau. Ego etiam excandeſcerem contra huiuſmodi Iudicem, & metro exprobrarem.

Publica libra datur, qua poſſim pondus habere
Iuſtum; tu ſenſu vis numerare tuo?

Sæpe errat quiſquis ducitur ſolo animi ſui motu,& non rarò vnum ſumit pro alio, æquiuocat ſæpius.

XIII. Iudex non debet affectu moueri.

Luc. Ratione,Lege,& Probatis quiſque Iudex moueri debet, non propria Conſcientia,minusq. proprio Affectu: & boni Iudices odio habent multiloquia, & quæcunque poſſunt affectum mouere fugiunt, & præcauent, exemplo Areopagitarum, quorum iudicium exquiſitiſſimum Athenis habebatur. Illi, vt refert Quintilianus lib.6. prohibuerunt Oratoribus,mouere affectus, quibus Iudicum animi à veritatis luce ſæpenumero abducuntur: & dum aliquis audiebatur rem exagerare ad conciliandos eorum animos,ſtatim prodibat præco, qui eum tacere iubebat; nec vltra ſinebat eum verba fundere,nec rem de qua agebatur verborum in volucris implicare: volebant enim facta nuda, & aperta cernere, & intelligere; & noctu, & in tenebris ſolebant iudicare,ne ad dicentes reſpicere poſſent, ſed ad ea quæ dicebantur; vt etiam refert Budeus in annot. ad pandectas fol.90.

XIII. Muneribus Iudex trahi non debet.

Similiter boni Iudices munera contemnunt, & reſpuunt exemplo Balaam, qui vt legitur Num. c.22. ad nuncios miſſos per Balac reſpondit. Si dederit mihi Balac plenam domum ſuam argenti, & auri, non potero immutare verbum Domini Dei mei, vt plus, vel minus loquar: Et Gentiles benè cognouerunt

runt

runt, dulce eſſe accipere, ſed periculoſum: dictitabant enim, munera hanc vim habere, vt Deos etiam flecterent. Animaduertendum eſt etiam, quòd aliquando veniunt dona ab aliquo, tanquàm ab hoſte, quæ ſolent eſſe inauſpicata, & noxia. Legitur apud Homerum, Iliados lib. 7. de Hectore, & Aiace, quòd dona inter ſe, amici facti, permutarunt; Hector donauit Aiaci gladium, Aiax Hectori dedit balteum. Aiax victus ab Vliſſe, eodem gladio dono recepto, ſibi vitam ademit. Hector per occaſionem baltei occiſus eſt ab Achille iuxta muros Troianos. At vbi non ſint noxia, ſunt tamen permoleſta munera Litigatorum, qui petitores ſunt, non donatores.

Alterum etiam præcauent boni Iudices, vt integritatem ſeruent, omnemq. ſuſpicionem tollant. Non admittunt quemlibet in familiaritatem, ſed deligunt, quem diligant. Non deſunt qui ſiuè Iudicum, ſiuè etiam Principum ſe familiares, immo patronos profitentur, & gratiarum venditores ſeſe offerunt, & exponunt cuilibet de populo: coram Domino autem ſe obſequentes, humiles, & zelantes præbent, & diſſimulant. Zoticus, vt narrat Helius Lampridius in vita Æliogabali, familiaritate Imperatoris abutens omnia Æliogabali dicta; & facta vendebat; & fumis quàm maximis diuitias enormes ſperans, cùm alijs polliceretur, omnes fallebat; & quando exibat modò alloquebatur vnum, modò alterum, vni dicebat de te hoc locutus ſum; alteri de te hoc audiui; alteri verò hoc de te futurum eſt. Aliud autẽ triſtius exemplum refert idem auctor in vita Alexandri Seueri, nempè de Vetronio Turino eiuſdem Alexandri fa-

XIV. Non debet Iudex admittere quamlibet in ſuam familiaritatem.

miliari, qui omnibus perſuaſerat, quòd ad nutum ſuum omnia Imperator faceret: à nemine non petebat, accipiebat ab vtraque parte. Detecto crimine, eoq. probato, Imperator præcipit eum ligari, & fumo appoſito, quem è ſtipulis, & lignis humidis fieri iuſſerat, necauit, præcone dicente, fumo punitur, qui vendidit fumum.

Mau. Audi Carmen de Pſittaco ſatis conueniens in huiuſmodi oſtentatores.

Pſittacus antè fores loquitur, non Regis ad aures;
Et verbis homines detinet ipſe, leues.

XV. *Luc.* Boni igitur Iudices, iuſtitiæ cultores, obſeruatores legum, affectuum expulſores, contemptores munerum, ſimulantium hoſtes, non intelligunt vnquàm ſtateram iuſtitiæ tranſgredi, nec quidquam facere præter ius, & æquum. Ideòq. videre volunt acta, iura, & teſtes; nec ſat habent relata auribus audire: optimè ſcientes, quòd minus fideles hominibus ſunt aures, quàm oculi. Si audiunt partes; eas patienter ferunt, cum ingenio tamen, ne contemptibiles eſſe videantur, vt admonet text. in l. nec quicquam, §. vbi decretum, ff. de off. Proconſulis, & Legati. & vbi cauſa cognita, diſcuſſisq. cauſarum meritis ſententiam ferunt, omnem iuſtæ querimoniæ cauſam adimunt, & occaſionem.

Iudex cum conſilio, & maturitate debet procedere.

Mau. Habeo promptam ſimilitudinem de Boue.

Bos qui non currit, ſed quærit cautius ire;
Non ſe, non quemquam, nec pede lædit humum.

XVI. Sed ad tertium cur non debent Iudices cogere partes ad concordiam?

Iudex an cogere poſſit partes ad concordiam.

Luc. Neceſſarium eſt iudicandi munus, l. fin. §. iudicandi,

candi, ff. de mun. & honor. quod igitur ad eorum officium pertinet, non conuenit, vt ad alios concordandum, finiendumq. remittant, etiam ſi cauſa difficilior videretur.

Mau. Equi reſidis vitium eſt inſeſſorem excutere, quò deſcendat ob itineris difficultatẽ; cùm alioquin Equi generoſi per montes, & flumina feliciter perducant quodcunque in ſe aſſumpſerunt, & vt verſu explicem;

Fortis Equus montes, valles, & flumina tranſit,
At quodcumque timet ſegnis, & odit iter.

Luc. In rebus quidem arduis Iudex poteſt ſuadere concordiam, non autem imperare, Fel. in rubr. de treuga, & pace, quæ ſi fieri nequeat, non debet Iudex eſſe clementior lege, §. oportet autem, Auth. de Iudicibus.

Ad quartum verò, quòd Iudex poſſit amico gratificari, res non ita plana eſt. Neceſſitatem quidem habet amicitia, vt præ cæteros amicum diligamus, & amici commodo conſulamus: neceſſarij enim latinè dicuntur amici, & amicitia dicitur neceſſitudo: non tamen fas eſt propter hominem amicum ab honeſto iuſtovè deflectere. refert Aul.Gell.lib. 1.noct.attic.c.3. quòd Pericles Athenienſis rogatus, vt in cauſa amici amicitiæ gratia deieraret; reſpõdit, amicus ſum vſquè ad aras; olim enim iurantes aram manu tangebant. Scriptum eſt Deuter. c. 8. Dixi Principibus, & Iudicibus, quod iuſtum eſt iudicate, ſiuè peregrinus ſit, ſiuè Ciuis, nulla erit diſtantia: ità paruum audietis, vt magnum, nec accipietis cuiuſque perſonam. Dicunt quidam, licere Iudici in dubijs gratificari amico, & vt aliquis caſus accidit dubius, ſo- XVII. Iudex an poſſit gratificari Amico.

Digitized by Google

lent dicere, eſſe quæſtionem pro amico, & bonum eſſe, habere Iudicem fauorabilem. Sed hæc opinio minimè vera eſt; nam nulla ſunt Iura, quæ hoc dicant. Benè lex ſcripta eſt, quòd in Iudicijs non debet eſſe acceptio perſonarum, c. in Iudicijs, de reg. iur. in 6. immo quid in dubijs ſtatuendum ſit, iura dicunt, nempè in dubio iudicandum eſſe pro Reo, c. cum ſunt partium, eod. tit. de reg. iur. in 6. & in ambiguis iudicandum eſſe pro dote, l. in ambiguis, ff. de iure dotium, & ſic de alijs. Nulla autem lex dicit, in dubio fauendum eſſe amico.

Mau. Ergò laudandi erunt quidam homines, qui vt ad magiſtratum, dignitatemvè peruenerunt, prioris ſtatus obliti, amicis ſe abſcondunt; delent omne amicitiæ ſignum, velut hiſtriones, qui dum Regé agunt in ſcena, cæteros alioquin amicos, & pares contemnunt, habent pro ignotis, tanquàm ſi fabula exitum nunquàm foret habitura.

Luc. Laudandi ſunt Iudices, qui ità agunt, ne amicitiæ cauſa violetur æquitas, & iuſtitia; non tamen ſtudioſè contra amicum debent iudicare; minùsq. eum fugere, quò maiorem integritatem oſtentent: ſed ità ſententiam ferre debent, prout credunt de Iure eſſe iudicandum, non habita aliqua ratione amicitiæ, odij, vel timoris. Sat dictum eſt de Iudicibus.

XVIII. De Notarijs. Dicamus pauca de Notarijs, qui an vtiles ſint, & neceſſarij in Republica, nemò dubitat. Exigit publica neceſſitas vt ſint, qui acta iudiciorum conſcribant, c. quoniam contra, de probat. & Contractuum, vltimarumq. voluntatum Inſtrumenta conficiant.

Mau.

Mau. Appellantur Notarij ſerui publici; nec deſunt, qui eos dicunt viles, & abiectos, & aſſerunt totum mundum eorum imperitia ſubuerti. Et (vt aiunt) in eorum Inſtrumentis, vel neceſſaria omittunt, vel apponunt ſuperflua, & clauſulas repugnantes, terminos incongruos, & verba intricata inculcant, ferè neſcientes quid loquantur; cum Doctores non ſint, nec legum periti; adeò vt notandi videantur exemplo Picæ.

Garrula Pica loqui, ſi quodam didicit vſu;
Neſcit quaque ſuo dixerit eloquio.

Luc. Notarius dicitur ſeruus publicus, l. non aliter enim, ff. de adopt. l. 2. ff. rem pup. ſaluam fore: non quòd ſit ſeruus: nam lege cautum eſt, ſeruum Tabellionem eſſe non poſſe, l. generali, C. de tabularijs, lib. 10. Sed quia eſt perſona publica, §. cum autem, Inſtit. de adopt. Non poteſt tamen cenſeri vilis, & abiectus; quia creatur à Principe, vel priuilegio Principis, vt not. Doct. in c. cum P. de fid. Inſtrum. & in l. infamem, ff. de publi. Iudi. Immò creatur cum aliquali iuriſdictione, ſaltem habitu, & dicitur Iudex cartularius, gloſ. in l. 1. in verbo, tribunal. & ibi Doct. ff. de Iudic. Quòd autem Notarius ſit Doctor legum, vel accuratè ſciat Iura, minimè neceſſe eſt; ſufficit enim, quòd ſciat ea, quæ in ſummis, & formularijs traduntur, pertinentia ad artem Notariatus, Bart. in d. l. generali, num. 7. C. de Tabular. lib. 10. Satis eſt, vt quilibet ſciat ſpectantia ad ſuum officium, nec aliàs tenetur de imperitia, l. illicitas, §. ſicuti, ff. de offic. Præſidis: & in dubio quilibet Notarius præſumitur peritus, Imol. in l. 1. §. ſi ex fundo, ff. de hæred. inſtit. &

ſacrilegij inſtar eſt, dubitare, an ſit idoneus is, quem Princeps elegerit, l. diſputare, C. de crim. ſacrileg. exemplum itaque quod afferebas de Pica, atque etiam alia exempla poſita per Doctores de Pſitacis, & Gallis, & de Cantoribus benè cantãtibus, ſine tamen vlla ratione, referenda ſunt ad illos Notarios, quorum imperitia ſit manifeſta, non ad alios.

XIX. De Aduocatis. *Mau.* Acquieſco his dictis: tranſeamus ad Aduocatos.

Luc. Non minorem vtilitatem Reipublicæ afferunt Aduocati, quàm qui gladijs, clypeis, & thoracibus armati, vulneribus receptis, Patriam, & Parentes ſeruant: illi ſcilicet Aduocati, qui negotia lapſa erigunt, fatigata reparant, defendunt Ciuium fortunas, redimunt Reorum vitam, tuentur Poſterorum famam, l. Aduocati, C. de Aduocatis diuerſ. Iudiciorum.

Mau. Hæc qui præſtant?

Luc. Aduocati illi, qui agunt quod cauſa expoſcit, & temperantes ſe ab iniurijs, non ſunt procaces, non probris certant, ſed rationibus; non ex induſtria protrahunt iurgium, non aduocant ad turpe compendium; ſed ita præbent iurgantibus patrocinia, vt non niſi veræ laudis augumenta quærant, l. quiſquis, C. de poſtulando.

Mau. Quando euenit, vt Aduocati lapſa erigant?

Luc. Tunc quando ſententiæ iniuſtæ, & erroneæ reformantur, & retractantur in melius Aduocatorum cura, & diligentia, vt ſenſit gloſ. in d. l. Aduocati, in verbo, lapſa.

Mau. Cur Aduocati negotia labi ſinunt? Cur Iudices non ferunt ſententias iuſtas?

Luc.

Luc. Ex pluribus accidere ſolet. Aut enim pars deficit in probationibus, & tunc non Ius deficit; ſed probatio, l. duo ſunt Titij, ff. de teſtam. tut. Aut fit error in facto, vel ob patrocinantium incuriam, vel ob Iudicis negligentiam, vel ob facti ambiguitatem, qui error excuſabilis eſt: nam facti interpretatio plerumque etiam prudentiſſimos fallit, l. 2. ff. de iuris, & facti ignor. Aut error ſumitur in Iure, ſiuè ob Aduocati imperitiam, ſiuè ob audaciam Iudicis, ſiuè ob Iuris difficultatem: & non eſt nouum, vt Iuriſconſulti quandoque errent, ſic in l. 3. § Neratius, ff. de acquir. poſſ. Bruti, & Manilij Iuriſconſultorum erronea deprehenditur opinio, & in l. Mutius, ff. pro Socio, Mutij error elicitur; & omiſſis alijs, in l. ſed an vltrò, §. fin. ff. de negoc. geſt. refertur, Celſum eleganter deridere ſententiam Proculi. In obſcuris, & ambiguis errare facile eſt; cùm autem lites, & iudicia ſint de rebus dubijs; mirum non eſt, ſi in ſententijs ferendis error accidat; ſi dubius exiſtat Iudiciorum euentus, l. quod debetur, ff. de peculio. Itaque viri perſpicacis ingenij, ſubtilis doctrinæ, maturi iudicij, qui defectus ſupplent, emendant errores, qui facto melius diſcuſſo, veriusq. intellecto iure, probant quæ probata non ſunt, & non deducta deducunt, iuxta tex. in l. eos qui, §. 1. C. de appellat. tanquàm erigentes collapſam Iuſtitiam, & obrutam Veritatem eruentes, digni ſunt, qui ab omnibus conſpiciantur ſummo cum honore. pro hoc adduco tex. in l. Diui fratres, ff. de Iurepatronatus, vbi refertur, quòd quædam ſententia, quæ comprobata fuerat plurium Iuriſconſultorũ opinione, & confirmata imperiali reſcripto; tandem

Digitized by Google

laudatiſſimi Voluſij Metiani diligentia re accuratiùs librata, ſumma cum Imperatorum lætitia, & tanti viri admiratione, reprobata fuit, & commutata.

Mau. Dic modò; quando contingit, vt Aduocati fatigata reparent?

Luc. Tunc quando cauſas, diù agitatas ad exitum perducunt.

Mau. Cur Aduocati non curant citò cauſas expediri? Cur Iudices cauſas non abſoluunt?

Luc. Euenit non raro, quòd lites ſint nodoſæ, & indiſſolubiles, velut nodus Herculeus, cuius neque principium apparebat, neque finis. & propterea qui eas acriori ingenio enodant, magna digni ſunt laude.

Mau. Dic modò; quando fortunas Ciuium, Reorum vitam, & famam Poſterorum defendunt?

Luc. Tunc quando vel rem ſuam vendicanti, vel agenti pro adipiſcenda, retinenda, vel recuperanda poſſeſſione opem ferunt. & quando Reum defendunt ab obiectis criminibus; ſeruant eius vitam, eiusq. Poſterorum famam tuentur.

Mau. Videris aut nihil, aut parùm dixiſſe. Sunt hinc indè Aduocati; vnus fouet partem Actoris, alter Rei; nocet vnus, prodeſt alter. Vnus petit, vrget, offendit. Alter negat, fugit, & defendit; ergò non maior eſt vtilitas, quàm ſit damnum, quod ex Aduocatorum profeſſione, & officio prouenit.

Luc. Caſus, ſeù (vt melius dicam) tempus auctor eſt litium: res mutantur: deficiunt perſonæ: vnus ſuccedit alteri: quæ clara erant, tractu temporis obſcura fiunt. Prodeunt ergò lites, & Actor, & Reus adeunt

Iudi-

Iudicem, qui nodos diſſoluat, & explicet tricas. Qui vnicam habet manum, nullam enodandi vim habet: vbi vna, & altera manus operantur, res quælibet facilè explicatur. Duo duarum partium Aduocati ſunt velut duæ Iudicis manus; niſi vterque vim faciat, deducat ſcilicet ſuæ partis rationes, nequit Iudex intelligere quid agendum ſit, quodq. vnus facere, & quid alter præſtare debeat. Vtilitas ergò conſiſtit in litium extricatione, quæ non aliundè prouenit, quàm ex Aduocatorum diſputationibus.

Mau. Totam rem optimè percepi, quam; vt memoria facilius conſeruem, verſu perſtringo.

Sunt nodi lites, tricæ ſunt iurgia, quæ fert
Caſus, & hæc Iudex ſoluit vtraque manu.

Sed dic modò; qui ſunt illi Aduocati, qui agunt, quod cauſa expoſcit?

Luc. Qui factum benè examinant, præparant leges, rationes, & auctoritates facto conuenientes; qui non conſulunt, niſi quod honeſtum eſt, & rectum; non deducunt, niſi quod in facto, iureq. ſubſiſtit. Etenim illi, qui in applicatione decipiuntur, qui proponunt leges, & concluſiones alioquin veras, ſed à facto diſcrepantes, non ſunt recta illa regula, non ſunt vera amuſſis, qua fabri lapicidæue vtuntur ad dirigenda opera. XX. Aduocati quæ debeant obſeruare.

Mau. Quamprimùm ad quendam amicum meum acceſſero, illum hoc Diſticon ſalutabo.

Si leges facto, non factum legibus aptes,
Optima cuiuſuis litis, amuſſis eris.

Sed vndè euenit, vt in foro, & contentione plerique iniurijs, & conuicijs certent, & quaſi deficiente XXI. Aduocati quæ vitare debeant.

lingua

Digitized by Google

lingua, loquantur ſolo manuum crepitu, ſolà pedum pulſatione, iratoq. vultu, & perturbata corporis agitatione excandeſcant?

Luc. Illi, qui Ius non fouent, alioquin periti, ægrè ferunt, ſi leues, aut furatæ rationes, quas afferunt, confutentur. Ideòq. præ ira clamant, & manuum, pedumq. ſonitu ſuis dictis addere tentant auctoritatem: & quia non obtinent, iraſcuntur.

Mau. Iſti notandi ſunt velut muti.

Quod lingua nequit, audet mutus dicere vultu,
Nec valet; hinc manibus concrepat, & pedibus.

Luc. Alij verò ſunt, qui minus inſtructi ineptas, & extraneas rationes inculcant; & exiſtimantes cæteros non eſſe maiori ingenio præditos, non eſſe maiori ſcientia auctos, ineptè loquuntur, inepta repetunt, & exclamant.

Mau. Notabimus iſtos vti ſurdos.

Non audit ſurdus, voces ad ſydera tollit,
Et ſecum ſurdos ſemper habere putat.

Luc. Sunt alij deniquè, qui ſolo quæſtui addicti, nihil aliud curant, quàm clientum turbæ placere, & ſemper garruli, quæruliq. obmurmurantes, compendij cuiuſuis occaſionem perquirunt.

Mau. Fabulantur Poetæ de quodam Perdice Dedali nepote, qui à patruo ab alta turri præcipitatus, conuerſus eſt in auem; quæ retinet idem Perdicis nomen, & vilis naturæ, quaſi prioris ruinæ memor, vitat ſublimia, & humi nidum conſtruit, nec ſe multum extollit. Ideò Perdicibus aſſimilare poſſumus iſtos, quos dixiſti, quadam vili querimonia, æſtimare potiùs quæſtum, quàm laudem.

Aptat

Aptat humi nidos, vitat ſublimia Perdix,
Ingemit, atque alas concutiendo, pauet.

Cæterum vulgus non diſtinguit: generaliter de Aduocatis malè loquitur, quaſi trahantur pecuniæ ſono, diſſimulent veritatem, non liberè dicant, quod ſentiunt, non reſpondeant ex animo, ſed captioſis verbis rem quamcunque inuoluant, ne Clientes deſperent, & quaſi ſemper verum taceant, & veriſimile ſuggerant, quò faciliùs excitent lucri amplioris occaſionem. XXII. Vulgus de Aduocatis erroneè loquitur.

Luc. Ignarus Vulgus ſtultè, & inconſtanter huc, illucq. voluitur, & quæ ſapienter dicta, geſtave audit, vel non attendit, vel ſtatim tradit obliuioni, ſi quid malè, perperamve dictum ſit, cadere non ſinit, perpetuò reminiſcitur.

Mau. Dicam ergò vulgum ſimilem Ranæ, quæ loquax eſt, & dentibus caret, & natura paluſtris non quærit limpidas aquas, ſed impuras. ecce promptum carmen.

Edentata, loquax, puris non voluitur vndis,
Sed bibit impuras Rana paluſtris, aquas.

Dic modò, ſi iſta hæc Vulgus omni tempore Aduocatis obiecerit?

Luc. Excellentioribus doctrina, & eloquentia eminentioribus nullo ſæculo pepercit. Demoſthenes cótra Legatos Milleſiorum, qui venerant Athenas auxilij petendi cauſa, acriter dixerat, ne poſtulata impetrarent; cùm iterum res agenda foret, inuaſus eſt morbo, ſcilicet ſquinantia; loqui non poterat facundiſſimus Demoſthenes, prodijt in concionem circúuoluto collo multa lana, & dum ſe à dicendo excuſabat; XXIII. De Demoſthenæ quid dictum fuerit.

bat; quia anginam patiebatur; Inuidus quidam, innuere volens eum à Legatis, ne in contrarium diceret, pecunia redemptum fuiſſe, exclamauit; non patitur anginam, ſed argentanginam; exijt hoc calumnioſum prouerbium, quod poſteà nunquam tacuit Vulgus.

Mau. Inquiunt naturales, ſi contingat, vt Lupi prius aliquem videant, ille ſtatim raucus euadit. Credimus ne id eueniſſe Demoſtheni?

Luc. Athenienſes id ſuſpicati ſunt; ſed qui teſtes pecuniæ numerationi interfuerint, non legitur. ſcribit Plutarchus in eius vita hoc vitium datum eſt Demoſtheni, quòd muneribus ſe paſſus eſt corrumpi. Legitur apud Valerium Maximum, lib. 9. de auaritia, c.4. de M.Craſſo, & Q. Hortenſio, quod M. Craſſus, & Quintus Hortenſius, qui erant lumina Curiæ, & ornamenta Fori, benè ſoluente quodam Lucio Minutio à Græcia miſſo, defenderunt quoddam teſtamentum verè falſum; & ità ſcelus, quod vendicare debebant, inhoneſti lucri captura inuitati, auctoritatibus ſuis texerunt. Hæc, & alia Vulgus notat; inuehiturq. in omnes; ſed errat: quia ſquinantiam non patiuntur omnes, neque Minutij prodigalitate omnes conducuntur. Quiſquis tamen ſit, qui doctrina excellat, qui eloquentia emineat, honorem potius quàm quæſtum ante oculos ſibi proponere debet; quia ſi Virtutes prodeunt, Vitia non latent.

Mau. Debet ergò laboris præmium negari?

XXIV. Aduocatis an premium debeatur.

Luc. Nequaquàm. refert Cornelius Tacitus, lib. 11. annalium, quòd tempore Neronis multi inſurrexerunt contrà Aduocatos, & flagitauerunt legem Cinthiam,

thiam, qua antiquitus cautum fuerat, ne quis ob cauſam orandam, pecuniam donumvè acciperet: ſed magno ſtrepitu ſe ſe oppoſuerunt Suillius, & Caſſianus Aduocatorum primi, & accuſantes potentiorum ſuperbiam, qui vellent, vt ob Aduocatorum inopiam, nemo poſſet res ſuas tueri; optimè probarunt, ſublatis ſtudiorum pretijs, etiam ſtudia peritura, vt minus decora. Sublato ſanè laborum præmio, homines ignaui, ac penitus deſides redderentur. Hinc Imperator (non aliter lege Cinthia innouata) certum honorarij modum conſtituit. Ait Vlpianus in l. 1. ff. de var. & extraord. cognit. quòd res ſanctiſſima eſt ciuilis ſapientia, quæ pretio nummario non ſit æſtimanda, nec dehoneſtanda: quædam enim tametſi honeſtè accipiuntur, inhoneſtè tamen petuntur, iure ſcilicet actionis vti ſalarium, ſeù merces. Ideòq. in eadem l. 1. §. in honorarijs, dicitur, Iudicem ita verſari debere in honorarijs Aduocatorum; vt pro modo litis, proq. Aduocati facundia, & Fori conſuetudine, & Iudicij, in quo erat acturus, æſtimationem adhibeat. Miſera ſanè conditio Aduocatorum eſſet, ſi omiſſis curis familiaribus, poſt tot impenſos labores alienis negocijs gratuitò intendere cogerentur? Itaq. dum non exigunt, niſi quod vel Conſtitutio dat, vel vſus, ab omni procul ſunt labe.

Mau. Idem fateor. Cætera proſequamur Vulgi dicta.

Luc. Qui ſint illi Aduocati periti ſcilicet, vel etiam mediocriter inſtructi (cæteros enim omitto) qui verum diſſimulent, qui ex animo non reſpondeant, vt Vulgus putat; ego quidem neſcio, nec fieri poteſt, vt credam, aliquem inueniri tantæ dementiæ, vel te- XXV. Aduocati quando excuſandi ſunt, ſi errant.

meri-

meritatis, qui contra expreſſum caſum legis, indubitataſvè Doctorum opiniones ſciens, & prudens auderet conſulere, & patrocinari. Pro quauis re etiam pretioſiſsima, propriam exiſtimationem ludere, miniſtrare æmulantibus iuſtam detrahendi occaſionem, ſe Reum nulla dignum excuſatione Cenſori cuilibet exhibere, ſtultitia peſsima eſſet, & nefandiſsima improbitas. Non deſunt qui errant, & decipiuntur aliquando, vel ob incuriam, vel ob Iuris, factivè perplexitatem. Nec rarò euenit, vt qui ad primos animi motus aliquid ſtatuendum putat, meliùs deindè cogitans, ſententiam commutet. Hominis non eſt, vt ſemper exactam præſtet diligentiam. Omnia videre, omnia ſpeculari, omnia ſubtiliter diſcernere, tranſcendentis eſt intellectus. Parcendum eſt imbecillitati humanæ, quæ naturaliter ineſt. Quiſque tamen cauere debet ne ſæpiùs erret; quia primi lapſus, vel caſui dantur, vel imprudentiæ; crebri verò & iterati ſtultitiæ tribuuntur, vel inſcitiæ: deridendus foret Citharœdus, qui eadem corda ſemper oberraret. In dubijs, & obſcuris quiſque dicit, quod ſibi videtur, mouetur quiſque rationibus, & argumentis, quæ probabiliora credit, & efficaciora. Apud Terentium in Phormione, actu 2. Scena 3. è tribus Aduocatis vnus ait; ſecundus negat; tertius deliberandum cenſet; & apud me tertius plus ſapit; quandoquidem in legali ſcientia, qui plus ſcit, plus dubitat. Bart. in l. ſi pater, in princ. C. de Inſtit. & ſubſtit. Et in nulla re præcipitandum eſt conſilium. Satis dictum eſt de Aduocatis.

Sequitur, vt dicamus de Procuratoribus.

Man.

Man. Sat habebo, ſi tria mihi explicaueris, qui ſint Procuratores; in quo differant ab Aduocatis, & quomodò intelligendum ſit illud commune dictum, vile eſſe Procuratoris officium. XXVI. De Procuratoribus.

Luc. Procurator eſt, qui aliena negocia mandato domini adminiſtrat, l. 1. ff. de Procurat. quod nomen, vti generale, comprehendit tàm illos, quibus negocia extra iudicium gerenda committuntur, quàm illos, quibus mandatur, vt pro alio agant, ſiuè excipiãt in iudicio, d. l. 1. §. fin. Apud Græcos non licebat in foro agere Procuratorio nomine, & hoc etiam fuit ab initio in foro Romanorum obſeruatũ, ex lege 12. Tabularum, quæ præcipiebat, vt quiſque in Ius vocatus per ſe veniret, & vi duceretur; quomodò autem duceretur etiam æger ad Prætorem; legitur apud Aul. Gell. noct. attic. c. 1. lib. vlt. Quia autem non minimam incommoditatem habebat, quòd per alium quis non poſſet agere, vel conueniri; cœperunt homines per Procuratores litigare; nam & morbus, & ætas, & neceſſaria peregrinatio; itemq. aliæ multæ cauſæ ſæpè hominibus impedimento ſunt, quominus rem ſuam ipſi exequi poſsint. §. 1. Inſtit. de ijs, per quos ag. poſſumus. Ideòq. vſus Procuratorum per quàm neceſſarius dicitur, d. l. 1. §. fin. ff. de Procurat.

Hæc nomina Procuratoris, & Aduocati inter ſe confunduntur, ſæpius vnum ponitur pro alio quatenus ſignificant eos, qui alterum in Iudicio defendunt: ſed hæc eſt inter vtrumque differentiã; quia Procurator eſt, qui abſentem defendit in Iudicio cum mandato procuræ. Aduocatus autem eſt, qui præſentis cauſam defendit ſine mandato. Ideòq. Procurator præſtat XXVII. Procuratores in quò differant ab Aduocatis.

Digitized by Google

ſtat præſentiam, & operam loco principalis, ſcilicet comparet in Iudicio, proteſtatur, inſtat. Aduocatus autem præſtat rationes, & Ius ſuggerit. Ideòq. Aduocatus debet eſſe Doctor, & Iuriſperitus; Procurator autem poteſt eſſe quilibet, ſicuti quilibet poteſt eſſe Actor, vel Reus, etiam ſi ſit idiota. Eſt & alia differentia; quia nemo inuitus cogitur mandatum alterius, ſeù Procurationem ſuſcipere, l. inuitus, C. de Procurat. Aduocatus autem compelli poteſt, vt patrocinium ſuſcipiat, l. 1. §. ait Prætor, il 1. & ibi gloſ. ff. de poſtul. l. nec quicquam, §. Aduocatos, & §. fin. ff. de off. Proconſ.

XXVIII. Procuratoris officium an ſit vile.

Ideòq. multi dicunt, Procuratoris officium eſſe vile, per text. in l. ſi quis procurationem, C. de Decur. lib. 10. Idq. per quemcumque, etiam infamem, poſſe exerceri, per text. in §. fin. Inſtit. de except. Officium verò Aduocati nemo eſt, qui neſciat, laudabile eſſe, l. 1. & l. laudabile, C. de Aduocat. diuerſ. Iudiciorũ. Opinor ego diſtinguendum eſſe inter eum, qui alterius mandatum ſimpliciter ſuſcipit, & inter eum, qui ſe gerit pro cauſarum Patrono, & publicè profitetur patrocinari. Primus enim vile lucrum ex ſola opera cõſequitur; ſecundus verò laudabile, & honeſtum ex ſcientia, & virtute. Quò fit, vt quæſita per Cauſidicos, & cauſarum patronos inter quaſi caſtrenſia connumerentur, l. fin. ibi, Iuris diſertiſſimis Patronis cauſarum, C. de inoff. teſtam. & non aliter loqui videntur prædicta Iura, ſi benè conſiderentur. Dicitur in præalleg. l. ſi quis procurationem, C. de Decur. lib. 10. Curialem, ſeù conſiliariũ immemorem eſſe ſui generis, & infamiſſimam vtilitatem ſequi, ſi procurationem

nem facultatum alterius ſuſceperit: & ità loquitur de ſimplici mandato ſuſcipiendo ad extraiudicialia per eum, qui maiori oneri, & dignitati adſtrictus eſt; non autem de patrocinio in iudicio prçſtando per Iuris profeſſorem, & patrocinari ſolitum. Similiter in præalleg. §.fin. de except. prohibet Imperator opponi cõtra Procuratores exceptionem infamiæ; ne dum de his altercatur, ipſius negocij diſceptatio protelетur. Ideò non permittit,quod verè infamis,ille ſcilicet,cuius infamia notoria eſt ex ſententia, vel confeſſione, poſſit Procuratoris officium exercere: nam talis expreſsè prohibetur pro alio poſtulare, l.1. §. ſecundo loco, ibi, item notauit perſonas turpitudine notabiles, ff. de poſtulan. Sed prohibet dumtaxat exceptionem infamiæ opponi contra eos Procuratores, qui nõ ſunt verè, & notoriè infames, ſed tales ſunt, vt ſuper tali exceptione infamiæ longa altercatio, & cognitio requireretur in præiudicium cognitionis cauſæ principalis. Enſis eſt gladius militaris, & cæteris nobilior. Detulerunt enſem Imperatores, deferunt Reges, Duces, Principes, Milites,& Equites: ex eo tamen,quòd cõſuetudo eius delationem permiſerit etiam vilibus, necnon deterioris conditionis hominibus, non ideò inferri poteſt, vile eſſe enſem deferre. Mandatum ab alio omni tempore ad diuerſa negocia ſuſceperũt inſignes Viri. Viri nobiles alieno nomine negocia geſſerunt. Viri ſcientia, & moribus celebres omni æuo in foro cauſas dixerunt. Non ideò hæc agere,cenſeri debet res infamis, etiam ſi qui homines abiecti generis hæc gerere viderentur. Sed non eſt opus longiori contentione, habemus text. expreſſum de Iure Cano-

nico in c.1. & 2. 3.q.7. quòd infames non poſſunt eſſe Procuratores, vel patroni cauſarum. Et de Iure Ciuili infamibus prohibitũ eſt ingredi Curiam Principis, l.ſed,& milites, §. ſcribit autem, ibi, ingredi Vrbem eis non licet, ff. de excuſat. tutor. In omnibus Curijs Principum Procuratoris officio fungũtur Doctores, ideòq. pari paſſu ambulant cum Aduocatis, & Aduocati dicuntur in c.venerabilem, §.quod autem, de elect. æqualiter dicitur carebit Aduocato, & Deféſore.& in c.quia Epiſcopus, 5.q.3. dicitur, Epiſcopus debet habere Aduocatum non malæ famę ſuſpectum, ſed bonæ opinionis,& laudabilis artis inuentum,& ibi gloſ. exponit Aduocatum, ideſt Procuratorem. In Camera Imperiali, vt refert Gail. practic. obſeruat. lib.1. obſeruat.43.num.6. & ſeq. Honorabile eſt officium Procuratoris ratione perſonarũ, & ratione loci; nemo enim recipitur in numerum Procuratorũ niſi ſit Doctor, vel Licentiatus; & Camera Imperialis eſt Conciſtorium Principis, Imperatoris ſcilicet, & Statuum,ibiq.Procuratores,ſicut Aduocati inuiti,tanquã gerentes munus publicum;coguntur patrocinari,niſi ex cauſa excuſentur: ibi deniq. omnis Procurator eſt etiam Aduocatus, ſed non è conuerſo. Eorum deniq. Procuratorum cõditio pinguior, & vberior eſt, grandiusq. vber habet quàm Aduocatorum. Idem eſt in Romana Curia vbi Procuratores omni tempore extiterunt Iuris Vtriuſque Doctores ſcientia, & probitate, inſignes. Veſtrius in Praxi lib.2. cap.19. Galleſ. in opuſcul. legal. tit. de vſu Iudiciorum Palatij Apoſtolici, verſ. idoneus quoque Procurator.

XXIX. Procuratores in magnis Curijs quales ſint.

Max. Inter iſtos igitur Procuratores, & Aduocatos

quænam

quænam ſit differentia, adhuc non intelligo.

Luc. Breuiter dicam. In Iudicijs, vt aliàs diximus, quæritur de duobus, de Facto ſcilicet & de Iure. Factum probatur, vel ex rei euidentia, l.ſi irruptione, ff. fin. regund. vel per confeſſionem partis, l. 1. ff. de confeſſ. vel per iuramentum, l.1. ff. de iureiuran. vel per teſtes, & inſtrumenta, l. in exercendis, C. de fide inſtrum. Ius autem probatur vel ratione, l.ſcire, §.ſufficit, ff. de excuſat. tut. vel lege, §.oportet, authent. de Iudicibus, vel authoritate, l. ſi chorus, §. his verbis, ff. de legat.3. Procurator verſatur circa Factum; Aduocatus autem circa Ius. Ille prius factum conſiderat; probat deindè apud acta; de illo tandem inſtruit Iudicem. Iſte iura examinat; leges, & concluſiones in puncto præparat; poſtremò de eo, quod iura volunt, Iudicem informat. Se habent inter ſe Procurator, & Aduocatus, quemadmodum Natura, quę rem producit, & Ars, quæ rem perficit. Sic à Natura producitur aurũ, idemq. ab Arte perficitur. Indigent Clientes diligentia Procuratoris, & ſtudio Aduocati: ſicut filij indigẽt auxilio Matris nutrientis, & opera Patris erudiẽtis.

Quiſquis ſit, qui in Curijs magnis Procuratoris munere fungi velit, vltra legum ſcientiam, quam non mediocriter callere debet, neceſſe eſt, vt Seniores, & Peritiores ſequatur, à quibus non ſolis auribus, ſed oculis percipiat, quæcunque in cauſis agendis obſeruanda ſunt; ne aliàs ſemper quaſi in tenebris palpitaret, ſemper dubius quid ageret, ſemper incertus quò ſe verteret, cum Clientum damno, & ſui ipſius dedecore experimentum faceret ſuæ imperitiæ. Ea quæ longum vſum, & exercitium, longamq. requirunt

XXX. Procuratores quid obſeruare debeant.

Digitized by Google

tractationem, non eſt, vt quiſque, quouis etiam præditus ingenio, putet ſe aſſecuturum ſolo cubiculari ſtudio, ſectando neminem ex eis, qui practici ſunt.

Mau. Bubo auis eſt feralis, debiliſq. ad volandum, commoratur in cauernis, audit mugitum Bouis, & ipſe etiam vellet mugire, ſed longè diſſimilem vocem emittit; ideòq. à Boue bubo appellatur. Hinc eos, qui praxim non à Senioribus, & practicis addiſcere profiterentur, ſed vi proprij ingenij hoc irriderem metro.

Audit Bubo bouem, ſed vocibus à boue differt:
Ille grauis mugit, ſibilat iſte leuis.

XXXI. Procuratores quid vitare debeãt.

Luc. Aliud etiam cauere debet quicunque hoc officiũ gerere cupit cum vera laude, & honore; vt ſemper ſtudeat veritatem indagare: neque ita ſuæ opinioni inſideat, vt nullo iure capi, nullaq. ratione moueri patiatur: pertinaciæ enim vitiũ reddit homines quoſcunque prorſus contemptibiles.

Mau. Vidi ſæpiùs Echinos, ſuculos illos ſpinoſos, qui in agris, vt aliquid ſentiunt, dubitant ne apprehendi poſſint; & putantes à Venatore ſe fore tutos, ſe inuoluunt ſuis ſpinis ad modum pilæ, & ita iacent quaſi erectis aculeis: ſed nihilominus, vel pedibus, vel baculis à quolibet tranſeunte voluuntur, & reuoluuntur, & ponuntur in ſacco. Eos itaque, qui in ſua conſiſtunt opinione, qui in ſuis dictis perſeuerãt, qui nulla volũt ratione moueri. exẽplo Echini hoc Carmine notarẽ.

Dum timet apprehendi ſpinis ſe inuoluit Echinus:
Sed pede cuiuſuis voluitur, vt pilula.

XXXII. De litigatoribus inſidiãtibus Aduerſario.

Iam verò tempus eſt, vt vltimo loco prodeant litigatores.

Luc. Inter beneuolos, eosq. qui cõpoſito animo nihil vo-

volunt, niſi vt locus ſit veritati, & iuſtitiæ: non dicitur lis propriè, ſed iurgium: quaſi modica diſſenſio, quæ facilè ſedari poteſt. Inter eos autem, qui accenſo pectore ſtudent per vim, & iniuriam inimicum ſupplantare; non iurgium dicitur, ſed lis: quaſi grauior diſceptatio prouueniens ab ira, & vlciſcendi cupiditate, Omiſſis ijs, inter quos ſola extant iurgia, ſermo noſter ſit de lites habentibus, qui iniucundiores, & intractabiliores ſunt quouis graueolente, & delirante infirmo. Infirmorum miſeremur ob infirmitatis caſum: Litigatoribus ſuccenſemus ob eorum animi peruerſitatē: quippè qui relicta pace, ſuis clamoribus, & litibus vellent totum Orbem implere, & perturbare.

Mau. Si notaueris aliquas odioſas litigatorum qualitates, facilè conſentiam.

Luc. Nonnulli ſunt, qui ſemper cōgitant, quibus inſidijs, & fallacijs deſtruere poſsint aduerſarium; ſed ipſi deſtructi remanent, exemplo Capanei, qui, vt refert Veget. lib. 4. de re militari, ad bellum Thebanum profectus, nouum genus inſidiæ inuenit, admouit primus ſcalas muris: ſed à Thebanis tanta lapidum mole fuit obrutus, vt quaſi fulminibus remanſit extinctus. Iſti iugiter capſas antiquas reuoluentes; commiſcētes veteres, corroſaſq. ſcripturas; putantes inimicūm ſuperare, cum in ius vocant; at ſuperati deplorant amiſſam litem, emunctamq. crumenam.

Mau. Non rarò euenit, vt dum quis putat, reuoluta aliqua ſaxorum maſſa, aliquid pretioſum inuenire; tūc exeat ſcorpius, & mordeat manum, ſaxa commouentē:

Si latet in cumulo ſaxorum Scorpius, vllum
Non lædit: ſed tunc mordet, vt eruitur.

XXXIII. De litigatoribus nõ acceptantibus recta cõſilia.

Luc. Alij ſunt, qui volentes alicui litem intendere, conſulunt quidem Viros probos, & excellentes: qui ſi cauſam non probant, ſi ad litigandum non cohortantur, non impellunt; recuſantur vt ſuſpecti; vel prætermittuntur tanquàm tardi ingenij. Adeunt itaque alios, donec inueniant aliquem ęquè duri capitis, qui eorum ſatisfaciat voluntati; qui ſimili ſenſu vrgeat ad litem: aſſeueret nihil ſcrupuli adeſſe, & victoriam polliceatur.

Mau. Idem faciunt Cornices: ſumunt nucem roſtro, & quia eam frangere nequeunt, quærunt lapidem in quem proijciant, & frangant.

Cornix obſtinata nucem, quàm frangere roſtro
Non potuit duram, proijcit in lapidem.

Luc. Conſilium eſt velut cibus, qui ſi inciderit in animum inſincerum corrumpitur, & putreſcit. auidi litium non ſeruant recta conſilia, quæ diſſuadent litem.

XXXIV. De litigatoribus Iudici fucum faciẽtibus.

Sunt alij artificioſi quidem, ſed prauæ naturæ, qui toruo collo Iudici fucum faciunt, quærunt eum mendacijs à recto abducere, & ſimulatis miſerijs in eorum partem trahere.

Mau. Iſti diſcunt à Vulpe, quæ fingit ſe mortuam, quãdo vult volitantes aues vnguibus rapere, & vorare.

Exemplum eſt fraudis, quæ ſe Vulpecula fingit
Exanguem, vt faciles fallere poſſit aues.

Luc. Sed detectis mendacijs accidit, quòd legitur de quodam ſcurra, qui ſpontè cadebat in terram, & quaſi crure fracto exclamabat, rogabatq. tranſeuntes, vt eum tollerent: quoſcunque autem, qui accedebant, eum leuaturi, irridebat. Tandem malè cecidit; & verè

crus

crus fregit: implorabat auxilium, nemo commoue- batur; quia innotuerat eius ſimulatio. & hoc eſt, quod lucrifaciunt mendaces, quando vera dicunt, eis non adhibetur fides.

Occurrunt alij iſtis contrarij, qui proprijs deſiderijs obcæcati, poſtpoſito pudore audēt conuicijs laceſſere Iudices, & prouocare. XXXV. De litigatoribus Iudices prouocantibus.

Mau. Si quemquam iſtius generis cognoſcerem, monerem verſu.

Dum te non lædunt Crabrones lædere noli:
Si irritare cupis viribus impar eris.

Luc. Sunt alij, qui aduerſarium tàm crudeli perſēquuntur odio, vt non fundum, non domum, non pecuniam petant: ſed expetànt pellem, ſanguinem, vitā, & cor. Famam verò omni tēpore lacerent, & dilaniēt. XXXVI. De perſequētibus aduerſarium, & eius famam lacerātibus.

Mau. Sunt peiores Coruo, qui cadauera perquirit, & putrida paſcitur carne.

Vrget dira fames Coruum, vrget dira cupido;
Corrupta carnis, putrida quæq. vorat.

Luc. Iſtis non diſsimiles ſunt alij, qui non contenti diù creditorem fatigaſſe, potiùs quàm ſoluant, eligunt commutare diem cum nocte. XXXVII. De debitore condemnato & latitante.

Mau. Verùm eſt, die latitant, noctu ambulant Veſpertilionis more.

Odit claram Solis Veſpertilio lucem:
Alas obſcura nocte capit pauidas.

Luc. Sunt alij, qui debitore latitante ob metum mādati, pulchrum prædiolum, amœnum viridarium, domum ornatam pro modico credito, præuia ſubhaſtatione, emptore ſuppoſito, ſibi cum magno debitoris detrimento adiudicant, occupant, vſurpant. XXXVIII. De creditore vſurpante bona debitoris.

Mau.

Digitized by Google

Mau. Imitantur Miluum, qui circuitu quodam placido, & quaſi nullo alarũ ſtrepitu, rapit Gallinã, & pullos.

Miluus gallinam incautam, pulloſq. volatu
Illudit molli: circuit, atque rapit.

Sed erga eorum defenſores quomodo ſe gerunt litigatores iſti?

XXXIX. De litigatore moleſto patrocinantibus.

Luc. Sunt quidam adeò moleſti, vt nulla ſiuè loci, ſiuè temporis habita ratione, quouis loco, quauis hora ad latus Procuratoris ſoliciti confugiunt, anxij garriunt ad aures Aduocati, & ſemper eandem ſuæ litis, ſuæ dubitationis repetunt cantilenam.

Mau. Infeſtæ ſunt Culices, quæ dormientis, aut quieſcentis aures eodem ſtridore ſemper obtundunt.

Permoleſta Culex defeſſi ſtridet ad aures,
Et non mutato murmure, pulſa redit.

XL. De litigatore omnia promittẽte, & nihil dãte.

Luc. Sunt alij tàm garruli, & ſuſurrones, qui ſuis defenſoribus omni tempore omnia pollicentur: ſed finita cauſa, ſi quid aſſecuti ſunt, ſecum portant, abeunt nulla relata gratia accepti beneficij.

Mau. Idem faciunt Hirundines. poſteaquam ſub noſtro tecto ſuos educarunt pullos, abeunt nulla relata gratia communicati Hoſpitij.

Quæ pullos aluit, quæ nidum ſtruxit Hirundo,
Immemor Hoſpitij, non reditura volat.

XLI. De paupere litigante cũ potentiore.

Sed ego quaſi mutata Scena, ſi placet, repræſentabo alios litigatores miſeratione forſan dignos.

Luc. Videamus, qui ſint.

Mau. Occurrit primo loco pauper quidam, qui cauſam amiſit, quia litigauit cum potentiore.

Luc. Si Catulus prouocat Leonem ad pugnam, neceſſe eſt, vt vincat Leo.

Mau.

Mau. Haud tamen iuſtum eſt, vt pauper quod ſibi debetur perdere debeat propter aduerſarij potentiam.

Luc. Neque etiam rationi, & honeſtati conuenit, vt quis ſuperbè agat cum eo, cui reuerentia debetur. ſine lite, ſine odio, ſine conuicijs poteſt faciliùs inferior conſequi, quod ſibi à potentiore debetur.

Mau. Iſte ſæpiùs modeſtè petijt, volebat tranſigere: ille parum quid offerebat: iratus tandem pauper voluit totum, & litem cœpit.

Luc. Contentus igitur ſit de toto, qui totũ perdidit. Inter fabulas legitur quædam huic propoſito ſatis accommodata, Leo, Aſinus, & Vulpes ſocietatem inierunt hoc pacto, vt præda diuideretur. Aſinus, qui ſtolidus eſt, prædam diſtribuit in tres æquas partes. Leo indignatus, quia ob maiorem induſtriam, & dignitatem cæteris nõ eſſet æquandus, repente Aſinum inuadit, & dilaniat. Vulpes, rem meliùs conſiderans, totam ferè prædam Leoni attribuit; & vix pauca quædam ſibi ſeruat. Leo, comprobata diſtributione, Vulpi alludit. Humilitate ergò, & dexteritate vincitur, & placatur tumidus animus: & è conuerſo flamma quo magis exagitatur, magis inualeſcit.

Mau. Inſurgit alter, qui conqueritur de contraria ſententia lata; inquit ipſe, quia nemo intellexit ſuam rationem. XLII. De litigatore cõquerente, quòd intellecta non fuerit eius bona ratio.

Luc. Solent quidam homines contentioſi, & blaterones ſemper æquiuocare, & falli in ſuis argumentationibus. At quoniam ipſi ſoli ius intelligunt, ipſi ſoli ſibi ius miniſtrent. Lex erat apud Athenienſes, quòd in nuptijs conuiuæ non excederent triginta, ad quos numerandos quidã deputabantur Gynoconomi nuncupati.

cupati. Ad quaſdam nuptias (vt legitur) acceſſit paraſitus, quidā non vocatus, qui vltimo loco ad cōuiuium occubuit. Gyñocondomi, qui numerarunt illum ſupra triginta, iuſſerunt abire: at ille dicebat, numerate denuò, à me ſumenses initium. Hoc pacto non erat futurus ſupernumerarius; Eiectus fuit, reiecta fuit eius ratio fallax; Cōquerebatur nihilominus de iniuria.

XLIII. De litigatore maledicē te Procuratori, qui cauſam intricauit.

Mau. Ecce ſequuntur alij tres, quorum vnus maledicit ſuo Procuratori; Alter Aduocato; Tertius, tanquàm arbiter; damnat Procuratores, & Aduocatos.

Luc. Quid ait primus.

Mau. Dicit elegiſſe Procuratorem, qui ſibi videbatur diligens, ſagax, loquax, & ſecundùm cor ſuum; ſed nihil boni fecit; quia intricauit cauſam, & eam perdidit.

Luc. Voluit ſuo genio ſatisfacere; noluit modeſtum Procuratorem; patronum prudentem omiſit; elegit audacem rabulam, qui pari rabie, pariq. ſtridore cum aduerſario certaret, & contenderet cum Iudice. Si læſus remanſit, ipſe auctor eſt ſui mali; reus eſt ipſe, non alius.

Sed quid dicit ſecundus?

XLIV. De litigatore maledicē te Aduocato, qui non tetigit punctum.

Mau. Iraſcitur, quia eius Aduocatus allegauit multa, nec vnquàm tetigit punctum.

Luc. Non deſunt celebres Aduocati, qui omnes tangunt, tolluntq. difficultates, qui non à longè, non ad baliſtas, vt vulgò dicitur, allegant. ſi ex iſtorum ordine neminem elegit; vadat.

Audiamus tertium.

Mau. Iſte tanquàm ſapiens, auditis duorum querelis, arbitramentum fert contra Procuratores, & Aduocatos,

Digitized by Google

catos, quaſi nihil curent præter pecunias, & munera.

Luc. Iſte vir bonus non cognoſcit quales ſint Clientes: ſi qui ſoluunt, non iactant ſuum; at multi repe-riuntur, qui prima, & ſecunda vice ſatisfaciunt quidem, ſed tertia, vel quarta prorſus deficiunt. XLV. De Clientibus, qui ab initio ſatisfaciūt, deindè deficiunt.

Mau. Memini legiſſe de quodam viro, qui magna promiſit Iunoni Samiæ, ſi theſaurum reperijſſet: illud reperijt, & ſtatim poſuit Iunoni ouem auream, ſequēti anno argenteam, tertio æream: ſequentibus verò nihil. Hinc fortè iſti cauti litigatores exemplum ſumpſerunt.

Luc. Sunt etiam alij, qui dedignantur quidquam eorum defenſoribus elargiri: nimirum putant eos conſecutos eſſe tantam ex patrocinio præſtito gloriam, quantam ipſi ex accepto beneficio perceperunt vtilitatem. XLVI. De magnis cliētibus nō ſoluentibus, & Chiragra affectis.

Mau. Huius ſententiæ fuit Dionyſius, qui vt refert Ariſtotel. lib. 9. Moralium Nicomachiorum c. 1. in princ. accerſiuit Citharędum in nuptijs, & promiſit, quòd quantò meliùs caneret, tantò maiorem reciperet mercedem. Cum autem ſuauiter ceciniſſet Citharędus, poſceretq. mercedem: reſpondit Dionyſius, ſe perſoluiſſe debitum, par pari retuliſſe, pro voluptate repoſuiſſe voluptatem: quaſi tātam Citharędus percepiſſet ex eodem cantu, & auditorum attentione voluptatē, & gloriam, quantam Dionyſius, & alij ex cantus ſuauitate voluptatem ſenſiſſent, & delectationem.

Luc. Dimittendi ſunt iſti, qui, poſt laborem eis impenſum, afficiuntur Chiragra. Sol occidit, aliud ne ſupereſt?

Mau.

Digitized by Google

XLVII. *Mau.* Nihil. Satis diximus; Peruenimus ad finem diei, & operis. Suſtuliſti omne impedimentum, omnem obicem, omnem nebulam, omnem dubitationem. Lætus ſum: ſpe firma pergam: proſequar mea ſtudia, te auctore, te duce.

Gratias Maurus agit Lucio, & datur finis Operi.

Viue diu Luci, cæleſtia numina reddant,
Reddant pro meritis munera ſancta tuis.

Luc. *Te ducat virtutis amor, ſpes firmet honoris:*
Sit dulcis dulci parta labore quies.
Diſpice quid rectum, quid iuſtum, noſce quid æquum:
Et lites odio, Legis Amator habe.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Pag.	Verſ.	Errata.	Corrige.
15	8	lib. 1.	lib. 4.
15	9	dant ſemper	ſemper dant
25	5	melius malle, adde,	melius eſſe malle
31	4	nequieties	nequities
32	4	libentius	liberius
37	21	Hanc	Nunc
44	21	Sat. 13.	Satirarum lib. 5.
51	9	niminiam	nimiam
70	21	etiam	eam
88	29	ipſe magis	indè magis
100	30	virtus	virtutis
106	24	paruas	paucas
106	25	facunda	foecunda
127	3	domus	domui
155	4	Epigram. 10.	Epigramma 50.
169	27	Sat. 6.	Satirarum lib. 2.
170	14	in aſinaria	in aularia act. 3. ſcen. 5.
177	23	hæc	hac
196	14	honoris qui is, adde,	honoris quod ille qui ijs
198	21	iacente	tacente
213	28	gregium	gregum
293	26	mugitos	mugitus
336	9	quadam	quodam
363	11	hæc	hoc
378	5	furatæ	fucatæ
in apoſtilla pag. 369.		quamlibet	quemlibet

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google